CAmoLur, xxvn

TRANSMITEREA SUFLETULUI

Ipotezei că în timpurile străvechi, la popoarele barbare, regii erau adesea uciși la sfîrșitul unei domnii scurte, i s-ar putea obiecta că un. asemenea obicei ar fi dus la stin¬gerea familiei regale. S-ar putea replica astfel : în primul rind, de multe ori regalitatea nu este limitată la o singură familie, şi poate fi împărţită, consecutiv, între mai multe familii ; .în al doilea rind această i'.uncţie nu este întot¬deauna ereditară, ci este deschisă adesea oamenilor din. orice familie, chiar şi străinilor care îndeplinesc condiţiile cerute, cum ar fi. să ia de soţie o prinţesă sau să învingă pe rege în luptă ; şi, în al treilea rînd, chiar dacă obiceiul ar fi dus la stingerea unei dinastii, acest lucru nu ar fi fost un motiv care să împiedice respectarea lui la popoare care se îngrijesc mai puţin de viitor şi ţin mai puţin la viaţă . decît noi înşine. Multe popoare, ca şi mulţi indivizi, s-au dedat la practici ce trebuiau să sfîrşească prin a-i nimici. Se pare că polinezienii îşi omorau cu regularitate două ■treimi., din copii. Se-.,spune că în răsăritul Africii proporţia .copiilor masacraţi la naştere ar fi aceeaşi. Numai copiilor născuţi în anumite condiţii li se îngăduie să ti'ăiască. Se

fi

. . ■ y '^ ■

I

\

S YNV '.::':■ • vrv~>r"--i.-i I

t865CQ2*

253598

U :>h#

spune că populaţia jaga, trib de cuceritori din Angela, şl-a ucis toţi copiii pînă la unul, pentru ca femeile să nu fie împovărate cu prunci la drum. Şi'-au refăcut numărul, adoplînd băieţi şi fete de treisprezece sau paisprezece ani, pe ai căror părinţi i-au omorît şi i-au mîncăt. La indienii mbaya din America de Sud femeile îşi ucideau toţi. copiii, cu excepţia ultimului sau a celui pe care îl credeau ultimul. Dacă, mai tîrziu. vreuna năştea încă un copil, îl omora. Nu trebuie să ne mirăm că acest obicei a dus la nimiciiea totală a poporului mbaya care. a fost mulţi ani cel mai înfricoşător duşman al spaniolilor. La indienii lengua din Gran Chaco, mi¬sionarii au descoperit ceea ce ei descriu ca fiind ..un sis¬tem de sinucidere etnică planificată cu grijă, praclicînd in-fanticidul prin avort sau alte mijloace". Dar inianticidul. nu este singurul procedeu prin care un trib primitiv se autonimiceşte. Folosirea nesăbuită a ordaliei otrăvii poate fi tot atît" de eficace. Acum cîtva timp, micul trib uwel a coborit din ţinuturile deluroase şi s-a aşezat pe braţul sting al riului Calabar din vestul Africii. Cind misionarii ■ au pătruns pentru prima oară în aceste locuri au întîlnit o populaţie destul de numeroasă. împărţită în trei sate. De atunci folosirea constantă a ordaliei otrăvii aproape eă a distrus

tribul. într-un rînd întreaga populaţie a băut otravă ca să-şi dovedească nevinovăţia. Aproape jumătate au pierit pe loc, şi ni se spune că cei care au mai rămas vor pieri şi ei în curind, deoarece îşi continuă practica su-perstiţioasă. Avînd asejncnea exemple în faţă, nu mai e cazul să presupunem că au fost multe acele triburi care au manifestat vreun scrupul sau vreun sentiment cind era
a
♦

-vorba de respectarea unui obicei care ameninţa âă stingă doar o singură familie. Să. le atribui asemenea mustrări de cuget ar însemna să comiţi eroarea obişnuită, veşnic re¬petată, de a-1 judeca pe primitiv după etaloanele civiliza¬ţiei europene. Dacă vreunul dintre cititorii mei ar pleca do la ideea că toate rasele de oameni gindesc şi acţionează aproape la fel ca un englez instruit, credinţele şi obiceiu¬rile superstiţioase adunate în această lucrare sînt sufi¬ciente pentru a-1 face să renunţe la o asemenea prejudecată. ^Explicaţia dată aici, obiceiului de a ucide persoane di¬vine presupune, sau cel puţin se potriveşte, fără nici o greutate, cu ideea că sufletul divinităţii omorîte se trans¬mite succesorului ei. Nu am nici o dovadă directă a acestui transfer în afara cazului shillukilor, la care practica uci-
, derii regelui divin apare într-o formă tipică şi la care un precept religios fundamental afirmă că sufletul divinului fondator al dinastiei este imanent în fiecare dintre succe¬sorii săi ucişi. Dar dacă aceste este singurul exemplu con¬cret al unei astfel de credinţe pe care îl pot invoca, părerea că şi în alte cazuri s-a putut presupune existenţa unei ase¬menea transmiteri" a sufletului zeului ucis se poate înte¬meia pe' analogie, deşi, ne lipsesc dovezile directe. După cum am arătat, se credea adesea că sufletul zeităţii iricar-. nate transmigrează la moarte într-o altă incarnare ; şi dacă acest lucru se întîmplă în caz de moarte naturală, nu vedem nici un motiv să fie altfel în cazul morţii prin vio-
j lentă. Desigur ideea că sufletul persoanei care moare poate fi transmis succesorului ei este pe deplin familiară po-
" poarelor primitive. în Nias, fiul cel mai mare moşteneşte demnitatea de conducător pe care o avea tatăl său. Dar

J

ar pune mina pe relicve ar fi recunoscut rege, fără nici o împotrivire.' Cînd?un alake. adică regele populaţiei abeo-.kuţa din Africa occidentală, moare, oamenii de vază îl de¬capitează, îi pun capul într-un vas mare de pămînt şi îl predau noului suveran: capul devine fetişul acestuia, iar el este obligat să-i acorde1 toate onorurile. Uneori, pentru ca noul suveran să fie — pare-se ■— sigur că moşteneşte toate virtuţile magice precum, şi cele de altă natură ale spiţei regale, i se cere să mănînce o bucată din predeceso¬rul său decedat. La populaţia abeokuta nu se prezenta suc¬cesorului numai capul răposatului rege, ci i se tăia şi limba, noul rege trebuind să o mănînce. De aceea, cînd indigenii vor să indice că suveranul domneşte,, spun : ..L-a mîncat pe rege". Un obicei de acelaşi fel se mai practică şi acum la Ibadan, un mare oraş din Lagos, Africa, occidentală. . După ce regele moare, i se taie capul care este trimis su¬zeranului său recunoscut, alafin-ul din Oyo. regele suprem al ţării yoruba ; dar inima o mănîncă succesorul regelui răposat. Această ceremonie a avut loc nu cu mulţi ani în urmă, la urcarea pe tron a unui nou rege în Ibadan.}
Ţinînd- seama de toate faptele menţionate pînă acum

putem presupune, cu destul temei, că există credinţa con¬ form căreia prin uciderea regelui sau a preotului divin su¬ fletul trece în succesorul său. într-adevăr, la shillukii de pe Nilul Alb, care îşi ucid cu regularitate regii divini, fie¬ care rege trebuie să îndeplinească la încoronare o cere¬ monie destinată să-i transmită acelaşi spirit sacru şi vred¬ nic de adorare care i-a animat, rînd pe rînd, pe înaintaşii săi la tron. ■ -J
1 v. F. T. Valdez, Six Yeara of a Traveller's Life...

dacă întîi.iut născut nu poale prelua domnia din cauza vreunui defect -fizic sau mintal, tatăl hotărăşte încă în timpul vieţii dare dintre copii îl-va'urma. Oricum, pentru. a-şi dovedi drepturile la succesiune, este necesar ca fiul pe care tatăl 1-a ales să-i prindă în gura sa ori într-un sac ultima suflare, şi,.odată cu ea, sufletul conducătorului mu¬ribund. Căci oricine i-ar prinde ultima suflare îi este ur¬maş la fel ca succesorul numit. De aceea, ceilalţi fraţi şi uneori chiar străinii se înghesuie în jurul muribundului ca să-i prindă sufletul cînd îşi ia zborul'. Casele din Nias sînt. înălţate pe stîlpi şi s-a întîmplat ca, atunci cînd muribun¬dul zăcea cu faţa spre podea, unul dintre candidaţi să, sfredelească o gaură în podea şi să absoarbă ultima suflare '■ a conducătorului printr-un tub de bambus. Cînd conducă¬torul nu-are fii i se prinde sufletul într-un săculeţ, iar acesta se leagă de un chip modelat spre a-1 înfăţişa pe de¬cedat ; se crede că sufletul trece în acel chip. Uneori s-ar părea că legătura spirituală între rege şi sufletul predecesorilor săi este îndeplinită de posesiunea unei părţi, din corpul, lor. în sudul arhipelagului Celebes, însemnele regalităţii constau adesea clin rămăşiţe trupeşti ale rajahilor decedaţi, păstrate ca relicve sacre, care con¬feră dreptul la tron. In mod similar, la sakalavii din sudul Madagascaioilui, o vertebră din gîtul regelui decedat, o unghie şi o şuviţă din părul său se introduc într-un dinte de crocodil şi se păstrează cu grijă, împreună cu alte re¬licve de acelaşi fel, într-o casă destinată anume acestui scop. Deţinerea acestor relicve dă dreptul la tron. Moşteni¬torul legitim care ar fi deposedat de ele şi-ar pierde orice autoritate asupra poporului şi, dimpotrivă, uzurpatorul care
" :' : . ; ■ ■ ■
«*■ v. .. •'■•:■
" ' "' " ;-
t

CAPITOLUL XXVIII
UCIDEREA SPIRITULUI ARBORELUI

H

r* i. M â ş t i l e d a R u s a l i i: Rămîne să ne întrebam în ce măsură obiceiul de a ucide regele sau preotul divin lă¬mureşte subiectul propriu-zis al cercetării noastre. La în¬ceputul acestei lucrări am găsit temeiuri să presupunem că Regele Pădurii de la Nemi era considerat ca incarnare a spiritului arborelui sau a spiritului "vegetaţiei, fiind în¬zestrat în această calitate^ după cum credeau adoratorii săi, cu puterea magică de a face pomii să dea rod, recoltele să

crească şi aşa mai departe. Din această cauză viaţa sa trebuie să fi fost socotită foarte preţioasă de către cei ee-1 adorau, şi erâ probabil apărată de un întreg sistem de pre¬cauţii minuţioase sau de tabuuri, asemenea celor care, mai pretutindeni, apărau viaţa omului-zeu împotriva influenţei vătămătoare a demonilor şi vrăjitorilor.xDealtfel, am văzut că marea valoare acordată vieţii omului-zeu impunea moartea sa violentă ca singurul mijloc de a-1 feri de declinul inevitabil datorat vîrstei^'Acelaşi raţionament poate fi fo¬losit şi în cazul Regelui Pădurii ; şi acesta trebuie ucis pen¬tru ca spiritul' divin incarnat în el să poată fi transferat in întregime la succesorul săuSRegula după care el îşi poate

w

/

' i"-, •'"'" .-■—....:..,
păstra funcţia pînă cînd unul mai puternic îl omoară poate fi înţeleasă ca avînd atît scopul de a-i păstra viaţa divină în deplină vigoare cît şi pe acela de a o transfera unui suc¬cesor, potrivit de îndată ce această Vigoare începea tâ slă-beaseă.^Cît timp putea să-şi menţină poziţia prin tăria bra-
. ţului, se putea crede că forţa sa naturală nu s-a pierdut ; pe cînd înfrîngerea şi moartea sa era o dovadă că puterile au început să-i scadă şi că se împlinise vremea ca viaţa sa ■ divină să fie adăpostită într-un tabernacol mai puţin şu¬brezit. Această explicaţie a regulii care pretindea ca Re¬gele Pădurii să fie ucis de succesorul său are cel puţin meritul că o face perfect inteligibilă. în sprijinul ci vin, cu tărie, concepţia şi practica shillukilor care îşi omorau regele la primele semne ale'şubrezirii sănătăţii, căci, altfel, decrepitudinea sa ar fi atras, pe măsură, vlăguirea sevei vitale a grînclor, vitelor şi oamenilor. Mai mult decît atît, tot în sprijinul acestei explicaţii vine şi analogia cu Chi-" tome, de a cărui viaţă se credea că depinde existenţa lumii şi de aceea era ucis de succesorul său de îndată ce dădea semne de decădere^De asemenea, condiţiile în care, în vre¬murile mai noi, regele din Calicut îşi păstra funcţia erau identice cu acelea în care Regele Pădurii şi-o păstra pe a au, cu deosebirea că, în timp ce acesta putea fi atacat ori-
• cînd de orice aspirant, regele din Calicut nu putea fi atacat decît o dată la doisprezece ani'.^par aşa cum îngăduinţa acordată regelui din Calicut de a domni cît timp se poate apăra împotrivă oricui era o uşurare a vechii reguli, care îi limita viaţa la o perioadă fixă, putem presupune că în¬găduinţasimilară acordată Regelui Pădurii era şi ca îndul¬cirea unui obicei mai vechi constînd în uciderea lui după
11

iar oamenii, pe furiş, stropeau cu apă pe băiatul îmbrăcat în frunze. Toţi se veseleau cînd ajungea ud leoarcă. în cele din urmă, intra cu încetul în pîrîu pînă la mijloc ; acolo unul dintre băieţi, stînd pe pod, se făcea că îi taie capul. \La Wiirmlingen, în Suabia, o ceată de vreo douăzeci de
■ băieţi se îmbrăca în Lunea Rusaliilor in cămăşi albe si pantaloni albi, cu brîie roşii în jurul mijlocului şi cu săbii —atîrnate de brîie.. Băieţii călăreau pe cai pînă în pădure avînd în frunte doi trîmbiţaşi care sunau din trimbiţeL-în pădure tăiau ramuri stufoase de stejar, cu care îl înfăşurau din

cap pină în picioare1 pe cel ce ieşise ultimul călare din sat. Picioarele flăcăului erau înfăşurate separat, ca să poată să încalece din nou. Apoi îi puneau o mască, alcătuită, - dintr-un lung gît fals care purta la capăt un cap şi un chip, false şi acestea. Apoi se tăia un arminden, de obicei un plop tremurător sau un fag de vreo zece picioare ; arborele, împodobit cu cîrpe şi panglici colorate era încredinţat unui
■ „stegar de mai". Cavalcada se întorcea cu muzică şi cîntece
în sat. Printre personajele care figurează în alai se află un rege maur cu obrazul dat cu funingine, purtînd coroană pe cap, un doctor Barbă de Fier, un caporal şi un călău. Se opresc pe imaşul satului, şi fiecare personaj ţine o cu-
• yîntare în'Versuri. Călăul vesteşte că omul îmbrăcat în frunze a fost osîndit la moarte şi îi taie falsul cap. Apoi călăreţii aleargă spre armindenul înălţat puţin mai de¬parte. Primul care reuşeşte să-1 zmulgă din pămînt, în ga~
~* lop, îl primeşte împreună cu toate podoabele. Ceremonia are loc o dată la doi sau trei ani.
YJn Saxonia şi Turingia se practică o ceremonie numită '„urmărirea; Omului Sălbatic din tufişuri" sau „prinderea

un. anumit răstimp^n amîndouă cazurile noua regulă acorda zeului-om cel puţin o şansă de supravieţuire pe cârd cea veche i-o refuzaXşi poporul se împăca probabil cu această schimbare socotind că. atîla vreme cît zeul-om pu¬tea să-şi apere viaţa cu spada împotriva agresorilor, nu era încă nici un motiv să se creadă că fatala decădere ar fi început.
^Presupunerea că Regele Pădurii era ucis odinioară la finele unui termen stabilit şi fără vreo posibilitate de a i se lăsa viaţa, poate fi confirmată dacă reuşim să dovedim că, şi în ce-i priveşte pe omologii acestuia din nordul Eu¬ropei, adică pe cei care întruchipau spiritul arborelui, exista obiceiul' de a-i ucide periodicvŞi într-adevăr un ase¬menea obicei a lăsat urme neîndoielnice în sărbătorile ru¬rale ale ţărănimii. Să dăm cîteva exemple '. i N^La Niederporing, în Bavaria inferioară, cel care întru¬chipa de Rusalii spiritul arborelui — Pjingstl, cum i se spune — era acoperit din cap pînă în picioare cu frunze şi flori. Purta pe cap o glugă ţuguiată cu capete ce atîrnau pînă pe umeri, cu numai două găuri lăsate pentru ochi. Gluga era acoperită cu flori acvatice şi împodobită în vîrf cu un buchet de bujori. Mînecile hainei erar făcute de ase¬menea din plante acvatice, iar restul corpului era învelit în frunze'de anin şi alun. La dreapta şi stînga lui păşea cîte un băiat, ţinîndu-l pe Pjingstl de braţ. Băieţii purtau săbii scoase din teacă, la fel ca mulţi alţii care alcătuiau alaiul.>Şe opreau la casele unde sperau să primească daruri,
1 PenU-u exemplele care urmează Frazer foloseşte îrv spocial Fi-. Panzer, Beitrag zur ^deutschen Mylhologio (Contribuţie la mi¬tologia germană), 1348—1855, şi W. Mannharrlt, Dar Baumkulîus..;
i .
''''._'

♦

Omului Sălbatic din pădure". Un flăcău este înîSşuiat în7 frunze sau în muşchi şi primeşte numele de Omul Sălba¬tic. El se ascunde în pădure şi ceilalţi flăcăi din sat pleacă să-1 caute. îl găsesc, îl fac prizonier şi după ce îl scot din, pădure îl împuşcă cu gloanţe oarbe.)El cade la pămînt fă-cînd pe mortul, iar.-un.flăcău îmbrăcat în doctor îi ia sînge; cel căzut revin? la viaţă. Se bucură cu toţii şi, legîndu-I bine într-un car, îl

duc în sat unde povestesc tuturora cum au prins Omul Sălbatic. La fiecare casă primesc daruri. în Erzgebirge, la Lăsatul Secului, se respecta în fiecare an pe la începutul secolului al XVII-lea următorul obicei. Doi bărbaţi înfăţişînd pe Omul Sălbatic, unul îmbrăcat în ra¬muri rupte din tufişuri şi muşchi, celălalt in paie, erau purtaţi pe uliţi şi duşi apoi în piaţă unde erau hăituiţi de colo colo, loviţi şi bătuţi. înainte de a cădea, se clătinau cu gesturi ciudate şi stropeau poporul cu sînge din băşicile pe care le aveau legate de ei. După ce cădeau, vînătorii îi cul¬cau pe nişte scînduri şi îi cărau la berărie, minerii mergeau alături de ei, vînturîndu-şi uneltele de minerit, ca şi cînd ar fi cucerit un titlu de preţ într-o întrecere. Un obicei de Lăsatul Secului foarte asemănător se mai respectă .şi acum. în apropierea localităţii Schluckenau, în Boemia. Un flă¬cău înveşmîntat în Omul Sălbatic este fugărit, pe străzi pînă cînd ajunge într-o uliţă îngustă de-a curmezişul căreia a fost întinsă o frînghie. Se împiedică de frînghie şi, căzînd lă pămînt, este ajuns din urmă şi prins de cei ce-1 ur¬măresc. Călăul se repede şi îşi înfige sabia într-o băşică umplută cu singe pe care Omul Sălbatic o poartă în jurul trupului. Acesta îşi dă duhul şi şuvoiul de sînge înroşeşte locul. A doua zi, o momîie din paie, făcută astfel încît să

'14

semene-cu Omul Sălbatic, este aşezată pe o targa şi, urmată de o mare mulţime, -este dusă p'nă la-<> băltoacă în care călăul o aruncă. Ceremonia se" numeşte „înmormântarea Carnavalului". vLa Semic (Boemia) există obiceiul de a tăia capul Re¬gelui iu lunea Rusaliilor. * O ceată de tineri se deghizează ; fiecare este încins cu o cingătoare din scoarţă de copac şi poartă o sabie, de lemn şi o trîmbiţă din coajă de salcie.^ Regele poartă o mantie din scoarţă de copac împodobită cu flori, pe cap are o coroană din scoarţă acoperită cu flori şi ramuri, picioarele le are învelite în ferigi, o mască îi as¬cunde faţa şi, drept sceptru, ţine în mină o biciuşca din măeeş.^Un flăcău îl"duce prin sat, trăgîndu-1 cu o frînghie legată de picior, iar ceilalţi dansează în jurul lui, suflînd în trîmbiţe şi fluiere. în fiecare gospodărie Regele este gonit în jurul odăii, iar cineva din ceată, în mijlocul zgo¬motelor şi ţipetelor, loveşte cu sabia în mantia de scoarţă a Regelui pînă cînd o face să vibreze. Apoi se cere un dar. Ceremonia decapitării, oarecum învăluită aici, este, în alte* părţi ale Boemiei, îndeplinită mult mai fidel. în unele sate din districtul Koniggrătz, în lunea Rusaliilor, fetele şi flă¬căii se adună sub cîte un tei, îmbrăcaţi cu toţii în cele mal bune haine împodobite cu panglici. Flăcăii împletesc o . cunună pentru Regină, iar fetele una pentru Rege. După ce au ales Regele şi Regina, merg cu toţii in procesiune, doi cîte doi, la berărie ; crainicul vesteşte de pe balcon nu¬mele Regelui şi Reginei. Amîndoi primesc apoi însemnele funcţiei lor şi sînt încoronaţi cu cununi, în sunetele mu-

1 Pentru obiceiurile legate de Rusalii în Boemia Frazer citează adesea -pe O. Freiherr von Reiseriberg-.Diirings.feld. Fe&t-Kalender mis BUhmcn (Calendarul sărbătorilor la boemiciu), [ltifi.il

15

să-i plătească tot ce bea'seara la berărie. Dar dacă îl ajung din urmă şi îl prind, îl lovesc cu. nuiele de alun sau cu să¬biile de lemn, silindu-1 să descalece. Apoi călăul întreabă : „Să tai capul acestui Rege ?iS Ceata răspunde : „Taie-i capul" ; călăul ridică securea şi strigînd ,,unui, doi, trei Regele va fi scurtat de un cap !" izbeşte coroana Regelui aruncînd-o în

lături. în mijlocul strigătelor şi ţipetelor ce¬lor de faţă, Regele se prăbuşeşte la pămînt ; este culcat pe o năsălie şi dus în cea mai apropiată casă.
w Este cu neputinţă să nu recunoaştem îţi majoritatea personajelor a căror ucidere este astfel mimată, pe cei ce întruchipează spiritul arborelui sau al vegetaţiei, aşa cum se presupune că se arată el primăvaraAScoarţa de copac, Irunzeleşi florile în care sînt îmbrăcate personajele precum şi anotimpul. în care ele îşi fac apariţia arată că aparţin aceluiaşi tip ca şi Regele Ierbii, Regele de Mai, -Ion cel Verde şi alte întruchipări ale spiritului primăvăratic al ve¬getaţiei', pe care le-am studiat într-o parte anterioară a acestei lucrări. Pentru a înlătura orice îndoială în legătură cu acest subiect, găsim două cazuri în care victimele sînt puse în legătură directă cu armindenii, care sint reprezen¬tanţii impersonali, după cum Regele de Mai, Regele Ierbii şi aşa mai departe sînt reprezentanţii în carne şi. oase ai spiritului arborelui. Stropirea personajului Pj'ingstl cu apă şi înaintarea lui pînă în mijlocul pîrîului sînt, aşadar, vrăji pentru aducerea ploii, asemănătoare -cu cele pe care le-am descris pînă acum.
Y- Dar dacă aceste personaje reprezintă — ceea ce este sigur — spiritul vegetaţiei primăvara, de ce trebuie oare ucise ? Care este scopul uciderii spiritului vegetaţiei în
17
2* 13

zieii. Apoi cineva se urcă pe o bancă şi îl acuză pe Rege de felurite crime, cum ar fi, de exemplu, chinuirea vitelor. Regele îşi cheamă martorii-şi urmează un proces la sfîrşitul căi'uia judecătorul, tare poartă ca însemn o nuia, rosteşte sentinţa „vinovat'1 sau „nevinovat1'. Dacă verdictul este „vinovat" judecătorul îşi rupe nuiaua, Regele îngenun¬ chează pe o pînză albă, toate capetele se descoperă : un ostaş aşază trei-patru pălării, una peste alta, pe creştetul majestăţii sale. Judecătorul rosteşte cuvîntul „vinovat" de trei ori cu glas'tare şi porunceşte crainicului să-i taie capul .
Regelui. Acesta dă ascultare poruncii înlătuiind pălăriile Regelui cu o sabie de lemn. **■- ■- •
Dar, pentru ceea ce ne interesează, cea mai instructivă dintre aceste execuţii mimate este următoarea ceremonie din Boemia. în unele localităţi din districtul Pilzen (Boe-mia), în lunea Rusaliilor, Regele este îmbrăcat în scoarţă de arbore şi împodobit cu flori şi panglici ; el poartă pe cap o coroană de hîrtie poleită şi călăreşte pe un cal acoperit -şi el cu flori. însoţit de un judecător, de călău şi de alte personaje şi urmat de o ceată de ostaşi, toţi călări, galo¬pează pînă în piaţa satului, unde s-a clădit din timp o co¬libă sau un umbrar din crengi verzi sub armindeni, care eînt brazi proaspăt tăiaţi, descojiţi pînă la virf şi acoperiţi cu flori şi panglici. După ce femeile şi fetele din sat au fost criticate şi după ce s-a tăiat capul unei broaşte, caval¬cada se îndreaptă spre un loc dinainte hotărît, pe o stradă largă şi dreaptă. Aici se formează două cete, iar Regele în- . cearcă să fugă. I se acordă un mic avans, şi el galopează cit poate de i'epede, hăituit de întregul grup. Dacă nu reuşesc " să-1 prindă, rărhîne rege încă un an şi tovarăşii săi trebuie
♦

orice perioadă şi mai ales primăvara, cînd darurile sale sînt-atit de rîvnite ? Singurul răspuns veridic la această între-; bare pare să fie dat de explicaţia pe care am propus-o. pri- ■ H vind obiceiul omorârii regelui sau preotului divin.y"Viaţa divină, incarnată într-un trup material şi muritor poate fi

alterată de slăbiciunea fragilului mediu care temporar o adăposteşte. Şi fiindcă ea se cuvine ferită de istovirea crescîndă cu vîrsta, la care ar fi supusă odată cu cel în care s-a întrupat, e necesar să fie despărţită de acesta mai înainte ca el să arate semnele declinului, sau. cel puţin de îndată ce ele au ieşit la iveală, pentru a fi apoi transmutată într-un succesor plin de vigoare. Acest .lucru se împlineşte prin omorîrea vechiului reprezentant al zeului şi mutarea spi¬ritului divin din el într-o nouă incarnareC\Omorîrea zeului, adică a omului în care s-a incarnat, este numai uii pas. ne¬cesar însă pentru renaşterea sau reînvierea acestuia într-o foraiă superioară. ^Departe de a fi o nimicire a spiritului divin, ea est^.'Jh.umai începutul unei manifestări mai pure si mai puternice a acestuia. Dacă această explicaţie este va¬labilă pentru obiceiul de a ucide regii şi preoţii divini în general, ca se poate aplica.şi mai evident obiceiului omo-rîrii, în primăvara fiecărui an, a celui ce înfăţişează spi¬ritul arborelui sau al vegetaţieD Căci omul primitiv inter¬pretează numaidecît secătuirea vieţii plantei pe timpul iernii ca o istovire a spiritului vegetaţiei : el .crede că spi-r ritul a 'îmbătrînit şi a slăbit şi, deci, că trebuie reînnoit, omorîndu-1 şi aducîndu-1 la viaţă, mai tînăr şi mai proaspăt. Astfel,, omorîrea din primăvară a întruchipării spiritului arborelui'este considerată drept mijloc de stimulare şi gră¬bire a creşterii vegetaţiei. Căci trebuie să presupunem că

l
W
I
'
-, . .,., ...,, —^—__——____
♦

acest omor este întotdeauna, implidt sau chiar explicit, aso¬ciat cu renaşterea sau reînvierea spiritului arborelui într-o
" ipostază mai tînărâ' şi mai pi-oaspătă. Astfel, conform obi¬ceiului saxon şi turingian, după ce Omul Sălbatic a fost omorît, este readus la viaţă de către un doftor ; iar în cere¬monia din Wurmlingen figurează un doftor Barbă-de-Fier, care pesemne că odinioară juca un rol similar; este sigur că el avea acest roi într-o altă ceremonie de primăvară, pe care o vom descrie acum şi unde doftorul Barbă-de-Fier pretinde că readuce la viaţă un mort. Dai- despre această renaştere sau reînviere a'zeului vom avea mai multe de
'spus de îndată. . "^Punctele, de asemănare între aceste personaje nord-europene şi subiectul cercetării noastre — Regele Pădurii sau preotul de la Nemi — sînt destul de izbitoare. în aceste măşti nordice vedem regi, a căror îmbrăcăminte din scoarţă de copac şi frunze împreună cu coliba din crengi verzi şi brazii sub care împart dreptatea. îi proclamă fără nici un dubiu Regi ai Pădurii, la fel ca omologul lor ita¬lian. Ei mor de moarte violentă la fel ca acesta, dar, la fel ca el, pot scăpa de moarte o bucată de vreme, datorită for¬ţei fizice şi agilităţii ; în multe clin aceste obiceiuri nordice fuga si urmărirea regelui constituie o parte importantă a ceremoniei şi, în majoritatea cazurilor, dacă regele poate să-i întreacă pe cei ce-1 urmăresc, îşi păstrează viaţa şi funcţia încă. un an. In. acest din urmă caz îşi păstrează, de fapt, funcţia cu condiţia să ia parte la o alergare pentru apărarea vieţii sale, o dată pe an, la fel cum regele din Calicut, in timpuri mai noi, îşi păstra funcţia cu condiţia să-şi apere viaţa contra tuturor candidaţilor o dată ta doi-

w

Esculap.jo asemenea legendă se îmbină de minune cu teo¬ria că omorîrea Regelui Pădurii era numai o treaptă pen¬tru renaşterea sau reînvierea lui în persoana succeso¬rului său. ■".,.*.
2. în mor mînt ar e a Carnavalul u i. Pînă acum am dat o explicaţie a regulii care cere ca preotul de Ja Nemi să fie omorît de succesorul său. Explicaţia nu e una foarte pretenţioasă, ea vrea doar să fie verosimilă ; cunoş-* ţintele noastre sumare privind acest obicei şi istoria sa nu ne îngăduie mai mult. Dai) verosimilitatea explicaţiei poate spori în măsura în care s-ar dovedi că în'societatea pri¬mitivă au operat motive şi moduri de gîndire pe care această explicaţie le presupune. Pînă acum, zeul de a cărui moarte şi reînviere ne-am preocupat în principal a fost zeul arborelui. Dar explicaţia mea va fi şi mai verosimilă dacă voi putea dovedi că obiceiul de a ucide zeul si cre¬dinţa în reînvierea acestuia îşi au originea sau cel puţin au existat în stadiul vînătoresc şi pastoral al societăţii, cînd zeul ucis era un animal, şi că a supravieţuit îrPstadiul
. agricol, cînd zeul ucis era grîul sau o fiinţă omenească cc-1 reprezenta. Mă voi strădui să fac această dovadă în cele ce urmează şi sper să înlătur în cursul,discuţiei unele ne¬lămuriri care ar mai stărui şi să dau răspunsul unor obiec¬ţii pe care le-ar mai putea ridica cititorul.
Plecăm de la subiectul la care am.rămas — obiceiurile de primăvară""ale ţărănimii europene. în afară de ceremo-
' niile pe care le-am descris, mai există două grupuri ase¬mănătoare, de obiceiuri în care simularea morţii fiinţei divine constituie o trăsătură izbitoare. într-unui din ele, fiinţa a cărei moarte este reprezentată dramatic este o
21.

sprezece ani, şi la fel cum preotul de la Nemi îşi deţinea funcţia, cu condiţia de a se putea apăra oricînd contra .
oricărui atac. In fiecare din aceste exemple viaţa zeului-om se prelungeşte cu condiţia să dovedească,. într-o luptă fizică dîrză sau prin fugă, că forţa sa fizică nu a slăbit şi că, deci, moartea prin .violenţă, oricum inevitabilă mai devreme sau mai tîrziii, poate fi deocamdată amînată. în ceea ce. priveşte fuga, trebuie să.observăm că ea figura în mod evident atît în legenda cît şi în practica ritului Regelui Pădurii. El trebuia să fie un sclav fugit,: în amintirea fugii lui Oreste, întemeietorul tradiţional al cultului ; de aceea un scriitor antic 1-a înfăţişat pe Regele Pădurii ca „avînd braţe puternice şi fiind iute de picior" 1, Dacă am cunoaşte în întregime ritualul din dumbrava aricianâ, am afla poate că i se dădea regelui o şansă de a-şi salva viaţa prin fugă, la fel ca în cazul confratelui său din Boemia. Am presupus mai înainte că, la început, fuga anuală a regelui-preot ăl Romei (regijugium) era şi ea de "acelaşi fel ; cu alte cu¬vinte,-el era la început unul dintre regii divini care, fie erau omorîţi după o perioadă determinată, fie li se permi¬tea să dovedească cu forţa braţului sau iuţeala piciorului că divinitatea lor este viguroasă şi intactă. Se poate ob¬serva încă un punct de asemănare între Regele italian al Pădurii şi omologii lui nordici. în Saxonia şi Turingia re- ,
prezentantxil spiritului arborelui, după ce a fost ucis este adus din nou la viaţă de un doftor. Legenda afirmă că exact acelaşi lucru s-a întîmplat şi cu primul Rege al Pă¬durii la

Nemi, Hipolit sau Virbius, care, după ce a fost omorît de caii săi, a fost readus la viaţă de către medicul
1 O.vidiu, Foşti (Fastele), III.

--■ -■-.
personificare a Carnavalului ;-în celălalt este reprezentată i Moartea însăşi. Natural, prima ceremonie ar-e loc la sfîr-şitul Carnavalului, fie în ultima zi a acestei perioade de veselie şi anume de Lăsatul Secului, fie în prima zi a j Postului Mare, şi anume în Miercurea Cenuşii. Data celei¬lalte ceremonii — Purtatul — sau Alungarea Morţii, cum este denumită în mod obişnuit — nu este unitar fixată. Este în general a patra duminică din Postul Mare, care poartă, din această cauză, denumirea de Duminica Mor¬ţilor ; dar în unele locuri celebrarea cade cu o săptămână mai devreme, în altele, ca la cehii din Boemia, cu o săp-tămînă mai tîrziu, în timp ce în unele sate germane din Moravia se ţine în prima duminică după Paşti. Probabil, după cum s-a şi sugerat, data a fost la origine Variabilă,. 1 legată de ivirea primei rîndunici sau a altui vestitor al pri- I măverii. ynii scriitori consideră că ceremonia este de ori- < gine slavă. Grimm l credea că era sărbătoarea Anului Nou . la vechii slavi care începeau anul în martie. O să dăm mai ; întîi cîteva exemple de reprezentare a morţii Carnaval u- j lui, pentru că în calendar ea cade întotdeauna cea dintîi. ,'g La Frbsinone, în Latium, cam la jumătatea drumului ! dintre Roma şi Neapole, plicticoasa monotonie a vieţii din-tr-un oraş italian de provincie este curmată în chipul cel mai plăcut, în ultima zi a Carnavalului, de vechea sărbă¬toare cunoscută sub denumirea de Rădica -. Pe la orele
patru după-amiază, orchestra oraşului, cîntînd melodii

' Iacob Grimm, Deutsche Mythologie.
° Relatarea care urmează reproduce. în esenţă, pe aceea a lui G. Targioni Tozzetti. Sagyio di novelline, cânii ed usanze popolari della Ciociaria (Studiu al povestirilor, cintecelor ţi obiceiurilor. populare din Ciociaria), 1891.

♦

■ vesele şi urmată de o mare mulţime, se îndreaptă spre Piazza del Ptebiscito, unde se află subprefeetura şi cele¬lalte edificii administrative. Aici, în mijlocul pieţii, ochii curioşi ai mulţimii sînt răsplătiţi de priveliştea unui car imens, împodobit cu ghirlande multicolore şi tras de patru cai. în car se află un scaun uriaş pe care tronează figura majestoasă a Carnavalului, un bărbat din stuc, înalt de vreo-nouă picioare, cu un obraz rotofei şi zîmbitor. Nişte cizme uriaşe, un coif metalic asemenea celor care împo-
. dobesc capetele ofiţerilor dip marina italiană şi o haină bălţaiă, cu cele mai stranii desene, completează ţinuta de paradă a acestui personaj falnic. Mina stingă şko odih¬neşte pe braţul fotoliului, iar cu dreapta salută plin de graţie mulţimea, gest ceremonios acţionat de o sfoară trasă de cineva care se fereşte cu modestie de ochii publi¬cului, stînd ascuns sub tronul milostivirii. Mulţimea, în-ghesuindu-se entuziastă în~jurul carului, îşi manifestă simţămintele prin sălbatice strigăte de bucurie, nobilii şi oamenii de rînd amestecîndu-se laolaltă şi dansînd cu toţii frenetic saltarello. O trăsătură caracteristică a sărbătorii este faptul'că fiecare trebuie să poarte in niînă o rădica („rădăcină"), adică o frunză uriaşă de aloe- sau chiar de agavă. Oricine s-ar aventura în mulţime iară

o asemenea frunză ar fi îmbrîncit la o parte în chipul cel mai lipsit de consideraţie, afară doar de cazul că, în schimb, ar purta o- căpăţmâ mare de varză la capătul unui băţ lung sau un mănunchi de iarbă împletit într-un fel neobişnuit. Cînd • mulţimea care a însoţit carul ce înaintează încet ajunge, după un mic ocol, la porţile subprefecturi!, se opreşte, iar carul hurducat pe terenul prost nivelat, intră huruind în

în Abruzzi *, patru gropari, cu pipe in colţul gurii şi . sticle de vin agăţate in bandulieră, cară imaginea de car¬ton a - Carnavalului. In-frunte păşeşte soţia Carnavalului îndoliată, vărslnd lacrimi amare. Din cind în cînd ceata se opreşte şi femeia se lamentează celor de faţă care o căi¬nează, iar groparii îşi răcoresc sufletul, trăgînd cile- o . duşcă din sticlă. în piaţă, falsul cadavru este pus pe rug şi, în sunetul darabanelor, în ţipetele ascuţite ale femeilor şi în strigătele răguşite ale bărbaţilor, 1 se dă foc. în timp ce imaginea piere în vil vă taie se azvîrlă în mulţime cas-; r tane. Uneori Carnavalul este reprezentat printr-un om din ■ paie prins in vîrful unei prăjini, purtată prin.oraş în cursul . după-amiezii de un grup de mascaţi. Pe înserat patru măşti îl aşază pe o pătură sau un cearceaf pe care.il ţin întins şi—1 dau de-a rostogolul. Procesiunea continuă apoi, parti¬cipanţii varsă lacrimi de crocodil şi se tînguiesc de amar-- • nica durere, ajutîndu-se de tigăi şi clopoţei. Tot în Abruzzi, . Carnavalul decedat este întruchipat uneori de un om în carne şi oase, culcat într-o raclă şi însoţit de un altul care face pe preotul aruncînd mari cantităţi de apă sfinţită dintr-un ciubăr. La Lerida, în Catalonia, un călător englez a asistat în 1877 la funeraliile Carnavalului. In ultima duminică a Carnavalului, un mare cortegiu de pedestri, călăreţi şi măşti de toate felurile, unele călare, altele în căruţe, es¬cortau marele car al înălţimii Sale Pau Pi, cum era numit chipul purtat în triumf pe principalele străzi. Timp de trei zile petrecerea a fost în toi, apoi la miezul nopţii din ul-

. * v. A. de Nino, Vsi e costumi abruzzesi (Obiceiuri vsi datini din Abruzzi), 11 ,1879—1883.

curte. Mulţimea se liniştеşte brusc şi vocile scăzute răsună, după cum povesteşte cineva care le-a auzit, ca murmurul mării răscolite de valuri. Privirile nerăbdătoare se în¬dreaptă spre uşa prin care însuşi subprefectul sau alt re¬prezentant al* autorităţii legii trebuie să iasă şi să-1 oma¬gieze pe eroul zilei. Cîteva momente de aşteptare, apoi o furtună de.aclamaţii şi de aplauze salută apariţia demni¬tarilor, în clipa în care aceştia, păşind unul după altul, coboară treptele şi îşi iau locul în procesiune. Răsună tu¬nător imnul Carnavalului, iar pe urmă, cu strigăte asurzi¬toare, frunze de aloe şi căpăţîni de varză sînt zvîrlite val-vîrtej în văzduh, căzînd apoi deopotrivă pe capetele drep¬ţilor şi mişeilor, iar ei dau un nou avînt serbării, luîndu-se la liîntă. Aceste preliminarii încheiate spre mulţumirea tuturor celor de faţă, alaiul porneşte mai departe. Larma este înzecită la apariţia unui car, încărcat cu butoaie de vin şi eu poliţai, aceştia din urmă avînd plăcuta sarcină de a împărţi vin oricui cere să bea, în timp ce se încinge o nemaipomenită încăierare, însoţită copios de urlete, ghionturi şi ocări între cei ce se înghesuie după car, te-nvtndu-se ea nu cumva să piardă nemaipomenitul prilej de a se îmbăia pe scama visteriei publice. în cele din urmă, după ce alaiul a străbătut în acest chip plin de pompă principalele străzi, Carnavalul-manechin este adus in mijlocul pieţii publice, despuiat de podoabe, aruncat pe o grămadă de lemne şi ars în strigătele mulţimii care, cîn-tind încă o dată, din toate

puterile, cîntecul Carnavalului, aruncă zisele „rădăcini" în foc, dedîndu-se apoi fără opre¬lişte bucuriei dansului.
24
♦

tima zi a Carnavalului acelaşi cortegiu a străbătut din nou străzile, de astă dată avînd o înfăţişare diferită şi ur¬mărind alt scop-LCarul triumfal a-fost transformat în car funebru, în care zăcea efigia înălţimii Sale decedate ; un grup de măşti, care în prima-parte a procesiunii jucaseră rolul de învăţăceii ai Nebuniei făcînd şotii şi glume, pă¬şeau acum încet, îmbrăcaţi ca preoţi şi episcopi, ţinînd în mîini uriaşe luminări aprinse şi bocindu-se. Toate măştile erau îmbrăcate în doliu şi toţi oamenii călări duceau în mîini făclii aprinse. Procesiunea îşi urma tristă calea de-a lungul străzilor principale, printre casele înalte eu multe etaje şi balcoane, unde fiecare fereastră, fiecare balcon,' fiecare acoperiş era înţesat-ochi de o mulţime de specta¬tori, toţi înveşmîntaţi şi mascaţi cu extraordinară strălu¬cire. Pe această scenă se încrucişau luminile şi umbi-eîe clătinate ale torţelor în mişcare ; focuri bengale roşii şi albastre străfulgerau văzduhul o clipă şi se stingeau din nou ; şi peste tropotul cailor şi pasul măsurat al mulţimii în mers se înălţau glasurile preoţilor cîntînd recviemul, iar fanfarele militare adăugau şi ele sunetul solemn al tobe¬lor bătute în surdină. Ajungînd în piaţa principală, pro¬cesiunea se oprea, se rostea o cuvîntare funebra buriescă, în amintirea defunctului Pau Pi, şi luminile erau stinse. într-o .clipită, diavolul şi îngerii săi s-au năpustit în mul¬ţime, au. înşfăcat corpul şi-au rupt-o la goană cu el, ur¬maţi în mare ,grabă de întreaga mulţime.,ce striga, ţipa, aclama. Desigur, diavolii au fost ajunşi din uxTnă şi alun¬gaţi ; apoi falsul cadavru, salvat din ghiarele lor, a fost aşezat într-un mormînt anume pregătit pentru pixmirea
26

Iui. Astfel a murit Carnavalul în 187.7 şi a fost înmormîn-tatrla Lerida.
, O ceremonie de acelaşi fel are loc şi în Provence în Miercurea Cenuşii.1 într-o căruţă sau pe o litieră se duce o efigie denumită Caramantran, ? gătită în chipul cel mai ciudat ; Caramantran este urmat de o mulţime de oameni îmbrăcaţi grotesc, purtînd cu ei damigene de vin pe care le golesc, dînd toate semnele, reale sau prefăcute, de beţie, ■în fruntea procesiunii se află cîţiva oameni costumaţi în judecători şi avocaţi şi un personaj deşirat, numai piele şi oase; care înfăţişează Postul cel Mare ; după ei urmează tinerii călărind nişte biete mîrţoage, îmbrăcaţi în do¬liu şi prefăcîndu-se că deplâng soarta ce-1 aşteaptă pe Caramantran. Procesiunea se ■ opreşte în piaţa mare, se constituie un tribunal, şi Caramantran este depus pe banca- acuzaţilor. După un proces formal este osîn-dit la moarte în mijlocul murmurelor dezaprobatoare ale gloatei ; avocatul care 1-a apărat îşi îmbrăţişează clientul pentru ultima dată ; slujbaşii justiţiei îşi fac datoria : osînditul este aşezat cu spatele la zid şi tre¬cut eu mare grabă pe cealaltă lume sub o ploaie de pietre. Marea sau apele rîului îi primesc rămăşiţele schilodite, în aproape toată regiunea Ardenilor era şi mai este obiceiul să se ardă în Miercurea Cenuşii o efigie care se crede că reprezintă Carnavalul, în timp ce se cîntă
1 Descrierea este dată după A. de Nore. Coutumes, myihes et tradvbions des provinces de France (Obiceiuri, mituri fi tradiţii ale provinciilor Franţei), 1846.
* Denumirea de Caramantran. este explicată de Frezei- ca pro¬venind din careme entrant, v. E. Cortet, Essai sur ies jeies religieu-ses (FiSeu despre sărbătorile religioase), 1867.

cu pave, reprezenta pe bătrînul desfrinat, cu proastă faimă care, după o lungă viaţă de plăceri, urma acum să plătească pentru păcatele sale. Ridicată pe umerii unui flăcău voi¬nic care se prel'ăcea. că se îndoaie sub greutate, această ■întruchipare -populară a Carnavalului era plimbată în derîdere pe străzi pentru ultima dată. Precedat de un to¬boşar şi însoţit de o gloată zeflemitoare în care se înghe¬suiau toţi puştii, ştrengarii şi pierde-vai'ă din oraş, perso¬najul -era purtat în..lumina pîlpîitoare a făcliilor, într-o gălăgie asurzitoare de,lopeţi şi cleşti, oale'şi tingiri, pîlnii şi ibrice, amestecată cu huiduieli, icnete şi fluierături. Din cînd în cînd alaiul se oprea şi un apărător al moralităţii îl acuza pe bătrînul păcătos şi decăzut de toate deşănţările la care s-a dedat şi pentru care urma acum să fie ars de viu. Vinovatul, neavmd nimic de spus în apărarea sa, era azvîrlit pe o grămadă de paie ; se arunca o torţă aprinsă şi se isca deîndată o vîlvătaie, spre bucuria copiilor care se zbenguiau pe lîngă foc, strigînd vechi poezii populare despre moartea Carnavalului. Uneori, înainte de a fi arsă, imaginea era rostogolită pe povîrnişul unui deal. La Saint-Lo, imaginea zdrenţuită a Lăsatului Secului era ur¬mată de văduva sa, un zdrahon vînjos îmbrăcat femeieşte, cu văl cernit, care se văicărea şi se jeluia cu o voce de sten-tor. După ce era purtat pe străzi într-o lectică, însoţit de o mulţime de măşti, personajul era aruncat în apele rîu-lui Vire. Doamna' Octave Feuillet, * care a asistat în copi¬lărie, cu vreo şaizeci de ani în urmă, la scena finală, — a descris-o plastic. „Părinţii mei au invitat cîţiva prieteni să

1 Este vorba de soţia scriitorului francez Octave Feuillet. citată ou Quelques anne.es de ma vie (Cîţiva ani din viaţa mea), 1095,

poezioare despre chipul cuprins de flăcări. Se încearcă adesea să se modeleze ei'igia astfel incit să semene cu"băr¬batul căruia i s-a dus vestea că-i este cel mai necredincios nevestei din tot satul. După cum probabil s-a înţeles di¬nainte, cinstea de a fi ales ca model în aceste condiţii neplăcute are o uşoară tendinţă de a provoca'discordii domestice .mai ales cînd portretul uşuraticului soţ se'arde chiar în faţa casei sale, în timp ce un puternic cor de mior¬lăituri, murmure de dezaprobare şi alte asemenea sunete melodioase fac publică părerea prietenilor şi vecinilor despre virtutea sa conjugală. In unele sate din Âvdeni, un flăcău în carne scoase, înfăşurat în fin şi paie se află pe -post de Lăsatul Secului (Mardi Gras), fiindcă aşa se chiamă, adesea, în Franţa — după denumirea ultimei zile. a Carnavalului —..cel ce întruchipează această perioadă. Era dus în faţa unui fals tribunal, condamnat la moarte şi .pus cu spatele la zid, ca un soldat în timpul unei.execuţii militare, apoi împuşcat cu gloanţe oarbe. La Vrigne-aux-Bois unul dintre aceşti-inocenţi bufoni, numit Thierry, a fost ucis din întâmplare de un glonţ rămas in flintă de la nişte exerciţii de tragere. Cînd Lăsatul Secului a cazat răpus de glonţ, a fost aplaudat furtunos şi îndelung, îşi jucase doar rolul cu atîta naturaleţe ; dar cînd nu ş-a mai ridicat au alergat cu toţii spre el şi n-au găsit deeît un cadavru. Incepînd de. atunci aceste false execuţii nu au mai avut. loc în Ardeni.

In Normandia, în seara Miercurii Cenuşii avea.loc o celebrare numită înmormântarea Lăsatului Secului. Q paiaţă jalnică, îmbrăcată sărăcăcios în zdrenţe, cu o pălărie veche şi' boţită peste faţa-i murdară, cu pîntecele burduşit

privească, din virful turnului Ioanei Couillard, trecerea cortegiului funerar. -Acolo, sorbind limonada, singura bău¬ tură răcoritoare îngăduită în post, am asistat în amurg la • ' . 1
un spectacol pe care ii voi păstra întotdeauna viu în amin- . I
tire. La picioarele noastre curgea Vire sub vechiul pod I de piatră. în mijlocul podului zăcea imaginea Lăsatului Se¬cului pe o lectică de frunze, înconjurată de grupuri de măşti care dansau şi cîntau purtînd făclii. Unii, în haine bălţate, alergau de-a lungul parapetului ca diavolii. Cei-' 1 lalţi, obosiţi de atîta petrecere, şedeau pe stîlpii de piatră şi moţăiau. Nu peste multă vreme dansul a încetat şi cineva din mulţime,. înşfăeind o făclie, a_dat. foc imaginii pe care mulţimea a aruncat-o apoi în rîu, înteţind din nou larma şi ţipetele. Omul din paie, uns cu smoală, plutea in josul apei pe rîul Vire luminînd cu focu-i funerar pădurile de pe mal şi crestele zidurilor vechiului castel în care dormi-seră Ludovic al Xl-lea şi Francisc I. Cînd ultima ÎOdre a fantomei în flăcări dispăi-u ca o stea căzătoare în fundul văii, fiecare s-a îndepărtat, atît mulţimea cit şi măştile, şi' am părăsit meterezele împreună cu oaspeţii noştri."

în vecinătatea oraşului Tiibingen, la Lăsatul Secului se alcătuieşte un om din paie, numit Ursul Carnavalului; omul din paie este îmbrăcat într-o pereche de pantaloni vechi şi i se vira pe gît sîngerete proaspăt sau două băşici umplute cu sînge. După condamnarea sa formală i se taie capul, este pus într-un sicriu şi înmormîntat, în Miercurea Cenuşii, într-un cimitir. Obiceiul acesta se numeşte „în-mormîntarea Carnavalului". Unii saşi din Transilvania3

1 Pentru acest1 obicei Frazei- a consultat lucrarea luî 3. Hal- trieh, Zur Votkskunde der Siebcnbiirger Sachscn (Despre- etnogra¬
fia saşilor tvansilrăncni), 1885. " *~"
30 .

spînzură Carnavalul. Astfel, la Braller *„ în Miercurea' Ce¬nuşii sau .la Lăsat ui: Secului doi cai albi şi doi murgi trag o sanie cu un om din paie învelit într-o pinză albă : lîngă el se află o roată de căruţă învîrtită lot timpul. Doi flăcăi deghizaţi în moşnegi păşesc după sanie, jeluindu-sc. Cei¬lalţi flăcăi din sat,.călări, împodobiţi cu panglici, însoţesc procesiunea, care are în frunte un caz* sau o sanie cu două fete încununate cu brebenel. Se ţine o judecată sub un ar¬bore şi cîţiva flăcăi deghizaţi în soldaţi rostesc sentinţa de moarte. Cei doi bătrîni încearcă să salveze omul din paie şi să fugă cu el, dar nu există scăpare, e prins de cele două fete şi dat pe mina călăului, care îl spînzură de copac. Bă¬trâni încearcă în van să se urce în copac şi sări coboare ; cad întotdeauna jos şi, cuprinşi de deznădejde, se aruncă la pămint, plîngînd şi jeluindiv-1 pe spînzurat. Un slujbaş ţine apoi o cuvîntare în care spimelcum a fost condamnat la moarte Carnavalul din cauză că le-a pricinuit rău, ru-pîndu-le încălţările şi făeîndu-i obosiţi şi somnoroşi. La „înmormîntarea Carnavalului" în Lechrain, patru bărbaţi poartă pe o litieră sau pe un catafalc un bărbat îmbrăcat în haine femeieşti negre : alţi bărbaţi, deghizaţi în femei cu haine negre, îl jelesc, apoi îl aruncă în faţa grămezii de bălegar a satului, îl udă cu apă, îl îngroapă, în grămada de bălegar şi îl acoperă cu paie. In ajun de Lăsatul Secului, estonienii împletesc un om din paie, numit metsik sau „duhul pădurii" ; într-un an este îmbrăcat cu haină şi pă¬lărie bărbătească, iar în anul următor cu glugă şi fustă. Această imagine, pusă pe o prăjină lungă, este purtată prin sat cu

strigăte de bucurie, iar apoi agăţată. în virful
'• Comuna Bruiu, judeţul Sibiu.
81
Uh-m

treia zi de joi din postul mare, moment în care Biserica ne îngăduie să ne bucurăm, tinerii de pe meleagurile mele fac o imagine a Morţii din paie şi, agăţînd-o de o prăjină, o poartă chiuind prin satele învecinate. Unii li primesc cu bunăvoinţă, .şi, după ce mai prind putere cu lapte, mazăre şi pere uscate, hrană obişnuită în acest anotimp, îi trimit înapoi acasă. Alţii, însă, se poartă-cu ei neospitalier soco-tindu-i aducători de nenorocire, îi alungă dincolo de pă-mînturile lor cu arme şi ocări.-'' în satele de lingă Erlangen l, în a patra duminică din Rostul Mare, tinerele sătence so îmbrăcau în ce aveau mai frumos şi îşi puneau flori în co¬siţe. Astfel gătite, plecau la oraşul învecinat, ducînd cu ele păpuşi împodobite cu frunze şi acoperite . cu pînze albe; Treceau din casă în casă, cîte două, oprindu-se pretutin¬deni unde se aşteptau să primească ceva, şi cîntau cîteva versuri vestind că este a patra duminică din Postul Mare şi că se pregătesc să arunce Moartea în apă. După ce stringeau cîteva daruri neînsemnate, se duceau la rîul Regnitz şi [aruncau în apă păpuşile ce reprezentau Moar-"tea.
Practicarea acestui obicei avea scopul să asigure un an rodnic .şi prosper ; obiceiul era considerat şi ca mă-sură de prevedere.împotriva epidemiilor şi a morţii subite. La \
Niiremberg fete între şapte şi optsprezece ani merg pe străzi purtînd un mic'sicriu deschis, în care zace o păpuşă' sub un giulgiu. Altele duc într-o raclă mică deschisă o ra¬mură de fag avînd un măr.drept cap. Ele cîntă : „Ducem Moaiiea în apă, e bine", sau : „Ducem Moartea în apă, o
1 Multe din referinţele lui Frazei- la Bavaria provin din : Bana-ria, Landes- und Volkskunde des Kdnigreichs Bayern (Bavaria; I descrierea, etno-geografică şi etnografia regatului bavavez), III (f.a.).

unu) copac în pădure. Se crede că ceremonia ii apără îm¬potriva a tot Telul de nenorociri.
Da multe ori, la actele ceremonii de Carnaval sau de post se joacă reînvierea aşa-zisului mort. Astfel în unele părţi din Suabia, doctorul Barbă-de-Fier ia sîrige de la un. bolnav, iar acesta cade mort la pămînt ; dar doctorul îl readuce în cele din urmă la viaţă, suflînd în el aer prinlr-un tub. în munţii Har/., după ce a trecut Carnavalul, un băr¬bat este culcat într-o copaie de frămîntat aluat şi este dus în bocete la groapă ; dar în locul omului se înmormîntează o sticlă de rachiu. Se rosteşte apoi o cuvântare .şi toată lu¬mea se duce la islazul satului sau la un loc de adunare, unde fumează lungile pipe de lut care se împart la fune¬ralii, în anul următor, de Lăsatul Secului, rachiul se dez¬groapă şi cu toţii încep sărbătoarea gustînd din alcoolul care, după. cum se spune, s-a trezit din nou la viaţă.
3. A.l ung ar e a Morţii. ^Ceremonia „Alungării Morţii" are aproape aceleaşi caracteristici ca si ..înmormân¬tarea Carnavalului", cu excepţia faptului că alungarea Morţii este urmată în general de o ceremonie sau este'cel puţin însoţită de un lcgământ de aducere a verii, primă¬verii sau vieţii. Astfel, în Franconia Mijlocie, provincie din Bavaria, în a patra duminică din Postul Mare,' ştren¬garii satului făceau din paie o imagine a Morţii, pe care o purtau cu pompă caraghioasă pe uliţe

şi o ardeau apoi ţi-pind cît îi ţinea gura. Un scriitor din secolul akXVI~Iea l descrie obiceiul din Franconia după cum urmează : „în a
1 Scriitorul din Franconia csle J. Boemus, citat cu Omnium gentium mores, leges et rilus (Moravurile, legile şi riturile tutu¬ror neamurilor), 1538.

■■■■[

n i 1
.
Ri

ducem şi o scoatem din nou". In unele părţi "-din Ba varia se credea pînă prin 1780 că. de nu s-ar respecta obiceiul valungării Morţii", ar izbucni o molimă cumplită.
în. unele sate din Tuiingia \ în a patra duminică din I Postul Mare, CODUJ purtau prin sat o păpuşă din rămurele j de mesteacăn pe care o aruncau apoi într-o baltă cîntînd : ; „Ducem bătrîna Moarte afară, în spatele vechii case a 1 păstorului ; am dobîndit vaca, iar puterea lui Kroden (?) e nimicită*. La Debschwitz sau Dob&chwitz, în apropiere de I Gera, ceremonia ..alungării Morţii" avea loc în fiecare an j în ziua de întîi martie. Tinerii iac un simulacru din paie I sau d,in alte mateiiale de acelaşi fel, îl îmbracă în haine | vechi pe care le-au cerşit prin satf apoi ii duc şi .aruncă în | rîu. Rekitorcîndu-ee în sat. răspîndesc în toate părţile vestea 1 cea bună şi primesc drept răsplată ouă şi altele, de-aîe | gurii. Se crede sau se credea că ceremonia purifică satut | şi apără sătenii de boală şi nenorociri. în alte sate din Tu- 1 ringia, în care :populaţia a fost la origine slavă, aruncarea f păpuşii este însoţită de un cântec care începe cu urmă- | toarele cuvinte : „Scoatem acum Moartea din sat şi adu- 1 cern primăvara în sat". La sfirşitul secolului al XVTI-lea ţ şi .la. începutul celui de-al XVIII-lea se respecta în Turin- P g'ut următorul obicei : băieţii şi fetele ^făceau o imagine din £ paie, sau alte materiale asemănătoare, dar înfăţişarea fi- r gurii se schimba de la un an la altul. într-un an ea re¬prezenta un moş, în anul următor o babă, in cel de-al trei¬lea un flăcău, în al patrulea o fetişcană, şi îmbrăcămintea

1 Descrierea acestui obicei este dată dispă -lucrarea lui Ausţ. Witzschet, Sagen, Sitten und Gebrăuche aus Thutrngen (Legende. dafini şi obiceiuri din TuTin^io), 1878.
M
♦

păpuşii varia după persoana pe care o reprezenta. Se dă¬dea întotdeauna, o mare luptă pentru alegerea locului in. care urma să se facă simulacrul, deoarece oamenii credeau
■ că în acel an moartea nu va intra în gospodăria din care acesta ieşise. Odată făcut, chipul era prins de o prăjină şi dus de o fată, dacă înfăţişa un moş, şi de un băiat,- dacă reprezenta, o babă. Era urmată de o procesiune, tinerii ţi-Dînd în mină beţe şi cîntînd un cîntec ce spunea că ei
, alungă Moartea.-Ajunşi* la malul apei, aruncau chip ui în spăşi fugeau înapoi mîncînd pămîntul, de teamă să nu le sară în spate şi să-i strîngă de gît. Aveau de asemenea
; grijă să nu cumva să-1 atingă, căci altfel chipul i-ar fi fă¬cut să se usuce pe picioare. La întoarcere, îşi băteau vitele eu beţe, erezînd că le vor face să se îngraşe şi să se pră-
' seascâ. După aceea treceau pe la casa sau casele de unde luaseră chipul Morţii, primind în dar mazăre pe jumătate

i fiartă. Obiceiul „alungării Morţii'' era practicat şi în Saxonia. Anual, la Leipsic, în a patra duminică din Postul Mare, bastarzii şi prostituatele făceau un chip al Morţii. îl pur¬tau prin- oraş cu cântece şi-X arătau tinerelor măritate, în cele din urmă îl aruncau în rîul Parthe. Se afirma că prin această ceremonie tinerele deveneau fertile, oraşul se pu¬rifica şi locuitorii erau feriţi în acel an de ciuimă şi alte
' molime.
în Silezia * au loc ceremonii de aceiaşi fel în a patra duminică din Postul Mare. în'multe locuri fetele, ajutate de băieţi, îmbracă o figura de paie în haine femeieşti .şi o scot din sat în amurg. La hotarul satului o dezbracă de
1 P. Drechsler, Siite, Brauch und Volksglauhe in Schle^ien ^Datină, obicei şi credinţă populară la silezieni), 1903—1906.
;*5
3*

La Tabpr, Boemia, momîia Morţii este scoasă din oraş şi azvîrlită de pe o .sti'ncă înaltă în apă, iar oamenii cîntă :
Va sosi îndată Vara
Pentru voi gonit-am Moartea,
lată Vara am adus-o,
Iar tu, o sfîntă Markeia,
v . Să ne dai un an prielnic,
Pentru yriu, pentru seaară.
'In alte părţi din Boemia se duce Moartea la capătul satului şi se cîntă : ..„"'•■
Scoatem Moartea din sat
■ •:'■;..."! Şi aducem Noul An în sat.
■ ■ ■ j-
Iubită Primăvară, b'irre-ai venit. Iarbă verde, bun sosit.
. Dincolo cte sat se,înalţă un rug pe care se arde imaginea de paie, aruneîndu-i-se între timp insulte şi batjocuri. Se în¬torc apoi cîntînd :
Am dus Moartea departe
Şi Viaţa am adus-o înapoi
Şi-a aflat sălaş la noi în sat
Cîntaţi deci cînlece de bucurie.
în unele sate germane din Moravia, cum sînt Jassnitz şi .Seitendorf,. tinerii se adună în cea de a treia duminică din Postul Mare şi fac un om din paie, împodobit adesea cu o căciulă de blană şi cu o pereche de pantaloni vechi, de piele, dacă o asemenea îmbrăcăminte se găseşte la în¬demână. Se agaţă apoi momîia pe o prăjină, iar flăcăii o aduc şi'o aruncă pe cîmp. Pe drum ei cîntă un cîntec în
37

haine, o rup în bucăţi şi aruncă bucăţile pe cîmp. Obiceiul. se numeşte „îngroparea Morţii". Cind scot momîia din sat, ei cîntă că se pregătesc să îngroape Moartea sub un stejar, pentru ca Moartea să se . Îndepărteze de oameni. Uneori cînteeul spune că duc Moartea peste munţi şi peste văi pentru ca să nu se mai întoarcă niciodată. In regiunile poloneze de lingă Gross-Strehlitz, momîia se numeşte Goik. Este purtată pe un cal şi aruncată în apa cea mai apropiată. Oamenii crod că ceremonia ^ îi apără de orice boală în anul ce vine. In districtele Wohlau şi Guhrau, si¬mulacrul Morţii este aruncat dincolo de hotarul satului vecin. Dar cum vecinilor le este teamă să primească ima¬ginea prevestitoare de rău, stau la pîndă pentru a o arunca îndărăt, şi adesea între cele două cete au loc încăierări cumplite. In unele părţi poloneze din Silezia Superioară . imaginea care înfăţişează o bătrînă se numeşte Marzana, zeiţa morţii. Este făcută in casa unde avusese loc ultimul deces şi

este dusă, prinsă de o prăjină, la hotarul satului, unde oamenii o aruncă într-un lac sau o ard. La Polkwitz obiceiul de a ,.alunga Moartea" era pe cale să fie uitat, dai" izbucnirea unei molime funeste, care a urmat întreruperii obiceiului, i-a făcut pe oameni să-lrcia.
în Boemia copiii merg cu un om din paie infăţisind Moartea, la capătul satului unde îl ard cintînd ? :
Scoatem Moartea afară din sat,
i . • Şi aducem în sat Vara. .;, .,
Bun sosit, iubită Vară, Grîuşor verde.
1 Versurile sînt Citate după J. Grimrn, Deutsche Mythologi V
'■•,-■ '
33

care se spune că duc Moartea departe şi aduc iubita Vară în casă şi, odată cu vara, aduc luna mai şi florile. Ajungînd •la un loc dinainte hotărit, tinerii dansează în jurul momîii cu strigăte puternice şi ţipete, apoi, deodată, se î'eped la omul din paie şi îl sfişie în bucăţi. în cele din urmă, st ring la un'loc! bucăţile şi fac din ele o grămadă : rup prăjina în bucăţi şi aruncă totul în foc. în timp ce omul din paie arde, ceata dansează voioasă în jurul focului, bucurîndu-se că primăvara a ieşit victorioasă, iar cînd ui Lima pîlpîire s-a stins, tinerii umblă pe la gospodari, cerînd în dar ouă ca să facă ospăţ, avînd grijă să-şi întemeieze cererea pe faptul că au scos Moartea din sat şi au dus-o departe
Exemplele arătate mai sus dovedesc că Momîia Morţii este privită adesea cu teamă şi întîmpinată cu semne de ură şi groază. Grija sătenilor de a duce momîia de pe pă-mmturile proprii pe cele ale vecinilor şi fiica acestora din urmă de a primi'oaspetele prevestitor de rele sînt destule dovezi ale spaimei pe care o inspiră. în Lusatia şi Silezia păpuşa este pusă uneori la fereastră ca şi cum ar privi înăuntru şi se crede că cineva din casă vă muri în acel an dacă nu-şi va răscumpăra viaţa, plătind o sumă de bani. De asemenea, uneori, după ce au aruncat simulacrul, cei care l-au purtat aleargă acasă, de teamă că. Moartea îi ur¬măreşte, iar dacă vreunul cade în timpul fugii, se crede că acela va muri în cursul anului. La Chrudim, în Boemia, simulacrul Morţii este făcut dihtr-o cruce, cu un cap şi o mască înfipte în vîrf şi îmbrăcat cu o cămaşă. în a eineea I duminică din Postul Mare, băieţii îl duc la pîrîui sau balta j

38

■

cea mai apropiată, şi, stînd alături unul lingă celălalt, îl aruncă în apă. Apoi se cufundă cu toţii după el ; dar după ce l-au prins nimeni nu mai trebuie să intre în apă. Băia¬tul care nu a intrat în apă sau a intrat ultimul va muri încă în cursul anului şi este obligat s-ă ducă Moartea înapoi în sat. Simulacrul este apoi ars. Pe de altă parte, se crede că nimeni nu va muri în acel an în casa din care a fost scos ; •de asemenea, se crede de multe ori că satul din care Moar¬tea.a fost gonită va fi apărat de boală şi năpastă. în unele sate. se face o păpuşă din haine vechi, fin şi paie, în scopul de a goni Moartea din sat. Duminica, oamenii înarmaţi cu ţoicge şi curele, se adună în faţa casei unde este adăpostită păpuşa. Apoi patru flăcăi o tîrăsc cu ajutorul unor frînghii în sat, cu strigăte de triumf, iar alţii o lovesc cu ciomegele şi cu curelele. Ajungînd

pe un teren aparţinînd satului în¬vecinat, o pun jos, o ciomăgesc în lege şi îi aruncă rămă¬şiţele pe cîmp. Oamenii cred că satul din care Moartea a fost scoasă va fi apărat de orice boală molipsitoare în tot
cursul anului. t —t
A. A d u c e r e a V e r % i. în ceremoniile precedente re-
' venirea Primăverii, Verii sau Vieţii, ca urmare a alungării
; Morţii, este numai implicată sau cel mult vestită. în cere-
. moniile următoare. această reîntoarcere este reprezentată în modul cel- mai vădit. Astfel, în unele părţi din Boemia, fmomîia Morţii este aruncată în ană la ajfjniit; apoi fetele 'se duc in pădure şi taie un arbore tînăr cu coroana verde, agaţă pe el o păpuşă îmbrăcată- femeieşte, o împodobesc
39

foc imaginii şi o lasă să se prăvălească de-a dura pină in vale. După aceasta,, taie un brad înalt, îl decorează cu pan¬glici şi îl înalţă în cîmp. Oamenii se caţără pe copac ca să • smulgă panglicile. în Lusatia superioară momiia Morţii, făcută din paie şi cîrpe, se îmbracă într,-un yăl luat de la .ultima mireasă şi într-o cămaşă luată din casa cu ultimul deces. Cînd totul e gata, se prinde imaginea pe o prăjină
■ lungă cu care aleargă cea mai înaltă şi mai voinică dintre
■ fete, iar celelalte aruncă ,in ea cu pietre şi o lovesc cu beţe. Cine-o? loveşte este sigură că va trăi în tot cursul, anului, în acest fel, moartea este scoasă din sat şi aruncată în apă sau peste hotarul comunei învecinate. In drum spre casă,
' fiecare rupe o ramură verde şi o duce cu voioşie pînă în sat, unde o aruncă. Uneori tinerii din satul vecin, în- pă-
- mînturile căruia a fost azvîrlită imaginea, aleargă după ele . şi le-o aruncă înapoi, fiindcă nu vor să aibă Moartea la ei.
I
. Uneori cele două cete se încaieră, în aceste exemple Moartea este reprezentată de mo¬miia aruncată, iar Vara sau Viaţa de ramurile de arbori aduse. Dar uneori noua putere a vieţii pare să fie atribuită . '.însuşi simulacrului Morţii şi, printr-un fel de reînviere, acesta devine instrumentul i'enaşterii generale. în unele părţi din Lusatia numai femeile duc .Moartea afară, şi nu îngăduie nici unui bărbat să se amestece într-o asemenea ; treabă. îmbrăcate în doliu, pe care îl poartă întreaga zi, ele fac o păpuşă din paie, o îmbracă într-o cămaşă albă şi îi pun o mătură într-o mină şi o coasă în cealaltă.
Urmărite
•41

cu panglici verzi,,roşii şi albe şi merg în procesiune cu Lilo (Vara) al lor în sat, strîngînd daruri şi cintând :
Moartea pluteşte pe apă
Primăvara vine la noi
Cu ouă roşii
Şi plăcinte aurii
Avi scos_Maaxl£iL-din sal,
Ajlu^em^in^şcU^^Vjwa.
în multe sate din Silezia, după ce i-au arătat respect, oamenii despoaie de haine momîia 'morţii, 'o ocărăsc şi o. aruncă în apă sau o rup în bucăţi pe cîmp. Apoi tinerii se duc într-o pădure, taie un brăduţ, îl cojesc şi îl acoperă cu ghirlande din brebenei, trandafiri de hîrtie, ouă vopsite^ cîrpe pestriţe şi aşa mai departe. Ai'borele astfel gătit se. numeşte Vară sau Mai. Băieţii îl poartă din casă în_casă, clntîmd cîntece potrivite cu această împrejurare şi cerînd daruri. Unul dinţii cîntecele lor sună după cum urmează ;
Am dus Moartea departe.
Aducem Vara cea iubită .înapoi,

Vara şi luna Mai
, Şi toată veselia florilor,
^Uneori ei aduc din pădure şi o figură frumos împodo¬bită, denumită Vară, Mai sau Mireasă ; în regiunile polo¬neze este denumită Dziewanna, zeiţa primăverii.
La Eisenach, în a patra duminică din Postul Mare. ti¬nerii prind un om din paie, înfăţişînd Moartea, pe o roată pe care o rostogolesc pînă în vîrful unei coline. Apoi dau 1
40

de ştrengarii care aruncă cu pietre, femeile, cîntînd, duc păpuşa la hotarul salului unde o sfişie în bucăţi. Taie apoi un arbore1 înalt şi frumos, agaţă.cămaşa pe el. şi îl duc acasă cîntînd. La sărbătoarea înălţării, saşii din Braller ', sat din Transilvania, nu departe de Sibiu, efectuează cere¬monia „alungării Morţii" după,cum urmează -. După slujba de dimineaţă toate şcolăriţele se adună în casa uneia dintre eîe şi acolo gătesc Moartea. Ele leagă un snop de grîu tre¬ierat, astfel încît să semene oarecum cu un cap şi un £rup, iar braţele le simulează cu ajutorul unei mături înfipte de-a curmezişul snopului. Figura'este îmbrăcată în costumul de sărbătoare al unei tinere ţărănci, cu o glugă roşie, broşe de argint şi o mulţime de panglici pe braţe şi pe piept. Fetele zoresc, fiindcă in curind clopotele vor chema la vecernie, şi Moartea trebuie să fie gata la timp şi aşezată la/fereastra deschisă, pentru ca toţi să o vadă în drumul lor spre bise¬ricâ. După vecernie a sosit şi clipa mult aşteptată a primei procesiuni cu Moartea/privilegiu pe care-1 au numai şco¬lăriţele. Două fele mai măricele apucă păpuşa de braţe şî păşesc cu ea în frunte ; toate celelalte le urmează, două cîte două. (Băieţii,nu iau parte la procesiune, dar se ţin şi ei după alai, holbîndu-se cu gura căscată de admiraţie la
1 Cpnvjnn Bruiu, jud. Sibiu.
! v. J. Haltrieh, Zur Vollisku-nde der Siebenbiirger...; J. K. Sehuller, Das Todaustragcn und der Muorlef, ein Beitrang zur fciinde stichsischer Sitte ună Saga in Siebenbibgen... N
■ .
«

„Moartea cea frumoasă". Procesiunea străbate toate uli satului, fetele cîntînd: vechiul imn care începe
Goii mein Vaier, dcine Liebe Rcicht so weil der Himmel ist *.
pe o altă melodie decît cea obişnuită. După ce procesiunea a străbătut toate străzile, fetele se duc la o altă casă. trîn-tesc uşa in. nasul cetei de băieţi morţi de curiozitate care le-sau urmărit pas cu pas, dezbracă Moartea şi aruncă, prin fereastră, băieţilor legătura despuiată de paie: aceştia o înşfacă, aleargă cu ea afară din sat fără să cînte şi aruncă imaginea, sflşîată în bucăţi, in purul învecinat. Acum în¬cepe a doua scenă a micii reprezentaţii. în timp ce băieţii scoteau Moartea din sat, fetele au rămas în casă şi una din¬tre ele se îmbracă cu toate gătelile pe care le purtase ima¬ginea. Astfel înveşmîntată. fata este dusă apoi în frunttta unei procesiuni pe toate străzile, cîntîndu-se acelaşi imn ca mai înainte. După ce procesiunea s-a stîrşit, se îndreaptă cu toţii spre casa fetei care a jucat roiul principal. Aici le aşteaptă un ospăţ la care de asemenea băieţii nu iau parte. După o credinţă populară, copiii pot începe să mănînce fără nici o primejdie agrişe şi alte fructe a doua zi după ce. Moartea a. fost alungată ; deoarece Moartea, care pînă la acea dată stătea la pîndă mai ales în agrişe, este acum nimicită. De asemenea, ei pot să se scalde acum nepedepsiţi în aer liber. Foarte asemănătoare este

ceremonia care avea loc, pînă acum cîţiva ani, în unele sate germane din Mora-via. Băieţii şi fetele se întîlneau în după-amiaza primei du-
1 Dumnezeule, Tată, iubirea ta
îmbrăţişează întreaga lume de sub cer. (în limba germană în Original). .■"..;•"

-
dimpotrivă, ocrotirea şi grăbirea dezvoltării ei. Din această cauză momîLa care tocmai a fost nimicită — şi numită Moartea — trebuie considerată ca avind o influenţă însufleţitoare şi de grăbire a dezvoltării lumii vegetale şi ■ chiar animale. Această înzestrare a momîiei Morţii cu puteri dătătoare de viaţă este do¬vedită, fără putinţă de dubiu, de obiceiul, respectat in unele locuri, de a lua bucăţi din simulacrul de paie şi de a le pune pe ogoare,'ca să crească recoltele, sau în iesle, .". pentru a face vitele prplifice. Astfel, în Spachendorf. sat ■ din Silezia austriacă, momîia Morţii, făcută din paie, vreascuri şi cîrpe, este dusă cu cîntece sălbatice pe cîmp, dincolo de sat, unde este arsă, iar cit arde se luptă cu toţii să scoată cu mîinile goale bucăţi din flăcări. Cel care reu¬şeşte să pună mina pe o fărîmă din ea o agaţă de o ramură a celui mai- gros copac din grădină, sau o îngroapă în ţa-v rină, crezînd că recoltele vor creşte mai bogate. în distric¬tul Troppau din Silezia austriacă chipul din paie, pe care băieţii îl fac în a patra duminică din post. este înveşmîn-tat • de fete în haine femeieşti şi împodobit cu panglici, mărgele şi ghirlande. Chipul, prins pe o prăjină lungă, este dus afară din sat, urmat de o ceată de băieţi şi fete care fac, pe rînd, giumbuşlucuri, se jelesc sau cîntă. Ajunşi la locul cuvenit — un cîmp în afara satului — se zmulg hai¬nele şi podoabele momîiei, apoi mulţimea năvăleşte şi o sfîşie în bucăţi, încăierîndu-se pentru resturile rămase. Fiecare încearcă să pună mîna pe cîteva din paiele din care a fost făcută momîia, deoarece se crede că un aseme¬nea pai, pus în iesle, face vitele viguroase. Alteori paiul

minici după Paşti şi făceau împreună o păpuşă de paie ce înfăţişa Moartea. Acoperită cu panglici şi pînzc în culori bătătoare la ochi şi prinsă de vîrful unei prăjini lungi, paiaţa era dusă cu cîntece şi zgomot mare pînă la cea mai apropiată colină, unde i se scotea îmbrăcămintea ţipătoare şi era aruncată sau rostogolită în vale. Una dintre'fete se gătea cu zorzoanele luate de la paiaţa Morţii şi, cu ea în frunte, procesiunea se întorcea în sat. în unele sate există obiceiul să se îngroape păpuşa în locul cu cea mai proastă faimă din împrejurimi ; alţii o aruncă într-o apă curgătoare, în ceremonia din Lusatia, descrisă mai sus, arborele adus acasă după distrugerea momîiei Morţii este fără îndoială echivalent cu arborii sau crengile care, în obiceiurile pre¬cedente, erau aduşi ca înfăţişînd Vara sau Viata, după ce Moartea a fost aruncată sau nimicită. Dar faptul că se ia cămaşa purtată de momîia Morţii şi se trece arborelui arată că acesta este un fel de reînsufleţire, înfr-o nouă formă, a momîiei distruse. Această constatare reiese şi din obiceiu¬rile transilvănene şi morave : îmbrăcarea unei fete în veş¬mintele pe care lc-a purtat Moartea şi plimbarea ei prin sat însoţită de acelaşi cint.ee în sunetuj căruia Moartea a fost alungată, se arată a fi înţeleasă ca modalitate de a reînvia fiinţa a cărei imagine tocmai a fost distrusă. Aceste exemple sugerează deci că Moartea, a cărei nimi¬cire este reprezentată în ceremonii, nu poate fi considerată ca agent exclusiv distrugător, aşa cum înţelegem noi moar¬tea. Dacă arborele, adus ca întruchipare a vegetaţiei reîn¬viate primăvara, este îmbrăcat în cămaşa purtată de Moartea abia nimicită, fără îndoială că scopul nu poate fi de a împiedica -şi combate reînvierea

vegetaţiei, ci,
44

este pus în cuiburile găinilor, crezîndu-se că acestea nu-şi vor face ouăle în altă parte şi că vor cloci mult mai bine. Aceeaşi investire a simulacrului, Morţii cu puteri fertili¬zatoare apare şi în credinţa că, odată ce purtătorii acestuia îşi lovesc — după ce l-au aruncat — vitele cu ciomege, animalele se vor îngraşă sau se vor prăsi. Probabil beţele fuseseră mai înainte folosite pentru, a bate Moartea, pri¬mind astfel puterea fertilizatoare atribuită simulacrului. Am văzut, de asemenea, că la Leip-sic se arăta femeilor chipul din paie al Morţii pentru a le face fecunde.
Se pare că nu putem să nu asociem cu armindenii ar¬borii sau crengile aduse în sat după nimicirea Morţii. Cei care îi poartă spun că aduc Vara, aşadar este vădit că ar¬borii reprezintă Vara ; şi într-adevăr în Silezia ei smt numiţi Vară sau Mai, iar păpuşa care este legată uneori de arborele Verii este replica celui ce întruchipează vara, în acelaşi fel în care luna mai este reprezentată uneori conco¬mitent de un arminden ş-i de o Doamnă de Mai. în afară de aceasta, arborii de vară sînt ornaţi la fel ca armindenii, cu panglici şi tot felul de podoabe ; dacă sînt mari, sînt înfipţi $n pămînt, iar oamenii se urcă în ei, ca şi pe armindeni ; dacă sînt mici, băieţii şi fetele îi duc tot aşa din poartă în poartă, cîntînd cîntece şi strîngînd bani. Şi, ca pentru a demonstra identitatea acestor două. grupuri de obiceiuri, cei care poartă arborele Verii spun uneori că aduc Vara şi luna mai. Aşadar obiceiurile de a aduce luna mai şi de a aduce Vara sînt în esenţă aceleaşi ; iar arborele Verii nu este altceva decît o altă formă a armindenului, singura deosebire (în afară de cea de nume), fiind timpul în care unul sau celălalt arbore sînt aduşi în sat ; armindenul este
46
»

adus de obicei, la 1 Mai sau în duminica Rusaliilor, iar • arborele de Vară este adus în a patra duminică din Postui-Mare. Din această.cauză, dacă armindenul este o întru¬chipare- a spiritului arborelui sau a spiritului vegetaţiei, arborele Verii trebuie să întruchipeze şi el spiritul arbore¬lui sau spiritul vegetaţiei. Dar am văzut că uneori arborele Verii este o reînsufleţire a imaginii Morţii. Urmează, deci, că in aceste cazuri imaginea căreia i se spune Moarte tre¬buie să fie o întruchipare a spiritului arborelui sau a spiri¬tului vegetaţiei. Această concluzie este confirmată, în pri¬mul rind, prin influenţa dătătoare de viaţă şi fertilizanta pe care se crede că bucăţile smulse din simulacrul Morţii o au deopotrivă asupra vieţii vegetale şi animale ; căci, după cum am văzut într-o parte anterioară a acestei lu¬crări, se crede că această influenţă esi>j un atribut special al spiritului arborelui. Ea este confirmată, în al doilea rînd, prin faptul că uneori simulacrul Morţii se acoperă cu frunze sau se alcătuieşte din ramuri, crengi, cînepă sau paie de grîu treierate ; iar alteori este atîmat de un mic arbore şi purtat de fete care strîng bani, la fel cum se procedează cu armindenul şi cu Doamna de Mai, cu arborele de Vară şi cu păpuşa legată de el. Pe scurt, sîntem îndemnaţi să con¬siderăm alungarea Morţii şi aducerea Verii ca fiind, cel puţin în unele cazuri, o altă formă a morţii şi renaşterii spiritului vegetaţiei, primăvara, pe.care le-am văzut re-prezentateţîn uciderea şi reînvierea •mului Sălbatic. în¬mormântarea şi reînvierea Carnavalului sînt probabil o altă cale de exprimare a aceleiaşi idei. îngroparea întru¬chipării Carnavalului sub o grămadă de bălegar este fi¬rească dacă se crede că ea posedă o putere însufleţitoare

sau spiritului vegetaţiei cu Primăvara, Vara sau cu luna mai putea apărea simplă şi firească. De asemenea, noţiunea concretă a arborelui sau a vegetaţiei care moare se putea transforma pe nesimţite, printr-un proces similar, într-o ^noţiune generală, aceea a morţii ; astfel încît obiceiul de a îndepărta, primăvara, vegetaţia muribundă sau moartă ; alungînd-o — ca act preliminar al renaşterii ei — s-a, -putut extinde cu timpul, devenind o încercare de a alunga în general Moartea din sat sau din ţinut. Opinia că, la în-. ceput, în aceste ceremonii de primăvară, Moartea însemna vegetaţia muribundă sau moartă în timpul iernii se bucură de sprijinul puternic al lui W. Mannhardt 1 ; şi el o con-| firmă prin analogia cu numele de Moarte, folosit pentru . spiritul griului copt. In general, spiritul griului copt nu este conceput ca mort, ci ca bătrîh, şi din această cauză i se I spune Bătrînul sau Bătrina. Dar în unele iocuri, ultimul snop de grîu tăiat cu prilejul recoltei, despre care se crede I în genex'al că este lăcaşul spiritului griului, este denumit < „Cel Mort" ;£iar .copiilor nu li se îngăduie să intre în lanu-. rile de grîu, din cauză că în grîu stă Moartea ; iar într-un joc pe care îl joacă copiii saşi din Transilvania la culesul | porumbului, Moartea este reprezentată de un copil acope¬rit din cap pînă în picioare cu frunze de porumb.

- 5.'Lu"pt a- dintre V cur ă şi lamă. — Uneori, 5n obiceiurile <- populare ale ţărănimii contrastul dintre pute¬rile vegetaţiei aţipite în timpul iernii şi vitalitatea renăs¬cută primăvara ia forma unei lupte dramatizate între ac¬torii care joacă rolurile respective, ale Iernii şi Verii. Astfel

I — —— '-: ■

1 W. MannjiardtrDer BaumkuUvs..l

«0

şi fertilizatoare la fel cu cea atribuită efigiei Morţii. într-a¬devăr, estonienii care scot simulacrul de paie din sat după cum se obişnuieşte de Lăsatul Secului, nu îl mai numesc Carnaval, ci Spiritul Pădurii (Metsik) şi atrag în .mod-clar atenţia asupra identităţii efigiei cu Spiritul Pădurii, atîr-nînd-o pe vîrful unui copac din pădure unde rămîne timp de un an şi este aproape zilnic conjurată, cu rugi şi daruri, să apere cirezile ; căci, la fel ca un adevărat spirit al pă¬durii, Metsik este patronul vitelor. Uneoi'i Metsik este fă¬cut din snopi de grîu.

Aşadar sjntem îndreptăţiţi să fragem concluzia că denu¬mirile Carnaval, Moarte şi/Vară sînt expresii relativ tîrzii şi nepotrivite pentru entităţile personificate sau întruchi¬pate în obiceiurile de care ne-am ocupat. însăşi abstracţia numelor vădeşte o origine modernă ; căci personificarea epocilor şi anotimpurilor, cum sînt Carnavalul şi Vara, sau a unor noţiuni abstracte cum este moartea, nu este primi¬tivă. Dar ceremoniile înseşi poartă pecetea unei antichi¬tăţi pierdute în negura vremurilor ; de aceea sîntem în¬clinaţi să presupunem că la origine ideile pe care le în¬truchipau aveau un caracter mai simplu şi mai concret. Noţiunea de arbore, poate a unei anumite specii de ai'bore (deoarece unii primitivi nu au cuvînt pentru arbore în general) sau chiar a unui arbore individual, este destul de concretă ca să -ofere o bază pentru a ajunge, printr-un proces treptat de generalizare, la ideea mai cuprinzătoare de spirit al vegetaţiei. Dar această idee atotcuprinzătoare de

vegetaţie poate fi uşor confundată cu anotimpul în care vegetaţia apare ; de aceea substituirea spiritului arborelui

* "'. 1 •

■
în oraşele din Suedia, In ziua de 1 Mai. două cele de tineri călare se întîlneau ca pentru o luptă pe viaţă şi pe moarte. Una dintre cete era condusă de personajul Iernii, înfăşurat în blănuri, care azvîrlea bulgări de zăpadă şi de ghiaţă pentru a. prelungi vremea rece. Cealaltă ceată era comandată de personajul Verii, acoperit cu frunze verzi şi flori. în'lupta simulată care urmiL-geata Verii cistigă bă¬tălia şi ceremonia lua sfirşlt cu un ospăţ. în regiunea de mijloc a Rinului, un reprezentant al Verii, îmbrăcat în iederă, se luplă eu un'reprezentant al Iernii îmbrăcat în-paie sau în muşchi şi în cele din urmă îl înfrânge pe acesta din urmă. Duşmanul învins este, aruncat la pămînt şi des? puiat de învelişul său de paie" care este rupi în bucali şi aruncat în toate părţile în timp ce tinerii însoţitori ai celor doi luptători cîntă un cîntec în care preamăresc înlrîngereă Iernii de către Vară. După aceea. ei v duc prin sat o ghir¬landă de flori sau o ramură şi strâng, din casă în casă, da¬ruri constînd din ouă şi slănină. Uneori voinicul care se bale în numele Verii este îmbrăcat în frunze şi flori şi poartă pe creştet o cunună din flori. în Palatinat, această luptă simulată are loc în a patra duminică din Postul Mare. Pe întreg întinsul Bavariei, aceeaşi dramă era jucată în- aceeaşi zi, obiceiul păstrîndu-se în unele locuri pînă spre mijlocul secolului al XlX-lea sau chiar pînă mai târziu. In timp ce Vara apărea îmbrăcată clin cap pînă în 'picioare în verde, acoperită cu panglici fluturinde si purta o ramură înflorită sau un mic pom pe care atîrnau mere şi pere, Iama ei'a înfofolită cu căciulă şi blană, şi avea în mină o lopată pentru zăpadă sau un îmblăciu. însoţite de suita lor, gătită în costume potrivite cu împrejurarea,
M

străbăteau toate uliţele satului, se opreau pe la case şi eîn-tau versuri din cîntece vechi primind în dar pîine, ouă şi fructe. în cele din urmă, după o luptă scurtă, Iama era . învinsă de Vară şi aruncată în fîntîna satului sau alungată 1 din sat în pădure, cu strigăte şi rîsete.
La Goepfritz, în Austria Inferioară, doi bărbaţi care în¬făţişau Vara şi Iarna, mergeau din casă în casă la lăsatul %■ secului şi pretutindeni copiii le urau bun venit, plini de -'bucurie. Reprezentantul Verii era îmbrăcat în alb şi purta \ o secera ; tovarăşul său, care juca rolul Iernii, avea o că¬ciulă de blană pe cap, braţele şi picioarele învelite în paie, şi purta un îmblăciu. Ei cîntau pe rînd versuri în fiecare casă. La Dromling, în Brunswick, pînă în vremurile noas¬tre, lupta dintre Vară şi Iarnă se joacă în fiecare an în săptămîna Rusaliilor de o ceată de băieţi şi una de fete. | Băieţii aleargă din casă în casă cîntînd, strigînd şi sunînd din clopoţei pentru a alunga Iarna ; după ei vin fetele cîn-: tînd încetişor, conduse de o Mireasă de Mai, toate îmbră-i cate în rochii strălucitoare şi împodobite cu flori şi cununi pentru a reprezenta sosirea blîndei primăveri. în vremurile mai vechi, în rolul Iernii era un om de paie pe care băieţii îl duceau cu ei; acum este jucat de un om în carne şi oase, ■ deghizat.
La grupul central de eschimoşi din America de Nord ', lupta dintre reprezentanţii Verii şi Iernii, care în Europa
1 v. Fr. Boas, The Central Eskimo (Eschimoşii din grupul cen¬

tral), Sixth Annual Report of the Bureau of Ethnology (Al şaselea
raport anual al Biroului de etnografie), 1883, şi The Eskimo of the
,Baffin Land and Hudson Bay (Eschimoşii din Ţara Baffin şi din
'Golful Hudson), Bulletin of the American Museum of Natural
History (Buletinul -Muzeului american de istorie naturală), XV,
' J901. ' . ■
61

plnă cind fata se ridica deodată sărind şi corul exclama voios: Revino la viaţă, revino la viaţă, Kostrubonko ! Revino la viaţă, revino la viaţă, iubita noastră !
In ajunul Sfîntului Ion (ajunul solstiţiului de vai'ă) se face din paie un personaj, Kupalo. cqre „este îmbrăcat îr\ hnjrw» femeieşti-şi poartă un_ci)_laji_şi_o_amună^.de.ilori. Apoi se doboară un arbore şi, după ce este împodobit cu panglici, .se înalţă într-un loc ale^ anume. Alături de acest arbore, , căruia i se dă numele de Marena (lamă sau Moarte), se âşâiă~personajui de paie, lîngă o masă pe care se află ra¬chiu şi de-ale mîncării. Se aprinde un foc, iar flăcăii şi I fetişcanele sar peste, el, perechi, purtînd şi figura de paie. . Â doua zi se scot podoabele arboi'elui şi ale ^mului de. paie şfsînt aruncaţi în TIU atît jmul cît şi celălalt." în ziua Sfîn-lului Petru, la 29 iunie sau în duminica următoare se cele¬brează în Rusia „funeraliile lui Kostroma", ale lui Lada sau ale lui Yarilo. In guberniile Penza şi Simbirsk funeraliile aveau loc după cum urmează. Se aprindea un foc în ziua de 23 iunie, iar a doua zi fetele alegeau pe una dintre ele să joace rolul Kostromei. Însoţitoarele o salutau cu_ plecă¬ciuni adînci, ojaşezau pe o scîndură şi o transportau .pe malul unui rîu. Acolo o îmbăiau, iar fata cea mai^mare îm¬pletea un coş din coajă de tei în care bătea ca într-o tobă. Se-întorceau apoi în sat şi sfîrşeau ziua cu procesiuni, jocuri şi dansuri. In districtul Murom, Kostroma era repre¬zentată printr-o îigui-ă de paie îmbrăcată în haine femeieşti şi împodobită cu flori. ;Figura era aşezată într-o albie şi
- dusă cu cîntece pe malul unui lac sau al unui rîu. Aici mul-m

a degenerat de multă vreme într-o simplă reprezentaţie dramatică, mai este păstrată ca ceremonie magică, avînd scopul mărturisit de a influenţa vremea. Toamna, cînd fur¬tunile vestesc apropierea posomoritei ierni arctice, eschi¬moşii se împart în două grupuri numite respectiv ptarmi-gani1 şi raţe, ptarmigani fiind toţi cei născuţi iarna, iar raţe toţi cei născuţi vara. Se întinde o Mnghie lungă din piele de focă şi fiecare parte, apucînd un capăt al frînghiei, cearcă, trăgînd din toate puterile, să-i aducă pe ceilalţi spre ei. Dacă ptarmiganii nu reuşesc s-o facă, Vara a cîştigat jo¬cul şi se crede că în timpul iernii vremea va fi frumoasă. 6. Moartea şi învierea lui Ko str ub onko în Rusia, ceremoniile funerare, de tipul „înmormîntarea Carnavalului" şi „alungarea Morţii" sint celebrate nu sub numele de Moarte sau de Carnaval, ci sub numele unor personaje mitice, Kostrubonko, Kostroma, Kupalo, Lada şi Yarilo. Aceste ceremonii ruseşti au loc atît primăvara, cît şi la solstiţiul de vară. Astfel „în Malorusia există obiceiul Nde a celebra, în perioada dintre Paşti şi înălţare, funeraliile unei entităţi numite Kostrubonko, zeitatea primăverii. Se forma un cerc de cîntăreţi care se roteau încet în jurul unei fete ce zăcea pe pămînt, făcînd pe moarta şi, rotin-du-se, cîntau :
■ . A murit, a murit Kostrubonko ! • \

' ' A murit, a murit iubita noastră '. - ;
1 Pbtîrniche de tundră (Lagopus mutus, Lagopus Scotus etc), familia Tetraonidac.
8 Pentru obiceiurile legate de Kostrubonko Frazei- îi citează mai ales pe W. Mannhardt, Der Baumkultus... şi W.R.S. Ralston, Songs o/ the Russian Peopîe (Cîntece ale poporului rus), 1073.
52 -1'

ţimea se împărţea în două grupuri : unul ataca, iar celă¬lalt apăra figura. In cele din urmă atacanţii cîştigau bătă¬lia, dezbrăcau figura de haine şi îi luau podoabele, o sfîşiau în bucăţi, călcau, paiele din care fusese făcută în picioare şi o azvîrleau în rîu, iar apărătorii îşi ascundeau obrazul în palme şi se făceau că deplîng moartea Kostromei. In districtul Kostroma înmormîntarea lui Yarilo se celebra la _29 sau 30 iunie,- Oamenii alegeau un bătrin şi îi dădeau un sicriu mic m care se afla o figură semănîncl cu un Priap, care îl reprezenta pe Yarilo. Bătrînul ducea sicriul în afara oraşului, urmat de femei care c'mlau eîntece funebre şi îşi manifestau prin gesturi suferinţa şi deznădejdea. Pe cîmp se săpa o groapă în care se înmormînta figura, in mijlocul plînsetelor şi bocetelor, urmate apoi de jocuri şi dansuri ,,amintind Jocurile funerare celebrate odinioară de către slavii pagini". In Mnlorusia figura lui Yarilo era pusă în¬tr-un sicriu şi puriată pe străzi după apusul soarelui, în¬soţită de femei bete care repetau pline de jale „A murit ! a murit !". Bărbaţii ridicau şi scuturau figura ca şi cînd ar fi încercat să-1 readucă pe răposat la viaţă. Apoi spuneau femeilor : „Femei, nu pimgeţi. Ştiu ceva mai dulce decit mierea". Dar femeile nu încetau să se văicărească si să se jelească, aşa cum fac la funeralii : „Ce vină a avut ? Era atît de bun.. Nu se va mai ridica. Ce preţ mai are viaţa fără tine ? Ridică-te, măcar pentru cîteva clipe. Dar nu se ri¬dică, nu se ridică." în cele din urmă Yarilo era coborît în mormînt.
■7. Moartea şi renaşterea vegetaţiei. Este limpede că aceste obiceiuri ruseşti sînt de aceeaşi na¬tură eu cele cunoscute în Austria şi Germania ca „alun-
&■»

gavca Morţii-'. De aceea, dacă interpretarea adoptată aici pentru aceasta din urmă este corectă, Kostrubonko, Yarilo precum'şi celelalte obiceiuri ruseşti trebuie să Ii fost, de
(
asemenea, la origină întrupări ale spiritului vegetaţiei şi moartea lor trebuie să li fost privită ca o pregătire necesară pentru reînvierea lor. Renaşterea ea urmare a morţii este jucată în prima dintre ceremoniile pe care le-am descris, moartea şi reînvierea Iul Kostrubonko. Motivul pentru care : în unele dintre aceste ceremonii ruseşti moartea spiritului ^vegetaţiei este celebrată în miezul verii poate fi faptul că {declinul acesteia începe cu solstiţiul de vară, moment din I care zilele se scurtează şi soarele porneşte în călătoria sa I: descendentă
:
Spre văgăunile întunecate Unde pîndesc gerurile iernii.
^O asemenea răscruce a anului, cînd se poale presupune că 'vegetaţia începe să resimtă declinul, aproape' impercep¬tibil, al verii, va fi fost aleasă cu uşurinţă de omul pri-fmitiv ca moment potrivit, spre a recurge la ritualurile ma¬gice cu ajutorul cărora nădăjduia.să pună stavilă regresu¬lui sau cel puţin să asigure renaşterea vieţii, plantelor.
Dar, deşi moartea vegetaţiei pare să fi fost reprezentată în toate ceremoniile primăverii şi ale solstiţiului de vară, iar

renaşterea vegetaţiei este şi ea înfăţişată în multe ase¬menea ceremonii, există în unele dintre ele caracteristici :cars pot fi cu greu explicate numai pe baza acestei ipoteze. .Funeraliile solemne, lamentaţiile şi doliul care caracteri¬zează adesea aceste ritualuri, sînt într-adevăr potrivite cu moartea darnicului spirit al vegetaţiei. Dar ce vom

;.- la Sankrânt din Baisâch (aprilie). într-o dimineaţă clin luna
• ' martie, toate fetele tinere din sat iau mici coşuri cu iarbă
dub şi flori şi le duc într-un loc anume ales unde le aruncă grămadă. Se aşază în cerc în jurul grămezii şi cîntă. Cere¬monialul acesta se repetă în fiecare zi timp de zece zile, pînă cînd grămada de iarbă şi de flori ajunge destul de ' înaltă. Fetele taie apoi două crengi din junglă, avînd : fiecare cîte trei rămurele la un capăt, şi le aşază peste
• grămada de flori cu rămurelele în jos. astfel încît să for-
' meze două trepiede sâu piramide. Cer unui meşter lucră¬ tor in lut să prindă în vîrful crengilor două imagini din 4 argilă, una .înfăţişîndu-1 pe Siva, iar cealaltă pe Pârvatî. Fetele se despart apoi în două grupuri,.una pentru Siva, "cealaltă pentru Pârvatî, şi căsătoresc imaginile în felul obişnuit fără să lase deoparte nici o fază a ceremoniei. După căsătorie are loc sărbătorirea, ale cărei cheltuieli se aco-
;■•' peră prin contribuţii cerute de la părinţi. Apoi la urmă-
; torul Sankrânt (Baisâkh) se duc cu toţii la malul rîului, *■• aruncă figurinele într-un lac adînc şi în acel loc plîng, ca •'■ şi cînd ar lua parte la o înmonuîntare. Adesea băieţii din i vecinătate le necăjesc, sărind în apă după ele, aducîndu-le 1 la suprafaţă şi fluturîndu-le, în timp ce fetele ţipă şi se ,: văicăresc din pricina lor. Se spune că scopul sărbătorii este
dobîndirea unui soţ bun. 1 - Faptul că în această ceremonie indiană zeităţile Siva şi Pârvatî sînt concepute ca spirite ale vegetaţiei pare să fie | dovedit prin faptul că imaginile lor, prinse pe ramuri sînt ; aşezate pe o grămadă de iarbă şi de flori. Aici, cum se în-- tîmplă adesea în obiceiurile populare europene, divinită-J ţile-vegetaţiei sînt reprezentate îndoit, prin plante şi figu-
57

putea apune despre veselia ou care este transportata adesea efigia, despre beţele şi pietrele ou care este-j lovită, despre batjocurile şi ocările ce i se aruncă ? Ce. vom spune despre teama pe care o trezeşte, manifes-j tată prin graba cu care cei care "au purtat-o o rup la fugă spre casă,, după ce au aruncat-o şi despre cre¬ dinţa că cineva trebuie să moară în curind în casa în care şi-a aruncat privirea ? Această spaimă poate fi explicată eventual prin credinţa că în spiritul mort al vegetaţiei exista ceva contagios care face ca apropierea de__eJ_să_Jie^rinaejdioasă. Dar această explicaţie, pe lingă faptul că este oarecum forţată, nu justifică veselia care însoţeşte adesea alungarea Morţii. Din această cauză tre-< buie să recunoaştem în aceste ceremonii două trăsături distincte şi aparent opuse : pe de o parte mîhnire pentru moarte şi afecţiune şi respect pentru decedat ; pe de alta, parte teamă şi ură pentru cel mort şi bucurie din cauzai morţii sale. Am încercat să arăt cum poate fi explicata prima din aceste caracteristici : voi încerca să răspund înL cele ce urmează întrebării în ce fel a ajuns cea de-a doua să fie atit de strâns asociată cu prima. • l

i 8. Ritualuri analoag e în I n ă i a. în Kangara un district din India, fetele tinere practică primăvara -ui obicei foarte asemănător cu ceremoniile europene de pri¬măvară, pe care le-am descris mai înainte. Obiceiul es numit Rali Ka melci, sau bîlciul lui Hali, Rali fiind o mi< figurină de pămînt pictată, a lui Siva sau Pârvatî. Obiceii este răspîndit pe întreg cuprinsul districtului Kangara i celebrarea sa, încredinţată în întregime tinerelor fete, di rcază cea mai mare parte din Chet (martie-aprilie) pîs
58

rine. Căsătoria acestor zeităţi indiene, primăvara, cores¬punde cu ceremoniile europene în care căsătoria spiritelor estivale ale vegetaţiei este reprezentată de către Regele şi Regina de Mai, Mireasa de Mai, Mirele de Mai şi aşa mai departe.. Aruncarea imaginilor în apă şi jalea pricinuită de moartea lor slnt aidoma obiceiurilor europene de a arunca în apă spiritul mort al vegetaţiei sub numele de-Moarte, Yarilo, Kostroma şi aşa mai :departe, .apoi de a-1 jeli, De asemenea, în India, la fel cum se întimpiă de multe ori în Europa, ritualul este îndeplinit numai de femei. Credinţa că ceremonia le ajută pe fete să-şi găsească soţi poate fi explicată prin, influenţa stimulatoare şi fertilizatoare pe care se crede că spiritul vegetaţiei o exercită atît asupra omului, cit şi asupra plantelor. .
9. P r imăvar a magică. Explicaţia generală pe care am adoptat-o pentru aceste ceremonii şi pentru multe altele de acelaşi fel presupune că ele sînr, sau au fost la origine, ritualuri magice, avînd scopul de a asigura renaş¬terea naturii primăvara. Mijloacele prin care se credea că ele împlinesc acest scop sînt imitaţia şi influenţa simpa¬tetică, înşelat de necunoaşterea adevăratelor cauze ale lu¬crurilor, omul primitiv socotea că, pentru a produce marile fenomene ale naturii de care depindea viaţa sa, nu trebuia să facă altceva decît să le imite, şi pe dată, printr-o influ¬enţă simpatetică secretă sau printr-o influenţă mistică, mica dramă pe care a jucat-o intr-un luminiş de pădure sau într-o vilcea de munte, pe un cimp pustiu sau pa un ţărm bătut de .vînturi, va fi preluată şi repetată de actori mai puternici, pe o 'scenă mai vastă. îşi închipuia că, învelin-. du-se cu frunze şi flori ajuta pământul gol să se înveşmîn-
58

teae în verdeaţă,' şi că, jucînd moartea şi înmormînlarca iernii, izgonea departe acest anotimp posomorit şi netezea '"-calea pentru paşii primăverii ce revenea. Dacă ne vine foarte greu să ne transpunem, chiar şi în închipuire, în aoel stadiu mental cînd asemenea lucruri par cu putiniă, în schimb putem să ne imaginăm mult mai uşor nelinişlea pe care primitivul — care începea pentru prima oară, să-şi înalţe gîndurile deasupra satisfacerii dorinţelor sale pur animalice şi să mediteze'asupra cauzelor lucrurilor — a re¬simţit-o în i'aţa acţiunii continue a ceea ce numim astăzi legi ale naturii. Nouă, care sîntem familiarizaţi cu concep¬ţia uniformităţii şi'regularităţii cu care se succed marile fenomene cosmice, ni se pare că, cel puţin în ceea ce pri¬veşte viitorul apropiat, avem puţine temeiuri să ne temeni de încetarea acţiunii cauzelor care produc aceste efecte. Dar această încredere în caracterul statornic al naturii a fost câştigată numai printr-o experienţă obţinută cu ajuto¬rul -unei observaţii vaste şi al unei îndelungate tradiţii ; iar primitivul, cu sfera sa mărginită de observaţie şi fără a pro¬fita de o veche tradiţie, este lipsit tocmai de aceste dale ; ■■ ale experienţei, singura care-i putea da seninătatea cuge¬tului în faţa aspectelor veşnic mişcătoare şi adesea ame-| ninţătoare ale naturii. Nu este deci de mirare că este cu¬prins de panică în faţa unei eclipse,

şi crede că soarele sau , luna vor pieri cu siguranţă dacă nu va face zgomot şi nu ; va arunca în văzduh firavele sale săgeţi spre a apăra aştrii l de monstrul care ameninţă să-i înghită. Nu este de mirare i că este îngrozit cînd în bezna nopţii o fîşie de cer este brăzdată deodată de o stea căzătoare, oii cînd întreaga : boită cerească străluceşte în lumina nestatornică a aurorei
5!)

peste geana de răsărit a orizontului, dispârinct apoi cu totul, va fi iscat în mintea sa teama de a nu mai apărea vreodată. Acestea şi mii de alte asemenea temeri vor fi năpădit mintea şi tulburat pacea omului care a început să'medi¬teze pentru prima oară ■ asupra misterelor lumii în care trăia şi.să se preocupe de un viitor mai îndepărtat decît ziua de mîine. Este firesc deci ca, pradă unor astfel de gin-duri şi temeri, să fi făcut tot ce-i stătea în putinţă ca să aducă înapoi pe crengi florile ofilite, să salte din nou soa¬rele jos al iernii pe vechiul său loc de pe cerul văratic şi să împlinească din nou rotundul lămpii de argint a lunii intrate în declin. Putem zîmbi dacă vrem în faţa străduin¬ţelor lui inutile, dar numai printr-un lung şir de experi¬mente, din care unele condamnate inevitabil la nereuşită, a putut omul său constate din experienţă zădărnicia unora dintre metodele pe care le-a încercat şi eficacitatea altora. La ■urma urmei, ceremoniile magice nu sînt altceva decît experimente care au dat greş şi care sînt încă repetate numai pentru că, din motivele pe care le-am arătat, cei care acţionează nu-şi dă seama de insuccesul lor. Odată cu progresul cunoaşterii aceste ceremonii sînt fie părăsite cu desăvîrşire, fie se menţin prin puterea obişnuinţei multă vreme după ce scopul instituirii lor a fost uitat. Decăzute din'înaltul lor statut, nemaifiind privite ca ritualuri so¬lemne de a căror îndeplinire la timp depinde bunăstarea şi chiar viaţa comunităţii, ele coboară treptat pînă la ni¬velul de simple procesiuni, mascarade şi jocuri, pînă cînd, în stadiul final al degenerării, sînt părăsite cu totul de oamenii mai în yîrstă şi, pe clnd odinioară, erau tndelet-
61

boreale. Poate privi cu teamă chiar acele fenomene care apar la intervale fixe şi uniforme, înainte de a ii reuşit să sesizeze ordinea revenirii lor. Iuţeala sau întinderea cu care a recunoscut asemenea schimbări periodice sau-ciclice în natură depinde în mare măsură de lungimea ciclului respectiv. De exemplu, ciclul zilei şi al nopţii este pretu¬tindeni, cu excepţia regiunilor polare, atît de scurt şi deci atit de frecvent încît oamenii au încetat probabil destul • de repede să mai fie îngrijoraţi de posibilitatea ca acest ciclu să nu se mai repete, deşi, după cum am văzut, vechii egipteni făceau zilnic vrăji pentru a întoarce, dimineaţa, către răsărit, globul de foc care seara s-a cufundat în apusul purpuriu. Dar lucrurile stau cu totul altfel în cazul ciclu¬lui anotimpurilor. La scară umană, un an este o perioadă considerabilă, deoarece oricît de mult am trăi, numărul anilor noştri este mic. Omului primitiv, cu memoria sa scurtă şi cu mijloacele sale imperfecte de a socoti scurgerea , timpului, anul îi putea părea atît de lung, încît nu reuşea să»-l recunoască în general ca ciclu, ci privea aspectele schimbătoare ale pămîhtului si ale cerului cu o perpetuă mirare, uneori îneîntat alteori speriat, încurajat sau dez¬nădăjduit, după cum vicisitudinile luminii şi ale căldurii, ale''vieţii plantelor şi animalelor, contribuiau la bunăstarea sa ori îi ameninţau existenţa. Toamna,.cînd vînturile aspre dezlănţuiau peste păduri vîrtejuri de frunze veştede iar el îşi înalţa privirea la crengile dezgolite, putea fi oare sigur că

vor înverzi din nou ? Cînd, pe cer, soarele cobora cu fiecare zi mai mult, putea fi oare sigur că astrul îşi va re¬lua vreodată cerescul drum ? Chiar luna palidă, a cărei seceră galbenă răsărea tot mai îngustă noapte de noapte
M/T,
♦

■ i
1

lucirea cea mai. serioasă a înţeleptului, sfîrşesc prin a ajunge o petrecere lipsită de noimă a copiilor. în zilele noastre cea mai mare parte a ritualurilor magice ale stră¬moşilor noştri europeni care mai dăinuie se află în acest stadiu- final de decadenţă iar din acest ultim refugiu sînt ca şi măturatei de fluxul unei puzderii de forţe, morale, intelectuale şi sociale, care duc omenirea spre o ţintă nouă şi necunoscută. Sîntem cuprinşi poate în mod firesc de nostalgie, văzînd dispariţia atîtor obiceiuri ciudate şi at'itor . ceremonii pitoreşti care au păstrat, pînă într-o epocă soco¬tită adesea obtuză şi prozaică, ceva din savoarea şi prospe¬ţimea vremurilor de demult, un suflu al primăverii lumii ; dar regretul nostru va fi mai mic dacă vom aminti că aceste procesiuni încîntătoare, aceste amuzamente acum inocente îşi au originea în ignoranţă şi superstiţie ; iar dacă sînt o mărturie a străduinţelor umane, sînt totdeodată şi un mo- , rtument al unei ingeniozităţi sterile, al unei munci za¬darnice şi al unor speranţe pierdute, şi, cu toate podoabele lor vesele — florile, panglicele şi muzica lor —ţin*mai mult de tragedie decît de farsă.

■ Interpretarea pe care, păşind pe urmele lui W. Mann-hardt, am încercat s-o dau acestor ceremonii a primit o serioasă confirmare prin descoperirea ■— făcută după prima elaborare a acestei.cărţi — că indigenii din Australia cen¬trală practică regulat ceremonii magice cu scopul de a trezi energiile adormite ale naturii la apropierea a ceea ce se poate numi primăvara australiană. După cît se pare, nicăieri alternarea anotimpurilor nu este mai bruscă şi-contrastul dintre ele mai izbitor,.decît în deserturile Aus¬traliei, centrale, unde, la sfîrşitul unei lungi perioade..de

secetă,, pustietatea de nisip şi pietre, peste care domneşte tăcerea şi dezolarea morţii, se transformă brusc, după cîteva zile de ploaie torenţială, într-un peisaj plin de ver¬deaţă surizătoare unde mişună mulţimi fără număr, de insecte şi şopîrle, broaşte şi păsări. Miraculoasa schimbare a înfăţişării naturii în asemenea momente a fost comparată chiar de către observatorii europeni cu un efect de magie ; nu este de mirare că primitivul a privit-o într-adevăr ca atare. Şi tocmai cînd sîht semne că anotimpul bun se apro¬pie, indigenii din Australia centrală îndeplinesc ceremo¬niile magice a căror intenţie mărturisită este să înmulţească plantele şi animalele pe care le folosesc ca hrană. Din această cauză, ceremoniile la care ne referim au o mare asemănare cu obiceiurile de primăvară ale - ţărănimii noas¬tre europene, nu numai în legătură cu timpul în care sînt celebrate, dar şi cu scopul lor ; căci nu ne putem îndoi că, instituind ritualuri destinate să ajute la renaşterea vieţii plantelor primăvara, străbunii noştri acţionau nu din do¬rinţa sentimentală de a mirosi primele viorele, de a culege

ciuboţica cucului ori de a admira narcisele galbene legă* nîndu-se în vînt, ci dintr-un motiv foarte practic, care evident nu era formulat în termeni abstracţi şi anume aceia.că viaţa omului este strîns legată de cea a plantelor şi, dacă ele ar pieri, omul nu ar putea supravieţui. Şi deoarece credinţa primitivului australian în eficacitatea ritualurilor sale magice e întărită de observarea faptului că, mai devreme sau mai tîrziu, îndeplinirea lor este în mod invariabil urmată de sporirea vieţii vegetale şi ani¬male cai-e e şi ţinta acestor ritualuri, putem presupune că astfel s-au petrecut lucrurile şi cu primitivii europeni din
' VW

CAPlfOlAiL XXIX
MITUL LUI ADONIS
Spectacolul marilor schimbări care se petrec an de ari pe faţa pămîntului a impresionat puternic minţile oame¬nilor din toate timpurile şi i-a determinat să mediteze asu¬pra cauzelor acestor transformări atît de vaste şi de uimi¬toare. Curiozitatea lor nu a fost cu totul lipsită de interes, ; căci nici chiar omul primitiv nu poate să nu-şi dea seama cit de strîns este legată propria sa viaţă de viaţa naturii,' pşi cum acelaşi proces care îngheaţă apele rîurilor şi dez-l goleşte pămîntul de vegetaţie îl ameninţă şi pe el cu piei-; rea. Ajunşi la.un anumit stadiu al evoluţiei, se pare că •oamenii şi-au imaginat că deţin în propriile lor mîini xnij-iloacele de a preveni primejdiile care îi ameninţă şi că, graţie artei magiei, pot grăbi sau întîrzia schimbarea ano¬timpurilor. Aşa fiind, îndeplineau ceremonii şi rosteau deseîntece pentru a face ploaia să vină, soarele să strălu¬ceascâ, vitele să se înmulţească şi să crească roadele pă-mîntului., în cursul timpurilor, progresul lent al ştiinţei,' care a risipit atîtea iluzii cu grijă întreţinute, a.convins cel)uţin partea mai înţeleaptă a omenirii că alternările între :;vară şi iarnă, între primăvară şi toamnă nu sînt' urmarea
G5
f5 — Creanga de aur, voi. 111
|||)UIU, .^ll.n .»>L'u'i%i"U-'.ţ

timpurile străvechi. Vegetaţia proaspătă -mustind in tu-, fisuri şi hăţişuri, florile de piimăvară înflorind pe malu¬rile acoperite de muşchi, rîndunicile sosite din sud şi soarele care urcă zi de zi mai sus erau întâmpinate de ei ca 6emne vădite că vrăjile lor prindeau într-adevăr viaţă şi le inspirau încrederea deplină că totul era minunat într-o lume pe care puteau s-o modeleze după vrere. Numai în zilele de toamnă, cînd vara pălea încet, încrederea li se spulbera din nou, roasă de îndoieli şi de presimţiri rele, In faţa semnelor de destrămare care arătau, cît de vane sînt toate eforturile lor de a stăvili pentru totdeauna apro¬pierea iernii şi a morţii.

r.s-
ritualurilor lor magice, ci că în spatele acestor decoruri schimbătoare ale naturii acţionează o forţă mai mare. Ei îşi închipuiau acum că dezvoltarea sau pieirea vegetaţiei, ■ naşterea sau moartea vieţuitoarelor sînt efectul puterii creseînde sau descreseînde a fiinţelor divine, a zeilor şi zeiţelor, care se năşteau şi mureau, se căsătoreau şi zămisleau copii, la fel ca oamenii.
*, Astfel, vechea/ţeorie magică a anotimpurilor a fost în¬locuită, sau mai degrabă i s-a adăugat o teorie religioasă. Căci, deşi atribuiau acum în principiu ciclul alternanţelor

anuale schimbărilor corespunzătoare la care erau supuse zeităţile lor, oamenii continuau să creadă că practicînd anumite ritualuri magice ar putea ajuta zeul, care era|| principiul vieţii, în lupta lui cu principiul opus al morţii.» Ei îşi imaginau că-i pot reînnoi forţele slăbite sau chiar că-1 pot scula din morţi. Ceremoniile efectuate în acest scop erau de fapt o reprezentare dramatică a proceselor naturale pe care voiau să le imite, căci în magie se consi¬dera în mod obişnuit că este destul să imiţi efectul dorit pentru a-1 obţine într-adevăr. Deoarece oamenii explicau' acum fluctuaţiile dezvoltării şi ale descompunerii, ale re¬producerii şi ale pieirii prin căsătoria, moartea şi renaş¬terea sau reînvierea divinităţilor lor, dramele lor religioase! sau mai degrabă magice se desfăşurau în cea mai marţi parte în.legătură cu aceste teme. Ele reprezentau unirea fecundă a puterilor fertilităţii, moartea întristătoare a cef puţin unuia, dacă nu chiar a ambilor soţi divini şi în sfîrşitj fericita lor reînviere.M.stfel teoria religioasă se îmbina cu practica magică. Această combinaţie este obişnuită în
;86

istorie. într-adevăr, puţine religii au reuşit vreodată să se .dezbare în întregime de vechile obstacole ale magiei. Lipsa de noimă a unei acţiuni bazate pe două principii opuse, deşi. poate contraria judecata filosofului, ii neli¬nişteşte numai arareori pe omul de rînd, căci numai arare¬ori acesta îşi dă seama de ea. Pentru el este important să acţioneze, nu să analizeze cauzele acţiunii sale. Dacă ome¬nirea ar fi fost întotdeauna logică şi înţeleaptă, istoria n-ar mai fi o lungă cronică a neroziilor şi a crimelor.
Dintre toate schimbările pe care le aduc anotimpurile, cele mai izbitoare sînt, în zona temperată, cele pe care le suferă vegetaţia. Influenţa anotimpurilor asupra animale¬lor, oricît de mare ar fi, nu se manifestă nici pe departe într-un mod atît de evident. De unde urmează, bineînţeles, că, în dramele magice jucate în scopul de a alunga iarna şi a readuce primăvara, accentul trebuie pus pe vegetaţie şi că arborilor şi plantelor trebuie să le revină în aceste drame. un rol mai proeminent decît animalelor şi păsărilor. Totuşi,' în mintea celor care celebrau aceste ceremonii nu existau deosebiri între cele două laturi ale vieţii, vegetală şi animală. Dimpotrivă, ei credeau .de obicei că legătura dintre viaţa animală şi cea vegetală este mai strînsă decit se întâmplă în realitate ; din această cauză, îmbinau adesea reprezentaţia reînvierii plantelor printr-o unire, reală sau mimată, a sexelor, în scopul de a favoriza, în acelaşi timp şi prin acelaşi act, înmulţirea fructelor, a animalelor şi a oamenilor. La ei, principiul vieţii şi al fertilităţii, fie animale sau vegetale, era unul şi indivizibil. A trăi şi a face să trăiască, a se hrăni şi a zămisli copii acestea erau necesităţile elementare ale oamenilor în'trecut, şi vor fi
5*
9i

propjou. in iiiuu.».
'apare ca tînăr soţ sau iubit al lui Istar) marea zeiţă mama, ^întruparea forţelor reproducăţoaiip nleZrtaiurii. Referirile talegăturue^mtre ei, în mit şi în ritual, sînt şi fragmentare ' şi obscure, dar din ele putem deduce că, potrivit credinţei, '/Tammuz murea în fiecare an, părăsind acest pămînt în¬sorit, pentru a cobori în întunericul lumii subpămîntene. " şi în-fiecare an divina sa iubită pleca să-1 caute „în ţara ; de unde

nu mai c'ste întoarcere, spre întunecatul lăcaş unde praful s-a aşternut pe porţi şi pe. zăvoare". în timpul ab~ ; senţei sale-pornirile dragostei aţipeau ; oamenii si anima-. lele uitau să-şi zămisleascâ urmaşi ; întreaga viaţă era ame-'ninţată să se stingă. Funcţiile sexuale ale întregului regn animal erau atît de strîns legate de zeiţă, încît fără prezenţa I ei nu puteau fi îndeplinite. în consecinţă, un sol al marelui vzeu Ea era trimis să salveze zeiţa a cărei prezenţă era atît. de importantă.^JSumbra Regină a infernului, Allatu. sauţ Eresh-Kigal, îngăduia'fâî'ă'tragere~'dc inimă ca lştar să fie stropită cu Apa Vieţii şi să plece, Însoţită de iubitul ei ■■Tammuz. aşa încît cei doi să poată sui împreună în lumea . pământeană şi remtoarcerea lor să poată însufleţi din nou întreaga natură.

în unele imnuri babiloniene se întîlnesc lamentaţii pen¬tru dispariţia lui Tammuz. asemuit cu plantele care se veştejesc prea repede. El este

Un tamarin care se ofileşte lipsit de apă în grădină, .
Şi coroana lui n-a dat nici un mugure ineîmp,
O,salcie care nu s-a înviorai în unde curgătoare,
O salcie cu rădăcinile răsturnate,
O iarbă ce se usucă de sete frc grădină.

C9

'necesităţile elementare ale omenirii cît va dura lumea.";'l

Alte lucruri pot fi adăugate pentru a îmbogăţi şi infrumu-p seta viaţa omului, dar cît timp aceste nevoi nu sînt satisfă¬cute în primul rind, omenirea însăşi trebuie să piară. Aşa¬dar, practicînd riturile magice pentru rinduiroa anotimpu¬rilor, oamenii au căutat să-şi asigure mai cu seamă .hrana şi progenitura.

. După cît se pare, nicăieri aceste ritualuri n-au fost ce¬lebrate cu mai mare amploare şi mal multă solemnitate decît în statele riverane ale Mediteranei orientale. Po¬poarele din Egipt şi din Asia occidentală reprezentau ofi¬lirea şi renaşterea anuală a vieţii, mai ales a vieţii vegetale, ipersoniticîndu-le prin zeul ce murea si renăştea în fiece an sub numele de Osiris, Tammuz, Adonis şi Attis. Ritua¬lul îşi schimba numele si forma do. la un loc la altul dai în esenţă rămânea pretutindeni acelaşi. Ne vom ocupa acun de moartea şi reînvierea acestei divinităţi orientale, cu multe nume dar avînd în esenţă aceeaşi natură. Vom în¬cepe cu Tammuz sau Adonis '.

.'.: Cultul lui_A^onis__cra_.practicat de popoarele semitice ■'din Babilonia şi Siria, iar grecii l-au împrumutat de la ele "în secolul a! Yll-lea î.e.n. Adevăratul nume ale zeului era ^TJTmTriuz ; apelativul Adonis este pur şi simplu senmicut 'jAdon, ..stăpîn", nume cu care îl proslăveau adoratorii săi. Par grecii, dintr-o neînţelegere, l-au transformat în nume :

' I'razer foloseşte ca lucrări de referinţă: Ed. Mfcyer, Geschichte ăer AUcrtum (Istoria antichităţii), I, 1002• C. P. Tiele, Geschichte ăer ReUglon in Altcrtum (Istoria religiei în antichitate) li!90—1903 ; W. W. Grat Baudissin, Studkn zur scm'itischen Religionsgeschichie (Studii asupra .istoriei religiei semitice). lt!7(i, şi Adonis und Esmun (Adonis ?i Esmun), 101V ; G.'Maspero, Histoire Aueierine.

Ga

Se pare că bărbaţi şi femei jeleau moartea sa, în fiecare an, în sunetul strident al fluierelor, în miezul verii, în luna numită după numele lui, Tammuz. Cântecele funebre se murmurau în jurul unei statui a zeului mort care era spă¬lată cu apă limpede, unsă cu ulei şi înveşmântată cu o haină stacojie, în timp ce fumul tămîiei suia în văzduh ca pentru a-i trezi simţurile adormite cu mirosul ei pătrunzător şi

a-1 scula din somnul morţii. în unul din aceste cîntece fu¬
nebre numit Bocetul fluierelor în cinstea lui Tammuz mai
auzim parcă vocea tînguitoare a cântăreţilor, intonînd re¬
frenul jalnic, şi bănuim ca într-o muzică îndepărtată sus¬
pinele fluierelor : /'
Cină dînsul piere, ea se jeluieşte, j
«O copil al meu /«•; cînd piere, ea geme, «Damu al meu !» ; cînd
piere ea se jeluieste, ■"Vrăjitorul meu, îndrumătorul meu l»,
cînd piere ea se
lînguieşte ; Sub cedrul lucitor, înfipt într-un chnp larg La
Eanna, prin munţi şi văi, ea se lînguieşte. Ca vaierul unui neam
după stăpînid lui, aşa îi e tînguirea, Ca tînguirea unui oraş
care şi-a pierdui conducătorul,
aşa îi e tînguirea. Geamătul ei e geamătul pentru iarba ce nu-şi
poate înfige
rădăcinile în răzor, Plînsetul ei e plînsetul pentru griul care
nu dă în spic. Odaia ci rămîne lipsită de bucurii,
E femeie ostenită, copil fără putere, istovit înainte de
■ vreme.
70

Bl
S2S8

PUnge marele ŢIU, unde nu creşte nici o salcie, t
Plînge cîmpul unde nu creşte nici grîu, nici iarbă.
Plînge eleşteul lipsit de peşti.
Plînge stufărişul în care stuful nu creşte.
Plînge pădurile unde nu cresc tamarini.
Plînge paraginile >unde nu cresc chiparoşii (?).
Plînge pustietatea cumplită a livezii fără stupi şi fără
viaţă.'
PUnge luncile despuiate de flori. , ' -
Plînge palatul unde viaţa lungă nu încape.
Tragica povestire şi ritualurile melancolice ale lui
Adonis ne sînt cunoscute mai bine din descrierile autorilor
greci decît din fragmentele literaturii babiloniene sau din
scurta referire a profetului Ezechiel, care a văzut femeile din
Ierusalim plîngînd soarta lui Tammuz, la poarta din¬spre miază-
noapte a templului. Zeitatea orientală reflec-i tată în oglinda
mitologiei greceşti apare ca_un_adolescen! atrăgător iubit de
ĂfroditaJLa naşterea sa, zeiţa I-a ascuns într-o Fădiţă pe care
a încredinţat-o Persef onei, Regina In¬fernului. Dar cînd
Persefona a deschis lădiţa şi a văzut frumuseţea pruncului, n-a
mai vrut să-1 dea înapoi Afro-ditei, deşi zeiţa dragostei a
coborît ea însăşi în iad pentru '. a-1 scăpa de puterea
mormîntului. Cearta dintre.cele două i zeiţe, a dragostei şi a
morţii, a fost judecată de Zeus, care < a poruncit ca Adonis să
stea o parte a anului cu Persefona în lumea subpămînteană şi o
parte cu Afrodită în lumea de I deasupra. In cele din urmă,
frumosul adolescent a fost ucis / la vînătoare de un mistreţ sau
de gelosul Ares, care şi-a luat înfăţişarea de mistreţ pentru a
provoca moartea riva-
11
«

CAVIŢOLUL XX X
ADONIS IN SIRIA.
Mitul lui Adonis a fost localizat şi ritualurile sale au fost
celebrate cu multă solemnitate în două locuri. Unul dintre ele
era Byblus, pe coasta Siriei, iar celălalt Paphos, în Cipru.
Amîndouă erau centre importante ale cultului Afrociitei, sau mai
degrabă ale replicii ei semitice, Astarte l ; şi, dacă dăm
crezare legendelor,.asupra amîndurora domnea Cinyras, tatăl lui

Adonis. Dintre cele două oraşe, Byblus era mai vechi ; într-adevăr, se susţinea că este cel mai vechi oraş din Fenicia, şi că a fost întemeiat în vremuri străvechi de marele zeu El, pe care grecii şi romanii îl iden¬tificau respectiv cu Cronos şi cu Saturn. Oricum ar l'i fost,' în timpurile istorice oraşul era socotit un loc sfînt, capitala religioasă a ţării, Mecca sau Ierusalimul fenicienilor. Se ridica pe o înălţime lingă mare şi poseda un sanctuar cele¬bru, închinat lui Astarte, unde, în mijlocul unei curţi uriaşe neacoperite, înconjurată de mînăstiri şi la care se ajungea de jos ureînd nişte trepte, se înălţa un con sau un obelisc,' imaginea sacră a zeiţei. în acest sanctuar se celebrau mitu-,
'■V. Cicero, De n-alura deorum (Despre natura zeilor).

lului său. Cu mult amar a plîns Afrodita moartea mult iu¬bitului si pierdutului ei Adonis. în această versiune a mi¬tului, lupta dintre Afrodita şi Persefona pentru a-1 stăpîni pe"
Ado7fîs~roTTectă clar lupta dintre Iştar şi Allatu în împă-răţia morţilor, în timp ce hotărîrea lui Zeuş ca Adoniş_să peţrca^^j?ju^e^_ajMlujj5ub jpărnîrU şi o altă parte deasu¬pra pămîntului nu este decît o versiune grecească a dispa¬riţiei şi rcaparijiei anuale a lui Tammuz.
i

I

iile lui Adonis. într-adevăr, întregul oraş îi era închinat, iar riul Nahr Ibrahim, care se varsă în mare puţin mai la sud de Byblus, purta în antichitate numele Adonis. Acesta a fost regatul lui Cinyras. Din vremurile străvechi şi pînă în timpurile mai noi, oraşul pare să fi fost guvernat de regi sfătuiţi poate de un senat sau de un consiliu al bătrînilor. Ultimul rege din Byblus purta numele antic de Cinyras şi a fost decapitat de către Pompei cel Mare drept pedeapsă pentru excesele sale tiranice. Despre omonimul său legcn-tdar, Cinyras, se spune că a fondat un sanctuar al Afro-ditei, adică al Astartei, într-un loc pe muntele Liban, la o zi de drum de capitală. Locul era probabil Aphaca, la iz¬vorul rîului Adonis, la jumătatea drumului dintre Byblusv şi Baalbec ; căci, la Aphaca se găsea renumitul lăcaş şi sanctuar al Astarteei, pe care Constantin 1-a distrus din cauza caracterului dezgustător al cultului. Aşezarea tem¬plului a fost descoperită de călătorii moderni în apropierea sărăcăciosului sat ce mai poartă încă şi astăzi numele de Afka, la capătul trecătorii sălbatice, romantice, acoperită de păduri, a lui Adonis. Cătunul e ascuns printre pădurici de nuci nobili, pe malul abrupt al torentului. Nu departe de acolo, apele rîului năvălesc dintr-o peşteră, la baza unui vast amfiteatru de stînci înalte, azvîrlindu-se din cascadă în cascadă, pînă în adîncimea înspăimîntătoare a văii. Cu cît coboară mai adîne, cu atît mai luxuriantă şi mai deasă devine vegetaţia care, ivindu-se din toate crăpăturile stîn-cilor, întinde un văl de verdeaţă peste torentul qe cloco¬teşte sau murmură în fundul prăpastiei înfricoşătoare. Este ceva încîntător, aproape îmbătător, în prospeţimea acestor ape tumultoase, în blîndeţea şi pui'itatea aerului de

u

munte, în verdele plin de viaţă ai vegetaţiei. Templul, — cîteva blocuri enorme tăiate şi o coloană elegantă din granit de Siena

— se mai zăreşte şi astăzi —, se ridica pe o terasă în faţa izvorului rîului dominînd o perspectivă mă¬reaţă. Peste spuma şi tunetul cataractelor, privirea pă¬trunde pînă la peşteră şi apoi pînă sus, spre culmea înde¬părtată a minunatelor prăpăstii. Atît de înaltă este stînca, încît caprele ce se strecoară pe marginea ei ca să rupă ra¬murile tufişurilor pai" nişte furnici spectatorilor aflaţi la sute de picioare mai jqs. Spre mare, peisajul este deosebit de impresionant, mai ales cînd soarele inundă cu lumina sa adâncurile trecătorii scoţînd în evidenţă fantasticele con¬traforturi şi turlele rotunjite ale bastionului muntos, că-zînd lin peste verdele nuanţat al pădurilor ce-i îmbracă adîncimile. Legenda ne spune că aici s-au întîlnit pentru prima şi ultima dată Adonis şi Afrodita şi tot aici a fost în-mormîntat corpul lui sfîrtecat. Nu se poate imagina un de¬cor mai potrivit pentru o poveste tragică de dragoste şi moarte. Cu toate acestea, pe cît de liniştită este şi va fi fost întotdeauna, valea nu-i cu desăvîrşire pustie. Ici colo, o mî-năstire sau un cătun se profilează pe cer, adăpostite pe marginea ieşită în afară a stîncilor sau agăţate pe povâr¬nişul aproape vertical ce se înalţă deasupra spumei şi clo¬cotului asurzitor al rîului ; şi, la căderea nopţii, luminile ce sclipesc în întuneric dovedesc prezenţa locuinţelor ome¬neşti pe coastele abrupte ce altfel pot părea de neatins cu piciorul. în antichitate, această încîntătoare vale pare să fi fost închinată în întregime rui Adonis şi amintirea lui o mai stăpîneşte încă şi astăzi, căci, pe înălţimile care o închid sa înalţă în diferite locuri monumente în ruină consacrata

CAPITOLUL XXXI
ADONIS ÎN CIPRU

Pornind de pe coastele Siriei, nu-ţi trebuie decît o zi pentru a ajunge pe mare în insula Cipru. In serile limpezi de vară munţii nu prea înalţi ai acestei insule se zăresc în depărtare, Întunecaţi, pe fondul razelor roşii ale apusului.
!
Fireşte, fenicienii, popor de negustori şi marinari, au fost
atraşi de această insulă bogată în mine de cupru, acoperită cu brazi şi cedri măreţi ; în comparaţie cu propria lor coastă atît de aridă şi de rîpoasă, înghesuită între munţi şi mare, insula cu griul, vinul şi uleiul ei, trebuie să li se fi părut Pămintul Făgăduinţei. S-au stabilit, deci. în Cipru, Ia o dată foarte îndepărtată şi au rămas în insulă multă vreme după ce grecii s-au statornicit si ei pe malurile sale ; căci ştim din inscripţii şi monede că regii fenicieni au dom¬nit la Cit;ura — Chittim-ul evreilor — pînă in timpul lui Alexandru cel Mare. Bineînţeles, coloniştii semiţi şi-au adus din ţara lor proprii zei. Ei îl adorau pe Baal din Liban, care poate să fi fost în realitate Adonis, iar la Amathus. pe coasta de miazăzi, au instituit ritualurile lui Adonis şi ale Afroditei sau, mai bine zis, ale Asiartei. Aici, ca şi la Byblus, aceste ritualuri se apropiau atîl de mult de cultul

iiiiw.iai w«—«—

cultului său ; unele alîrnă deasupra prăpăstiilor înspăîmîn-tătoare în adîncul cărora nu poţi privi fără să ameţeşti cum, departe, jos, se rotesc vulturii în jurul cuiburilor. Un ase¬menea monument mai există la Ghineh. în peretele unei stînci mari, într-o deschizătură cioplită grosolan, sînt sculptate imaginile lui Adonis şi a Afroditei. Zeul este re¬prezentat cu lancea pregătită, aşteptînd atacul unui mis¬treţ ; iar zeiţa, şezînd, se află într-o atitudine de adîncă mîhnire. Această figură, doborîtă de durere, este poate în¬doliata Afrodită din

Liban pe care a descris-o Maerobius, . iar adincitura săpată în stîncă este poate mormîntui iubi¬tului ei. Adoratorii lui Adonis credeau ca zeul a fost rănit î de moarte în munţi şi că, an de an, natura însăşi se colora i cu roşul sîngelui său sacru. De asemenea, primăvara, fe¬cioarele din Siria jeleau moartea sa înainte de vreme, în timp ce anemona roşie, floarea lui preferată, înflorea în umbra codrilor din Liban şi rîul se rostogolea roşu spre mare tivind cu stacojiu, cînd vîntul sufla din larg. malurile şerpuitoare ale Meditcranei albastre.
N.
■
I
ii

*

j

egiptean al lui Osiiis, încît unii îl identificau chiar pe Ado¬nis din Amathus cu Osiris.
Dar sediul principal al cultului Afroditei şi al lui Adonis în Cipru era Paphos, în sud-vestul insulei. Din timpurile cele mai îndepărtate şi pînă la sfîrşitul secolului al IV-lea î.e.n., Paphos trebuie să fi fost socotit printre cele mai im¬portante din,micile regate care îşi împărţeau insula Cipru. Este o regiune de dealuri şi culmi neregulate, despărţite de cîmpii şi vii, întretăiate de rîuri care în decursul anilor; şi-au săpat albii atît de adinei, încît călătoriile în interiorul ţării sînt grele şi plicticoase. Semeţul lanţ al muntelui •j>, Olimp (Troodos-ul de astăzi), acoperit de zăpadă, apără Pa-phosul aproape întreg anul de vînturile din nord şi răsărit şi îl desparte de restul insulei. Pe povîrnişurile munţilor dăinuie ultimii brazi din Cipru, adăpostind ici colo mănăs¬tiri şi oferind o privelişt.e cu nimic mai prejos decit cea a Apeninilor. Oraşid antic Paphos se înălţa pe o culme, la v/eo milă depărtare de mare ; oraşul nou a apărut în¬tr-un loc adăpostit, cu vreo zece mile mai departe. Sanctu¬arul Afroditei din vechiul oraş Paphos (Kuklia modernă) era unul dintre cele mai renumite clin antichitate. După mărturia lui Herodot i, oraşul a fost întemeiat de coloniştii fenicieni din Ascalon, dar este posibil ca zeiţa fecundităţii să fi fost adorată în aceste locuri încă înainte de venirea fenicienilor, iar noii- sosiţi s-o fi identificat cu propria lor Baalath sau Astarte cu care avea poate o mare asemănare. Dacă două divinităţi au putut să se contopească astfel în una singură, putem presupune că erau, atît'una cît şi cea¬laltă, variante ale marii zeiţe a maternităţii şi a fertilităţii
1 v. Herodot, Istorii, L 78

al cărei cult pare să fi fost răspîndit încă din vremuri în¬depărtate în întreaga Asie occidentală. Această ipoteză este confirmată atît de forma arhaică a imaginii sale cil şi de caracterul licenţios al ritualurilor ei ; căci, atît reprezen¬tarea, cit şi ritualurile erau comune şi altor divinităţi asia¬tice. Imaginea ei era un simplu con alb sau o piramidă. Tot un con era şi emblema Astartei din Byblus, a zeiţei indi¬gene pe care grecii o numeau Artcmis, la Perga în Pamphy-lia şi a zeului-soare Heliogabalus din Emesa, în Siria. Pie¬trele conice, care se ipare că serveau drept idoli, au fost găsite şi la Golgi în Cipru, precum şi în templele feniciene din Malta ; iar conuri de gresie au fost scoase la lumină în sanctuarul „Doamnei Peruzelelor", ce se ridica printre co¬linele pietroase şi prăpăstiile ameninţătoare ale muntelui Sinai.
Se spune că odinioară, în Cipru, obiceiul obliga orice femeie ca

înainte de căsătorie să se prostitueze cu un străin chiar în sanctuarul zeiţei, cunoscută cu numele de Afrodita, Astarte şi aşa mai departe. Obiceiuri similare se practicau în multe locuri din Asia occidentală. Oricare ar fi fost mo¬tivele, acest obicei nu era în nici un caz privit ca orgie a senzualităţii, ci ca obligaţie religioasă solemnă, îndeplinită în cinstea marii Zeiţe Mame a Asiei occidentale, al cărei nume varia de la un loc la altul, esenţa ei rămînînd, însă, pretutindeni aceeaşi. Şi astfel, în Babilon, toate femeile, bogate sau sărace, aveau îndatorirea ca o dată în viaţă să se supună îmbrăţişărilor unui străin în templul din Mylitta, adică al lui Istar sau al Astartei, şi să ofere zeiţei cîştigul obţinut prin această prostituţie sacră. Incinta sacră era nă¬pădită de un mare număr de femei care aşteptau să împli-
78

sacre serveau zeiţei Ma ; şi. o mulţime de bărbaţi şi femei veneau grămadă din oraşele şi ţările învecinate ca să asisie la serbările bianuale ori să facă legămînt în faţa zeiţei.
Dacă examinăm în totalitate mărturiile în legătură cu acest subiect — din care unele mai urmează să fie înfăţi¬şate cititorului — vom putea trage concluzia că marea Zeiţă-Mamă, personificarea tuturor energiilor reproducă¬toare ale naturii, era adorată sub diferite nume, dar pe baza unor mituri, şi ritualuri asemănătoare în esenţă, de ne¬numărate popoare din Asia occidentală ; că i se asocia un iubit, sau mai degrabă o sută de iubiţi, divini sau muritori, cu care se căsătorea anual, legătura lor fiind considerată esenţială penti'u propăşirea animalelor şi a plantelor, fie¬care după natura lor. De asemenea, unirea legendară a pe¬rechii divine era reprezentată Jşi chiar multiplicată pe pămînt printr-o unire reală, deşi temporară, a sexelor, chiar în sanctuarul zeiţei, pentru a asigura astfel fertilita¬tea pămîntului şi propăşirea oamenilor şi a .animalelor.
Se spune că prostituţia religioasă a fost instituită la Paphos de către regele Cinyras, şi că a fost practicată de fiicele sale,, surorile lui' Adonis, care, după ce şi-au atras rnînia Afroditei, s-au căsătorit cu străini şi şi-au sfîrşit zi¬lele în Egipt. în această formă a legendei mînia Afroditei a fost adăugată probabil ulterior de vreun autor care, în loc să vadă în acest obicei ce-i rănea simţul moral un sacrifi¬ciu impus cu regularitate de zeiţă adoratoarelor ei, 1-a in¬terpretat drept o pedeapsă a zeiţei. Oricum, legenda arată că prinţesele din Paphos erau obligate să se supună obi¬ceiului la fel ca orice femeie din popor.
i»i

* wta

neascâ datina. Unele trebuiau să aştepte acolo ani înde¬lungaţi. La Heliopolis sau Baalbec, în Siria, vestit prin rui¬nele impunătoarelor sale temple, obiceiul ţării cerea fie¬cărei fete să se prostitueze cu un străin în templul lui Astarte, femei şi fecioare dovedindu-şi în acelaşi .mod. devotamentul faţă de zeiţă. împăratul Constantin, a abolit acest obicei, ,a dărîmat templul şi a înălţat o biserică în J.o-\ cui lui. în templele fenicicne femeile „se închiriau" prosti-tuîndu-se în serviciul religiei, crezind că prin această com¬portare cîştigau bunăvoinţa zeiţei. „Exista o leac la amo-' riţi care obliga fecioara în pragul căsătoriei să se prosti¬tueze timp de şapte zile la poarta templului." La Byblus, în timpul doliului anual pentru Adonis, poporul îşi rădea capul. Femeile ce refuzau să-şi sacrifice părul trebuiau să se dea străinilor' într-o anumită zi a sărbătorii, iar banii astfel obţinuţi erau oferiţi zeiţei. O

inscripţie gre¬ceascâ, găsită la Tralles în Lidia, dovedeşte, persistenţa prostituţiei religioase în această ţară pînă în secolul al II-lea e.n. Inscripţia aminteşte că o femeie, numită Aurelia Aemilia, a servit, nu numai ea zeiil fiind curtezană, din voinţa expresă a acestuia, dar şi mama şi înaintaşele ei au făcut acelaşi lucru. Dezvăluirea pe care o face această menţiune gravată pe o coloană de marmură, pe cari? se pu¬neau ofrandele, demonstrează că nici o pată nu niinjea o viaţă trăită astfel şi o asemenea familie. în Armenia, cele mai nobile familii îşi dedicau fiicele zeiţei Anaitis, în tem¬plul ci din Aciliscna, unde fetele serveau ca prostituate o .lungă perioadă înaintea căsătoriei. Nimeni nu pregeta să ia de soţie vreuna din aceste fete după ce-şi sfîrşea acest ofi¬ciu. La Comana, în Pont, un număr apreciabil de curtezane
so ■

Printre legendele despre Cinyras, strămoşul prcoţilor-regi din Paphos şi tatăl lui Adonis, sînt unele ce merită să le dăm atenţie. In primul rînd, se spune că l-ar fi zămislit pe fiul său Adonis printr-o relaţie incestuoasă cu fiica sa Myrrha, la o sărbătoare a zeiţei griului, la care femeile, îm¬brăcate în alb, ofereau spice de grîu ca trufandale ale re¬coltei şi trebuiau să respecte cea mai strictă castitate timp de nouă zile. Cazuri similare de incest cu fiicele lor se po¬vestesc despre mulţi regi antici. Pare puţin probabil ca asemenea relatări să fi fost întru totul neîntemeiate şi tot atît de puţin probabil să se fi referit numai la o izbucnire întîniplătoare a unei senzualităţi nefireşti.. Putem bănui că ele sînt fondate pe un obicei practicat într-adevăr într-un scop bine determinat, în împrejurări deosebite. în unele regiuni, uride sîngele regal se transmitea numai prin femei şi unde, deci, regele nu ocupa tronul decît în virtutea că¬sătoriei sale cu o prinţesă ereditară care era de fapt suve¬ranul real, pare să se fi întîmplat adesea ca prinţul să se căsătorească cu propria lui soră, prinţesa regală, "spre a obţine odată cu mîna ci coroana care altfel ar fi trecut la ait bărbat, poate un străin. Oare aceeaşi lege a moştenirii n-ar fi putut constitui un motiv pentru incestul cu o fiică ? Căci această legendă pare a avea drept corolar firesc obli¬gaţia regelui de a-şi părăsi tronul la moartea soţiei sale, regina, pentru că nu domnea decît în virtutea căsătoriei cu ea. Ncmaiexislînd căsătoria, dreptul la tron sfîrşea şi el şi revenea imediat soţului fiicei sale. Deci, dacă regele dorea să domnească şi după moartea soţiei, singurul mijloc de a-şi îndeplini în mod legitim vrerea era să se căsătorească
9%

cu propria lui tiică, prelungindu-şi în acest mod, datontâ ei, titlul, pe care ii deţinea anterior prin mama acesteia. Se spune că Cinyras era vestit pentru neasemuita sa frumuseţe şi. că însăşi Afrodita s-a îndrăgostit de el. Se pare deci, aşa cum au observat specialiştii, că Cinyras făcea într-o anumită măsură pereche cu frumosul său fiu Adonis care cucerise şi el inima înfocatei zeiţe. Dealtfel, aceste le¬gende despre dragostea Afroditei pentru doi membri ai casei regale din Paphos nu poate fi despărţită de legenda lui Pigmalion, regele fenician al Ciprului, despre care se spunea că se îndrăgostise atît de mult de o imagine a Afro¬ditei încît a luat-o în propriul său pat. Dacă ne gîndim că Pigmalion era socrul lui Cinyras, că fiul lui Cinyras era Adonis şi că despre fiecare s-a spus, timp de trei generaţii la rînd, că au fost amestecaţi jn idile amoroase cu Afrodita, ne este aproape cu neputinţă să nu tragem concluzia că primii regi fenicieni din Paphos, sau fii lor, pretindeau în mod obişnuit nu numai că sînt preoţii zeiţei, dar şi iubiţii ei, cu

alte cuvinte că, în calitatea lor oficială, îl personifi¬cau pe Adonis. în orice caz, se spune că Adonis a domnit în Cipru şi pare să fie sigur că fiilor tuturor regilor feni¬cieni ai insulei li se spunea de regulă Adonis. Este adevărat că acest titlu, în înţelesul său cel mai exact, nu însemna altceva decît „domn" ; totuşi, legendele care îi asociază pe aceşti prinţi ciprioţi cu zeiţa dragostei ne îndreptăţesc să presupunem că ei revendicaţi atît natura divină, cît şi au¬toritatea printre oameni a lui Adonis. Istorisirea despre Pigmalion se referă la ceremonia unei însoţiri sacre, în care regele se căsătorea cu imaginea Afroditei, sau mai degrabă
83

lor. In acest fel este cu putinţă ca Paphos şi poate toate sanctuarele marii zeiţe asiatice unde se practica prostituţia sacră să fi fost pline de zeităţi omeneşti vlăstare ale regelui divin şi ale soţiilor şi concubinelor sale, sau chiar ale curte¬zanelor templului/'Oricare din ei putea urma tatălui său 5a tron, sau putea fi sacrificat în locul acestuia, ori de cîte ori sacrificiul era impus de război sau alte împrejurări grave, cum se întîmpla cîteodată, cînd vreun rege cădea pradă morţii. Un asemenea tribut impus din cînd în cînd nenumă¬ratei progenituri a regelui, pentru binele ţării, nu putea duce la stingerea familiei divine şi nici st'îşia inima unui tată care trebuia să-şi împartă dragostea paternă între aţîţia fii. In orice caz, dacă, aşa cum sîntem îndreptăţiţi să «•edem, regii semiţi treceau adesea drept zeităţi ereditare, este uşor să înţelegem frecvenţa numelor proprii semitice care atestă pentru cei ce le purtau calitatea de fii sau fiice, fraţi sau surori, taţi sau mame, ale unui zeu ; şi nu este necesar să recurgem la subterfugiul folosit de unii,specia¬lişti care ocolesc sensul evident al cuvintelor. Un obicei egiptean analog confirmă această interpretare ; in Egipt, unde regii erau adoraţi ca zei, regina era numită ..soţia zeului" sau „mama zeului", iar titlul de „tată al zeului" era purtat nu numai de adevăratul părinte al regelui, ci şi de socrul său. Poate că tot astfel, la semiţi oricărui pă¬rinte care îşi trimitea fiica să sporească haremul regelui îi era îngăduit să-şi spună „tatăl zeului".
Judecind după numele său, regele semit care purta nu¬mele de Cinyras cînta, ca şi regele David, la harpă ; căci numele de Cinyras se apropie în mod clar de grecescul
C5
i
«»»«■'»»«»■■■»■»«««»»•»"»«■■■■»■«««»■« u-n<m*—
m*~mmmmmmmm**»''*m* ! > ■" ■""in n

■«,

a Astarteei. Dacă a fost aşa, povestirea era într-un anume scris adevărată, nu doar în legătură cu un singur bărbat, ci cu un întreg şir de bărbaţi şi ar fi cu deosebire verosimil să fi fost'pusă pe seama lui Pigmalion. dacă admitem că acesta era un nume obişnuit al regilor semiţi şi mai ales al regilor ciprioţi. Oricum ar fi. Pigmalion este numele purtat de vestitul rege din Tyr de la care a fugit propria lui soră Didona ; de .asemenea, şi regele din Cilium si Idaiium din Cipru, care a domnit in timpul lui Alexandru cel Mare, purta-numele de Pigmalion. sau mai degrabă Pumiyathon, numele fenician pe care grecii l-au transformat în Pigma¬lion. în afară de aceasta, trebuie să observăm că numele . Pigmalion .şi Astarte apar împreună într-o inscripţio,' pu¬nică pe un medalion de aur găsit într-un triormînt clin Car-tagina : această inscripţie este scrisă cu caractere de tipul cel mai vechi. Deoarece instituirea obiceiului" prostituţiei religioase la Paphos este atribuită

regelui Cinyras — şi.se spune că fiicele sale i s-au supus —- putem presupune că regii din Paphos jucau roiul de soţ divin într-un ritual mai, puţin nevinovat decît căsătoria cu o statuie ; de fapt, cu -. prilejul anumitor sărbători, toţi aceşti regi trebuiau să SG însoţească cu una sau mai multe curtezane sacre ale tem¬plului, ca Adonis c,u Aslarle. Dacă lucrurile se petreceau astfel. Părinţii Bisericii creştine aveau şi mai mult temei decît s-a presupus de obicei, răspînd'md ocara că Afrodita adorată de Cinyras nu era decît o prostituată de rî.nd. Pro¬geniturile lor erau considerate fii şi fiice ale divinităţii şi cu timpul deveneau părinţii zeilor şi zeiţelor, aşa cum se petrecuseră şi mai-nainle lucrurile cu înşişi taţii ,şi mamele
84

Cinyra, „liră", care ia rîndul său derivă din semiticul Kin-TXOT „liră", nume dat instrumentului cu care David cînta în faţa iui Saul. Pe semne că nu greşim dacă presupunem' că la Paphos, ca şi la' Ierusalim, muzica" cîntată la liră sau . harpă nu era o simplă distracţie, la petrecerea unui ceas de trîndăvie, ci făcea parte din serviciul religios, emoţia pro¬dusă de melodie fiind atribuită, ca şi influenţa vinului, ne¬mijlocitei inspiraţii divine. Este sigur că la Ierusalim preo-ţimea oficială a templului făcea profeţii, însoţindu-le cu melodii, cîntate la^harpă, lăută şi ţimball; se pare că şi clerul neoficial, cum îi putem numi pe profeţi, avea nevoie de acest stimulent pentru a cădea în starea de extaz în care vedea directa comunicare cu divinitatea. Astfel, citim despre un grup de profeţi care coborau de pe o înălţime cu psalterionul, tamburina, flautul şi harpa, făcînd în calea lor profeţii. De asemenea, ni se spune că atunci cînd forţele unite ale lui Iuda şi Efraim treceau prin deşertul moab în urmărirea duşmanului, timp de trei zile au fost lipsite de apă şi atît oştirea, cît şi animalele de povară, erau gata să moară de sete. în această grea împrejurare, profetul Elizeu, care însoţea oastea, a cerut să se aducă un cîntăreţ, şi 1-a rugat să cînte. Apoi a poruncit ostaşilor, însufleţiţi de mu¬zică, să sape şanţuri în patul nisipos al văii aride prin care trecea drumul. Ostaşii l-au ascultat şi a doua zi în zori şanţurile erau pline cu apă freatică din munţii sterpi, ame¬ninţători, ce străjuiau valea. Succesul profetului care a fă-
1 v. W. Robertson Smith, The Projcts o] Israel (Profeţii Israe¬lului), 1902, şi The Old Testament in the Jewisch Church (Vechiul Testament în biserica israelită), 1892; E. Renan, (Histohe du peu-ple d'Israel (Istoria poporului lui Israel), 1893.
86

cut să ţîşnească apa în pustiu se aseamănă cu faimosul succes al aducătorilor de -ploaie moderni, deşi procedeul este diferit. întîmplarea a vrut ca Elizeu să mai aducă com¬patrioţilor săi şi un alt serviciu. Căci moabiţii, ce pîndeau în ascunzătorile lor dintre stînci, zărind soarele roşu al de¬şertului oglindit în apă, au crezut că este sînge sau mai de¬grabă semnul că duşmanii lor vor fi masacraţi şi, luîndu-şi inima în dinţi, le-au atacat tabăra, dar au fost înfrînţi su¬ferind mari pierderi. ,
Dealtminteri, aşa cum în umbra de melancolie ce-i în¬tuneca din cînd în. cînd lui Saul sufletul stăpînit de dorinţe trecătoare el vedea duhul rău trimis de Domnul să-1 chi-nuie, tot astfel sunetele solemne ale harpei ce-i linişteau şi uşurau gîndurile întristate au putut să pară regelui cu suflet zbuciumat vocea însăşi a Domnului, sau a îngerului său bun, insuflîndu-i pacea. Chiar în zilele noastre, un mare autor religios, el însuşi

profund sensibil la farmecul muzicii, a spus că notele muzicale, cu puterea lor de a aprinde sîngele şi de a înduioşa inima, nu pot fi doar semne goale şi nimic mai mult ; nu, ele emană dintr-o sferă mai înaltă, sînt revărsarea armoniei eterne, glasul îngerilor, cîntecul de laudă al sfinţilor. Astfel sînt transfigurate ru¬dimentarele fantezii ale omului primitiv şi murmurul lor slab răsună cu înteţit ecou în proza melodioasă a lui New-man 1. într-adevăr, influenţa muzicii asupra dezvoltării re¬ligiei ar putea fi un subiect de studiu captivant. Căci nu ne putem îndoi că această artă, cea mai. apropiată sufletului
1 John Henry Nawman (1801—1890) — cardinal şi seriilor en¬glez, autor al unei remarcabile autobiografii spirituale, Apologia pro vita sua. (Apărare pentru viaţa sa).
«7

CAPITOLUL XXXIX
RITUALUL LUI ADONIS
La sărbătorile lui Adonis, celebrate in Asia occidentală şi în toate ţările greceşti, moartea zeului era jelită în fie¬care an cu plînsete amare, mai ales de femei ; se purtau, ca şi cînd ar fi duse spre mormînt, simulacre îmbrăcate astfel încît să semene cu un cadavru, apoi simulacrele erau aruncate în mare sau în pîrîuri ; în unele locuri se celebra a doua zi învierea zeului, însă în ţinuturi diferite ceremo¬niile, se desfăşurau diferit şi varia, se pare, şi anotimpul în care aveau loc. La Alexandria, se aşezau pe cîte un pat un simulacru al Afroditei şi altul allui Adonis ; alături de ele se puneau frufcte coapte de toate felurile, turte, plante în ghivece şi cununi de verdeaţă împletite cu anason. Se sărbătorea în prima zi căsătoria îndrăgostiţilor, iar a doua zi femei îndoliate, cu părul despletit şi sînii dezgoliţi, du¬ceau statuia lui Adonis mort pe malul mării şi o aruncau în valuri. Totuşi durerea lor nu era fără speranţă, căci spuneau în cîntecul lor că zeul pierdut se va reîntoarce. Data la care se îmdeplineau aceste ceremonii la Alexandria nu este indicată în mod cert, dar fiind amintite fructele coapte s-a tras concluzia că avea loc vara tîrziu. în marele
:

iux>iru şi mai emoţionantă dintre toate, a contribuit mult atît la naşterea, cît şi la exprimarea emoţiilor religioase şi astfel a modificat mai mult sau mai puţin profund însăşi structura credinţei, pe care la prima vedere numai a slu¬jit-o. Muzicianul şi-a adus. ca şi profetul sau gînditorui, contxibuţia sa la crearea religiei. Fiecare confesiune îşi are muzica specifică şi diferenţa dintre credinţe aproape că s-ar putea exprima prin notaţie muzicală. Prăpastia care separă, de exemplu, orgiile sălbatice ale Cybelei de ritualul majestuos al Bisericii catolice, se măsoară prin abisul ce separă larma disonantă a talgerelor şi tamburinelor de ar¬monia gravă a lui Palestrina sau a lui Hacndel. Un spirit diferit s-a revelat în muzici atît de diferite.

sanctuar al Astarteei, la Byblo's, se jelea moartea lui Ado¬nis în fiece an, în sunetele ascuţite ale flautului, cu plîn-sete, lamentaţii şi lovituri în piept ; se credea însă că a doua zi zeul va reveni la viaţă şi se va înălţa la cer în pre¬zenţa adoratorilor săi. Credincioşii pe care îi lăsa nemîn-gîiaţi pe pămînt îşi rădeau părul de pe cap ca şi egiptenii la moartea divinului taur Apis ; femeile care nu se puteau hotărî să-şi sacrifice frumoasele cosiţe trebuiau să se dă¬ruiască unor străini într-o anumită zi a sărbătorii şi să ofere Astarteei cîştigul pe care l-au agonisit vînzîndu-şi trupul.
Se pare că această sărbătoare feniciană se ţinea primă¬vara,

căci data era legată de schimbarea culorii rîului Ado¬nis şi călătorii moderni au observat că acest fenomen se produce primăvara. în acest anotimp, pămîntul roşu spălat din munţi de ploaie colorează apa fluviului şi chiar a mării pe o vastă întindere, într-un roşu sîngeriu, şi se credea că. această culoare este sîngele lui Adonis, rănit de moarte în fiecare, an de mistreţul de pe muntele Liban. Se spunea, de asemenea, că anemona roşie a răsărit din sîngele lui Adonis şi, cum în Siria anemona înfloreşte în preajma Paştelui, putem bănui că sărbătoarea lui Adonis, sau cel puţin una din aceste sărbători avea loc primăvara. Numele florii pare să derive din Naaman C>drag"), care pare să fi fost un epitet al lui Adonis. Arabii mai numesc anemona „rănile lui Naaman". Se spunea că trandafirul roşu şi-a primit culoarea cu acelaşi' trist prilej ; căci Afrodita, aler-gind spre iubitul ei rănit, a călcat pe un tufiş de trandafiri albi ; ghimpii nemiloşi i-au rănit pielea gingaşă şi sîngele ' ei sacru a colorat pentru totdeauna trandafirii albi în roşu.
90

Ar fi exagerat poale să punem prea mull temei pe ttn ar¬gument sprijinit pe calendarul florilor şi mai ales să stă¬ruim asupra unei atît de fragile dovezi precum bobocul de trandafir. Dar, în măsura în care ne putem sprijni pe ea, tradiţia care asociază trandafirul de Damasc cu moartea lui Adonis pare să indice că celebrarea patimilor sale avea toc mai degrabă vara decît primăvara. Este sigur că în Atica sărbătoarea cădea în plină vară. Căci flota pe care Atena a trimis-o împotriva Siracuzei şi a cărei nimicire a dat" puterii ateniene o lovitură definitivă, s-a avintat în larg în ziua solstiţiului de vară, chiar atunci cînd, priritr-o nefastă coincidenţă, se celebrau sumbrele ritualuri ale lui Adonis. Pe cînd trupele coborau spre port să se îmbarce, străzile prin'care treceau erau pline de cosciuge şi de simu¬lacre asemănătoare cu nişte cadavre, iar văzduhul era sfişiat de vaietele femeilor care plîngeau moartea lui Ado¬nis. Aoeastă împrejurare a învăluit în sumbre presimţiri plecarea celei mai minunate expediţii pe care Atena o tri¬misese vreodată peste mări. Multe veacuri mai tîrziu, cînd împăratul Iulian a intrat pentru prima oară în Antiohia a găsit, şi el, vesela şi somptuoasa capitală a orientului cu¬fundată într-o prefăcută mîhnire, din pricina morţii anuale a lui Adonis'; şi dacă va fi avut atunci o presimţire a vii¬toarelor nenorociri, plînsetele pe care ie-a auzit i se vor fi părut eă-i sună sf îrşitul. Asemănarea dintre aceste ritualuri şi ceremoniile in¬diene sau europene pe care le-am Hescris în altă parte este evidentă. în special, în afară de data celebrării ei, care este destul de îndoielnică, ceremonia din Alexandria este .,
91
i II ———»—. i i im - i i i II n imunii in II ii II mm »ii.lim«

după care Adonis petrecea jumătate, sau alţii spun a treia parte din an, în lumea subpămînteană, iar restul timpului pe pămînt se explică într-un mod foarte simplu şi firesc dacă presupunem că el reprezenta vegetaţia şi în special griul, care este îngropat sub pămînt timp de o jumătate de an şi răsare deasupra solului în cealaltă jumătate a anului. Desigur că printre fenomenele anuale ale naturii nici unul nu sugerează mai clar ideea morţii şi a reînvierii ca dis¬pariţia şi reapariţia vegetaţiei toamna şi primăvara. S-a crezut că Adonis era însuşi soarele, însă nu există nimic in mişcarea de revoluţie anuală a soarelui din zonele tem¬perate şi tropicale care să poată trezi ideea că soarele e mort o jumătate sau o treime ele an şi viu în cealaltă ju¬mătate sau două treimi ale anului. S-ar putea spune despre

soare că este lipsit de putere în timpul iernii, dar nu mort ; reapariţia lui zi de zi contrazice această presupunere. în regiunile arctice, unde, după latitudine, soarele dispare în fiecare an o perioadă cuprinsă între douăzeci şi patru de ore şi şase luni, ideea morţii şi reînvierii sale s-ar impune în mod sigur ca evidentă ; dar nimeni, afară doar de nefe¬ricitul astronom Bailly *, nu a susţinut vreodată că cultul lui Adonis îşi are obîrşia în regiunile' arctice. Pe de altă parte, ideea morţii şi reînvierii vegetaţiei, în' fiece an, se impune cu uşurinţă oamenilor, fie că se află pe treptele pri¬mitivismului sau ale civilizaţiei ; şi proporţiile vaste la care declinul şi regenerarea se produc şi se repelă, împre-

1 Jean-Sylvain Bailhj (1736—1793) — astronom şi om politic francez. Autor al unei renumite Hisioire de VAstronomie (Istoria astronomiei), 1755—1787, în 5 volume, foarte răspîndită în epocă, care cuprinde astronomia antică şi modernă, indiană şi orientală.

V-i

aproape identică cu cea din India: In amîndbuă ţările, că¬sătoria a două fiinţe divine, a cărei afinitate cu vegetaţia 'pare să fie indicată prin plantele proaspete care le încon¬joară, este celebrată cu ajutorul simulacrelor care sînt je-
' luite şi se aruncă apoi în apă. Asemănarea acestor obi¬ceiuri, atît între ele, cît şi cu cele respectate primăvara şi în toiul verii în Europa modernă, ne sugerează în mod na¬tural ideea că ele au toate aceeaşi explicaţie comună. In consecinţă, dacă explicaţia pe care am adoptat-o în legă¬tură cu acestea din urmă este exactă, ceremonia morţii şi învierii lui Adonis trebuie să fi fost de asemenea o dramă ' a morţii şi a renaşterii vieţii plantelor. Concluzia, înteme¬iată astfel pe asemănarea diferitelor obiceiuri, se confirmă prin următoarele caracteristici ale legendei şi ritualului lui Adonis. Afinitatea sa cu vegetaţia se constată în primul rînd prin legenda bine cunoscută a naşterii sale. Se spune că s-a născut dintr-un arbore de smirnă a cărui scoarţă, deschizîndu-se după zece luni de gestaţie, a îngăduit încîn-tătorului copil să vadă lumina zilei. După unii, un-mistreţ a si'işiat scoarţa arborelui cu colţii, deschizîndu-i astfel co¬pilului o ieşire. S-a dat legendei o uşoară tentă de raţiona¬litate, spunîndu-se că mama sa a fost o femeie cu numele Myrrha, care a fost transformată într-un arbore de smirnă îndată ce a conceput copilul. întrebuinţarea smirnei pen¬tru mirosul ei plăcut în locul tămîiei, la sărbătorile lui Adonis, poate să fi dat naştere legendei. Am văzut că în ceremoniile analoage din Babilon se ardea tămîie, la fel cum o ardeau şi evreii idolatri în cinstea Reginei Cerului, care nu era alta decît Astarte. Mai mult decît atît, legenda

una cu faptul că existenţa omului este atît de.strîns legată 1 de ele, se unesc alcătuind cel mai însemnat eveniment anual al naturii, cel puţin în zona temperată. Nu este de mirare că un fenomen atît de important, atît de izbitor şi de universal, sugerînd idei similare, a dat naştere unor ri¬tualuri asemănătoare în numeroase ţări. Putem deci ac¬cepta ca plauzibilă o explicaţie a cultului lui Adonis care se potriveşte atît de bine cu evenimentele naturale şi cu ana¬logia dintre ritualuri similare respectate în multe ţări. Mai mult decît atît, explicaţia este sprijinită chiar de părerea mai multor antici care, în nenumărate rînduri, au interpre¬tat moartea şi renaşterea zeului ca fiind grîul secerat şi griul încolţit.

• [Natura lui Tammuz sau a lui Adonis ca spirit aî griului apare cu claritate într-o relatare despre sărbătoririle sale făcută de un scriitor din secolul al X-lea l. El spune, descriind ritualurile şi sacrificiile îndeplinite în diferite anotimpuri ale anului, de către sirienii păgîni din Harran : „Tammuz (iulie). La mijlocul, acestei luni este sărbătoarea eJ-Bugât, adică a femeii ce plîhge, şi aceasta este sărbătoa¬rea Tâ-uz, celebrată în onoarea zeului Tâ-uz. Femeile îl plîng pentru că stăpînul său 1-a ucis cu atîta cruzime, i-a măcinat oasele într-o moară şi le-a împrăştiat în vînt. în timpul acestei sărbători femeile nu mănîncă nimic măcinat la moară, ci se mulţumesc cu griu muiat, măzăriche dulce,
curmale şi alte asemenea lucruri." Tâ-uz, care nu este alt-

1 Relatarea est.e dată după D. Chwolsohm, Du; Ssabiet wnd der Ssabismus, II 1850, şi Ueber Tammăz und die Menschenverehrung bei den alten Babylomern. (Despre Tammuz şi adorarea oamenilor ia vechii babilonieni), 1860.
»4

cineva decît Tammuz, suferă aici ca şi John Barleycorn al lui Burns * : ,^
l-au uscat pe > flacără
Măduva oaselor sale ;
Dar un morar s-a purtat şi mai rău,
Strivindu-Î între doua pietre de moară.
Această concentrare, să spunem, a naturii kii Adonis în cereale este proprie nivelului de cultură atins de adora¬torii săi în timpurile.istorice. Ei depăşiseră de mult viaţa nomadă a vînătorului rătăcitor şi a păstorului ; se aşeza¬seră de multă vreme în cîpnpii,işi procurau hrana în primul rînd muncind pămîntul. Fructele şi rădăcinile, în regiunile sălbatice, sau iarba păşunilor, care erau deosebit de însem¬nate pentru străbunii lor primitivi, erau acum mai puţin preţioase pentru ei ; din ce în ce mai mult gîndurile şi în¬treaga lor energie erau absorbite de hrana principală griul ; din ce în ce mai mult cîştigarea bunăvoinţei divi¬nităţilor fertilităţii în general, şi ale griului în special, tin¬dea să devină caracteristică principală a religiei lor. Scopul pe care.şi-1 propuneau celebrînd aceste ritualuri era în pri¬mul rînd de ordin practic. Nu vreun nelămurit sentiment poetic ii îndemna să întîmpine cu bucurie renaşterea vege¬taţiei şi să se întristeze în faţa declinului ei. Foamea, pe care o îndurau sau de care se temeau, constituia cauza principală a cultului lui Adonis.
1 Eobert Burns (1759—179C) — poet scoţian, în tradiţia poeziei scoţiene ilustrate de Ramsey şi Robevt Ferguson.
95

hrană îmbelşugată vitelor .slăbite şi înfometate. In vremuri încă şi mai vechi, el a putut personifica spiritul nucilor şi al fructelor cărnoase pe care pădurea le dăruieşte toamna culegătorului primitiv şi soaţei sale. De asemenea, la IVI cum agricultorul trebuie să cîştige bunăvoinţa spiritului griului pe care îl consumă, păstorul trebuie să liniştească spiritul ierbii şi al frunzelor pe care le pasc vitele, iar vînă-
torul trebuie să domolească spiritul rădăcinilor pe care le dezgroapă şi al fructelor pe care le culege de pe ramuri, în toate aceste cazuri,1 îmblînzirea spiritului rănit şi înfu¬riat implica, bineînţeles, scuze şi justificări amănunţite, însoţite de plîns şi vaiete pentru moartea sa ori de cile ori se întîmpla ca printr-un accident nefericit sau de nevoie să fie omo.rît sau prădat. Nu trebuie să uităm însă că vînă-

torul şi pastorul primitiv din aceste timpuri îndepărtate probabil n-a ajuns încă la ideea abstractă a vegetaţiei în general ; şi. că, prin urmare, Adonis, în măsura în care cre¬dea în existenţa lui, trebuia să fie Adon-ul sau stăpînul fiecărui arbore şi al fiecărei plante în parte mai degrabă decît personificarea vieţii vegetale în întregul ei. Existau deci tot atîţia Adonişi cîţi arbori şi tufe, şi fiecare putea cere să fie despăgubit pentru orice daună adusă făpturii •sau bunurilor sale. Şi, an de an, cînd arborii î.şi pierdeau frunzele, fiecare dintre ei părea să sîngereze prin frunzele roşietice ale toamnei şi să revină la viaţă odată cu verdele proaspăt al primăveiii. ■'■

Există unele motive să credem că în vremurile stră¬vechi Adonis era personificat uneori de un om în. carne şi oase care murea de moarte violentă în rolul zeului. Avem, dealtfel, dovezi că, adesea, la popoarele de agricultori din

1 — Creanga de aur, voi. m

ii
'

Părintele Lagrange ' a sugerat că doliul pentru Adonis era în esenţă un ritual al recoltei, destinat să cîştige bună¬voinţa zeului griului, care, tocmai atunci, i'ie pierea sub coasele secerătorilor, fie era strivit de copitele boilor de pe arie. în timp ce bărbaţii îl ucideau, femeile vărsau acasă lacrimi de crocodil pentru a-i domoli fireasca indignare, arălîndu-se îndurerate de pieirea sa. Teoria se acordă în¬tocmai cu datele sărbătorilor, care cădeau primăvara sau vara, căci primăvara şi vara, iar nu toamna sînt anotim¬purile în care se recoltează-orzul şi griul în ţările unde era adorat Adonis. în afară de aceasta, ipoteza este confirmată. de obiceiul secerătorilor egipteni care, cînd tăiau primele spice de grîu, se lamentau invocînd-o pe Lsis, precum şi de obiceiul analog al multor triburi de vînători care manifes¬tau un respect deosebit faţă de animalele pe care le omo¬rau şi le mîncau.

Astfel interpretată, moartea lui Adonis nu este decă¬derea naturală a vegetaţiei în general din cauza arşiţei verii şi a gerurilor iernii ; este distrugerea violentă a griu¬lui do către omul care îl coseşte pe cîmp, îl bate pe arie şi ii macină în mori, făcînd din el făină. Se poate admite că, într-o epocă ulterioară, acesta şi era aspectul principal sub care le apărea Adonis popoarelor de agricultori din Le¬vant ; dar putem pune sub semnul îndoielii faptul că el ar fi fost încă de la, început o întrupare numai şi numai a griului. într-o epocă anterioară el va fi fost poate, mai ales pentru păstor, iarba fragedă ce creşte după ploaie şi dă

v ■ ■

1 Frazer se referă la M. I. Lagrange, citat cu fitudes sur Ies Kcligions Semitiques {Studii despre religiile semitice), ed. a ll-a, 1005.

răsăritul Mediteranei, spiritul griului, indiferent ce nume purta, era reprezentat în fiece an de victime omeneşti ucise pe cîmpul care trebuia cules. Dacă aşa se întîmplau lucrurile, pare verosimil ca îmblînzirea spiritului griului să fi tins să se confunde în anumită măsură cu cultul morţi-iji lor. Căci, se putea crede că spiritele acestor victime

revin la
viaţă în spicele pe care le-au hrănit cu sîngele lor. spre a muri a doua oară la seceriş. Ori, fantomele celor ce au pierit de moarte violentă sînt răuvoitoare şi gata să se răz¬bune pe ucigaşii lor la prima ocazie. Iată de ce eforturile de a linişti sufletele victimelor sacrificate se îmbinaţi în rana

■

natural cel puţin în concepţia populară, cu încercarea de a
r..*"

pacifica spiritul griului ucis. Şi, cum morţii reveneau în griul încolţit, la fel se putea crede că ele vor reveni în flo¬rile primăverii, trezite din somnul lor îndelung de blîndul zefir primăvăratie. Au fost culcate în ţarină pentru a se odihni. Ge putea fi mai firesc decît să-ţi imaginezi că viorelele şi zambilele, trandafirii şi anemonele se ivesc din' ţarina lor, că sîngele lor le vopseşte în purpuriu sau în roşu aprins şi că aceste flori cuprind o părticică din spiritul lor l
Adesea-mi spun că nicăieri nu se deschide mai roşii trandafirul Decît peste montantul însîngerat al urmi rege Şi în gradină, fiecare zambilă ce suride <S-a zămislit în sînu-i din frumuseţea unui chip de-odi-
nioară
Şi-aceaslă iarbă renăscută ce mijeşte Ca puf gingaş şi verde pe buza unui viu Ah,, culcă-te pe dînsa cu grijă, fiindcă nu ştii Ce Inizt.-rfcîntătoare'cîridva, dtfu nevăzulc fir.
Sfc^

. în. vara care a urmat după bătălia de la Landen, cea mai sângeroasă luptă din secolul al XVIII-lea din Europa, pă-naîntul saturat de sîngele a douăzeci de mii de ucişi, s-a acoperit cu milioane de maci roşii, iar călătorul ce trecea pe lîngă această imensă întindere de culoarea flăcării putea să-şi închipuie, în adevăr, că pămîntul şi-a scos morţii !a lumină. La Atena, o comemorare importantă a morţilor cădea primăvara, spre mijlocul lui martie, cînd se deschid primele flori. Se credea că atunci morţii se scoală din mor¬minte şi rătăcesc, pe străzi, străduindu-se zadarnic să intre în temple şi case, ale căror intrări erau barate împotriva ' acestor sprite care turburau liniştea, cu funii, tulpini de paţaehină şi smoală. Numele sărbătorii, însemnînd — po¬trivit celei mai simple şi fireşti interpretări — Sărbătoarea Florilor, s-ar potrivi bine cu caracterul ceremoniilor, , dacă admitem că are la bază o credinţă după care în acest ' anotimp bietele fantome se furişează afară din strimtele i lor lăcaşuri, odată cu florile ce înfloresc. Poate fi deci şi o i parte de adevăr în teoria lui Renan i care vedea in cultul lui Adonis un cult visător şi voluptuos al morţii, concepută nu ca Regina Terorii, ci ca un fel de vrăjitoare vicleană care îşi ademeneşte victimele şi le adoarme într-un somn veşnic. Farmecul nesfîrşit al naturii în Liban se pretează, gîndea el, la emoţii religioase de acest tip senzual şi exaltat, care plutesc vag între suferinţă şi plăcere, între somn şi la-
i

1 Ernest Renan (1823—1892) — savant filolog şi istoric francez, de formaţie, în acelaşi timp, raţionalist-critică, dar şi idealist-
romanticâ. Ciclul Histoire des origines du christianisme (Istoria
originilor creştinismului), dintre care primul volum este Vie de Jesus (Viaţa luilsus), 1863, îi aduce celebritatea. AJiost o autoritate
în materie de teologie, filozofie şi filologie semitică.' . :»

1*

CAinroiAJi, xxxiu

„GRĂDINILE" LUI ADONIS

Cea mai bună dovadă a faptului că Adonis a fost o di¬vinitate a vegetaţiei, mai ales a griului ne este dată poate de aşa numitele „grădini ale lui Adonis''. Acestea erau însă coşuri sau oale umplute cu pământ, in care se semăna grîu, orz, lăptuci, mărar şi felurite flori îngrijite, timp de opt zile, mai ales sau chiar exclusiv de femei. Stimulate de căldura soarelui, aceste plante creşteau repede, dar cum erau lipsite de rădăcini, se veştejeau tot atît de iute, şi la sfîrşitul celor opt zile erau duse împreună cu figurine ale lui Adonis mort şi aruncate în mare sau în pîraie.

Aceste „grădini" ale lui Adonis sînt interpretate în mo¬dul cel mai natui'al ca reprezentîndu-1 pe Adonis sau ca fiind manifestări ale puterii sale ; ele erau un mod de re¬prezentare a zeului sub formă vegetală, potrivit adevăra¬tei sale naturi originare, în timp ce figurinele alături de care erau aruncate în apă erau o întruchipare a lui antro¬pomorfă, mai tîrzie. Dacă am dreptate, toate aceste cere¬monii ale îui Adonis au avut la început scopul de a acţiona ca farmece destinate să sprijine creşterea sau renaşterea vegetaţiei şi principiul pe baza căreia se credea că acţio-

J01

I

mnii. Ar fi fără îndoială o greşeală să atribui ţăranilor si¬rieni o concepţie atît de pur abstractă cum este aceea a morţii în general. S-ar putea, totuşi, să fie adevărat că în mintea lor simplă ideea unui spirit al vegetaţiei care re¬învie să se fi unit cu noţiunea foarte concretă a fantomelor morţilor, ce revin la viaţă, primăvara, odată cu primele flori, cu verdele crud al griului şi cu explozia multicoloră a pomilor în floare. Ideea lor despre moartea şi învierea na¬turii ar fi fost astfel colorată de acelea despre moartea şi învierea omului, de propriile lor tristeţi, speranţe şi temeri. Tot astfel, nu ne putem îndoi că teoria lui Renan despre Adonis a fost ea Însăşi puternic influenţată de amintiri pa¬sionate, amintiri ale somnului, atît de- înrudit cu moartea,. care i-a închis lui însuşi pleoapele pe plaiurile Libanului, amintiri despre sora ce doarme în ţara lui Adonis şi nu se; va mai trezi nicicînd cu anemonele şi trandafirii.

neză aceste farmece era cel al magiei homeopatice sau I imitative. Căci poporul neştiutor îşi închipuie că, mimînd efectul dorit, ajută în realitate la obţinerea acestuia ; ast¬fel, stropind pământul cu apă, aduci ploaia ; aprinzînd fo¬cul, faci ca soarele să strălucească şi aşa mai departe. De
K* asemenea, mimînd creşterea recoltelor se speră că se va obţine o recoltă îmbelşugată. Creşterea grăbită a griului şi
Ifî orzului în ,.grădinile" lui Adonis avea drept scop să facă
'
m
cămînţa să crească ; iar aruncarea acestor „grădini" şi figu¬rine în apă era o vrajă pentru a aduce o cantitate sufi-. cientă de ploaie fertilizatoare. Presupun că acelaşi era sco¬pul aruncării simulacrelor Morţii şi Carnavalului în apă, în ceremoniile similare din Europa modernă. Desigur, obi¬ceiul de a stropi cu apă o fiinţă învelită în frunze, care per¬sonifică, fără îndoială, vegetaţia se mai practică încă şi astăzi în

Europa pentru a aduce ploaia. De asemenea, obi¬ceiul de a arunca apă pe ultimul snop de grîu secerat, sau de a-1 stropi pe cel caie îl aduce acasă (obicei respectat în Gennania şi Franţa şi, pînă nu demult, în Anglia şi Scoţia), este practicat în unele locuri cu intenţia mărturisită de a aduce ploaie pentru recolta viitoare. De exemplu, în Va-lahia şi la românii din Transilvania \ cînd o fetişcană aduce acasă o cunună făcută din ultimele spice de grîu de la seceriş, toţi cei ce o întâlnesc se grăbesc să o stropească cu apă, şi doi băieţi din gospodărie o aşteaptă la poartă în acest scop, căci, potrivit credinţei, dacă n-ar stropi-o, eeceta ar nimici recoltele anului următor.

%.

1 Frazcr se foloseşte de cunoscuta lucrare a lui W. Maunhardt, Der Daitmkultusi» şi de cea a lui W. Schmidt, Dus Jahr ună seine Tege—
1015

în Prusia, la. semănăturile de primăvară, cirul eei ear« arau şi semănau se întorceau seara de la cîmp, soţiile şi ajutoarele lor îi stropeau cu apă. Ei răspundeau prinzm-du-le, aruncîndu-le în lac şi dîndu-le cu capul la fund. Soţia gospodarului putea fi scutită dacă plătea o amendă, dar toate celelalte femei trebuiau să îndure a fi astfel scu¬fundate. Acest obicei era practicat în scopul de a obţine ploi abundente pentru sămînţă.
Părerea că „grădinile" lui Adonis sînt în esenţă vrăji pentru a ajuta creşterea vegetaţiei, mai ales a recoltelor,, şi că ele fac parte din aceeaşi clasă cu obiceiurile populare de primăvară şi vară, din Europa modernă, pe care le-am de¬scris în. altă parte, nu se întemeiază numai pe posibili¬tatea intrinsecă a acestei eventualităţi. Din fericire, putem dovedi că „grădini" ale lui Adonis (ca să folosim această expresie într-un sens generic) se mai sădesc şi astăzi întîi de o rasă primitivă în timpul semănatului, al doilea, de ţărani' europeni la solstiţiul de vară. La oraoni şi mundai, în Bengal, cînd soseşte timpul răsădirii pe cîmp'a orezului crescut pe răzoarele de sămînţă, o ceată de tineri, băieţi şi fete, se duc la pădure să taie un arbore karma tînăr sau să rupă din el o ramură. Se întorc purtînd-o în triumf şi cîn-tînd în sunetul tobelor, o plantează în sat în mijlocul bătă¬turii unde se dansează. Se oferă un sacrificiu arborelui şi a doua zi băieţii şi fetele, braţ la braţ, joacă făcînd un cerc mare în jurul arborelui împodobit cu panglici multicolore, brăţări din imitaţii de metale preţioase şi salbe din paie împletite. Ca pregătire pentru această sărbătoare fiicele căpeteniei satului cultivă fire de orz într-un anumit fel. Sămînţa se seamănă în pămînt umed şi nisipos, amestecat

:'

103

sînt, ara spune, o manifestare secundară a puterii sale originare de spirit al arborelui.
Indienii cultivă de asemenea ,.grădini" ale lui Adonis,' 'după cît se pare pentru a asigura atît fertilitatea pămîn-tului. cît şi fecunditatea oamenilor. Astfel la Oodeypoor, în Rajputana, se celebrează o sărbătoare în cinstea lui Gouri sau Isani, zeiţa abundenţei. Ritualurile încep ciad soarele intră în semnul berbecului, anul nou hmdus. Se confecţionează o figurină din argilă a zeiţei, iar apoi una mai mică a soţului ei Isvfara, şi cei doi sini aşezaţi unul lingă celălalt. Se sapă un şănţuleţ unde se seamănă orz si pămîntul este stropit şi încălzit

artificial pînă ce semin¬ţele încolţesc ; atunci femeile le înconjoară ţinîndu--se de mîini, şi dansează chemînd binecuvântarea lui Gouri asu¬pra soţilor lor. Apoi cereala fragedă se scoate din pămint, şi femeile o împart bărbaţilor care o poartă în turbane. în aceste ritualuri a împărţi firele de orz bărbaţilor şi a cere binecuvîntarea pentru ei — cum fac soţiile lor — arată limpede că unul din motivele care stau la baza acestor obi¬ceiuri este dorinţa de a avea urmaşi. Acelaşi motiv ex¬plică probabil folosirea de „grădini" ale lui Adonis la că¬sătoria brahmanilor în Madras. Se amestecă seminţe din cinci sau nouă specii, şi amestecul se seamănă în oale de argilă făcute anume în acest scop şi umplute cu pămint. Mirele şi mireasa udă seminţele timp de patru zile dimi¬neaţa şi seara ; în a cincea zi seminţele se aruncă în rîu sau în butoi, aşa cum se face şi cu adevăratele ,.grădini" ale lui Adonis.
în Sardinia se seamănă şi acum ..grădini" ale lui Adc-; nis,. cu prilejul marii sărbători a solstiţiului de vară, care

cu şofrarii de India ; firele înmuguresc şi se dezvoltă că¬pătând culoarea galben deschis ca ciuboţioa cucului. în ziua serbării fetişcanele iau firele de orz şi le duc în coşuri, la locul unde se dansează ;aiei, prosternîndu-se pline de umilinţă, aşază cîteva plante în faţa arborelui karma. in cele din urmă, arborele este dus şi aruncat într-un rîu sau într-un butoi. Nu ne putem Înşela asupra sensului sădirii firelor de orz pentru a fi apoi înfăţişate arborelui karma. Se crede că arborii au o influenţă stimulatoare asupra creş¬terii recoltelor şi la populaţia despre care este vorba — mundaii sau mundarii — „divinităţile arborilor sînt considerate răspunzătoare de starea recoltelor". în conse¬cinţă, cind la vremea răsădirii orezului mundaii aduc în mijlocul lor un arbore, căruia îi arată atîta respect, scopul nu poate fi decât acela de a favoriza creşterea orezului ce va fi răsădit ; iar obiceiul de a face firele de orz să încol¬ţească repede şi de a le înfăţişa apoi arborelui trebuie în¬ţeles cii servind aceluiaşi scop, amintindu-i poate spiritu¬lui arborelui datoria ce-i revine.faţă de recolte şi stium-lîndu-i activitatea printr-un exemplu vizibil de rapidă creştere vegetală. Aruncarea arborelui karma în apă tre¬buie interpretată ca o vrajă aducătoare de ploaie. Nu se spune dacă se aruncau în apă şi firele de orz, dar, admi¬tând că interpretarea pe care o dau obiceiului este justă, este probabil că aşa se întîmpla. O deosebire între obiceiul v din Bengal şi ritualele greceşti ale lui Adonis este aceea că, în primul caz, spiritul arborelui apare în forma sa originară, ca arbore, în timp ce în cultul lui Adonis el apare în chip de om înfăţişat ca mort, cu toate că natura sa vegetală este indicată prin „grădinile" lui Adonis care.

■'
.'•

poarta numele Sfîntului Ion. La sfîrşitul lunii martie sau la întîi aprilie, un tînăr din sat se înfăţişează la o fată şi o roagă să-i fie comate (prietenă sau iubită), el fiind gata să-i devină compare. Invitaţia este considerată ca o cinste făcută familiei fetei şi este acceptată cu bucurie. La finele lunii mai, fata face un vas din scoarţa unui arbore de plută, ii umple cu pămînt şi seamănă în el un pumn de grîu şi de orz. Vasul fiind pus în bătaia soarelui şi udat adesea, sămînţa încolţeşte repede şi firul creşte înalt pînă în ajunul Sfîntului Ion (23 iunie). Apoi vasul este numit Erme sau Nenneri. în ziua Sfântului Ion, flăcăul şi fata, îmbrăcaţi în cele mai frumoase

haine pe care le au, însoţiţi de un întreg alai şi precedaţi de copii care ţopăie şi zburdă, se îndreaptă spre o biserică aflată în afara satului. Ajunşi acolo, sparg vasul, izbindu-1 de poarta bisericii. Se aşază apoi roată pe iarbă şi mănîncă ouă şi verdeţuri în sunetul fluierelor. Se toarnă vin într-un pahar din care fiecare bea pe rînd. Apoi se iau de mîini şi cîhtă Iubiţii Sfîntului Ion (Compare e comare ăi San Giovanni) la nesfîrşit, acom¬paniaţi la fluier. Cînd au obosit de atîta cîntat, încep să danseze în cere, plini de veselie, pînă pe înserat. Acest obicei este răspîndit în toată Sardinia. Dar, aşa cum este practicat la ozieri, prezintă unele trăsături deosebite. în luna mai se confecţionează vase din plută în care se sea¬mănă grîu, aşa cum am mai arătat. Apoi, în ajunul Sfîn¬tului Ion, se acoperă pervazurile ferestrelor cu postavuri scumpe pe care se pun oalele împodobite cu mătase roşie şi albastră şi cu panglici felurit colorate. Altădată, se pu¬nea in fiecare vas o statuetă sau o păpuşă făcută din eîrpe şi îmbrăcată femeieşte savi o figură din carton asemănă-.
106

>a*tai

• toare cu'un Priap.'dar acest obicei a căzut in desuetudine pentru că Biserica 1-a interzis cu străşnicie. Flăcăii din sat pleacă în ceată să privească vasele şi felul cum sînt împodobite şi să aştepte fetele ce se adună în piaţa pu¬blică ea să celebreze sărbătoarea. Aici se aprinde un foc mare în jurul căruia se dansează şi se fac glume. Cei ce doresc să devină „iubiţii Sfîntului Ion" procedează după cum urmează. Flăcăul stă de-o parte a focului iar fata de cealaltă, şi amîndoi îşi unesc.numi]e într-un chip anume ţimnd fiecare de cîte un capăt un băţ lung pe care îl trec prin foc de trei ori la rind, înainte şi înapoi, vîrîndu-şi totodată iute şi mîinile în flăcări. Astfel se pecetluieşte le¬gătura dintre ei. Se joacă şi se eîntă pînă noaptea tîrziu. Analogia dintre aceste vase cu seminţe din Sardinia şi „grădinile" lui Adonis pare perfectă, şi statuetele ce se puneau odinioară în ele corespund figurinelor lui Adonis care îi însoţeau „grădinile".
în Sicilia întâlnim obiceiuri similare, în acelaşi anotimp:' Băieţi şi fete, perechi, perechi, se prind cumătri smulgîn-du-şi reciproc cîte un fir de păr din cap şi îndeplinind fe¬lurite ceremonii. De exemplu ei leagă laolaltă firele de păr şi le aruncă în văzduh sau şi le schimbă între ei deasupra unui ciob de oală pe oare îl sparg apoi în două, păstrîndu-şi fiecare cu sfinţenie partea lui. Se crede că legătura for¬mată în acest din urmă fel durează toată viaţa. In unele părţi ale Siciliei, cumetrii Sfîntului Ion îşi oferă reciproc blide pline cu grîu, linte sau al le seminţe încolţite, se¬mănate eu patruzeci de zile înaintea sărbătoririi. Cel ce primeşte blidul smulge din el un fir fraged de plantă, îi leagă cu o panglică şi îl păstrează ca pe o comoară, apoi
307

Obiceiurile din Sicilia şi din Calabria nu sînt singurele ceremonii de Paşti ce se aseamănă cu ritualul lui Adonis. „în tot cursul Vinerii Mari.. în mijlocul bisericilor ortodoxe se aşazâ un chip de ceară al lui Hristos care este acoperit cu sărutări fierbinţi de mulţimea ce se îmbulzeşte în bi¬serica ce răsună de bocete lungi şi monotone.. Seara tîr-ziu, cînd s-a făcut aproape beznă, preoţii poartă ima¬ginea de ceară pe străzi într-un sicriu împodobit cu flori de lămîi, trandafiri, iasomie şi alte flori. Mulţimea for¬mează o impresionantă procesiune

care se mişcă în no¬duri strinse străbătînd întregul oraş cu paşi înceţi şi so¬lemni. Fiecare duce q luminare subţire şi se Unguieşte piin de jale. La toate casele pe unde trece cortegiul stau femei cu cădelniţe pentru a răspîncli fum de' tămîie asu¬pra mulţimii în mers. Astfel comunitatea îl înmormîntează pe Hristos de parcă ar fi murit chiar atunci. La sfîrşit, chipul de. ceară se aşază clin nou în biserică şi aceleaşi cîn-tece lugubre răsună din nou. Aceste plingeri însoţite de un post foarte sever continuă pînă sîmbătă la miezul nop¬ţii. Cînd orologiul bate ora douăsprezece se iveşte epis¬copul şi anunţă vestea fericită : «Hristos a înviat !», iar mulţimea răspunde : «Adevărat a înviat !»-, şi de îndată în tot oraşul izbucneşte bucuria manifestată prin strigăte şi ţipete ascuţite, salve neîntrerupte de tunuri şi flinte, focuri de artificii de toate felurile. In cursul unei singure ore poporul trece de la postul cel mai riguros la plăcerile mielului pascal şi ale vinului curat." l

1 C. Wachsmuth, Das alte Griechenland im neuem (Grecia an¬tică în timpurile noi), 1864. Autorul compară ritualul cu misterele eleusine, [apt care pare a nu obţine adeziunea lui Frazer.

.,..■

înapoiază blidul persoanei de la care 1-a primit. In Cala-nia, cumetrii schimbă între ei oale cu busuioc şi castraveţi uriaşi ; fetele îngrijesc busuiocul şi, cu cit creşte mai mare, cu atît este mai preţuit.
Este posibil, astfel cum presupune R. Wiinsch l, ca în aceste obiceiuri ale solstiţiului de vară din Sardinia şi Sicilia, Sfîntul Ion să-1 fi înlocuit pe Adonis. Am văzut că ritualurile lui Tammuz sau Adonis se celebrau în jurul solstiţiului de vară ; după leronim ele aveau loc în iunie.
In Sicilia, se seamănă şi acum, primăvara şi vara, „gră¬dini"' ale lui Adonis ; împrejurare din care putem deduce, poale, că în Sicilia ca şi în Siria se celebra încă din ve¬chime o sărbătoare de primăvară a zeului mort şi reînviat. Cînd se apropie Pastele, femeile siciliene seamănă grîu, linie şi diverse seminţe mărunte în farfurioare pe care le păstrează în întuneric şi le udă la fiecare două zile. Plan¬tele cresc repede ; li se strîng tulpinele cu panglici roşii şi farfuriile în care cresc se pun, în bisericile catolice dar şi în cele ortodoxe, pe morminte construite în Vinerea Mare şi purtînd chipul lui Hi'istos, la fel cum se puneau „grădinile" lui Adonis pe mormîntul zeului defunct. Acest obicei nu este numai sicilian. El poate fi observat do ase¬menea la Cosenze în Calabria şi poate şi în alte părţi. Obi¬ceiul, în totul — cu mormintele şi farfurioara cu se¬minţe —, nu este decît o perpetuare sub alt nume a cul¬tului lui Adonis.
1 Frazei- a cunoscut lucrarea lui R. Wunsch, Das Friihlingsfest der Insei Malta (Sărbătoarea primăverii in insula Malta), 1902, lu¬crare de referinţă pentru obiceiurile clin această regiune.

în mod analog, Biserica catolică are obiceiul de a în¬făţişa credincioşilor săi, astfel încît să o poată ■ vedea cu ochii lor, moartea şi învierea Mîntuitorului. Aceste drame sacre sînt foarte potrivite pentru a impresiona imaginaţia şi a deştepta simţirea fierbinte ale unei rase sudice sen¬sibile, care are mai multe afinităţi cu fastul şi pompa catolicismului, decit poate avea temperamentul mai rece al popoarelor teutonice.
Cind ne gindim cit de frecvent şi cu cită îndcmmare a reuşit Biserica să împlînte germenii noii credinţe în anti-/•cul teren

al păgînismului, vom putea, presupune că cele-'brarea de Paşti a.morţii şi învierii lui Hristos a fost altoită pe o celebrare similară a morţii şi reînvierii lui Adonis care, aşa cum avem motive să credem, se celebra în Siria în acelaşi anotimp. Tipul, creat de artiştii greci, al zeiţei nemîngîiate ţinîndu-şi iubitul muribund în braţe, se asea¬mănă şi a fost poate modelul acelor Pleiă ale artei creştine, în care Fecioara ţine pe genunchi trupul mort al divinului ei Fiu, cel mai desăvîrşit exemplu fiind cea a lui Michelan-gelo din catedrala Sfîntului Petru. Acest nobil grup in care durerea vie a mamei contrastează atît de minunat cu sfîr-şeala morţii întipărită pe chipul fiului ei este una dintre cele mai frumoase creaţii tăiate în marmură. Arta greacă Jie-a transmis puţine opere atît de frumoase şi nici una atît de patetică.

în această privinţă o menţiune binecunoscută a iui Ie-ronim l ar putea fi semnificativă. El spune că Betlehem, locul tradiţional al naşterii Domnului, era umbrit de o

1 Jeronim, EpistoJae (Epistole), LVIII, în Migne, Paîlogia Latina, XXII. ■' ': *:

dumbravă aparţinînd Domnului sirian-, mult mai vechi, Adonis, şi că acolo unde pruncul Isus vărsa lacrimi fu¬sese jelit iubitul lui Venus. Deşi nu o spune în mod expli¬cit, Ieronim presupune, pe cît se pare, că dumbrava lui Adonis a fost plantată de pagini după naşterea lui Hris';os, pentru a pîngări locul sfînt. Aici credem că se înşela. Dacă Adonis a fost într-adevăr, aşa cum am arătat, spiritul griului, nici nu s-ar fi putut găsi un nume mai potrivit pentru un sălaş al său decît Betlehem, sau „casa Pîinii". şi el ar fi putut fi adorat în casa sa, „a Pîinii", cu multe secole înainte de naşterea Celui ce spunea : „Eu sînt pîinea vieţii". Chiar dacă am presupune că Adonis 1-a urmat şi nu 1-a precedat pe Hristos la Betlehem, alegerea imaginii sale întristate pentru a-i îndepărta pe creştini de Domnul lor ni se pare deosebit de potrivită cînd ne amintim de asemă¬narea ritualurilor ce comemorau moartea şi învierea amîn-durora. Unul dintre primele sedii ale cultului noului zeu era Antiohia şi, aşa cum am văzut, acolo se celebra moar¬tea vechiului zeu în fiecare an, cu mari solemnităţi. O ce¬remonie care a însoţit intrarea lui Iulian în oraş, în timpul sărbătoririi lui Adonis poate arunca o rază de lumină asupra datei celebrării sale. Apropiindu-se de oraş, îm¬păratul fu primit cu rugăciuni publice ca şi cind ar fi fost zeu, iar el s-a minunat la auzul glasurilor marii mulţimi cate striga că Steaua Mîntuirii s-a ivit peste ei din răsărit. Purtarea aceasta putea fi, fără îndoială, numai o linguşire servilă a unei mulţimi orientale, o slugărnicie în faţa îm¬păratului roman. Dar este tot atît de posibil ca răsăritul unei stele strălucitoare să fi fost în mod obişnuit semnalul

in

eă-,şi trezească iubitul mort din aşternutul său de ţăiină. Dacă era aşa putem presupune că acelaşi luceafăr i-a în¬dreptat pe Magii de la răsărit spi-e Betlehem, locul sfînt care a auzit, după cum spune Ieronim, plînsul copilului Jsus şi lamentaţiile pentru Adonis.

»

începerii sărbătoririi şi, din întâmplare, astrul să fi apărut la marginea de răsărit a orizontului chiar în clipa sosirii împăratului roman. Coincidenţa, dacă a avut într-adevăr locj cu greu ar fi putut să nu aprindă imaginaţia unei mul¬ţimi superstiţioase şi emoţionate, gala să-1 aclame pe ma¬rele bărbat ca pe o zeitate a cărei venire era vestită prin-tr-un semn ceresc. Împăratul putea crede că urările de bun venit îi erau adresate lui însuşi, cînd de fapt ele în¬tâmpinau răsăritul stelei vDealtfel, Astarte, iubita divină a lui Adonis, era identificată cu planeta Venus şi schimbarea ei din stea de dimineaţă în stea de seară era cu multă grijă însemnată ele astronomii babilonieni, care prevedeau viito¬rul din apariţiile şi dispariţiile ci alternative. Putem presu¬pune aşadar că data sărbătorii lui Adonis se fixa întotdea¬una astfel încît să poată coincide cu apariţia planetei Venus, ca stea a dimineţii sau a serii. Dar astrul pe care îl saluta poporul din Antiohia cu prilejul sărbătorii a fost văzut la răsărit ; prin urmare, dacă era Venus, nu putea fi decît luceafărul de dimineaţă. La Aphaca, în Siria, unde se înălţa un templu faimos al lui Astarte, semnalul pentru celebrarea ritualurilor pare să fi fost dat de .strălucirea unui meteor care, într-o anumită zi, cădea ca o stea din înaltul munţilor Liban pînă în rîul Adonis. Se credea că acest meteor era însăşi Astarte, iar zborul prin văzduh putea fi interpretat cu uşurinţă drept coborîrea zeiţei în¬drăgostite în braţele iubitului ei. La Antiohia ca şi în alte părţi, apariţia luceafărului, în ziua sărbătorii, putea ii salutată în acelaşi fel ca sosirea zeiţei dragostei, venită

CAPITOLUL jKXXŢV
MITUL ŞI RITUALUL LUI ATTIS

Lfn alt zeu a cărui presupusă moarte şi reînviere şi-a * înfipt, adine "rădăcinile în credinţa şi ritualul Asiei occi¬dentale este Attis. Attis era pentru Frigia ceea ce Adonis era pentru Siria. Ca.şi Adonis, el pare să fi fost un zeu al vegetaţiei ; în fiecare an oamenii îi căinau moartea şi se bucurau de reînvierea sa cu prilejul unei sărbători cele¬brate primăvara. Legendele şi ritualurile celor doi zei erau atît de asemănătoare, încît cei vechi chiar îi confundau cîteodată. Se spunea că Attis fusese un păstor frumos şi tînăr, iubit de Cibele, Mama Zeilor, o mare zeiţă asiatică a fertilităţii, al cărei principal cămin era în Frigia. Unii pre¬tindeau că Attis era fiul ei. Se spunea că naşterea sa, ca şi a atîtor alţi eroi, a fost miraculoasă. Mama sa, Nana, era o fecioară care 1-a zămislit punîndu-şi în sîn o migdală sau o rodie coaptă. într-adevăr, în cosmogonia frigiană un migdal reprezenta pe tatăl tuturor lucrurilor, poate pentru că floarea sa delicată este unul dintre primii vestitori ai primăverii, crnd se iveşte pe ramurile încă golaşe înainte chiar să-i fi dat frunzele. Asemenea povestiri despre ma-me-fecioare sînt rămăşiţe ale unei epoci de copilărească

ignoranţă, cînd oamenii nu şi-au dat încă seama că rela¬ţiile dintre sexe sînt adevărata cauză a naşterii unui copil. Se cunoşteau două istorisiri diferite despre moartea lui Attis. Potrivit uneia dintre ele, Attis ar fi fast omorît de un mistreţ, ca şi Adonis. După cealaltă, el s-a castrat sub un pin, pierzînd atît de mult sînge încît a murit pe loc. Această ultimă

versiune trece drept o istorisire povestită de locuitorii din Pessinus, centru important al cultului Ci-belei, şi întreaga legendă din care această istorisire face parte este pătrunsă de un primitivism care pare în ade¬văr să-i dovedească vechimea. Ambele legende ar putea invoca sprijinul tradiţiei sau, mai degrabă, amîndouă au fost probabil inventate pentru a explica anumite obiceiuri respectate de cei ce-1 adorau. Legenda automutilăm lui Attis este evident o încex'care de a explica automutiiarea preoţilor săi care se castrau regulat cînd intrau în servi¬ciul zeiţei. Povestea care spune că ar fi fost ucis de un porc mistreţ, a avut poate scopul să explice de ce adoratorii săi, mai ales locuitorii din Pessinus, nu mîncau carne de porc. In acelaşi fel, adoratorii lui Adonis nu mîncau porc, deoarece un mistreţ le-a omorît zeul. Se spune că după moartea sa, Attis a fost transformat în pin.
Romanii au adoptat, în anul 204 î.e.n. cam spre sfîrşi-tul îndelungii lor lupte cu Hanibal, cultul frigian al Ma¬mei Zeilor, căci sufletele lor descurajate avînd nevoie de îmbărbătare au fost mişcate de o profeţie scoasă, după cum se pretindea, din acea amestecătură de absurdităţi pe toate gusturile care erau Cărţile Sibiline, şi potrivit căreia năvălitorul străin va fi alungat din Italia dacă ma¬rea zeiţa.a Orientului va fi «adusă la Roma. în consecinţă,

HII.IIIP, ■ in i ni -n-

ritualurile orgiastice ale lui Attis, in religia recunoscuta a Romei. Cunoaştem marea sărbătoare de primăvară şi a lui Attis mai ales sub forma în care era celebrată la Roma ', dai", cum ni se spune că ceremoniile romane erau şi fri¬giene, putem presupune că ele nu se deosebeau defel, .sau foarte puţin, de originalul lor asiatic. Desfăşurarea .sărbă¬torii pare să fi fqst următoarea.
în a douăzeci şi doua zi a lunii martie, se tăia un pin în pădure şi copacul era adus apoi în sanctuarul Cibelei, unde era cinstit ca o divinitate puternică. Sarcina de a transporta arborele sacru se încredinţa unei tagme ce se ocupa cu căratul arborilor. Trunchiul se înia şa în fîşij de lînă, ca un cadavru, şi era ornat cu ghirlande de viorele, deoarece se credea că viorelele au răsărit din sîngcle lui Attis, după cum trandafirii şi anemonele s-ar fi ivit din sîn-gele lui Adonis ; la mijlocul trunchiului se fixa efigia unui tînăr, fără îndoială însuşi Attis. în cea de-a doua zi a săr¬bătorii, la 23 martie, principala ceremonie pare să fi fost sunetul din trîmbiţe. A treia zi, 24 martie, era cunoscută ca 'Ziua Sîngelui ; arhigallus-ul, sau marele-preot îşi sîn-gera braţul şi oferea sîngele ca sacrificiu. Nu era singurul care făcea această jertfă. Aţîţaţi de muzica barbară şi săl¬batică a loviturilor de talgere, a bătăilor tobei, a vuietului de corn şi a sunetelor stridente de flaut, cei din cierul de rîrid se avîntau în dans, scuturîndu-şi capetele şi părul zburlit pînă cînd, cuprinşi de excitaţie frenetică şi fără să mai simtă durerea, îşi răneau trupurile cu cioburi şi îe
' Informaţiile provin de la Aman (Tactica) şi din comentariile lui Servius la Eneida, XII.
in

s-au trimis ambasadori în oraşul ei sfînt. Pessinus din Fri-gla. Li s-a încredinţat mica piatră neagră care reprezenta, puternica divinitate, iar ci au dus-o la Borna unde a fost primită cu mult respect şi instalată în templul Victoriei pe muntele Palatin. Zeiţa a sosit la mijlocul lunii aprilie şi s-a pus de îndată pe lucru. în acel an a fost o recoltă cum nu se mai văzuse de multă

vreme, iar în următorul an Hanibal şi veteranii săi s-au urcat în corăbii pornind îndărăt înspre Africa. Pe cînd îşi arunca pentru ultima oară privirea spre coasta italiană ce se pierdea în zare, nu avea cum bănui că Europa, care i-a respins arma¬tele, se va preda zeităţilor Răsăritului. Avangarda cuce¬ritorilor îşi instalase tabăra în inima Italiei încă înainte ca ariergarda armatelor învinse să-i părăsească posomorită coastele.
Putem presupune, deşi acest lucru nu ni se spune, că Mama Zeilor a adus cu ea, în noul ei cămin din apus, cui-' tul tânărului ei iubit sau fiu. Fără îndoială, romanii cunoş¬teau bine pe galii, preoţii castraţi ai lui Attis, încă înainte' de sfîrşitul Republicii. Aceste făpturi lipsite de sex, cu costumele lor orientale, purtînd mici imagini atîmate la piept, erau, se pare, întîlnite în mod obişnuit pe străzile Romei, pe care le străbăteau în procesiune purtînd chipul zeiţei şi înălţîndu-i imnuri religioase. însoţiţi de muzica talgerelor şi tobelor, fluierelor şi cornurilor, în timp ce poporul, impresionat de acest spectacol fantastic şi mişcat de ciudatele melodii, le oferea daruri din belşug, acope¬rind chipul şi pe cei ce-1 purtau cu o ploaie de trandafiri. împăratul Claudius a făcut încă un pas cînd a incorporat cultul frigian al arborelui sacru şi, odată cu el, probabil şi¬na
♦

crestau cu cuţitele pentru a împ roşea altarele şi arborele sacru cu sîngele ce ţîşnea din răni. înfiorătorul ritual făcea probabil parte din jelirea Jui Attis şi avea poate scopul de a-i da putere să reînvie. Indigenii din Australia se taie în acelaşi fel pe mormîntul prietenilor lor pentru a-i face în stare să se nască din nou. Dealtfel putem pre¬supune, deşi acest lucru nu ni se spune în mod limpede, că . novicii îşi sacrificau virilitatea în aceeaşi zi a Singeluî. Ei se ridicau la cel mai înalt grad de exaltare religioasă şi îşi aruncau mădularele retezate, lovind cu ele statuia crudei zeiţe. Apoi membrele zdrobite ale fertilităţii erau învelite cu mult respect şi îngropate în camere subterane închinate lui Cibele, unde, erau poate considerate, la fel ca ofranda sîngelui, folositoare pentru readucerea la viaţă a lui Attis şi grăbirea reînvierii generale a naturii, care izbucnea proaspătă,1 în frunzele şi în mugurii ce îmboboceau sub soaiele primăvăratic. Această presupunere se confirmă oa¬recum prin legenda sălbatică a mamei lui Attis care l-ar fi zămislit punmdu-şi în sîn o rodie provenind din organele genitale tăiate ale omului-iinonstu Adgestis, un fel de re¬plică a lui Attis.
Dacă în această explicaţie ipotetică a obiceiului există vreo urmă de adevăr, putem înţelege cu uşurinţă de ce alte zeiţe asiatice ale fertilităţii erau servite, în acelaşi fel, de preoţi eunuci. Aceste divinităţi feminine pretindeau de la preoţii lor de parte bărbătească, personificări ale iubiţi¬lor divini, chiar mădularele prin care îşi transmiteau pute¬rile binefăcătoare ; ele însele trebuiau să fie străbătute de vlaga dătătoare de viaţă înainte de a o putea răspîndi în lume. Asemenea zeiţe servite de preoţi eunuci erau marea

Artemis la Efes şi marea zeiţă siriană Astarie la Hierapo-lis, la al cărei sanctuar veneau mii de pslerini şi se îmbo¬găţea din darurile primite din Asiria, Babilonia, Arabia şi Fenicia, fiind poate, în zilele sale de glorie, cel mai popu¬lar sanctuar din întregul Orient. Ori, preoţii lipsiţi de sex ai acestei zeiţe siriene semănau atît de mult cu cei ai Ci-belei, încît mulţi îi confundau socotindu-i a fi unii şi ace¬iaşi. De asemenea, modul în care se dedicau vieţii reli¬gioase era similar. Cel mai mare

festival al anului cădea la Hierapolis la începutul primăverii, cînd mulţimile se îmbulzeau în jurul sanctuarului venind din Siria şi din. regiunile învecinate. în timp ce se cînta din flaut şi tobele băteau, iar preoţii eunuci se crestau cu cuţitele, exaltarea religioasă se răspîndea treptat ca un val printre privi¬tori, şi nu puţini dintre cei ce veniseră la serbare ca simpli spectatori făceau ceea ce n-ar fi crezut să facă vreodată. Căci, unul după altul, bărbaţii, cu vinele zvîcnind în rit¬mul muzicii şi privind fascinaţi sîngele ce şiroia, îşi smul¬geau hainele de pe ei şi dintr-un salt ieşeau din mulţime, scoteau un răcnet şi înşf ăcînd una din săbiile anume pre¬gătite, se castrau pe loc. Apoi, alergau prin oraş ţinînd în mînă organele sîngerînde, pînă cînd le aruncau într-o casă pe lîngă care treceau în nebunească lor fugă. Familia astfel onorată trebuia să le dea haine şi podoabe femeieşti pe care le purtau pînă la sfîrşitul vieţii. Fără îndoială după ce zbuciumul şi emoţia se linişteau, omul îşi recîştiga cum¬pătul şi sacrificiul său irevocabil era urmat adesea de o amărăciune grea şi de regrete care îl chinuiau întreaga viaţă. Catul a descris într-un poem celebru această reve-

linii IiIMtUnum »l«l -i ■ II u-i IIIVITM'
%i

făgăduinţă că vor ieşi triumfători din putreziciunea mor¬mântului. A doua zi. 25 martie, considerată ca data echi-. noxului de primăvară, se celebra învierea cu o izbucnire ! sălbatică de bucurie. La Roma. şi probabil şi in alte părţi celebrarea lua forma unui carnaval. Era Sărbătoarea Bucuriei (Hilaria). Destrăbălarea era generală. Fiecare putea să facă şi să spună orice. Oamenii se plimbau de¬ghizaţi pe străzi. Nu exista demnitate, oricît de înaltă sau § sacră, pe care chiar cel mai umil cetăţean să nu şi-o fi putut asuma fără să fie pedepsit. Sub domnia lui Conimo-dus, o bandă de conspiratori s-au gândit să profite de această' mascaradă imbrăcându-se în uniformele gărzii im¬periale, amestecându-se astfel în mulţimea de cheflii şi apropiindu-se de împărat să-1 înjunghie. Dar complotul nu a reuşit. Chiar.şi atît de austerul Alexandru Sever îşi în¬găduia atît de multe în această zi încît accepta un fazan la masa sa de obicei atît de frugală. Ziua următoare, 26 martie, era destinată odihnei, care trebuia să fi fost mult dorită după feluritele emoţii şi oboseli ale zilelor prece¬dente. La Roma sărbătoarea lua sfîrşit în ziua de 27 mar¬tie, cu o procesiune pînă la pîrîul Almo. Efigia de argint a zeiţei cu obrazul din piatră neagră crestată era pusă în¬tr-un car cu boi. Carul înainta încet, precedat de "nobili păşind desculţi în sunetele muzicii zgomotoase a flautelor şi a tamburinelor ; ieşea prin Porta Capena şi cobora pină pe malurile puiului Almo, care se vărsa în Tibru chiar sub zidurile Romei. Acolo, marele-preot, îmbrăcat în veşminte de purpură, spăla carul, statuia şi celelalte obiecte sfinte în apa pariului. Dup"ă spălare carul şi boii se împodobeau L cu flori proaspete. de primăvară. Totul era cuprins de

nire a sentimentelor umane fireşti după accesele de fre¬nezie ale unei religii fanatice J.
Exemplul analog al acestor zeloşi sirieni confirmă opi¬nia că în cultul similar al lui Cibsle sacrificiul virilităţii avea loc în Ziua Sîngelui, cu prilejul ceremoniilor de pri¬măvară în onoarea zeiţei, cînd viorelele ivite, după cum se credea, din picăturile roşii de sînge ale iubitului ei rănit, Înfloreau printre brazi. într-adevăr, legenda potrivit că¬reia Attis s-a castrat sub un pin avea. bineînţeles, scopul să explice de oe preoţii săi făceau acelaşi luciii, cu ocazia Bărbătorii sale, lingă arborele

sacru în jurul căruia se în¬colăceau viorelele. Oricum, este aproape sigur că, în Ziua Sîngelui Attis era jelit în efigie şi efigia era apoi înmor-mîntată. Imaginea pusă pe mormînt era probabil aceeaşi care atirnase pe arboi'e. în cursul întregii perioade de do¬liu, adoratorii săi nu mîncau pîine, deoarece însăşi Cibele ar fi făcut la fel cînd deplîngea moartea lui Attis, dar în realitate poate pentru acelaşi motiv care le făcea şi pe femeile din Harran să nu mănînce nimic măcinat la moară cînd îl jeleau pe Tammuz. Mîncatul pîinii sau făinii în asemenea clipe ar fi putut fi considerat drept o profanare absurdă a crapului zeului rănit şi distrus. Sau poate postul nu era decît o pregătire pentru cina sacră.
Dar odată cu căderea nopţii, durerea credincioşilor se preschimba in bucurie. Căci o lumină despica deodată în¬tunericul : monnintul se deschidea : zeul se înălţase din morţi; şi cînd preotul atingea cu balsam buzele adoratori¬lor ce plingeau, le şoptea încetişor la ureche fericita veste a mîntuirii. Discipolii întîmpinau învierea zeului ca pe o
1 Catutlus, Carmina, LXIII. 120

bucurie şi veselie. Nimeni nu se gîţtdea la sîngele ce se vărsase cu puţin mai înainte. Chiar şi preoţii eunuci îşi uitau rănile..
Aşa pare să fi fost celebrarea solemnă în fiecare an, primăvara, a morţii şi reînvierii lui Attis. Se ştie însă eă în afara acestor ritualuri publice, cultul său cuprindea anu¬mite ceremonii secrete sau mistice al căror scop era pro-, babil să-i pună pe credincioşi şi mai ales pe novici într-o legătură mai strînsă cu zeul lor. Informaţiile noastre asu¬pra naturii acestor mistere şi asupra datei celebrării îor sînt, din păcate, foare sărăcăcioase, totuşi se pare că ele cu¬prindeau o cină sacramentală şi un botez al sîngelui. în acest ritual, novicele era iniţiat în mistere mîncînd pe o tobă şi bînd dintr-un talger, două instrumente muzicale importante în tulburătoarea orchestră a lui Attis. Fastul ce însoţea doliul pentru zeul mort avea poate drept scop să pregătească trupul celui ce se împărtăşea pentru pri¬mirea binecuvîntatei taine, curăţindu-1 de tot ce ar fi putut murdări prin atingere sacrele elemente. în ceremonia bo¬tezului, credinciosul, încununat cu aur şi împodobit cu pan-glicuţe, cobora într-o groapă acoperită cu un grătar de lemn. Se împingea pe grătar un taur împodobit cu ghir¬lande de flori şi avînd pe frunte foiţe strălucitoare de aur, şi acolo era omorit cu o suliţă sfinţită. Sîngele său cald şi aburind curgea şuvoi printre vergele şi adoratorul ii pri¬mea cu im zel fanatic pe fiecare părticică a trupului şi îm-brăcăminţii sale, pînă tind ieşea din groapă ud leoarcă, cu sîngele picurînd de pe el, ca să primească omagiul şi chiar adoraţia tovarăşilor săi, ca unul ce *s-a născut din. nou pentru viaţa veşnică şi şi-a spălat toate păcatele în sîngele
122

taurului. Ficţiunea noii naşteri se mai prelungea încă un timp, credinciosul fiind pus să se hrănească numai cu lapte ca un prunc nou-născut. Renaşterea lui avea loc în acelaşi timp cu renaşterea zeului său, adică la echinoxul de primă¬vară. Se pare că la Roma naşterea şi iertarea păcatelor, ob¬ţinută prin vărsarea sângelui taurului, avea loc mai ales în sanctuarul zeiţei frigiene, pe colina Vaticanului, pe lo¬cul unde se înalţă astăzi marea bazilică a Sfintului Petru sau nu departe de acolo ; căci, cu prilejul măririi bisericii în anii 1608 şi 1609 s-au1 găsit multe inscripţii in legătură cu acele ritualuri. Avind drept centru Vaticanul, această superstiţie barbară pare să -se fi răspândit şi în alte părţi ale imperiului roman. Inscripţii

găsite în Galia şi in Ger¬mania dovedesc că sanctuarele clin provincii îşi copiau ritualul după cel al Vaticanului. Din aceeaşi sursă aflăm că atît testicolele cît şi sângele taurului jucau un roi impor- . ■tant în ceremonii. Ele erau considerate probabil ca puter¬nice instrumente de vrajă pentru a obţine fertilitatea şi a ' grăbi noua naştere.

punde decît printr-o supoziţie. Poate că, deşi întunecata, ■culoarea sa veşnic verde, neschimbătoare, încoronlnd lan¬ţurile munţilor deasupra splendorii autumnale a păduri¬lor ruginite din văi. li se părea, un semn că el ar fi lăcaşul unei vieţi încărcată cu esenţă divină, de vreme ce scapă de tristele vicisitudini ale anotimpurilor rămîmnd stator¬nic şi etern la fel cu cerul care se pleca deasupră-i să-1 atingă. Şi poate pentru, acelaşi motiv era închinată lui Attis şi iedera ; oricum, ştim că tatuajele preoţilor săi eu¬nuci înfăţişau frunze de iederă. O altă cauză a caracteru¬lui sacru al pinului a fost poate utilitatea sa. Conurile pi¬nului conţin seminţe comestibile, asemănătoare nucilor folosite ca aliment încă din antichitate şi pe care le mă-îrîncă şi astăzi sărăcimea din Roma, de exemplu. Se mai scotea din aceste seminţe un vin, împrejurare care poate explica în parte caracterul orgiastic al ritualurilor lui Ci-bele, pe care cei vechi le comparau cu orgiile cultului lui Dionysos. în sfîrşit, conurile de pin erau considerate sim¬boluri sau maLdegrabă instrumente ale fertilităţii. De. asemenea, cu ocazia sărbătorii Thesmophoria, aceste co¬nuri erau aruncate împreună cu porci şi alţi agenţi sau embleme ale fecundităţii în bolţile sacre ale lui Demeter, în scopulde a stimula rodnicia solului şi a pmtecelor fe¬meieşti.
Se credea1, pare-se, că Attis, la fel ca spiritele arbori¬lor în general îşi exercită puterea asupi^a roadelor pămin-tului,. sau chiar că este identic cu griul. Unul dintre epi¬tetele sale era acela de „foarte fecuncV ; i se spunea
' * Frazei- se sprijină pe autoritatea autorilor vechi (Hippotit, EuşejDhvs, Firmicus Matemus).
125
<*miXtâu~\$t£&aMI0£3OBP

CAPITOLUL XXXV
ATTIS, CA ZEU AL VEGETAŢIEI
Caracterul originar al lui Attis, de spirit al arborelui, reiese în mod clar din rolul pe care "îl joacă pinul în le¬genda, în ritualul şi în monumentele sale. Povestirea care îl înfăţişează ca pe o fiinţă omenească transformată în pin nu este dccît una din încercările de abia ascunse, pe care le întîlnim alît Se des în mitologie, de a da unor cre¬dinţe vechi un aspect raţional. Aducerea pinului din pă¬dure, împodobit cu viorele şi panglici de lînă, este simi¬lară cu aducerea armindenului (arbore) sau a arborelui de Vai-ă în obiceiurile populare moderne ; iar efigia legată de pin nu era decît o întruchipare, o replică, a lui Attis, spiritul arborelui. Odată prinsă de arbore, efigia era păs¬trată timp de un an şi apoi arsă. Se parc că uneori se proceda aidoma cu armindenul (prăjină) şi, tot astfel, efi¬gia spiritului griului, făcută în timpul secerişului, se păs¬trează adesea pînă cînd este înlocuită cu o nouă efigie, la secerişul anului următor. Scopul originar al unor astfel de obiceiuri era fără îndoială să menţină în viaţă spiritul vegetaţiei în cursul întregului an. La întrebarea de ce, dintre toţi arborii, frigienii adorau pinul nu putem răs-
124

„spicul verde (sau galben) al griului secerat" ; şi relatarea j

suferinţelor, morţii şi învierii sale era interpretată ca;] înfăţişind bobul copt, rănit de secerători, înmomrîntat în j grînar şi revenit la viaţă cu prilejul semănării sale în pă-mînt. O statuie a sa, din muzeul Lateran din Roma, indică clar că era pus în legătură cu roadele pămîntului şi mai ales cu griul ; căci statuia îl reprezintă cu un mănunchi de spice şi fructe în rnînă, iar pe cap cu o cunună de co¬nuri de pin, rodii şi alte fructe ; spicele de grîu se ivesc din vîrful bonetei sale frigiene. Aceeaşi idee este expri¬mată, cu uşoare modificări, pe o urnă de piatră ce păstra cenuşa unui arhigall sau mare-preot al lui Attis, Partea superioară a urnei este împodobită cu spice de grîu sculptate în relief şi are deasupra chipul unui cocoş eu o coadă din spice de grîu. în acelaşi fel, Cibele era imagi¬nată ca zeiţă a fertilităţii care putea favoriza sau nimici fructele pămîntului ; căci locuitorii din Auguslodunum (Autun), în Galia, transportau efigia ei într-un car, eîn-tînd şi dansînd în faţa ei, pentru a fertiliza ogoarele şi viile ; şi am văzut că în Italia o recoltă deosebit de îmbel¬şugată a fost atribuită recentei sosiri a Marii Mame, Cufundarea imaginii zeiţei într-un rîu se poate să fi fost un farmec de ploaie pentru obţinerea umidităţii abun¬dente pentru recoltă. . . ■.

,

CAPITOLUL XXXVI
ÎNTRUCHIPĂRI UMANE ALE LUI ATTIS
i
Din inscripţii rezultă că atît la Pessinus, cil şi Ia Roma, marele-preot al Cibelei pui-ta in mod regulat numele de Attis. Se poate deci presupune, cu destulă îndreptăţire, că el juca rolul omonimului său. legendarul Attis, cu prile¬jul sărbătorii anuale. Am putut vedea că în Ziua Sîngelui el îşi scoate sînge din braţe şi acest gest poate să fi fost o imitai'e a morţii pe care Attis şi-o dăduse singur sub pin. Faptul că Attis era reprezentat în aceste ceremonii şi printr-o efigie nu contrazice această presupunere : căci se pot da exemple în care zeul este reprezentat mai întîi de o persoană în viaţă şi ulterior printr-o efigie care este arsă sau distrusă într-un alt mod. Vom putea merge şi mai de¬parte dacă presupunem că această ucidere simulată a preotului, însoţită de o vărsare reală de sînge de-al său, a înlocuit în Frigia, ca şi în alte părţi, sacrificiul omenesc ce se oferea odinioară cu adevărat
Faimoasa poveste despre Marsyas păstrează poate amintirea modului cum se ucideau acei ce întruchipau in veclrlme divinitatea. Se spunea că Marsyas era un satir sau silen frigian ; iar după alţii un păstor sau un păzitor
12T

I de caracteristică ritualurilor ei, mort de moarte violentă j.pe arborele ci sacru, pinul, nu putem oare descoperi o Binare asemănare cu Attis, păstorul sau păzitorul de vito ■preferat al zeiţei, înfăţişat ca un cîntăreţ de flaut, care a I pierit, se spune, sub un pin şi care era reprezentat 5n I fiece an printr-o efigie atîrnată, ca şi MarSyas,'de un pin. ? I Putem presupune că în vechime preotul ce purta numele şi juca rolul lui Attis la sărbătoarea Cibelei, era, eu regu-; laritate, spînzurat sau ucis în vreun alt mod pe arborele sacru şi că acest obicei barbar a fost mai apoi îmbîînzit, luînd forma pe care o mtîlnim în timpurile mai noi eînd preotul se mulţumea să lase să-i curgă puţin sînge sub arbore şi să atîrne, în locul său, pe trunchiul acestuia o , simplă efigie. In

pădurea sacră din Upsala se jertfeau : oameni şi animale, spînzurîndu-i de arborii sacri. Victi¬mele omeneşti hărăzite lui Odin erau ucise de regulă prin spînzurare sau şi prin spînzurare şi prin străpungere la un loc, omul fiind atîrnat de un copac sau de o spânzu¬rătoare şi apoi străpuns cu o lance. De aceea Odin era numit' Stăpînul Spînzurătorilor sau Zeul Spînzuraţilor şi este reprezentat şezînd sub o spînzurătoare. Se spune ,chiar că, tot după această rînduială, s-ar fi sacrificat lui însuşi, aşa cum spun versurile stranii din Havamal \ m care zeul descrie cum şi-a dobîndit puterea divină, învă-ţînd caracterele runice magice :
1 Havamal face parte din Edda poetică şi are un caracter di¬dactic. Ea reuneşte fragmentele a 6 poeme; cuprinxînd sfaturile, sentinţele, mărturisirile marelui zeu Odin. Ultimele două secţiuni conţin cuvintele lui Odin "despre puterea magică, despre cîntecele magice etc. Havamal a fost compus în Norvegia, în secolele IX.—X.
129 9 — Croanga de aur, voi. IU

de vite care cînta duios din fluier. Prieten al Cibelei, el I rătăcea prin ţinut cu zeiţa îndureratâ, pentru a-i îndulci I amarul pricinuit de moartea lui Attis. Locuitorii din Ce- 1 lacnac, în Frigia, îi atribuiau compunerea Cîntecului Ma¬niei, o melodie ce se cînta la flaut în cinstea Marii Zeiţe Mame. Mîndru do arta sa, 1-a provocat pe Apolo la o în¬trecere muzicală, el urmînd să cînte la flaut, iar Apolo la liră. Fiind învins, Marsyas, a fost legat de un pin. şi vic¬toriosul Apolo sau un sclav scit. 1-a jupuit de piele sau i-a tăiat membrele. în timpurile istorice, la Celaenae se arăta pielea lui Marsyas. Ea atîrna la poalele citadelei într-o peşteră de unde ţişnea năvalnic şi zgomotos rîul Marsyas, pentru a întîlni rîul Mcandru. Tot astfel ţîşneşte rîul Adonis din prăpăstiile Libanului ; tot astfel unda al-. bastră a riului Ibreez izvorăşte cristalină din stîncilc roşii ale munţilor Taurus ; şi tot astfel rîul ce geme acum adînc sub pămînt arunca odinioară cîte o licărire de o clipă în trecerea sa între două genuni întunecate, în lumina slabă a peşterii coriciene. în toate aceste izvoare cu belşug de apă, cu fericita lor promisiune de fertilitate şi viaţă, an¬ticii vedeau mina divinităţii pe care o adorau pe malurile riului năvalnic, cu muzica apelor sale tumultuoase răsu-nîndu-le în auz. La Celaenae, dacă dăm crezare tradiţiei, chiar .şi mort, cîntărcţul din flaut Marsyas, atîrnat în peş¬teră, auzea aceste melodii, căci se spune că la sunetul me¬lodiilor din Frigia natală, pielea satirului mort fremăta ; dar cînd un muzician cînta un cîntec în cinstea lui Apolo el rămînea mut şi nemişcat.
In acest satir sau păzitor de vite din Frigia, care se' bucura de prietenia Cibelei şi practica arta muzicii, atît
123

Ştiu că am fost spînzurat de un arbore bătut de vînt Timp de nouă nopţi întregi, Rănii de suliţă, închinat lui Odin, Eu însumi mie însumi.
Populaţia bagobo din Mindanao, una dintre insuleleI Filipine. sacrificii în fiecare an, în acelaşi mod, victime" umane, pentru a avea recolte îmbelşugate. La începutul I lui decembrie, 11a ceasul al şaptelea al serii, cînd se ivea constelaţia Orion, se' ştia că sosise clipa curăţirii ogoare¬lor pentru semănături şi a sacrificării unui sclav. Sacrifi¬ciul se oferea unor spirite puternice, ca răsplată pentru anul bun de care s-a bucurat poporul şi spre a câştiga şi pentru, următorul sezon bunăvoinţa spiritelor. Victima era dusă la un arbore mare, în pădure ; acolo era' legată cu spatele de arbore, cu braţele ridicate deasupra capului, în atitudinea în cai-e artiştii antici îl

înfăţişau pe Marsyas spînzurat de arborele fatal. în timp ce atîrna spînzurat ast¬fel de braţe, era ucis cu o suliţă care-1 străpungea dintr-c subţioară în cealaltă. Apoi se tăia corpul de la mijloc ; se pare că partea de sus era lăsată să spînzure cltva timp de arbore, în timp ce partea cealaltă înota pe pămînt în sînge. La urmă erau amîndouă aruncate într-o groapă nu prea adîncă, săpată lingă arbore. Dar, mai înainte, oricine pu¬tea să taie din leş o bucată de came sau o şuviţă de păr şi s-o ducă pe mormîntul vreunei rude, al cărei sînge a fost supt de un vampir. Vampirul, atras de leşul mai proaspăt, ar da pace vechiului cadavru putrezit. Oameni care mai trăiesc încă au oferit şi ei asemenea sacrificii.
Se pare că, în Grecia, însăşi marea zeiţă Artemis era spmzurată în fiecare an. în efigie, în dumbrava ei sacră

ţ

?Condylea, în munţii Arcadici, unde zeiţa era -numită „Spinzurata". într-adevăr, -urma unui ritual analog s-ar putea eventual găsi chiar la Efes, cel mai renumit dintre .altarele ei, în legenda despre o femeie ce s-a spînzurat şi a fost îmbrăcată de zeiţa, plină de compătimire, în pro¬priile veşminte şi numită Hecate. De asemenea, la Melite, ' în Ftia, se povestea legenda unei tinere fete numită As-palis, care s-a spînzurat, dai' care pare mai degrabă să fi „fost o altă formă a zeiţei Artemis. Căci după moarte nu i s-a putut găsi corpul, djar alături de statuia lui Artemis s-a descoperit o imagine ce o înfăţişa şi poporul i-a dat numele de Hecaerge sau Cea-care-ţinteşte-departe, unul dintre epitetele obişnuite ale zeiţei. în fiece an, fecioarele jertfeau efigiei o capră pe care o spînziu'au, deoarece se spunea că Aspalis s-ar fi spînzurat. Acest sacrificiu a în¬locuit poate obiceiul de a spînzura o imagine sau o întru¬chipare umană a lui Artemis. De asemenea, în Rodos, era adorată frumoasa Elena; sub titlul Elena Arborelui, de¬oarece regina insulei "poruncise slujnicelor ei, deghizate în furii, să o spînzure de o cracă. Mo"nedele lui Uium do¬vedesc că grecii din Asia sacrificau animale în acest fel ; ele înfăţişează un bou sau o vacă spînzuraţi de un arbore, în timp ce un om aşezat printre crăci sau pe spatele ani¬malului, îi înfige im cuţit în spate. La Hierapolis victimele erau spînzurate de arbori înainte de a fi arse. Avînd. în faţa ochilor aceste exemple greceşti şi scandinave, cu greu putem respinge ca neveridică presupunerea că, în Frigia,' în fiecare an un om-zeu (trebuia să fie spînzurat de arbo¬rele sacru clar fatal. .«

ale zeiţei asiatice si aie cunsunmui ^ i4 ~* . mare,bunăvoinţă. Caracterul barbar şi crud al cultului, cu excesele saie frenetice, erau desigur respingătoare pentru bunul gust şi omenia grecilor care par să fi preferat ritua¬lurile lui Adonis, înrudite, dar mult mai blînde. Trăsătu¬rile care îi impresionau neplăcut şi îi îndepărtau pe greci i-au putut atrage pe romanii mai puţin rafinaţi şi pe bar¬barii' din Occident. Extazele frenetice, luate drept dovada inspiraţiei divine, mutilarea corpului, teoria unei noi naş¬teri şi a iertării păcatelor obţinută prin vărsarea sîngelui îşi aveau toate originea în barbarie şi atrăgeau bineînţeles popoarele cu' instincte sălbatice încă foarte puternice. Adevăratul lor caracter era adesea ascuns sub un văl mai decent, prin interpretare .alegorică sau filosofică, probabil suficientă pentru a face chiar şi pe cei cultivaţi să accepte ritualuri ce i-ar fi umplut altfel de oroare şi dezgust. .
Cultul Marii Mame, amestec curios de barbarie şi de aspiraţii

spirituale, nu era decît una din nenumăratele credinţe orientale• similare care, spre sfîrşitul păgînismu-lui, s-a răspîndit în întregul imperiu roman şi, prin con¬cepţiile străine pe care le-a adus popoarelor europene, a subminat încetul cu încetul întregul edificiu al civDiza-ţiei antice. Societatea greacă şi romană se întemeia pe concepţia subordonării individului faţă de comunitate şi a cetăţeanului faţă de stat ; ea impunea securitatea repu¬blicii, ca ţel suprem de comportare şi mai presus de secu¬ritatea individului, în lumea aceasta sau într-o lume ce va să vină. Cetăţenii, crescuţi din copilărie în acest ideal al¬truist, îşi consacrau viaţa slujirii obştei şi erau gata să şi-o

CAPITOLUL XXXVII
RELIGII ORIENTALE IN OCCIDENT
-
Cultul Marii Mame a Zeilor şi a iubitului sau fiului ei 3 era foarte răspindit în Imperiul Roman. Inscripţiile dove¬desc că amindouă divinităţile primeau. în parte sau la un loc, onoruri divine, nu numai în Italia, şi in special la Romii, dar şi in provincii, mai ales în Africa, Spania, Por- " tugalia, Franţa, Germania şi Bulgaria. Cui Iul lor a supra-: vieţuit şi după ce Constantin a instituit creştinismul ; căci Symmachus ' aminteşte reluarea sărbătorilor Marii Mame şi, în zilele lui Augustin-, preoţii ei efeminaţi mai defilau pe străzile şi în pieţile Cârtaginei, cu obrajii înălbiţi, cu părul parfumat, cu paşi mărunţi, cerînd pomană de la tre¬cători la fel cum făceau în evuLniodiu călugării cerşetori.

1 Frazer citează această relatare după S. Dill, Râmaţi Sociely in the Last Cenlury ol the Western' Empire {Societatea romană in ultimul secul al Imperiului de Apus). U!:Hi.

2 Aurclius Augustinus (Stintul Augustin) (,?54—430) — cel mai mare Părinte al Bisericii latine. La creştinism ajunge in urma unui sinuos proces de limpezile spirituală, evoluînd de la, doctrine pă- gîne (neo-platonism, maniheism etc). Teolog şi filozof, apologel ai creştinismului prin De civilate Dci (Despre cetatea lui Dumnezeu), deopotrivă moralist, Sf. Augustin se interesează de toate problemele dogmatice, morale, mistice, ale timpului său. A influenţat decisiv întreaga gîndire religioasă occidentală, de la scolastica tomistă piuă la Luther, iansenisti etc. Aici este citat de Frazer cu De cirilulc Dei, VII. ,

i . .

sacriîioc pentru bi»ele tuturor, fiind conştienţi că, de-ndată i ce dau înapoi. în faţa sacrificiului suprem, preferind exisr* tenta lor personală intereselor patriei, săvîrşesc o faptă 8 ruşinoasă. Odată cu răspîndrrca religiilor orientale totul s-a schimbat; aceste religii propagau ideea după care co¬muniunea sufletului cu Dumnezeu şi salvarea .«a eternă sînt singurele ţeluri pentru care merită să trăieşti şi în faţa cărora prosperitatea şi chiar existenţa statului deve¬neau lipsite de

însemnătate. Aceste doctrine egoiste şi imorale l-au făcut pe credincios să se îndepărteze din ce în ce mai mult de slujirea comunităţii, să-şi îndrepte gîn-durile asupra propriilor sale emoţii spirituale, nascmdu-.se in ol dispreţul pentru viaţa prezentă, pe care nu o priyea decît ca pregătire pentru o viaţă mai bună şi veşnică. Sfîntul şi schimnicul,, dispreţuind pămîntul şi adîncit în contemplarea extatică a cerului, au ajuns să reprezinte în opinia poporului cel mai înalt ideal al umanităţii, înlo¬cuind vechiul ideal al patriotului care, uitîndu-se pe sine,-trăieşte şi este gata să moară pentru binele ţării sale. Ce¬tatea pământească părea săracă şi vrednică de dispreţ în ochii celor ce contemplau Cetatea viitoare a lui Dumnezeu cea din norii cereşti. Centrul de greutate, pentiu a spune . astfel, s-a deplasat'de la viaţa prezentă într-o viaţă ce va să vină şi oricît de mult ar fi câştigat lumea de dincolo este sigur oă prin această schimbare lumea de aici a suferit pierderi grele. A intervenit o dezagregare generală a corpului politic. Legăturile statului şi ale familiei au slă¬bit ; structura societăţii tindea să se descompună în ele¬mentele sale individuale şi deci să recadă în barbarie ; căci civilizaţia nu este posibilă decît prin cooperarea activă ă
134

cetăţenilor şi prin voinţa lor de a-şi subordona interesele, particulare binelui comun. Oamenii refuzau să-şi apere patria şi chiar să-şi perpetueze speţa. în grija lor de a-şi salva propriul suflet, precum şi sufletele altora, bucuroşi lăsau să piară în jurul lor lumea materială, pe care o iden¬tificau cu principiul răului. Această obsesie a durat o mie " de ani. Revenirea, spre sfârşitul evului mediu, la dreptul roman, la filosof ia aristotelică, la arta şi literatura antichi¬tăţii a marcat reîntoarcerea Europei la idealurile de viaţă şi comportare originare, la concepţii mai sănătoase, mai îndrăzneţe despre lume. Lunga întrerupere în mersul civilizaţiei s-a sfârşit. Fluxul invaziei orientale a început în cele din urmă să dea înapoi. El continuă să se retragă, i Printre zeii de origine orientală care, în/ perioada de declin a lumii antice, se luptau între ei pentru a obţine victoria asupra occidentului se afla şi vechea divinitate persană Mithra. Imensa popularitate a cultului său -este ■atestată de mulţimea monumentelor care o ilustrau, răs¬pândite pe întreg întinsul Imperiului Roman. Atît în ceea ce priveşte doctrina, cît şi ritualurile sale, cultul lui Mithra pare a fi avut nenumărate puncte de asemănare nu numai cu religia Mamei Zeilor dar şi cu creştinismul. Asemăna¬rea i-a impresionat pe înşişi învăţaţii creştini, care o ex¬plicau ca fiind opera diavolului ce încerca să atragă su¬fletele oamenilor în afara adevăratei credinţe, printr-o falsă şi înşelătoare imitaţie. Tot astfel, învingătorii spanioli din Mexic şi Peru priveau cea mai mare parte a ritualuriioî păgîne ca falsificări diabolice ale tainelor creştine.. Mult mai aproape de adevăr, savantul modern, preocupat de

numeau şi chiar naşterea iui cădea ia za utranunc. i,va„ gheliile nu spun nimic despre data naşterii lui Hristos şi nici Biserica, la începuturile ei nu o celebra. Totuşi, cu timpul, creştinii din Egipt au ajuns să considere data de 6 ianuarie drept dată a naşterii, şi obiceiul de a comemora naşterea Mîntuitorului în acea zi s-a răspîndit treptat, pînă în secolul al IV-lea pretutindeni în Orient. Dar !a sfîrşitul secolului al IlI-lea sau la începutul celui de al ■IV-lea, Biserica apuseană, care nu recunoscuse niciodată data de 6 ianuarie drept dată a

naşterii, a acceptat-o pe cea de 25 decembrie ca dată adevărată, iar Biserica răsă¬riteană a acceptat şi ea mai tîrziu această hotărîre. La Antiohia schimbarea nu a fost recunoscută pînă în anul •375 e.n.

• Ce considerente au determinat autorităţile ecleziastice să instituie sărbătoarea Crăciunului ? Un scriitor sirian ', creştin el însuşi, lămureşte cu multă sinceritate motivele inovaţiei. „Cauza pentru care părinţii au mutat celebra¬rea zilei de 6 ianuarie la 25 decembrie, scrie el, a fost ur¬mătoarea. Păgînii aveau obiceiul să celebreze tot Ia 25 decembrie naşterea Soarelui, cînd aprindeau lumini în semn de sărbătoare. Creştinii luau şi ei parte la aceste solemnităţi şi festivităţi. Ca urmare, cînd Părinţii Bisericii şi-au dat seama că creştinii aveau o anumită înclinaţie pentru această sărbătoare, s-au sfătuit şi au hotărit că

1 Scriitorul sirian, nenumit, este menţionat după : Th. Momm-sen, Corpus Inscripliorum Latinarum, 1, Pars prior, lî!U3 ; Cmi-nex, De natalUiorum Christi origine (Despre originea sărbătorilor ■naşterii lui Crist), Zeitschrift fur die hisiorische Thcologie (Revista ăe teologie istorică), III (1033) ; H. Usener, Dos Weiimachts/est (Săr* bătoarca Crăciunului), 1911.

studiul comparat al religiilor, explică aceste analogii prin 1 efortul similar şi independent al spiritului uman în încer- | cările sale sincere, deşi primitive, de a pătrunde în taina universului şi de a-şi adapta infima sa existenţă la su¬blimele mistere ale acestuia. Oricum ar fi, este sigur că religia lui Mithra a fost pentru creştinism un rival for¬midabil ; căci ea unea un ritual solemn cu aspiraţiile la puritatea morală şi cu speranţa nemuririi. Rezultatul con¬flictului dintre cele două religii pare sa fi stat multă vreme în cumpănă. Un. vestigiu grăitor al îndelungatei lupte se păstrează în sărbătoarea noastră de Crăciun, pe care Bi¬serica pare să o fi împrumutat direct de ia rivala sa pa¬gină, în calendarul iulian la 25 decembrie cădea solstiţiul de iarnă şi se spunea că este Naşterea soarelui pentru că din acest punct de cotitură a anului zilele încep să crească şi soarele să ardă mai puternic. Ritualul naşterii, aşa cum se pare că era celebrat în Siria şi Egipt, era remarcabil. Credincioşii se retrăgeau în sanctuare secrete, de unde ie¬şeau la miezul nopţii strigînd din toate puterile : „Fecioara a născut! Lumina creşte '." Egiptenii îl înfăţişau chiar pe noul-născut prin imaginea unui prunc pe care îl arătau adoratorilor in ziua naşterii sale,, la solstiţiul de iarnă. 'Fecioara care a conceput astfel, dînd viaţă unui copil la >25 decembrie, era fără îndoială marea zeiţă orientală pe care semiţii o numeau Fecioară Cerească sau pur şi sim¬plu Zeiţă Cerească ; ea era în ţările semite un, fel de Astarte. Ori, Mithra era identificat regulat de către ado¬ratorii săi cu Soarele; cu „Soarele neînvins", precum îl

t

adevărata naştere trebuie sărbătorită în această zi, iar"3 Bobotează trebuie celebrată la 6 ianuarie. în consecinţă/a odată cu obiceiul s-a păstrat şi practica de a aprinde focuri 1 pînă în ziua de 6." Originea păgînă este sugerată, dacă nu admisă în mod tacit, de Augustin', cînd îi îndeamnă l pe fraţii creştini să nu celebreze în această zi soarele,, cai paginii, ci pe cel care a creat soarele. In acelaşi fel, Leon :» cel Mare2 blama credinţa adimătoare conform căreia Cră¬ciunul se celebrează din cauza naşterii noului soare, cum i se spunea, iar nu din cauza naşterii lui Hristos.

Reiese deci că Biserica creştină a hotărît să celebreze : ziua naşterii fondatorului său la 25 decembrie, ca să trans¬fere pietatea paginilor pentru soare asupra acestuia, pe | care l-au numit Soarele Dreptăţii. Dacă lucrurile stăteau aşa, nu este neverosimilă presupunerea că motive de ace¬laşi fel au putut conduce autorităţile ecleziastice să asimi¬leze sărbătoarea Paştelui, care celebrează moartea şi re¬învierea Domnului, cu sărbătoarea morţii şi a reînvierii altui zeu asiatic, care cădea în aceeaşi perioadă. Ori, ri¬tualurile de Paşti respectate încă şi acum în Grecia, Si-eilia şi Italia meridională seamănă în unele privinţe în

1 Augustin, Sermones [Oraţii), CXC. '

1 Lcon l, numit şi cel Mare (mort în 461) — doctor al Bisericii, -sfînt. Ales papa în 440, Luptă, în primul rînd, împotriva monofiziţi¬lor, pentru puritatea doctrinei. Prestigiul .său a fost imens, mai ales după invazia hunilor la Roma, cînd atitudinea sa fermă a salvat oraşul de la 'dezastru. Sermones (Oraţii) — din care Fraier o ci¬tează ne a XXII-a, după Migne, Patrologia Latina, XVII — se re¬marcă prin demnitatea ponderată a stilului, dublată de accente lirice.

~ ,

>

» ;

r

fcv -mod uimitor cu ritualurile lui Adonis ; şi am sugerat ideea t că Biserica a adaptat conştient noua sărbătoare-la vechea |;.ei precursoare păgînă spre a cîştiga astfel suflete pentru p Hristos. Probabil însă că această adaptare a avut loc mai l degrabă în acele părţi ale lumii vechi unde se vorbea • limba greacă, decît în cele în care se vorbea latina ; căci, : în.timp ce la greci cultul Iui Adonis era în floare, el nu impare să fi impresionat prea mult Roma şi Occidentul. Şi ţ;, este sigur că n-a făcut niciodată parte din religia oficiaiiă romană. Locul pe care ,putea să-1 aibă în sufletul mulţi¬milor era ocupat mai de mult de cultul similar, dar mai barbar, al lui Attis şi al Marii Mame. Dar moartea şi în vie-;. rea lui Attis se sărbătorea oficial la Roma la 24 şi la 25 martie, această din urmă dată considerată drept echinoc-ţiul de primăvară şi, prin urmare, ziua cea mai potrivită ■pentru reînvierea' unui zeu al vegetaţiei mort sau adormit în timpul iernii. Ori, potiivit rinei tradiţii vechi şi foarte răspîndite, Hristos a urcat treptele calvarului la 25 martie şi, în consecinţă, "unii creştini celebrau regulat răstignirea în această zi, fără a ţine seama în nici un fel de poziţia lunii. Acest obicei era fără îndoială respectat în Frigia, Capadocia şi Galia, şi există pare-se motive de a crede că într-o anumită perioadă a fost respectat şi la Roma.. Tradiţia care fixează moartea lui Hristos la 25 martie era deci veche şi avea rădăcini adinei. Faptul acesta este cu atît mai demn de remarcat cu cît considerente astrono¬mice dovedesc că nu ar fi putut avea un temei istoric. Concluzia că patimile lui Hristos au fost stabilite în mod arbitrar pentru a le. face să coincidă cu o sărbătoare mai veche a echinocţiului de primăvară pare inevitabilă.

i .'■'■

'' ' ————————'—■■'■' ■ <«■***- ■■■■■■■ -

■••-■jnrja3"ifr'-^-^--Aiir.i • i I«MM

unde ±>e născuse sau unde îşi iniipsese raciacun aumu sui¬tul-lui Atlis. Este greu să privim această coincidenţă ca pur accidentală. Dacă echinocţiul de primăvară, cind in regiunile temperate întreaga natură este cuprinsă de o nouă izbucnire de

energie vitală, a i'ost socotit odinioară momentul cînd lumea este creată din nou. în fiecare an, prin reînvierea unui zeu, nimic nu putea li mai firesc de-eît- fixarea reînvierii noii divinităţi în acelaşi punct de răscruce al anului. Trebuie doar să observăm că, dacă se stabilea moartea lui Hristos la 25 martie, reînvierea sa trebuia să fi avut loc, după tradiţia creştină, la 27..martie, cu două zile după echinocţiul de primăvară in calendarul iulian şi după învierea Iui Attis. Vom reîntilni acelaşi de¬calaj de două zile la sărbătoarea Sfînlului Gheorghe şi a înălţării Fecioarei. Totuşi, o altă tradiţie creştină urmată 'de Lactanţiu ' şi poate de către Biserica din Galia, fixa moartea lui Hristos la 23 şi învierea sa la 25 martie. Bacă era aşa, învierea sa coincidea în mod exact cu învierea lui Attis.

i Potrivit mărturiei unui creştin' anonim, care scrie în secolul al IV-lea e.n. se pare că atît creştinii, cit şi paginii, erau impresionaţi în egală măsură de coincidenta remarca¬bilă între moartea şi reînvierea divinităţilor lor echivalente

1 Lactanţiu (Lucius Coclius sau Caelius Firmanus) (? — căirc i!25) —apologet creştin. Austeritatea morală, drago.1-tea fierbinte pentru adevăr, compasiunea faţă c'fe martirii creştini sub Dioeleţian, îl determină să adere la creştinism. Dar Lactanţiu se abate adesea de la formulările dogmatice, ceea ce a făcut ca, nu o dată, lucrările să-i fie considerate eretice. în schimb, eleganţa stilistică a scrierilor sale, paritatea frazei, i-au adus renumele de „Cicero creştin". Fra/er îl citează cu Divinarum Institut ionum (Despre instituţiile. dirtTie).

, ■ .111

Duchesnc ', care ne arată că moartea Mîntuitorului a fost Rl:\bilită_ tocmai in ziua în care, după o credinţă_larg_răs^~ pm7fîTfl^£j_ fost, creată lumea, Dar reînvierea lui Attis, care întrunea în el caracteristicile Tatălui divin şi ale Fiului divin se celebra oficial la Roma, în aceeaşi zi. Dacă ne amintim că sărbătoarea Sfîntului Gheorghe, în aprilie, a înlocuit vechea sărbătoare păgînă a Pariliei, că sărbătoa¬rea Sfîntului Ion Botezătorul, în iunie, a urmat după săr¬bătoarea păgînă a apei celebrată la solstiţiul de vară că sărbătoarea înălţării Fecioarei, în august, a înlocuit săr¬bătoarea Dianei ; că Ziua Morţilor, în noiembrie, este con¬tinuarea unei vechi sărbători păgîne a morţilor şi că în¬săşi naşterea lui Hristos a fost fixată la solstiţiul de iarnă,: în decembrie, deoarece se considera această zi drept ziua naşterii Soarelui, cu greu am putea fi socotiţi temerari sau neraţionali dacă presupunem că cealaltă sărbătoare principală a Bisericii creştine — celebrarea Paştelui — a fost probabil adaptată în acelaşi fel, şi din motive de pietate asemănătoare, la o sărbătoare analoagă a zeului frigian Attis, care se celebra la echinocţiul de primăvară. Oricum, faptul că sărbătorile creştine şi păgîne ale morţii şi învierii divine au fost celebrate în aceeaşi pe¬rioadă şi în aceleaşi locuri este, dacă nu mai mult, cel puţin o coincidenţă remarcabilă. Căci locurile unde se ce-iebra moartea lui Hristos la echinocţiul de primăvară erau

1 Louis-Marie-Olivler Duchesne (1813—1922) —■ istoric şi erudit francez. Este prolesor de istorie ecleziastică la Institutul ca¬tolic, apoi un timp conferenţiar la Ecole pratique des hautes etu-des. In lucrarea lui Frazer este citat cu Origines du Culte Chriitien (Originile cultului creştin), 1089.

-şi.că această coincidenţă alcătuia tema unei -conlsroverse M dure! intime aderenţii religiilor rivale : paginii pretindeau . câ reînvierea lui Hristos este o imitaţie nelegitimă a re¬învierii lui Attis, iar creştinii afirmau, cu aceeaşi ar¬doare, că reînvierea lui Attis este o contrafacere diabolică a reînvierii lui Hristos. In aceste certuri, adesea lipsite de cuviinţă, păgînul aducea argumentul ce putea părea pu¬ternic unui observator superficial : zeul său este mai vechi şi în consecinţă cel adevărat şi nu o' contrafacere, deoarece de regulă originalul este mai vechi decît copia. Creştinii respingeau cu uşurinţă acest „slab" argument. Ei admi¬teau într-adevăr că Hristos era o divinitate .mai tânără, dar demonstrau triumfători întîietatea sa invocînd viclenia iui Satan, care, într-xm prilej atît de important, s-a întrecut pe sine însuşi şi a inversat ordinea obişnuită a naturii
Luate la xm loc, coincidenţele sărbătorilor creştine cu cele păgîne sint prea apropiate şi prea numeroase pentru a fi întâmplătoare Ele sint dovada compromisului pe care 'Biserica, în ceasul ei triumfal a fost silită să-1 facă cu vivalii săi învinşi, dar încă primejdibşî. Protestantismul •de nezdruncinat al primilor misionari, combătând cu ar¬doare păgînismul, a cedat locul unei politici mai malea¬bile, unei atitudini îngăduitoare, marii milostenii a preoţi¬lor subtili -care îşi dădeau seama că trebuind să stăpînească • lumea, creştinismul nu o poate face decît atenuînd. princi¬piile prea rigide ale întemeietorului său, lărgind puţin strimta poartă ce duce La mîntuire. în această privinţă, s-iar putea trasa'o paralelă foarte instructivă între istoria ci'eştinismulni şi istoria budismului.. Ambele sisteme au fost la origine, în esenţă, reforme morale, născute din ar-
142
»

doarea generoasă a aspiraţiilor superioare, din delicata compasiune a nobililor Întemeietori, două din acele spirite sublime care numai la intervale rare apar pe pămînt, ase¬meni unor fiinţe venite dintr-o lume mai bună, pentru a sprijini şi îndruma slaba noastră fire atît de expusă gre¬şelilor. Amîndoi propovăduiau virtutea morală ca mijloc de a realiza ceea ce ei considerau drept scopul suprem al vieţii," mîntuirea eternă a sufletului individual; dar, printr-o curioasă- antiteză, unul concepea această mîn¬tuire ca o preaferfeită eternitate, celălalt ca o deseătu-ţâre definitivă de suferinţă, în anihilare. Insă austerele idealuri de sfinţenie pe care le insuflau se împotriveau prea mult nu numai slăbiciunilor, dar şi instinctelor fi¬reşti ale oamenilor, ca să poată fi vreodată realizate în practică în afara unui număr foarte restrîns de discipoli care aveau tăria să se dezlege de familie şi stat pentru a se strădui să-şi obţină propria mîntuire în singurătatea şt liniştea mănăstirilor. Dacă se dorea ca aceste credinţe să fie acceptate de popoare întregi sau chiar de întreaga 'lume, ar fi fost necesar să fie mai întîi modificate sau transformate, astfel încît să se" acorde în oarecare măsură 'cu prejudecăţile, pasiunile şi superstiţiile oamenilor de rînd. Acest proces de adaptare a fost dus la bun sfîrşit în timpurile ce au urmat, de către adepţii plămădiţi dintr-un 'material mai puţin eteric-decît învăţătorii lor şi care, din această pricină, erau mai potriviţi să facă legătura dintre ei şi mulţime. Astfel, cu timpul, cele două religii au ab¬sorbit, pe măsura popularităţii lor creseînde, tot mai multe din acele elemente primare pe care la început erau puse tocmai să le suprime. în materie de religie, asemenea co-

■ Ml
identificau cu propriile lor divinităţi Cronos şi Rhca. Cînd zeul-soare Ra şi-a dat seama că soţia sa Nul 1-a înşelat, a blestemat-o să nu nască .niciodată. Dar zeiţa mai avea şi ■' un alt iubit, pe zeul Thoth, sau Hermes cum îl numeau grecii, lai-acesta^ jucând dame cu luna, a câştigat a şapte¬zeci şi doua parte din fiecare zi şi, formind cinci, zile în¬tregi din aceste fracţiuni, le-a adăugat la cele trei sute -şaizeci de zile ale anului egiptean. Aceasta era după legendă originea celor cinci zile suplimentare pe care egiptenii le adăugau la sfîrşitul fiecărui an, pentru a potrivi timpul lunar- cu cel solar. în aceste cinci zile, considerate ca fiind în afara anului de douăsprezece luni, blestemul 'zeului-soare nu avea putere ; şi prin urmare Osiris s-a născut în prima 'din aceste cinci zile./în clipa naşterii sale a răsu¬nai o voce proclamând că Stăpînul Universului a venit ţ>e Iunie. Unii spun că un oarecare Pamyles a auzit o voce răsunând în templul din Teba şi poruncindu-i să vestească cu glas tare că un mare rege, binefăcătorul Osiris. s-a născut. Dai' Osiris nu a fost singurul copil al mamei sale. în cea de a doua din zilele adăugite, ea a dat viaţă lui ilorus, cel mai vîxstnie, în a treia zi 1-a născut pe zeul •Set, pe care grecii îl numeau Typhon. în a patra zi pe zeiţa Isis, iar în a cincea pe zeiţa Nephthys. Set s-a căsă¬torit mai tîrziu cu sora sa Nephthys, iar Osiris cu sora sa Isis.
Domnind.pe pămînt ca rege, Osiris i-a ajutat pe egip¬teni să iasă din barbarie, le-a dat legi şi i-a învăţat să cinstească zeii. înaintea lui egiptenii fuseseră mâncători ■de oameni. Dar Isis. sora şi soţia lui Osiris, a descoperit griul şi orzul crescând in sălbăticie, iar Osiris a introdus
1*6

cultura acestor cereale la poporul sau ; egiptenii au pără¬sit de îndată canibalismul,, ţrecînd ascultători la o hrană bazată pe grine. Se spunea dealtfel că Osiris a fost cel dinţii care a cules fructele pomilor, a suit viţa pe araci şi a zdrobit cu picioarele boabele strugurilor. Dornic să îm¬părtăşească aceste binefăcătoare descoperiri întregului neam omenesc, a încredinţat guvernarea Egiptului soţiei sale Isis şi a .călătorit prin lumea întreagă, răspîndind bine¬facerile, civilizaţiei şi ale agriculturii" pretutindeni unde se ducea. în ţările unde climatul aspru sau pămîntul zgîr-■cit împiedica sădirea viţei de vie, i-a învăţat pe locuitori să-.şi aline mâhnirea pricinuită de lipsa vinului, pregătind bere din orz. încărcat cu bogăţiile dăruite de popoarele recunoscătoare, el s-a întors în Egipt unde a fost aclamat şi adorat, de toţi ca un zeu, datorită binelui pe care 1-a lăcut omenirii. însă fratele său Set (pe care grecii ii nu¬meau Typhon), împreună cu alţi şaptezeci şi doi au urzit un complot împotriva lui. După ce luă în taină măsura corpului fratelui său, Typhon cel rău făcu şi împodobi cu multă bogăţie o ladă pe măsură ; odată, pe cînd tocmai se aflau la băutură şi se veseleau, el aduse lada şi făgădui în glumă s-o dăruiască celui căruia i se va potrivi întoc¬mai. L-au încercat deci cu toţii, unul după altul, dar coş¬ciugul nu se potrivea nici unuia dintre ci", în cele din urmă se întinse şi Osiris în coşciug. în aceeaşi clipă con¬spiratorii veniră în goană, trîntiră la iuţeală capacul, îl bătură solid în cuie, îl lipiră cu plumb topit şi-1 aruncară in Nil. întîmplarea aceasta s-a petrecut în a şaptespre-z»ecea zi ;a lunii Athyr, cînd soarele se află în

semnul. Scor-pionului şi în al douăzeci şi optulea an al domniei sau
147 10*

Intre timp, coşciugul cu "corpul lui Osiris plutea în jos spre mare pînă când, în sfrrşit, fu împins pe mal, Ia Byblus, pe coasta siriană. Acolo, un minunat arbore erica crescu deodată şi închise lada în trunchiul său. Regele ţării, admirând felul în care crescuse arborele, porunci să fie doborât şi să se cioplească din el un stîlp pentru casa sa ; dar nu ştia că in arbore se găsea lada cu corpul -lui Osiris mort. Vestea acestei întâmplări ajunse la Isis şi ea se duse la Byblus, se aşeză lingă fîntînă, îmbrăcată să¬răcăcios şi cu faţa scăldată în lacrimi. Ea nu voi să vor¬bească nimănui, pînă cînd nu sosiră slujnicele regelui ; le primi binevoitor, le împleti părul şi răspîndi asupra lor, din corpul ei divin, un parfum îmbătător. Dar cînd regina zări cosiţele împletite ale slujnicelor şi mirosi parfumul suav' pe care îl răspândeau, trimise să o aducă pe străină, o luă în casă şi o făcu doică pentru copilul ei. Dar Isis i-a dat copilului să-i sugă degetul în locul sânului şi noaptea începu să ardă tot ce era muritor în el, iar ea însăşi, preş- . ehknbîndu-se într-o rîndunică, zburătăcea plină de jale împrejurul stâlpului care ii închidea pe fratele ei mort. Dar regina care o pîndise începu să ţipe din toate pute¬rile, văzîndu-şi copilul ân flăcări şi astfel îl împiedică să devină nemuritor. Apoi zeiţa se arătă la faţă şi ceru stil pul acoperişului, acesta îi fu dat, iar ea scoase lada din stîlp şi aruneîndu-se peste ea începu să plîngă atât de sfîşietor, încît cel mai mic dintre copiii regelui muri pe loc ele spaimă. Zeiţa înveli trunchiul copacului în pânzeturi fine de in, îl unse cu o unsoare şi-1 dărui regelui şi reginei ; stîlpul se află într-un templu al lui Isis unde oamenii clin Byblus îl cinstesc şi astăzi. Isis urcă lada într-o barcă, luă
349 .

vieţii lui Osiris. Cînd Isis a aflat vestea, şi-a tăiat o buclă din păr, şi-a îmbrăcat hainele de doliu si a început să cutreiere ţinutul în lung şi-n lat căutîndu-i neconsolată ■trapul.
La sfatul zeului înţelepciunii, ea şi-a căutat adăpost în smîrcurile din Deltă, unde creştea papirus. Şapte scorpioni o însoţeau în fuga ei. într-o seară, pe cînd era ruptă de oboseală a ajuns la casa unei femei care, speriată la vede¬rea scorpionilor, le-a închis uşa în nas. Unul dintre scor¬pioni s-a strecurat atunci pe sub uşă şi a înţepat copilul femeii, iar copilul a murit.^ar inima lui Isis s-a înduio¬şat cînd a auzit plînsetele mamei ; ea şi-a pus rnîinile pe copil rostind puternicele ei descîntece ; prin acest mijloc otrava a fost scoasă din copil, şi copilul trăi. După aceasta, Isis dădu viaţă unui fiu în mlaştini. Ea îl concepuse în timp ce îşi flutura aripile, sub înfăţişarea unui şoim, dea¬supra cadavrului soţului ei. Copilul a fost Horus cel tînăr, care, în tinereţea sa purta numele de Harpocrates, adică copilul Horus. Buto, zeiţa nordului, 1-a ferit de mînia hainului său unchi Set. Totuşi nu 1-a putut apăra împo¬triva tuturor necazurilor ; căci Isis, sosind într-o zi la as¬cunzătoarea copilaşului ei, 1-a găsit întins fără viaţă şi ţeapăn pe pământ ; îl înţepase un scorpion. Isis 1-a implo¬rat atunci pe zeul soare Ra să o ajute. Zeul, auzind-o, îşi opri barca sa pe cer şi—1 trimise pe Thoth să o înveţe vraja care să redea viaţă fiului ei. Ea rosti puternicele cuvinte şi'de îndată oti'ava se scurse din corpul lui Horus, aerul intră din nou în el, şi el trăi. Atunci Thoth se urcă înapoi în ceruri. îşi reluă locul în barca soarelui şi alaiul strălu¬citor îşi reluă drumul triumfal.

cu dînsa pe cel mai vârstnic dintre copiii regelui şi ridică pînzele. De îndată ce rămaseră singuri, o deschise, şi pu-nîndu-şi obrazul lîngă obrazul fratelui ei îl sărută şi—1 plînse. Dar, copilul veni încetişor în spatele ei şi văzu ce face ; ea se întoarse şi îl privi cu mînie ; copilul neputînd îndura privirea ei, muri ; unii spun totuşi că nu s-a în-tîmplât chiar aşa, ci că el a căzut în apă şi s-a înecat. Este cel pe care egiptenii îl cîntă la ospeţe numindu-1 Maneros.
Isis lăsă lada şi se duse să-1 vadă pe Horus în oraşul Buto ; şi Typhon găsi sicriul în timp ce vîna un mistreţ pe o noapte cu lună plină. El recunoscu corpul, îl sfîşie în paisprezece bucăţi şi aruncă bucăţile cît colo. Dar Isis străbătu în lung şi în lat mlaştinile într-o luntre făcută din papirus, în căutarea rămăşiţelor ; şi aceasta este pricina pentru care, atunci cînd oamenii plutesc pe apă în luntre •făcute din papirus, crocodilii nu-i rănesc din teamă sau din respect faţă de zeiţă. Şi acelaşi este motivul pentru care se află în Egipt multe morminte ale lui Osiris, căci ea înmonnînta fiecare parte a corpului acolo unde o gă¬sea. Alţii spun totuşi că ea îngropa o imagine a zeului în fiece oraş, făcînd lumea să creadă că este trupul lui, pen¬tru . ca Osiris să fie slăvit în multe locuri şi adevăratul 'mormânt să nu poată fi găsit dacă Typhon l-ar căuta. £©ar, cum organul genital al 'lui Osiris a fost mmcat de peşti, Isis a făcut în locul acestuia o efigie pe care egiptenii to mai folosesc la serbările lor. „Isis, scrie istoricul Dio-tîor din Sicilia, * a regăsit toate părţile corpului, în afară
1 Diodor Siculus, Biblioteca; I. 150

de organele genitale, şi cum dorea ca. mormântul soţului ei să nu fie cunoscut şi să fie cinstit de toţi cei ce locuiesc •în ţara Egiptului, a folosit următoarea stratagemă. A făcut din ceară şi spice efigii omeneşti, de statura lui Osiris, pentru fiecare parte a corpului acestuia. Apoi chemă pe rînd preoţii, potrivit familiei din care făceau parte şi le 'ceru tuturor să jure că nu vor destăinui nimănui taina pe 'care voia să le-o încredinţeze. Spuse deci fiecăruia în •parte că ii încredinţează, numai lui, îngroparea corpului 'şi amintindu-le binefacerile pe care le primiseră îi sfătui •să îngroape corpul în propriul lor ţinut şi să-1 cinstească •pe Osiris ca pe un zeu. îi rugă de asemenea să-i consacre 'un animal din ţara'lor, oricare ar voi ei, şi să-1 cinstească ■pe acesta atît timp cît trăieşte aşa cum l-au cinstit odi¬nioară pe Osiris, .iar la moarte să-i facă funeralii asemă¬nătoare celor ale zeului. Pentru a îndemna preoţii să-i acorde aceste onoruri, ea le dărui a treia parte din ţinut" spre a-1 folosi în serviciul şi pentru cultul zeilor. Se spune 'de asemenea că preoţii, conştienţi de dărnicia lui Osiris, doritori să fie pe plac reginei şi împinşi de pofta câştigu¬lui, au îndeplinit toate îndemnurile lui Isis. De aceea pînă în ziua de azi fiecare preot îşi închipuie că Osiris este îngropat pe pământul său ; ei cinstesc animalele ce i-au fost închinate iniţial şi cînd aceste animale mor preoţii reînnoiesc la îngroparea lor doliul după Osiri-s/Dar taurii •sacri, unul numit Apis şi celălalt Mnevis, au fost dedicaţi lui Osiris în toată ţara şi se porunci deci tuturor egipte¬nilor ca taurii să fie adoraţi ca zei, deoarece aceste ani¬male i-au ajutat'mai mult decît toate celelalte pe cei ce

m

f chipeş, vino în casa ta.../Nu tevăd, totuşi inima mea tîn~ | jeştg_după tine, şi ochii mei te dorese^Vino la cea care le p iubeşte, care te iubeşte, Unnefer, tu care eşti binecmin-f tat ! Vino la sora ta, vino la soţia ta, la soţia ta, tu a > cărui inimă nu mai bate. Vino la cea care-ţi. rînduieşte casa. Sînt sora ta din aceeaşi mamă, nu trebuie să fii de¬parte de mine. Zeii şi oamenii şi-au întors faţa spre tine şi te plîng. împreună... Te chem şi plîng atît de tare, încît strigătul meu se aude'pînă în ceruri, dar tu nu-mi auzi \. glasul. Sînt totuşi sora ta pe care o iubeai pe pămînt ; nu iubeai pe nimeni decît pe mine, frate ! frate !" Această tînguire pentru frumosul tînăr dispărut în floarea vîrstei ne aminteşte tînguirile pentru Adonis. Titlul ce i se acorda şi anume Unnefer, adică „Fiinţa cea Bună", indică bine-■ facerile pe care tradiţia le atribuia în mod universal lui Osiris ; era, în acelaşi timp, unul din titlurile sale cele mai obişnuite şi unul din numele sale ca rege. ,1 Vaietele celor două surori îndurerate nu au fost za¬darnice. Zeul-soare Ra, înduioşat de suferinţa lor, le-a • trimis din cer pe zeul cu cap de şacal Anubis, care cu ajutorul lui Isis şi al lui Nephthys, al lui Thoth şi al lui 'Horus a pus laolaltă bucăţile corpului zeului ucis, le-a (înfăşurat în legături de pînză şi a îndeplinit toate cele¬lalte ritualuri pe care egiptenii le săvîrşeau pentru corpu¬rile defuncţilor. Isis vântură argila rece cu aripile sale ; :- /Osiris reveni la viaţă şi, începînd de atunci, domni peste •morţii din cealaltă lume. Purta titlul de Domn al lumii subpămlntene, Domn al veşniciei, suveran al morţilor. în acelaşi timp, în marea sală a celor Două Adevăruri, asis¬tat de un afat compus din patruzeci şi doi de membri, cîte

. •

tai descoperit griul să semene sămlnţa şi să dăruiască t>amenilor binefacerile agriculturii."

' Acesta este mitul sau legenda lui Osiris, aşa cum o povestesc scriitorii greci, întregită cu observaţii sau aluzii mai mult sau mai puţin fragmentare din literatura egip¬teană. O lungă inscripţie aflată în templul din Dendcrah a păstrat o listă a mormintelor zeului, iar alte texte men¬ţionează părţile corpului lui Osiris ce au fost conservate, ca relicve sfinte, în fiecare sanctuar*. Astfel inima sa se află la Athribis, şira spinării la Busiris. gîtul la Letopolis, iar capul la Memphis. Cum se întîmplă adesea în aseme¬nea cazuri, unele dintre mădularele divine s-au înmulţit în chip miraculos. Capul său, de exemplu se găsea atît la Abydos cît şi la Memphis, iar picioarele deosebit de numeroase, ar fi fost destule pentru mulţi muritori de rînd. Totuşi, din acest punct de vedere, Osiris nu poale fi asemuit nici pe departe cu Sfîntul Denys, în cazul căruia ■se găsesc şapte capete, toate la fel de autentice. ' /Potrivit unor istorism egiptene, x care o completează pe cea a lui Plutarh, cînd Isis a găsit cadavrul soţului ei Osiris, ea şi, sora ei Nephthis, s-au aşezat lingă corp şi au rostit un bocet care a devenit mai tîrziu tipul tuturor cîntecclor funebre egiptene pentru morţi. „Vino în casa ta",' spuneau ele în tînguirea lor, „Vino în casa ta. O, ^eule On ! Vino în casa ta, tu care nu ai duşmani. O flă-căule chipeş, vino în casa ta, ca să mă poţi zări. Sînt sora ta, pe care o iubeşti ; nu te despărţi de mine. O, flăcăule

1 Istorisirile egiptene sînt dale după ediţia engleză a cărţii lui A. Wiedeniarm, Die Religion der (i!(«u Aegnjjtcr (Religia

vechilor egipteni). 1890.
152 ' ' i'
»

unul din fiecare ţinut mai important al Egiptului, el eon- I ducea judecata sufletelor celor săvîrşiţi din viaţă,, care Iţi făceau în • faţa sa mărturisirea solemnă şi, după ce li se v.intărea inima cu cîntartd dreptăţii, primeau fie răsplata pentru .virtutea lor într-o viaţă veşnică, fie pedeapsa me¬ritată pentru păcatele lor.
■ /Fiecare egiptean vedea în învierea lui Osiris garanţia unei vieţi veşnice, dincolo de mormînt. Ei credeau că fiece om va trăi la nesfîrşit în cealaltă lume dacă prietenii săi fac pentru corpul lui ceea ce zeii au făcut pentru corpul' lui Osiris. De aceea ceremoniile săvîrşite de egipteni în legătură' cu morţii erau o copie fidelă a acelora pe care Anubis, Horus şi toţi ceilalţi le-au îndeplinit pentru..zeul' mort. „La orice înmormîntare se reprezenta misterul' divin care'se săvârşise odinioară pentru Osiris, cîncl fiul său, surorile, şi prietenii s-au adunat în jurul rămăşiţelor sale mutilate şi au reuşit, prin vrăji şi prin felul cum le-au îmbinat, să-i transforme corpul sfîşiat în bucăţi în cea dintîi mumie, pe care apoi au reînsufleţi t-o şi i-au dat putinţa să intre într-o nouă existenţă individuala dincolo de mormânt. Mumia defunctului era Osiris ; bocitoarele erau cele două surori Isis şi Nephthys ; Anubis, Horus, toţi zeii din legenda lui Osiris se aflau adunaţi în jurul cadavrului." în acest fel, orice mort egiptean era iden¬tificat cu Osiris şi îi purta numele. înccpînd cu Regatul de Mijloc, se urma obiceiul de a te adresa defunctului nu-niindu-1 „Osiris cutare şi cutare", ca şi cînd ar fi zeul însuşi, şi de a adăuga invariabil epitetul de „sincer fii spusele sale", deoarece vorbirea sinceră îl caracteriza pe Osiris. Miile de morminte cu inscripţii şi picturi, eare au
154-
•

fost deschise în valea Nilului, dovedesc că misterul învie¬rii se îndeplinea pentru fiecare egiptean mort. La fel cum Osiris murise şi se sculase din morii, toţi oamenii nădăj¬duiam că se vor scula şi ei din morţi şi vor ajunge la viaţa veşnica. Aşadar, potrivit cu ceea ce pare să fi fost tradiţia ge¬neralâ indigenă, Osiris era un zeu binefăcător şi iubit al Egiptului, care a murit de moarte violentă -însă a înviat din morţi şi de atunci este adorat ca zeu. Confoi-m acestei tradiţii sculptorii şi pictorii l-au reprezentat mereu cu chip omenesc,, ca rege mort, înfăşurat în pânzeturi ase¬meni mumiilor, dar purtând pe cap o coroană regală şi ţinînd în una din mâini, care nu erau strînse în legături, un sceptru regal. Două oraşe erau legate mai presus de toate de mitul sau amintirea sa. Unul era Bushis, în Egiptul de Jos, care pretindea că deţine coloana sa verte¬bralâ ; celălalt era Abydos, în Egiptul de Sus, care se lăuda că posedă capul lui Osiris. Înconjurat de aureola regelui mort dar totuşi în viaţă, Abydos, la început un orăşel neînsemnat, a devenit după '■'■'■sfârşitul Regatului Vechi cel mai sf înt loc al Egiptului ; mormîntul lui Osiris pare să fi însemnat pentru egipteni ceea ce înseamnă pentru creştini Biserica Sfîntului Mormânt din Ierusalim. Fiecare om pios dorea ca la moarte trupul său să se odih¬nească în" pământul sfînt din apropierea mormîntului glo¬riosului Osiris. însă puţini oameni erau 'destul de bogaţi ca să se bucure de acest nepreţuit privilegiu, căci în afară de preţul unui mormânt în oraşul sfânt, .chiar numai trans¬portul mumiilor la depărtări mari era pe cât de anevoios pe atît de costisitor. Totuşi, mulţi doreau atît de fierbinte să

CAPITOLUL XXXIX
RITUALUL-LUI OSIRIS
i
1. R i Lu al UT ii e ~po p u l a r e. Timpul în care este sărbătorit un zeu sau o zeiţă reprezintă adesea un mijloc preţios pentru a stabili care a fost natura lor originară. Astfel dacă sărbătoarea cade pe lună nouă sau pe lună plină se poate presupune că fiinţa divină, astfel onorată, este luni;, sau cel puţin că posedă afinităţi lunare. Dim¬potrivă, dacă sărbătoarea se ţine Ta solstiţiul de iarnă sau la cel de vară, putem presupune cu uşurinţă că zeul esle soarele sau, în orice caz, că se află în relaţii strînse cu acest astru. De asemenea, dacă sărbătoarea coincide cu semănatul sau cu secerişul, vom înclina să deducem că di¬vinitatea este o întruchipare a pămîntului sau a griului. Considerate în sine. aceste supoziţii sau inferenţe nu sînt deloc concludente ; dar dacă se întâmplă ca alte indicii să ie, confirme, dovada poate fi considerată îndeajuns de pu¬ternică.
Din nenorocire, cind este vorba ele zeii egipteni sîntem foarte adesea în situaţia de a nu putea folosi acest punct de reper. Ne împiedică nu faptul că datele sărbătorilor ne-ar fi necunoscute, ci împrejurarea că ele se schimbau de
157

absoarbă după moarte influenţa binefăcătoare ce emanat din mormântul sfînt, încît îi făceau pe prietenii lor aflaţi TI în viaţă să le transporte rămăşiţele pămînteşti 3a Abydos, * să zăbovească acolo o vreme, apoi să le ducă înapoi pe rîu, spre a fi îngropate în mormintele pregătite în ţara în care se născuseră. Alţii puneau să li se construiască ce*'3 notafe J sau să li se aşeze tăbliţe comemorative în apro¬pierea Domnului lor mort şi înviat, pentru a putea îm¬părtăşi cu el extazul unei fericite reînvieri.
1 Cuvîntul desemnează un monument riefieat în memoria unui decedat, care nu conţine corpul acestuia. La greci, construirea ceno-tafelor (a mormintelor goale) era legată de credinţa potrivit căreia sufletul celui dispărut nu putea traversa Stixul dacă nu era îramor-mintat după toate regulile, (gr. Kenolaphion, din kenos „gol" ţi taphos „mormînt".)

la un an la altul, astfel încît după. un lung interval do timp'a sfîrşeau prin a se fi rînduit de-a lungul tuturor anotimpu?"» rilor. Revoluţia treptată a ciclului sărbătorilor egiptene re-M zulta din faptul că anul calendaristic nu corespundea exacta cu anul solar şi nici nu era corectat periodic prin inter-% calare. Dacă agricultorul egiptean din vremuri străvechi nu 1 putea avea decît la rare intervale vreun folos de pe urma'% calendarului oficial sau sacerdotal, el trebuie să fi, fost \ obligat să se lase călăuzit de semnele naturale care indicau ' timpul diferitelor munci agricole. în toate vremurile despre care avem mărturii, egiptenii ati fost un popor de agri- I cultori â cărui existenţă depindea de cultura cerealelor. Ce¬realele cultivate erau grîul, orzul şi după cîte se pare şi sor¬gul (Holcus sorghum, Linnaeus), doora felahilor moderni. Pe arunci ca şi astăzi toată ţara, cu excepţia unei fîşii în¬guste pe malul Mediteranei, era aproape lipsită de ploi şi . îşi.datora pe de-a-^ntregul imensa fertilitate revărsării anu¬ale a apelor Nilului, care, controlate printr-un sistem com¬plicat de diguri şi canale, erau distribuite pe ogoare, reîn-noind an de an pămîntul prin noile sedimente de irul, că¬rate din marile lacuri ecuatoriale şi din munţii Abisiniei. De aceea locuitorii au

urmărit întotdeauna cu cea mai mare nelinişte creşterea fluviului, căci dacă apele ating sau de¬păşesc o anumită înălţime, lipsurile şi foametea urmează în mod inevitabil. Apa începe să crească la începutul lunii iunie, dar numai în a doua jumătate a lunii iulie se umilă atit de mult încît ajunge o puternică maree. La sfirşitul lunii septembrie inundaţiile ax\ nivelul cel mai înalt. Ţara se află acum sub apă şi are înfăţişarca unei mări tulburi din
158
i

care oraşele şi satele clădite pe locuri mai înalte apar ca nişte insule. Timp de aproape o lună apele rămîn aproape staţionare, apoi încep să scadă clin ce în ce mai repede pînă în lunile decembrie sau ianuarie cînd fluviul revine în al¬bia sa obişnuită. Odată cu sosirea verii, nivelul apei con¬tinuă să scadă. în primele zile ale lunii iunie, Nilul nu are decît jumătate din lăţimea sa obişnuită ; şi Egiptul, ars de soare, uscat de vîntul ce a suflat multe zile în şir dinspre Sahara, pare o prelungire a deşertului.. Arborii sînt aco¬periţi de un strat gros de praf cenuşiu. Doar cîteva petice sărăcăcioase de grădini, stropite cu greu, luptă să supra¬vieţuiască în imediata vecinătate a satelor. Un fel ele ver¬deaţă dăinuieşte ca o părere pe malurile rîpoase ale cana¬lelor şi în văile de unde umezeala nu s-a uscat cu totul. Cimpia abia pare să-şi mai tragă sufletul sub arşiţa necru¬ţătoare a soarelui, dezgolită, prăfuită, cenuşie, tăiată şi zbîrrilă cît poţi vedea cu ochii de o reţea de crăpături. în-cepînd de la mijlocul lunii aprilie pînă spre mijlocul lui iunie, pămîntul Egiptului nu este viu decît pe jumătate, aş-
I teptînd Nilul cel nou.
. Milenii fără număr această rotire a evenimentelor na¬turale a determinat muncile anuale ale ţăranului egiptean, Prima muncă a anului agricol este ruperea digurilor ce-au împiedecat pînă atunci fluviul umflat să se reverse din ca¬nale, potopind cîmpiile. Aceasta se întîmplă la începutul lui august, cînd apele zăvorite de ecluze sînt eliberate pen¬tru a-şi îndeplini misiunea binefăcătoai-e. în noiembrie, cînd inundaţia s-a retras, se seamănă grîu, orz şi sorg.
■ Perioada secerişului variază după regiuni şi scade în nord cu aproape o lună mai tîrziu decît în miazăzi, în Egiptul de
■

mi yi.-->. IIIVJ... ...
lor divine în toate întîmplările naturii puteau, in adevăr, [■• să atribuie foarte uşor creşterea fluviului sacru lacrimilor vărsate de zeiţă la moartea soţului ei, darnicul zeu al griului. Iar semnul creşterii apelor pe pămînt era însoţit şi de un semn .ceresc. Căci, în primele timpuri ale istoriei Egiptului, cam cu vreo trei sau patru mii de ani înaintea erei noas¬tre, .minunatul Sirius, .cea mai strălucitoare dintre stelele fixe, apărea în zori la răsărit, chiar cu cîteva clipe înaintea răsăritului soarelui, în apropierea solstiţiului de vară, cînd Nilul începea să crească. Egiptenii îl numeau Sothis şi-1 ; socoteau steaua lui Isis, la fel cum babilonienii considerau planeta Venus ca fiind steaua lui Âstartc. Evident astrul strălucitor al cerului dimineţii părea celor două popoare drept zeiţa vieţii şi dragostei, sosită pentru a-1 jeli pe iu¬bitul sau soţul ei dispărut şi pentru a-1 trezi din morţi. De aceea, ascensiunea lui Sirius indica începutul anului egip¬tean şi era celebrată regulat printr-o sărbătoare care nu ; urma schimbările anului oficial.
Ruperea digurilor şi slobozirea apelor în canaturi şi pe cîmpii este un alt evenimentul anului egiptean. La Cairo, 'ea are loc

în general între 6 şi 16 august şi, pînă nu de mult, era însoţită de ceremonii ce merită atenţie, deoarece au fost probabil transmise din antichitate. Un vechi canal, cunoscut sub numele de Khalij, străbătea odinioară ve¬chiul Cairo. Aproape de intrarea sa, canalul era traversat de un dig de pămînt foarte larg la bază şi tot mai îngust pe măsură ce se înălţa, care se construia înainte sau ime¬diat după ce Nilul începea să crească. In faţa digului, spre fluviu, se ridica un trunchi de con din pămînt numit aroosch
1J — Creanga ele aur, voi. IU

griul la începutul lunii aprilie şi sorgul]a sfîrşjtul ;ieele-i?
iaşi luni. ■• .
Este firesc să presupunem că ţăranul egiptean celebra I diferitele evenimente ale anului agricol prin anumite ritua- '4 luri religioase foarte simpli?, destinate obţinerii binecuvân¬tării zeilor pentru muncile sale. El continua să îndeplinească aceste ceremonii rustice, an de an, în aceeaşi perioadă, în timp ce sărbătorile solemne ale preoţilor continuau să se deplaseze odată cu calendarul schimbător, din vară, tre-eind prin primăvară, spre iarnă şi aşa mai departe, mer-. gînd mereu înapoi, clin toamnă pînă în vară. Ritualurile plugarului erau stabile deoarece se bazau pe observarea directă a naturii ; ritualurile preoţilor se schimbau deoa¬rece erau bazate pe un calcul greşit. Totuşi, multe sărbători' 1 sacerdotale nu erau poate altceva decît vechile sărbători rurale, mascate în cursul epocilor sub pompa sacerdotală şi rupte, datorită erorilor calendarului, de rădăcinile lor în ciclul natural al anotimpurilor.
Puţinele lucruri pe care Ie cunoaştem despre religia populară şi despre cea oficială a Egiptului confirmă aceste l presupuneri. Ni se spune de exemplu că egiptenii celebrau o sărbătoare in cinstea lui Isis în perioada în care Nilul în¬cepea să crească. Ei credeau că zeiţa jelea atunci moartea lui OsirLs şi că lacrimile ceşiroiau din ochii ei umflau apele vijelioase ale fluviului. Dacă Osiris era, sub un anumit as¬pect şi zeu al griului, nimic nu putea fi mai firesc decît să fie jelit cu prilejul solstiţiului de vară. Căci în această pe¬rioadă, secerişul trecuse, cîmpiile erau pustiite, apele flu-. viului foarte scă7Aite, viaţa părea oprită în loc, zeul griu-
KiO

sau „mireasa", în vîrful căruia se semăna de obicei puţin | porumb sau mei. De obicei apele în creştere duceau cu ele $ „mireasa'' cu o săptămînă — două înainte de ruperea di-gului. {Tradiţia spune că vechiul obicei era ca o tlnărâ fe- I cioară încărcată cu podoabe să fie aruncată în fluviu, I drept sacrificiu, pentru a obţine o inundare bogată. Fie că â fost sau nu aşa, scopul obiceiului se pare că era de a căsă¬tori fluviul, imaginat ca o putere masculină, cu soţia sa, cîmpia cu grru, care urma'să fie fertilizată în curînd de apele sale. Ceremonia era deci o vrajă pentru a asigura belşugul recoltelor. în epoca modernă, se aruncau cu această ocazie bani în canal şi plebea se cufunda apoi în
; apă spre a-i găsi. Şi acest obicei pare a fi vechi, căci, după spusele lui Seneca ', într-un loc numit Vinele Nilului, nu departe ele Philae, preoţii aruncau bani şi obiecte de eiir în ' fluviu, cu ocazia unei sărbători ce avea loc. se pare. la creşterea apelor.
Următoarea marc lucrare agricolă a anului în Egipt este semănatul din noiembrie, cînd apele inundaţiilor s-au re¬tras de pe ogoare. La egipteni, ca şi la multe popoare din antichitate,

punerea sămînţei în pămînt avea caracterul
. unui ritual solemn şi trist. Să-1 ascultăm în legătură eu acest subiect pe Plutarh -. ,,Ce semnificaţie pol avea pentru noi, se întreabă, si, aceste sacrificii lugubre şi triste, lipsite de orice bucurie, cînd este tot atît de rău să nu îndepli¬nim ritualurile stabilite sau să dezorganizăm si să tulburăm concepţia' noastră despre zei prin suspiciuni absurde ? Câci şi grecii celebrează multe ceremonii asemănătoare cu cele
* ' Seneca, Naturales Questiones, IV.
c Plutarh, Vitae parallelae, Isls et Osirie.

ale egiptenilor şi cam în aceeaşi perioadă. Astfel la sărbă¬toarea Thesmophoria, la Atena, femeile stau aşezate pe pă-roînt .şi postesc ; iar beoţienii deschid criptele Celei îndu¬rerate şi numesc această sărbătoare a întristării, deoarece Demeter jeleşte coborârea Fecioarei. Este tocmai luna însă-mînţărilor, în preajma apusului Pleiadelor. Egiptenii o numesc Athyr, atenieni Pyanepsion, beoţienii luna lui De¬meter... Căci era acel timp din an cînd vedeau unele fructe cum se usiică şi cad clin pomi, în timp ce ei semănau altele în silă şi cu multă greutate, scormonind pământul cu mii-, nile, apoi strîngîndu-1 din nou în cuiburi, cu îndoielnica speranţă că ceea ce puneau în pământ se va coace şi va ajunge la maturitate. Ei acţionau astfel, din multe puncte de vedere, asemenea celor ce îşi îngroapă şi îşi plîng morţii."
După cum am văzut, secerişul egiptean nu cade toamna, ci primăvara, în martie, aprilie şi mai. Pentru plugar, mo¬mentul secerişului, cel puţin cînd anul este bun, trebuie să fie neapărat unul de bucurie ; adueîndu-şi snopii acasă, este răsplătit pentru munca sa grea şi plină de griji. Totuşi, dacă ţăranul egiptean din vechime resimţea o tainică bucu¬rie cînd îşi secera şi işi aducea grînele în hambar, lucrul cel mai de căpetenie pentru el era să-şi ascundă această emoţie firească sub o înfăţişare de adîncă deznădejde. Nu tăia el oare trupul zeului griului cu secera şi nu-1 zdrobea pe aria de treierat sub copitele vitelor ? Ni se povesteşte deci. câ. după un vechi obicei, secerătorii egipteni îşi loveau pieptul şi se tmguiau cînd secerau primul snop, invocind-o în acelaşi, timp pe Isis. Invocaţia pare a fi luat forma unui cîntec melancolic pe care grecii îl numeau Maneros. în

I vreuna din înfăţişările ei, un iei u« uauma 6.i™^. _ „ _._ p-altă parte, grija cherokee-lor de a lăsa liberă o potecă din I cimp pînă acasă se aseamănă cu chemarea egipteană către I Osiris, „Vino în casa ta". De asemenea, în zilele noastre, I in Indiile Orientale, locuitorii îndeplinesc ceremonii al căror scop este de a aduce înapoi Sufletul Orezului din I orezarii în hambare. Populaţia mandi din Africa orientală . îndeplineşte o ceremonie -în septembrie, cînd se coc boabele de pieptăniţă indiană ; femeile care au o plantaţie pro¬prie se duc împreună cu fetele lor pe ogoarele de grine şi aprind un foc cu ramurile şi frunzele anumitor arbori. CuJeg apoi puţină pieptăniţă şi fiecare pune un bob în salba pe care o poartă la gît, mestecă un alt bob în gură şi E îl freacă de frunte, de gît şi de piept. „Femeile nu arată nici o bucurie cu această ocazie ; ele taie cu tristeţe un coş plin de grîu, îl duc acasă şi îl pun la uscat în pod." Concepţia potrivit căreia spiritul griului este închipuit ca fiind bătrin şi murind în timpul secerişului iese foarte clar la iveală într-un obicei respectat de arabii din

Moab. Cînd seceratorii şi-au terminat aproape munca şi nu Ie-a mai rămas decît un mic petec de secerat, gospodarul ia un mănunchi de grîu dintr-un snop. Se sapă o gaură în formă de mormînt, se aşază deasupra două pietre, una la cap şi cealaltă la picioare, la fel ca la o înmofmîntare obişnuită. Se depune apoi snopul de grîu în fundul mormîntului, iar şeicul rosteşte cuvintele : „Bătrînul a murit". Apoi se aruncă pămînt pentru a acoperi snopul şi se spune o rugă¬ciune : „Alah să se îndure şi să ne dea înapoi griul mor¬tului". '
I 105'

Fenicia şi in alte părţi ale Asiei occidentale secerătorii eintau melodii jalnice-de acelaşi fel. Toate aceste cîntece de jale erau probabil lamentări pentru zeul griului ucis de scceräLori. în Egipt, divinitatea omorîtă era O.siris şi numele de Muneros, dat bocetului, pare să Ii fost derivat clin anu¬mite cuvinte insemnind „Vino in casa ta", care se intîinesc adesea in cînlcccle de jale pentru zeul mort.
Alte popoare au îndeplinit, probabil în acelaşi scop. cere¬monii analoage. Ni se spune că dintre toate vegetalele, pri¬mul loc în economia domestică şi în ceremoniile indienilor eherokee îl ocupă grînele, prin acestea înţelegmdu-se, după cit se pare, porumbul. Ei îl invocă sub numele de „Bătrina",' fâcind aluzie la un imit după care el se ivea din sîngele.unei femei ucise de fiii ei nesupuşi. După terminarea secerişului, preotul şi ajutorul său mergeau pe ogoare şi invocau prin cîntece spiritul griului. După care, s-ar fi auzit un foşnet foarte puternic, pe care-.şi închipuiau că-1 produce Bătrina care aducea „griul" pe cîmp. Se păstra întotdeauna intactă o potecă din cîmp şi pînă acasă „pentru ca griul să fie în¬curajat să rămînă în casă şi să nu hoinărească prin alte părţi". O altă ceremonie curioasă, a cărei amintire este acum aporape uitată, avea loc la începutul recoltării, cînd fie stăpînul fie preotul se opreau pe rînd, în fiecare dintre cele patru colţuri ale ogorului, unde plîngeau şi se văitau cu voce tare. Nici măcar preoţii nu mai pot explica acest ritual, care poate să fi fost un bocet pentru moartea sîn-geroasă a lui Selu. „Bătrina" griului. în aceste obiceiuri eherokee, jeluirile şi invocările adresate Bătrinei griului amintesc vechile obiceiuri egiptene ele a plînge primul snop tăiat si de a o invoca pe Isis, care va fi fost ea însăşi sub ici

2. Ritualurile- oficiale, Acestea erau deci'3 principalele evenimente în calendarul ţăranului din Egip-3| tul antic şi acestea erau ritualurile religioase simple prin1! care el le celebra. Mai trebuie însă să luăm în -considerare sărbătorile lui Osiris din calendarul oficial, aşa cum te 3 descriu scriitorii greci sau cum sînt menţionate pe monu- j mente. Examinîndu-le, trebuie să ne amintim că, din cauza j anului mobil al vechiului calendar egiptean, datele reale, adică cele astronomice, ale sărbătorilor oficiale trebuie să fi] variat de la un an la altul, cel puţin pînă la adoptarea anului fix alexandrin, în anul 30 î.e.n. Incepînd de atunci I datele sărbătorilor au fost fixate evident potrivit noului I calendar şi au încetat să mai facă ocolul întregului an solar. Oricum, Plularh \ scriind pe- la sfîrşitul secolului I, arată că sărbătorile erau pe atunci fixe şi nu mobile ; căci, deşi el 'nu-menţionează calendarul alexandrin, esLe evident că I datează sărbătorile după acest calendar. în afară de aceasta, calendarul lung al sărbătorilor din Esne, un do- . cument important al epocii imperiale, este cu certitudine bazat pe anul fix alexandrin ; deoarece el indică drept zi a Anului Nou ziua ce corespunde cu 29 august, care era prima zi a anului alexandrin ; şi aluziile la creşterea Nilu¬lui, la

poziţia soarelui şi la muncile agricole se acordă cu această presupunere. Putem considera deci cu certitudine că,începînd cu anul 30 î.e.n., sărbătorile egiptene erau sta¬ţionare1 în anul solar.
Herodot2 ne spune că mormîntul lui Osiris era la Sals in Egiptul de Jos şi că acolo se -afla un lac unde suferin- -
J Plutarh, Vitae parallelac, Isis ct Osiris, 2 lierodol, Istorii, II.

t

ţ: ţele zeului erau reprezentate în timpul nopţii ca un mister. £• Această comemorare a patimilor divine avea loc o dată pe ;" an ; poporul jelea lovindu-şi pieptul, ca să-şi dovedească | durerea pe care o încearcă pentru moartea zeului ; şi se t-scotea- atunci, din încăperea în care era păstrată în tot , timpul anului, efigia aurită a unei vaci, cu un soare de ţ aur între coarne. Vaca o reprezenta fără îndoială pe însăşi Isis, căci vacile îi er.au închinate, şi zeiţa era în mod regu¬lat înfăţişată purtînd coarne de vacă pe cap sau chiar ca o femeie cu cap de vacă. Purtarea în alai a imaginii ei eu formă de vacă o simboliza probabil pe zeiţa în căutarea cadavrului lui Osiris ; căci aceasta era interpretarea egip¬teană originara a unei ceremonii analoage respectate pe vremea lui Plutarh, cam în jurul solstiţiului de iarnă, cînd vaca aurită era purtată de şapte ori în jurul templului. O caracteristică importantă a sărbătorii era iluminaţia noc¬turnă. Oamenii atîrnau afară şiruri de lămpi cu ulei, şi lăm¬pile ardeau toată noaptea. Obiceiul nu se limita la Sais, ci era respectat în întregul Egipt.
Iluminarea caselor pretutindeni într-una din nopţile anului sugerează presupunerea că sărbătoarea era poate o comemorare nu numai a lui Osiris mort, ci a răposaţilor în general; cu alte cuvinte, că era noaptea tuturor mor¬ţilor. Căci există în adevăr, o credinţă foarte răspîndilă, potrivit căreia sufletele morţilor îşi vizitează vechile lo¬cuinţe într-o noapte a anului; şi cu acest prilej solemn oamenii se pregătesc să primească fantomele, punînd mîn-căruri la vedere ca să le ospăteze şi aprinzînd lumini să le-îndrume pe calea. întunecată, de sosire şi de înapoiere în mormînt. Herodot, care descrie pe scurt ceremonia, omite
iG7

sau mai bine zis cel ce îi juca romi, »■.*»-„ întruchipa pe zeul pierdut şi apoi regăsit. Pentru Lactan-tiu1, Osiris "trecea deci drept fiul şi nu soţul lui Isis şl el nu menţionează imaginea din pămînt vegetal. Este probabil că băiatul din drama-sacră nu juca rolul lui Osiris, ci pe cel al fiului său. Horus ; dar cum moartea şi reînvierea zeului erau celebrate în numeroase oraşe ale Egiptului, este iarăşi posibil ca, în unele locuri, rolul zeului revenit Sa viaţă să fi fost interpretat nu de o imagine ci de un actor în carne şi oase. Un alt scriitor creştin descrie cum egip¬tenii, cu capul ras. jeluind h\f iece an idolul îngropat al lui Osiris, îşi loveau pieptul, îşi răneau umerii şi işi deschideau vechile cicatrici; apoi, după mai multe zile de doliu, de¬clasau că au regăsit resturile mutilate ale zeului şi se bucurau. Poate că detaliile ceremoniei au variat în diferite locuri ; dar afirmaţia solemnă că trupul zeului a fost regă¬sit şi, probabil, readus la viaţă era un eveniment important printre sărbătorile anului egiptean. Mulţi scriitori ai anti¬chităţii descriu strigătele de bucurie ce întimpinau această sărbătoare sau fac aluzie la ele.
.Ritualurile funerare ale lui Osiris. aşa cum erau res¬pectate cu ocazia marii sale sărbători în cele şaisprezece provincii ale

Egiptului, sînt descrise într-o lungă inscripţie din perioada Ptolemeilor, gravată pe pereţii templului în¬chinat zeului la Denderah, Tentyra grecilor, un oraş din Egiptul de Sus, situat pe malul de apus al Nilului, cam la
1 Lactantki este citat cu Divinarum InsUtut'wnum, I,

&a-i precizeze ciaia, ucu v v~*^.
cizie folosind alte izvoare. Astfel, Plutarh ne spune că Osiris a fost ucis în a şaptesprezecea zi a lunii Athyr si că egiptenii îndeplineau in consecinţă ritualuri funebre timp de patru zile după cea de-a şaptesprezecea zi a lunii * Athyr. Ori. in calendarul alexandrin, pe care-1 folosea Plutarh. cele patru zile corespundeau zilelor ele 14, 15, 16,] şi 17 noiembrie, şi aceste date corespund cu exactitate celorlalte indicaţii date de Plutarh care spune că in pe¬rioada sărbătorii Nilul scădea, vinturile din miazănoapte încetau, nopţile se lungeau şi frunzele cădeau de pe arbori. în cursul acestor patru zile se arăta, ca simbol al lui Isis, o vacă aurită, înfăşurată intr-un giulgiu negru. Aceasta era fără îndoială imaginea menţionată de Herodot în istorisirea sa despre sărbătoare. în a nouăsprezecea zi a acestei luni oamenii se. duceau la mare, preoţii purtind o raclă ce con¬ţinea o cutiuţă de aur. Se turna apă proaspătă în cutiuţă şi din mulţimea spectatorilor pornea un strigăt vestind că Osiris fusese regăsit. Ei luau apoi puţin pământ vegetal, îl udau cu apă, puneau in el mirodenii rare şi tămâie şi mo¬delau apoi din această pastă o mică imagine având forma lunii, pe care o îmbrăcau şi o împodobeau. Se pare deci că scopul ceremoniilor descrise de Plutarh ei-a să reprezinte prin mijloace dramatice în primul rînd căutarea cadavrului lui Osiris, apoi fericita sa descoperire urmată de reînvierea zeului mort care revenea la viaţă sub o nouă înfăţişare din pământ vegetal şi mirodenii. Lactantius ne povesteşte cum, ân aceste ocazii, preoţii, cu părul ras de pe trup, îşi loveau pieptul şi se jeluiau, imitînd pe Isis îndurerată In
1G8

patruzeci de mile la nord de Toba. Din păcate, dacă infor- • niaţia primită este deosebit de completă şi de amănunţită în multe privinţe, modul de aranjare al inscripţiei este atît de confuz şi exprimarea este adesea atît do încîlcită, încît cu greu .se poate obţine din ea o descriere clară şi logică a ceremoniei lor. Acest document ne informează, totuşi, că ceremoniile variau în anumită măsură de la oraş la oraş ; ritualul din Abydos, de exemplu, ora diferit de cel din Buşiris. Fără a încerca să indic toate particularităţile obi¬ceiurilor locale, voi arăta pe scurt acele trăsături aie sârbă-, terii ce par a fi fost de căpătenie, în măsura în care pot fi stabilite cu suficientă certitudine.
Ritualurile durau optsprezece zile. din 12 pînă în 30 ale lunii-Klioiak, şi înfăţişau natura lui Osiris sub întreit aspect : ca mort, apoi dezmembrat şi în sfîrşit reconstituit prin reunirea mădularelor împrăştiate. în primul din aceste aspecte era denumii Chent-Ament (Khenti-Amenti), în cel cle-al doilea Osiris-Sep, iar în al treilea Sokari (Seker). Se confecţionau mici efigii ale zeului din nisip sau din pământ vegetal amestecat cu grîu, adăugîndu-se cîteodată şi tămîie ; obrazul era vopsit în galben, iar pometii' în verde. Aceste statuete erau turnate în aur curat şi îl înfăţişau pe z:?u sub forma unei mumii, avînd pe cap coroana albă a Egiptului. Sărbătoarea începea în a 12-a zi a lunii Khoiak, printr-un arat şi semănat ceremonial. Se înhămau două vaci negre la un plug făcut din lemn de tamarin, cu brăz¬dai1 din aramă neagră. Un flăcău arunca sămînţa. într-un capăt al ogorului se însămînţa orz, în celălalt aîac, iar în mijloc in. Pe cînd se făceau acestea, preotul cel

mai de
170

seamă recita capitolul ritual al „însămînţării ogoarelor". jLa Busiris, în ziua de 20 a lunii Khoiak, se punea nisip şi _ orz în „grădina" zeului, care pare a fi fost un fel de glastră mare cu flori. Operaţia se făcea în prezenţa zeiţei-vacă R< Shenty, reprezentată, după cit s-ar părea, prin imaginea unei vaci făcută din lemn de sicomor aurit, în care era închisă efigia unui om fără cap. ,,Apoi se turna, dintr-un vas de aur-, apă din viitură proaspătă peste zeiţă şi peste «grădină» şi se lăsa să crească orzul drept emblemă a reîn¬vierii zeului după îhmormîntarea sa în pămînt, «căci înflorirea grădinii înseamnă creşterea substanţei divine-." . în a 22-a zi a lunii Khoiak, în al optulea ceas, imaginile lui Osiris însoţite de 34 de imagini ale altor divinităţi făceau , o călătorie misterioasă în 34 de luntri mici de papirus, lu¬minate de 365 de felinare. La 24 Khoiak, după apusul soa¬relui, sicriul lui Osiris, făcut din lemn de dud, era coborît Ln mormînt şi în al noulea ceas al nopţii se scotea şi se aşeza pe ramuri de sicomor eligia făcută şi păstrată acolo din. anul precedent. în sfîrşit, în a 30-a zi a lunii Khoiak, se mergea la mormîntul sfînt, o încăpere subterană peste care ar fi crescut, se pare, un pîlc de arbori persea. Se pătrundea în criptă pe intrarea dinspre apus şi se aşeza cu mult respect efigia zeului defunct în sicriul său pe palul de nisip al încăperii. Era lăsat apoi să se odihnească acolo şi se părăsea mormîntul pe poarta dinspre răsărit. Astfel se terminau ceremoniile lunii Khoiak.
în această istorisire a sărbătorii, extrasă din marea in¬scripţie din Denderah, înmormîntarea lui Osiris ocupă un loc proeminent, în timp ce reînvierea sa este mai degrabă implicată decît rostită. însă o serie remarcabilă de basoro-,
ni
■•,,•--..
^.

-că griul crescuse din trupul lui Osiris, şi lucrul acesta era I salutat ca o.prevestire sau mai. degrabă-ca fiind cauza creş¬terii recoltelor. Zeul griului producea griul din el însuşi ; îşi dădea propriul său corp pentru a hrăni mulţimea; murea, pentru ca poporul să poată trăi.
în moartea şi reînvierea marilor lor zei, egiptenii găseau nu numai ajutor şi hrană în această viată, dar ?/<. speranţa într-o viaţă veşnică ciincolo de mormint. Această speranţă reiese deosebit de limpede din neobişnuitele efigii ale: lui Osiris, descoperite în cimitirele egiptene. Astfel in Valea Regilor, la Teba. s-a găsit morniintul unui purtător al evantaiului regal care a trăit în jurul anului 1.500 i.e.n. în bogatul mormînt a fost găsit şi un sicriu pe care era culcat un burduf din trestie. învelit eu trei rinduri cie pînză. Pe pinza de deasupra. în mărime naturală era pictat chipul lui Osiris, iar interiorul acestui simulacru care era impregnat împotriva umezelii, cuprindea un amestec de pămînt vegetal, orz şi un lichid cleios. Orzul germinase şi ; avea vlăstare lungi de doi pînă la trei, toii. De asemene-a, in cimitirul din Cynopolis ..erau îngropate un mare număr de imagini ale lui Osiris. Imaginile erau făcute din grăunte înfăşurate în pînză, cărora li se dăduse într-un mod gro¬solan forma lui Osiris ; erau aşezate într-o adinei!ură zi¬dită cu cărămidă lingă mormînt. uneori în sicrie mici de ceramică, alteori în sicrie de lemn avind forma mumiei unei păsări de pradă, iar alteori fără sicriu. Aceste efigii um¬plute cu grîu emu bandajate ca nişte mumii şi aveau ici şi colo părţi aurite, ca pentru a imita tiparul de aur în

care se turnau imaginile lui Osiris la sărbătoarea semănatului.
t
113

liefuri ce însoţesc şi ilustrează inscripţia compensează m mare măsură această lacună a documentului. Basoreliefu--. rilc reprezintă, intr-un şir de scene, pe zeul mort, întins pe catafalc şi înfăşurat ca o mumie, apoi ridieîndu-se înce¬tul cu încetul din ce în ce mai mult, pînă cînd Lşi părăseşte catafalcul şi poate fi văzut, stînd în picioare între aripile protectoare ale devotatei Isis, care apare în spatele lui, în timp ce o figură de bărbat ţine în faţa ochilor lui o crux ansata ', simbolul egiptean al vieţii. Reînvierea zeului nu s-ar fi putut reprezenta mai plastic. Totuşi, şi mai instruc¬tivă este o altă reprezentare a aceluiaşi eveniment, aflată într-o cameră consacrată lui Osiris în marele templu al lui Lsis, la Philae. Vedem aici cadavrul lui Osiris cu fire de grîu ivindu-se din el, în timp ce un preot le stropeşte cu o cană pe care o ţine în mină. Inscripţia însoţitoare arată că „aceasta este înfăţişarea celui pe care nimeni nu-1 poate numi, Osiris al misterelor, care se naşte din reîntoarcerea apelor". Alăturate, imaginea si inscripţia par a dovedi, fără nici o îndoială, că Osiris era conceput şi reprezentat aici' ca o personificare a griului care se iveşte din pămînt după ce inundaţia 1-a fertilizat. Acesta era, potrivit inscrip¬ţiei, miezul misterelor, cel mai adînc secret revelat iniţia¬ţilor. Tot astfel, în ritualurile lui Demeter din Eleusis se arăta adoratorilor un spic de grîu secerat ca fiind misterul central al religiei lor. Putem înţelege acum de ce, la marea sărbătoare a semănatului din luna Khoiak preoţii îngropau efigii ale lui Osiris făcute din pămînt şi grîu. Cînd se sco-
1 Cruce egipteană cu ansă (inel) la partea superioară a ele¬mentului vertical.
372

în apropierea necropolei din Teba s-au găsit de asemenea îngropate efigii ale lui Osiris, cu faţa din ceară verde şi interiorul plin de grăunţe-, în sfârşit profesorul Ermart* ne . spune că între picioarele mumiilor „se găseşte cîtcodată o efigie a. lui Osiris din lut; ea este plină cu grăunţe de gxîu a căror încolţire avea scopul să vestească reînvierea zeului". Nu ne putem îndoi că, la fel cum înhumarea efi¬ giilor umplute cu grîu ale lui Osiris, la sărbătoarea semă¬ natului avea drept scop st! grăbească germinaţia, îngropa¬ rea'unor imagini similare în mormînt era destinată- să reînsufleţească morţii, adică să le asigure nemurirea spiri¬ tuală. . , .
1 Georg Adolph Erman. (1854—1937) — egiptolog gemiark. Nu¬meroasele sale lucrări sînt consacrate filologiei, literaturii şi civi¬lizaţiei veehiului Egipt; intre acestea pot fi menţionate : Âgypîen und dgyptisches Leben in Altertum (Egiptenii şi viaţa egipteană. în antichitate) şi Die agijptische Religion (Religia egipteană), 1905.
f

CAPITOLUL XL
•NATURA LUI OSIRIS
i
1. O s i r i s, zeul grîu l u L Studiul precedent a! mitului şi ritualului lui Osiris poate Ii suficient pentru a dovedi că, în unul din aspectele sale, zeul era o personifi¬care a griului, despre care se putea spune că moare şi învie în fiecare an. Dincolo de toată pompa şi strălucirea cu care, în vremurile mai târzii, preoţii au împodobit cultul, înţe¬legerea lui Osiris ca

zeu al griului se desprinde foarte clar în .sărbătoarea morţii şi a învierii sale, celebrată în luna Khoiak şi, mai tîrziu, în luna Athyr. Această sărbătoare pare să ii fost în esenţă o sărbătoare a semănatului, ce se celebra tocmai în perioada cînd plugarul îşi încredinţa să¬mânţa pământului. Cu această ocazie, se îngropa în sol, cu ritualuri funerare, o efigie a zeului griului, făcută din pâ-mînt şi grîu, pentru ca, murind, zeul să poată reveni la viaţă odată cu noile recolte. Ceremonia era, de fapt, o vrajă destinată să asigure creşterea griului cu ajutorul magiei simpatetice, şi putem presupune că această vrajă, ca atare., a fost practicată pe aceste pământuri, sub o formă foarte simplă, de către orice ţăran egiptean, cu mult înaintea epocii-când preoţii au adoptat-o şi au făcut din ea impună-
17f>

egipteni, ştim, pe baza spuselor lui Manetho', că ardeau oa¬menii cu părul roşu şi le răspîndeau cenuşa cu ajutorul vînturătorilor, şi este deosebit de semnificativ faptul că acest sacrificiu barbar era oferit de regi pe montantul lui Osiris. Putem presupune că victimele îl reprezentau pe în¬suşi Osiris, care era ucis, dezmembrat şi îngropat, în per¬soana victimelor, în fiecare an, pentru ca zeul să grăbească încolţirea seminţelor în pământ.
Este posibil ca în epoca preistorică, îuşişi regii să fi jucat rolul zeului'şi, în această calitate, să fi fost ucişi şi tăiaţi în bucăţi. Despre Set se spune, la fel ca şi despre Osiris, că a fost rupt în bucăţi după o domnie de optspre¬zece zile, ce se comemora printr-o sărbătoare anuală avind aceeaşi durată.potrivit unei legende, Romulus, primul rege. al Romei, a fost tăiat în bucăţi de către senatori care i-au îngropat bucăţile în pământ ; şi ziua tradiţională a morţii sale se celebra la 7 iulie prin anumite ritualuri ciudate care aveau, se pare, o legătură cu fertilizarea artificială a smo¬chinului. O legendă greacă povestea, ele asemenea, cum Pcmtheus, regele Tebei şi Licurg, regele edonienilor (raci, s-au răsculat împotriva zeului viţei de vie Dionysos, şi cum. necredincioşii monarhi au fost sfîşiaţi în bucăţi, unui de către bacantele înfuriate, celălalt de cai. Aceste tradiţii greceşti pot- fi reminiscenţe desfigurate ale obiceiului de a
1 Manetho (Manethos sau Manclhon) (aprox. pe ta anul 300 î.e.n.) — preot egiptean care .seric istoria Egiptului in greacă, probabil pentru Ptolemeu I. Fragmentele păstrate — în versiunile tui Africanus, Eusebius şi Syneellus — cuprind tabelele dinas¬tiilor regale şi perioadele domniilor, mult folosite de savanţi pen¬tru confirmarea datării descoperirilor arheologice. Scrie şi despre religia egipteană, fiind unul dintre sfătuitorii lui Ptolemeu în in¬troducerea noului cult al lui Serapis.
177 Î2

torul ritual al templului. în obiceiul arab modern, dar iară îndoială vechi la origine,- de a îngropa „Bătrînul", adică un snop ele grîu. în ogorul secerat şi de a înălţa rugăciuni ea să se întoarcă din morţi, vedem germene le din care s-a dezvoltat probabil cultul lui Osiris, zeu al griului.
Detaliile mitului său se potrivesc întru totul cu această inteipretare a zeului. Era numit fiu al Cerului şi al Pă-mîntului. Ce părinţi mai potriviţi ar putea l'i născociţi pentru griul care se mişte din pământul fertilizat de apele cerului ? Este adevărat că ţara Egiptului îşi. datora fertili¬tatea Nilului şi nu ploilor, dar locuitorii trebuie să i'i ştiut sau să Ii bănuit că marele fluviu era alimentat, la rîndul ' său, de ploile ce cădeau departe în inima continentului. Pe de altă parte, şi mai firesc ar fi ca legenda — potrivit că¬reia Osiris a fost cel dintîi care i-a- învăţat pe oameni să folosească

griul — să se fi referit la grîul însuşi, îndumne¬zeit. Povestea cu rămăşiţele sale sfîşiate, răspîndite în toată ţara şi îngropate în locuri diferite, este poate o. moda¬litate de a exprima, printr-un mit, fie semănatul, fie vîn-turarea griului. Această ultimă interpretare este sprijinită de povestea lui Isis care a pus membrele tăiate ale lui Osi¬ris pe un ciur. Sau, mai probabil încă, legenda ar putea fi o reminiscenţă a obiceiului de a ucide o victimă ome¬nească întruchipînd poate spiritul griului şi de a-i împărţi oarnea sau de a-i împrăştia cenuşa pe ogoare pentru a le fertiliza. în Europa modernă se rupe eîteodată în bucăţi efigia morţii, şi bucăţile se îngroapă în pămînt pentru ca recoltele să fie bogate ; iar în alte părţi ale lumii, se face Ja fel cu victimele omeneşti. în ceea ce-i priveşte pe vechii
17(5

-%
sacrifica fiinţe omeneşti mai ales regi divini, în rolul lui Dionysos, zeu ce se asemăna sub multe aspecte cu Osiris şi despre care se spunea, ca şi despre el. că i s-au rupt mădularele, bucală cu bucată. Se spune că la Chios oamenii erau sflşiaţi în bucăţi ca sacrificiu adus lui Dionysos ; şi, pentru că mureau de aceeaşi moarte ca şi zeul lor, este logic să presupunem că îl personificau. Povestea după care Orfeu din Tracia a fost sfîşiat şi el în bucăţi de către ba¬cante pare să indice că şi acesta a pierit în rolul zeului a cărui moarte o împărtăşea. Este semnificativă şi povestirea care spune că Licurg din Tracia, regele edonienilor, a fost ucis pentru ca pămîntul care nu mai dădea roade să-şi re-cîştige fertilitatea. Citim de asemenea despre regele norvegian'Half dan cel Negru, al cărui corp a fost tăiat în bucăţi iar bucăţile în¬gropate în diferite locuri ale ţării pentru a se asigura rod¬nicia pămîntului. El se înecase, se spunea, la vîrsta de patruzeci de ani din pricina ruperii gheţii primăvara. Bă-trînul istoric norvegian Snorri Sturlusort relatează după cum urinează cele întîmplate după moartea regelui : „A fost cel mai avut (literal, binecuvîntat cu belşug) dintre regi., Oamenii îl preţuiau atît de mult încît aflînd vestea morţii sale şi faptul că trupul ii fusese transportat ia Hringariki pentru a fi îngropat acolo, toţi cetăţenii de seamă din Raumariki, clin Westfold şi Heithmork au venit să-i ceară trupul pentru a-1 lua cu ei şi a-1 duce fiecare în provinciile lor ; ei credeau că trupul ar aduce belşug celor ce l-ar obţine. în cele din urmă s-a hotărît ca trupul să fie îngropat în patru locuri diferite. Capul a fost pus într-un gorgan la Steinn în Hringariki, şi fiecare şi-a luat partea
17«
t

I de corp ce i se cuvenea şi a înmormîntat-o. Toate aceste ;. gorgane se numesc gorganele lui Halfdan." Trebuie să reamintim că acest Halfdan făcea parte din familia Yngling, care pretindea că se trage din Frey, marele zeu scandi¬nav al fertilităţii. .
Indigenii din Kiwai, insulă situată la gura fluviului Fly din Noua Guinee Britanică, vorbesc despre un anume magician numit Segera, care avea drept totem arborele de pîine. Ajungînd bătrîn şi bolnav, el spuse poporului că în curînd are să moară,' dar chiar şi astfel va face ca grădi¬nile lor să prospere. Le-a cerut deci să-l taie după moarte în bucăţi şi să pună bucăţile din carnea sa în grădini ; dar capul trebuia să-i fie îngropat în propria sa grădină. Se •spune despre el că ar fi trăit pînă la adinei bătrineţi, că nimeni nu-i cunoaşte tatăl, dar în schimb el a făcut să crească arborele de pîine şi nimănui nu i-a

mai fost foame. Bătrînii care mai erau în viaţă acum câţiva ani spuneau că l-au cunoscut pe Segera în tinereţe şi întreg poporul Kiwai pare încredinţat că Segera ar fi murit cu numai două gene¬raţii în urmă.
[_Jn ansamblu, toate aceste legende pun în evidenţă un obicei foarte răspîndit, acela de a dezmembra corpul unui rege sau al unui magician în bucăţi şi de a le îngropa în diferite locuri ale ţării pentru a asigura fertilitatea solului şi probabil şi fecunditatea oamenilor şi animalelor.
Pentru a reveni la victimele omeneşti a căror cenuşă o împrăştiau egiptenii cu ajutorul vînturătorilor, probabil că • părul roşu al acestor nenorociţi avea o anume semnifica¬ţie. Căci, în Egipt, boii sacrificaţi erau şi ei roşii; un sin¬gur păr negru sau alb ce s-ar fi găsit pe vită ar fi făcut-o
12*

'.'■ ris, care se inmormînta, asemenea unui cadavru, în sco-bitura arborelui. Cu greu s-ar putea imagina o exprimare mai adecvată aj'concepţiei că arborele adăposteşte o fiinţă individualizată.j Imaginea se păstra timp de un an, apoi j*'era arsă. întocmai ca imaginea lui Attis care se atîrna de pin. Plutarh l pare de asemenea să facă aluzie la cere¬monia tăierii arborelui, aşa cum o descrie Firmicus Ma-
■ ternus. Era, fără îndoială, replica rituală a descoperirii
- legendare a corpului lui Osiris, închis într-un arbore
erica.
I în sala lui Osiris de la Denderah, pe sicriul care cuprinde mumia cu cap de uliu a zeului este un desen care vrea
: să arate în mod clar că sicriul se află închis într-un arbore, după cît se parc un conifer, al cărui trunchi şi ale cărui ramuri se pot vedea deasupra şi dedesubtul raclei. Scena corespunde deci, întocmai, atît mitului, cît şi ceremoniei
: descrise de Firmicus Malernus.
Faptul că adoratorilor săi li se interzicea să vatăme arborii fructiferi se acordă întru totul cu această trăsătură de spirit a-arborelui proprie lui Osiris, iar interzicerea de a astupa puţurile de apă, atît de importante pentru irigare
, în ţările calde meridionale, se potriveşte întocmai cu na-tura sa de zeu al vegetaţiei în general. După o legendă, el
. i-a învăţat pe oameni.să sprijine viţa do vie pe araci, să cureţe frunzele de prisos şi să stoarcă sucul din ciorchinii de struguri. în papirusul din Nepseni, scris în jurul anu¬lui 1550 Le.n., Osiris este înfăţişat şezînd într-un sanctuar pe al cărui acoperiş atîrnă ciorchini de struguri ; iar în
r, J Plutarh, Vitae parallelae, Isis et Osiris.
..:,:-■;•)!i!
:?

nepotrivită pentru sacrificiu. Dacă, aşa cum presupun, aceste sacrificii omeneşti au avut ca scop să grăbească creşterea recoltelor — şi Vînturarea cenuşii lor pare a veni însprijinul acestei presupuneri —, se alegeau poate victime cu părul roşu ca fiind cele mai potrivite să personifice spi¬ritul grăuntelui în pîrg. Căci dacă un zeu este întruchipat printr-o fiinţă vie firesc e ca omul ce-1 reprezintă să fie ales după o presupusă asemănare cu modelul divin. Tot astfel, vechii mexicani, care îşi închipuiau că porumbul este o fiinţă trăind de la semănat pînă la seceriş întreg ciclul unei vieţi individuale, sacrificau la semănatul po¬rumbului prunci nou născuţi ; cînd . porumbul încolţea, erau sacrificaţi copii mai în vîrstă şi aşa mai departe, iar In momentul cînd era pe deplin copt jertfeau oameni în vîrstă. Unul.dintre numele lui Osiris era „recolta" sau ..secerişul" ; şi anticii îl explicau cîteodată ca o personi¬ficare' a griului.

?. Osiris spirit al arborelui. însă Osiris era mai mult decît spirit al griului ; era şi spirit al arborelui, iar poate acesta a fost caracterul său iniţial, deoarece în istoria religiilor cultul arborilor este mai vechi decît cultul cerea¬lelor. Trăsăturile care-1 definesc pe Osiris ca spirit al ar¬borelui sînt înfăţişate foarte viu într-o ceremonie descrisă de Firmicus Maternus. 1 Se tăia un pin şi se scobea mie¬zul ; din lemnul astfel obţinut se făcea o efigie a lui Osi-

1 Itilius Eirmicus Maternus (sec. al IV-lea) — scriitor laţi a, autor al scrierii De errore profanarum religionum (Despre eroarea religiilor profane) (scrisă aprbx. la 346). Lucrarea, pe care Frazer o foloseşte adesea, cuprinde un atac împotriva păgînismului; este dedicată lui Constantinus şi Constans, cărora le cere să suprime vechile religii.

ii
papirusul sciibului regal Nokht, îl vedem pe zeu şezînd 3
■
pe un tron, înaintea unui helcşteu de pe malurile căruia o I viţă de vie luxuriantă. încărcată de ciorchini, creşte spre I faţa înverzită a divinităţii aşezate. Iedera îi e consacrată st era numită planta lui, deoarece este veşnic verde.

3. Osiris, zeu ăl fertili tă ţ i i. Ca zeu al vege- I la\iei Osiris era bineînţeles conceput ca zeu al energiei creatoare în general, deoarece oamenii. într-un anumit stadiu al evoluţiei, nu pot face deosebirea între puterea de reproducere a animalelor şi cea a plantelor. De aceea, o trăsătură izbitoare a cultului său era simbolismul groso¬lan, dai- expresiv, prin care acest aspect al naturii sale era : înfăţişat nu numai ochilor celor iniţiaţi dar şi mulţimii. LfH sărbătorirea sa, femeile mergeau prin sat cîntînd cîn- , tece de preamărire şi purtînd simulacre obscene ale zeu¬lui, pe care le puneau în mişcare cu ajutorul unor sfori. Obiceiul era probabil o vrajă destinată să asigure creşterea recoltelor. Se spune că o imagine similară a zeului, aco¬perită cu toate fructele pământului, se afla într-un templu in faţa unui chip al lui Isîs ; şi în încăperile ce-i sînt consacrate la Philae, zeul mort este înfăţişat întins în si-crini, Său într-o atitudine'care indică în modul cel mai J clar că, şi în moarte, puterile sale generatoare nu erau stinse, ci numai suspendate, gata să dea la iveală o sursă ; de viaţă şi de fertilitate pentru lume cînd li se va oferi prilejul. Imnurile închinate lui Osiris cuprind aluzii la această importantă latură a naturii sale. Se spune într-unui din ele că lumea înverzeşte triumfal graţie lui; iar altul declară : „Tu eşti tatăl şi mama neamului omenesc ; oamenii trăiesc din respiraţia ta, se hrănesc din carnea
iaz
' - I
•

trupului tău". Putem presupune că sub acest aspect patern se credea că el dăruia bărbaţilor şi femeilor copii, întocmai ca şi alţi zei ai fertilităţii, şi că procesiunile din cursul săr¬bătorilor sale aveau scopul de a dobîndi mai grabnic acest dar precum şi pe acela de a stimula încolţirea seminţelor în pământ. Ar însemna să judecăm greşit religia antică dacă am acuza de obscenitate şi destrăbălare emblemele şi cere¬moniile folosite de egipteni pentru a înfăţişa această con¬cepţie despre puterea divină. Scopurile urmărite prin aceste ritualuri erau firești şi demne de laudă ; numai mijloacele folosite pentru realizarea lor erau greşite. O eroare simi¬lară i-a dus pe greci să adopte un simbolism similar în sărbătorile lor dionisiace ; şi asemănarea superficială, dar izbitoare, pe care o au sub

acest aspect cele două religii a indus poate mai mult decit orice în eroare pe cercetătorii vechi şi moderni, făeîndu-i să identifice ritualuri care, deşi neîndoielnic înrudite în esenţă, sînt la origină cu totul dis¬tincte şi independente unul de celălalt.

4. O s i r i s, z e u a l vi o r ţ i l o r. Am văzut că în unul din aspectele sale Osiris era stăpinitorul şi judecătorul morţilcr. Pentru un popor cum erau egiptenii, care nu se mulţumeau numai să creadă într-o viaţă veşnică dar îşi şi foloseau, în fapt, o mare.parte din timpul, munca şi avu¬tul lor spre a se pregăti pentru ea, această funcţie a zeului nu trebuie să le fi părut mai puţin importantă decît aceea de a face ca pămîntul să-şi dea roadele în anotimpul pol ii-vit. Putem presupune că cele două domenii de competenţă ale zeului erau strîns legate de credinţa celor ce-1 ado¬rau. Punîndu-şi morţii in mormînt, ei îi încredinţau ace¬luia care-i putea ridica din ţărînă la viaţă veşnică, la iei

103

CAITiOI/Uf, XLI

ISIS

Semnificaţia originară a zeiţei Isis este şi mai greu de determinat decit cea a fratelui şi soţului ei OsirLs. Atri¬butele şi epitetele ei erau atât de numeroase, incit în tex¬tele hieroglifica ea este numită ..cea cu multe nume", „cea .cu o mie de nume", iar în inscripţiile greceşti',.cea cu heSsfîrşitde multe nume". Totuşi, este poate posibil să se identifice în natura ei complexă nucleul originar în jurul căruia ~s-au adunat celelalte elemente, printr-un proces lent de adăugire. Căci dacă fratele şi soţul ei Osiris a fost într-unui din aspectele sale zeul grînelo.r, aşa cum avem motive să credem, ea trebuie să fi fost fără îndoială zeiţa grînelor. Există cel puţin cîteva motive de a gîndi astfel. Căci dacă îi dăm crezare lui Diodorus Siculus \ care pare să se sprijine pe istoricul egiptean Manetho, descoperi¬rea griului şi a orzului a fost atribuită lui Isis şi la sărbă¬torile ei se.purtau, în.cadrul unor procesiuni, tulpini ale acestor cereale pentru a sărbători darul pe care ea 1-a oferit omenirii. Augustin adaugă un alt detaliu. El spune că, Isis a descoperit orzul în clipa cind oferea sacrificii

1 DLodforus Siculus, Biblioteca, I.

185

cum făcea sămînţa să răsară din pămînt. Efigiile lui Osi-J lis, umplute cu grîu, care s-au găsit în mormintele egip-"j tene, ne oferă o dovadă elocventă şi neechivocă a acesteia! credinţe. Ele erau în acelaşi timp emblemă şi instrument.J al reînvierii.' Astfel, în încolţirea seminţelor vechii egipr« teni vedeau o prevestire a nemuririi omului. Ei nu sînt sin- 5 gurul popor care şi-a clădit speranţe, avintate ca aces-J •tea, pe temelii tot atît de şubrede.

Bineînţeles că un zeu caxe-şi hrănea astfel poporul, în'J viaţa pămînteană, cu propriul său corp sfîşiat, făgăduin-| du-i ţi pentru viaţa de apoi o fericire veşnică, ocupa în ; sufletul acestuia locul cel mai de seamă. Nu trebuie dedi să ne mirăm că, îri Egipt, cultul celorlalţi zei era lăsat ini umbră de cel al lui Osiris şi, în timp ce fiecare dintre cei-I lalţi zei era

venerat în cîte un ţinut anume, Osiris şi di-i vina sa tovarăşă de viaţă, Isis, erau adoraţi pretutindeni.i

strămoşilor comuni ai soţului şi ai ei însăşi, care au fost I cu toţii regi, şi că a arătat spicele de orz nou descope'rite I lui Osixis şi sfetnicului său Thoth sau Mercur, cum îl nu¬meau scriitorii romani. Din această cauză, adaugă Au-gustin'1, romanii o identificau pe Isis cu Ceres. în afară de aceasta, în timpul recoltării, după ce. au tăiat primele tulpini, secerătorii egipteni le aşază pe jos şi îşi lovesc pieptul, se fcînguiesc şi o strigă pe Isis. Obiceiul a fost explicat ea un bocet pentru spiritul grînelor ucis de se¬ceră. Printre epitetele cu care este denumită Isis în inscripţii se întâlnesc :] „Zămislitoarealucrurilor verzi", ,.Zeiţa: verde, a cărei culoare verde este asemănătoare cu '•] verdeaţa pământului", „Doamna pîinii", „Doamna berii", „Doamna belşugului". După Brugsch 2 ea este „nu numai creatoarea verdelui proaspăt al vegetaţiei care îmbracă pământul, ci este de fapt câmpul cu grîne verzi personifi¬cat ca zeiţă". Această ipoteză este confirmată de epitetul ■ care o însoţea Sochit sau Socket, însemnînd „câmp de ce¬reale", sens pe care cuvântul îl mai păstrează încă în limba eoptă. Grecii şi-o închipuiau pe Isis ca zeiţă a grînelor, • deoarece o Identificau cu Demeter. Ea este descrisă într-o epigramă grecească „drept cea care a dat naştere roadelor pământului" şi „mumă a spicelor de grîu" ; iar într-un

1 Augustin, De civitate Dei. x

3 Heinrich Karl Brugsch (1827—1894) ~ egiptolog german, specialist în descifrarea demoticii (denumire dată de Îlerodot scrierii cimslve populare din manuscrisele egiptene ale perioadei târzii din istoria Egiptului). Pentru Prazer lucrarea lui Brugsch — Religion und Myihologie- der alten Ăgypter (Religia şi mitologia vechilor egipteni), 1885—1888-constituie o sursă esenţială de in¬formaţie.

imn .compus in cinstea ei ea însăşi vorbeşte despre sine spunîndu-şi „regină a câmpului cu grîu" şi esle descrisă ca „avînd în grijă brazdele încărcate cu grîu". In conse¬cinţă, artiştii greci sau romani o înfăţişau adesea purtînd pe cap sau în mîini spice de grîu.

Putem presupune aşadar că în vremurile străvechi Isis era o Mumă rustică a Cerealelor, adorată cu ritualuri ciudate de către ciobanii egipteni. Dar trăsăturile groso¬lane ale zeiţei primitive pot fi cu greu recunoscute în forma rafinată, sacralizată, spiritualizată printr-o îndelun¬gată evoluţie religioasă, sub care se înfăţişa adoratorilor săi, din vremurile mai noi, ca soţie credincioasă, ca mamă simţitoare, ca regină binefăcătoare a naturii, înconjurată de nimbul purităţii morale, al unei sfinţenii străvechi şi misterioase. Purificată şi" transfigurată astfel, zeiţa a cu¬cerit multe inimi foarte departe de fruntariile ţării ei cit baştină. în amestecul confuz de religii care însoţea de¬clinul vieţii comunităţilor etnice în antichitate, cultul ei a fost unul dintre cele mai populare la Roma, precum şi de-a lungul şi de-a latul imperiului/Unii împăraţi romani deveneau ci înşişi, pe faţă, adepţii ei şi, cu toate că religia iui Isis, ca atîtea altele, va fi fost adesea haina la adăpostul căreia bărbaţi şi femei au dus o viaţă libertină, privite în loialitatea lor, ritualurile ei se distingeau în mod onora¬bil prin demnitate şi calm, prin solemnitate şi bună cu¬viinţă, întru totul potrivite pentru

potolirea minţilor tul -. burate, peiit-ru alinarea inimilor zbuciumate. Din acest motiv ele atrăgeau sufletele delicate şi mai ales femeile, cărora ritualui'ile sângeroase şi licenţioase ale altor zeiţe orientale le provocau revoltă şi repulsie. Nu trebuie deci
1C7

; originară şi de obiceiurile egiptenilor care nu iubeau marca. Pe baza acestei ipoteze. Sirius, strălucitoarea stea a lui Isis, care se iveşte'în zorii zilelor de iulie din valurile limpezi. I ale Mediteranei răsăritene, vestind marinarilor bucuria «unor zile alcioniene ', era adevărata Stella Maris, ..Steaua Mării".

*

' Cele şapte zile dinainte şi cete şapte zile după solstiţiul de iarnă, p-crioadă în care se credea că pasărea mitologică alcion îşi ' face cuibul, marea fiind calmă.

să ne mirăm că, inlr-o perioadă de decadenţă, cind cre-i dintele .tradiţionale erau zguduite din temelii, cînd sis-^ temele se ciocneau între ele, cînd neliniştea cuprindea min4 ţile oamenilor şi chiar în structura imperiului, considerată odinioară eternă, Începeau să se zărească crăpături şi fi¬suri rău-prevcstitoare, figura senină a zeiţei Isis, cu cal¬mul ei spiritual, cu îndurăloarea ei promisiune de nemu- ' rire, a putut apărea multora ca o stea licărind pe un cer; acoperit cu nori de furtună şi nu ne vom mira nici că a putut iscaln inimile lor un sentiment profund de devo¬ţiune, aidoma celui resimţit în evul mediu faţă de Fc--cioara Măria. într-adevăr, ritualul ei pompos, cu-preoţii, raşi şi cu tonsură, cu utreniile şi vecerniile, cu sonorităţile muzicii în care îşi chema credincioşii, cu botezul şi stropi¬rea cu apă sfinţită, cu procesiunile solemne, cu imaginile care o înfăţişau ca Mama lui Dumnezeu, bătute cu giuvae-riealc, prezintă inul te puncte de asemănare cu fastul şi ceremoniile catolicismului. Se poate ca asemănarea să nu fie neapărat pur accidcntală.J^Vechiul Egipt si-a adus poate contribuţia la simbolismul plin de strălucire al Bisericii Catolice ca şi la abstracţiile palide ale teologiei sale. Desi¬gur, în artă, imaginea lui Isis alăptînd pe Korus -- copii este atît de asemănătoare ,,Fecioarei cu pruncul" încît uneori creştinii ignoranţi i se închinau. Şi lui Isis, în calitatea ei, conferită mai tirziu, de patroană a marinarilor, îi datorează poale Fecioara Măria frumosul epitet de StellaMaris „Steaua Mării", sub care este adorată de marinarii de pe vasele zgilţîite de furtuni. Atributele de zeitate marină se poate să fi fost acordate lui Isis de către grecii din Alexan¬dria, călători pe mări. Ele sînt cu totul străine de natura ei
»

să ne mirăm că. într-o perioadă de decadenţă, cînd cre-.s dintele .tradiţionale erau zguduite din temelii, cînd sis- Q temele se ciocneau între ele, cînd neliniştea cuprindea min- I ţile oamenilor şi chiar în structura imperiului, considerată I odinioară eternă, începeau să se zărească crăpături şi i\-.j suri rău-prevestitoare, figura senină a zeiţei Isis, cu cal-}; mul ei spiritual, cu îndurăloarea ei promisiune de nemu-;! rire,

a putut apărea multora ca o stea licărind pe un cer-| acoperit cu.nori de furtună şi nu no vom mira nici că a ' putut isca in inimile lor un sentiment profund de devo-.-ţiune, aidoma celui resimţit în evul mediu lată de Fe-'1 cioara Măria. într-adevăr, ritualul ei pompos, cu-preoţii, răşi şi cu tonsură, cu utreniile şi vecerniile, cu sonorităţile muzicii în care îşi chema credincioşii, cu botezul şi stropi¬rea cu apă sfinţită, cu procesiunile solemne, cu imaginile care o înfăţişau ca Mama lui Dumnezeu, bătute cu. giuvae-. rieale, prezintă multe puncte de asemănare cu fastul şi . ceremoniile catolicismului. Se poate ca asemănarea să nu fie neapărat pur accidcntală.^Vechiul Egipt şi-a adus poate contribuţia la simbolismul plin de strălucire al Bisericii Catolice ca şi la abstracţiile palide ale teologiei sale. Desi¬gur, în artă, imaginea lui Isis alăptînd pe Horus -— copil este atît de asemănătoare „Fecioarei cu pruncul'- încît uneori creştinii ignoranţi i se închinau. Şi lui Isis, în calitatea ei, conferită mai tir/iu, de patroană a marinarilor, ii datorează poate Fecioara Măria frumosul epitet de Stella Marii < „Steaua Mării", sub care este adorată de marinarii, de pe vasele zgilţiite de furtuni. Atributele de zeitate marină se poate să fi fost acordate lui Isis de către grecii din Alexan¬dria, călători pe mări. Ele sînt cu totul străine de natura ei

; originară şl de obiceiurile egiptenilor care nu iubeau marea. 'Pe baza acestei ipoteze. Sirius, strălucitoarea stea a lui Isis,
care se iveşte'în zorii zilelor de iulie din valurile limpezi. ,-ale Medite.ranci răsăritene, vestind marinarilor bucuria unor zile akioniene x, era adevărata Stella Muris, ..Steaua Mării".
_ [Cele şapte zile dinainte şi cete şapte zile după solstiţiul de iarna, perioada in care se credea că pasărea mitologică alcion îşi
a.
• face cuibul, marea fiind calm;

♦

chisă întrebărilor, dar asemănările de ritual sînt un fapt de observaţie. Din această cauză, cei care îl identifică pe .Osiris cu soarele ajung fără să vrea in următoarea alter¬nativă : de a respinge ca greşite mărturiile antichităţii în. le¬gătură cu asemănarea ritualurilor lui Osiris, Adonis, Attis, Dionysos şi Demeter, sau de a interpreta toate aceste ri¬tualuri ca reprezentînd un cult al soarelui. Nici un învăţat modern nu a susţinut sau acceptat în mod decis vreuna dintre cele două laturi ale acestei alternative. Acceptarea celei dintîi ar însemna să afirmăm că noi cunoaştem, ritua¬lurile acestor zeităţi mai bine decît cei care le practicaţi, sau măcar asistau la ele. Acceptarea celei din urmă ar în¬semna o forţare, o scoatere din context şi o denaturare a mitului şi a ritualului, în faţa cărora Macrobius] însuşi a dat înapoi. în schimb, concepţia potrivit căreia esenţa tu¬turor acestor ritualuri era imitarea morţii şi renaşterii ve¬getaţiei, le explică pe fiecare în parte şi pe toate împreună într-un mod simplu şi firesc şi se

armonizează cu mărturia generală a anticilor asupra asemănării lor reale. ,
1 Macrobius, Saturnalia.
Ti — Creanga de .nur. voi.)1I

reprezentat asti'el în obiceiurile populare. Acest fenomen este creşterea şi vestejirea anuală a vegetaţiei. Un motiv puternic do a interpreta moartea lui Osiris mai degrabă ca decădere a vegetaţiei, decît ca apus al soarelui poate fi gă¬sit în concepţia generală chiar dacă nu unanimă, a antichi¬tăţii care asocia cultul şi miturile lui Osiris, Adonis, Attis, Dionysos şi Demcter, ca fiind religii în esenţă de acelaşi tip. Consensul de opinie al anticilor în legătură cu acest subiect se arată a fi prea puternic ca să poată fi respins ca simplă fantezie. Atît de mult se asemănau ritualurile lui Osiris eu cele ale lui Adonis de la .Byblus, încît chiar unii dintre locuitorii din Byblus susţineau că jelesc moartea lui Osiris şi nu pe cea a lui Adonis. Desigur, o asemenea părere nu s-ar fi putut susţine dacă ritualurile celor doi zei n-ar fi fost atît de asemănătoare încît aproape eă nu puteau fi deosebite. Herodot ' găsea asemănarea dintre ritualul lui Osiris şi cel al lui Dionysos atît de mare încît credea că ar fi fost cu neputinţă ca acesta din urmă să fi apărut independent ; aceste ritualuri, ci'edea el, trebuie să fi fost împrumutate recent, cu mici schimbări, de la greci de la egipteni. De asemenea, Plutarh -, fin,cunoscător al re¬ligiei comparate, atrage atenţia asupra asemănării pînă la amănunt între ritualurile lui Osiris şi ale lui Dionysos. Nu putem respinge afirmaţiile unor martori atît de pătrunză¬tori şi, vrednici de crezare, asupra unor fapte evidente, pe care le cunoşteau nemijlocit. într-adevăr, este posibil să respingi explicaţiile pe care le dădeau ci cultului respectiv, deoarece semnificaţia cultelor religioase rămîne adesea des-
1 Herodot, Istorii, II.
2 Plutarh, Viiae parâllelae, Isis et Osiris.
192

CAPITOLUL XLIII
DIONYSOS
Am văzut în capitolele precedente că în antichitate po¬poarele civilizate din vestul Asiei şi din Egipt îşi reprezen¬tau schimbarea anotimpurilor şi mai ales creşterea şi ves¬tejirea anuală a vegetaţiei ca episoade ale vieţii zeilor a căror moarte jalnică şi fericită reînviere o celebrau prin ritualuri dramatice în care alternau lamentaţiile şi bucuria. Dar dacă-celebrarea îmbrăca o formă dramatică, în esenţă ea era magică ; adică scopul ei era ca, folosind principiile magiei simpatetice, să asigure primăvara regenerarea plan¬telor şi înmulţirea animalelor care păruseră ameninţate de asprimea iernii. Oricum, în lumea antică, asemenea idei şi asemenea ritualuri nu erau în nici un caz cunoscute numai 'de popoarele orientale din Babilon şi Siria, din Frigia şi Egipt; ele nu erau un produs caracteristic al misticismului visătorului Răsărit, ci erau împărtăşite şi de rasele cu o fantezie mai vie şi cu un temperament mai vioi, care lo¬cuiau pe coastele şi insulele Mării Egee. Nu e nevoie să presupunem, împreună cu unii dintre cei ce s-au ocupat de această problemă, antici şi moderni, că aceste popoare occidentale au împrumutat de la civilizaţiile mai vechi ale
194

Orientuluiiconcepţia zeului care moare şi reînvie, împreună cu ritualul solemn prin care această concepţie, era înfă¬ţişată adoratorilor săi ca o dramă. Este mult mai probabil că asemănarea, constatată sub acest aspect, între religiile ,din

Răsărit şi cele din Occident să nu fi fost altceva decît ceea ce, deşi incorect, numim de obicei, coincidenţă întâm¬plătoare, efectul unor cauze similare, acţionînd asupra unei construcţii similare a spiritului uman, în ţări şi sub ceruri diferite. Grecul nu aVea nevoie să călătorească în ţări în- ' depărtate ca să cunoască schimbările anotimpurilor, să ob¬serve vremelnica frumuseţe a trandafirului italian gloria trecătoare a griului de aur, splendoarea fugară a strugu¬rilor roşietici. Chiar în frumoasa lui ţară putea privi an de an, cu firească părere de rău, cum păleşte strălucitoarea pompă a verii, trecînd în melancolia şi încremenirea iernii, şi putea întîmpina an de' an cu urări de bun venit şi cu îneîntare la fel de firească izbucnirea vieţii proaspete, pri¬măvara. Obişnuit să personifice forţele naturii, să învioreze abstracţiile ei reci cu culorile calde ale închipuirii, să îm¬brace realităţile ei nude în fastuoasa draperie a imaginaţiei mistice, el îşi zămislea, pentru sine însuşi, din panorama strălucitoare a anotimpurilor un cortegiu de zei şi zeiţe, de spirite şi zîne, şi urmărea variaţiile anuale ale destinuîuî~ lor cu emoţii care treceau de la voie bună la deprimare,' de la bucurie la întristare şi îşi găseau exprimarea firească în ritualurile care treceau de la veselie la lamentaţie, ori de la petrecere la doliu. Studiul cîtorva dintre divinităţile gre¬ceşti care mureau astfel şi reveneau iarăşi de pe celălalt ţărîm ne poate oferi o serie de portrete care pot fi puse
m
13*

I

f t T_ —. .-~....,..* mii uu^itv. ud» v: ^i.: jvi.'du
din capul sau trupul zeului spre a arăta natura divinităţii. Pe o vază, efigia sa primitivă îJ înfăţişează ivindu-.se din¬tr-un arbore scund sau dintr-un tufiş. Se spune că la Magnesia, pe rîul Meandru, s-ar fi găsit o imagine a lui Dio-nysos într-un trunchi de platan doborît de furtună.JDiony-sos era patronul arborilor cultivaţi, i se înălţau rugăciuni ca să facă arborii să crească şi era cu deosebire cinstit de ţărani, mai ales de cei care creşteau pomi fructiferi şi care aşezau în livezile ^or o imagine a zeului sub forma unei buturugi. Se spunea despre el că a descoperit toţi pomii purtători de roade, amintincîu-se mai ales merii şi smo¬chinii ; i se spunea „cel bogat în fructe", „cel din fructele verzi" şi „cel care face poamele să crească". Unul dintre titlurile sale era „îmbelşugatul" sau „cel ce' trezeşte la viaţă" (seva sau mugurii pomilor fructiferi) ; şi exisla un Dionysos-în-floare în Atica şi la Patras în Ahaia. Ateni-enii îi aduceau jertfe — pentru ca să dăruiască ţării roade îmbelşugate. In afara viţei de vie, printre copacii care îi erau închinaţi în mod special făcea parte şi pinul. Oracolul din Delfi a poruncit corintienilor să adore un anumit pin „la fel ca şi pe zeu", drept urmare au făcut clin acest arbore două imagini ale lui Dionysos, cu feţe roşii şi trupuri po¬leite cu aur. în artă zeul sau adoratorii săi poartă de obicei o vergea avînd la unul dintre capete un con de pin. Iedera şi smochinul îi erau de asemenea închinaţi. în oraşul atic Acharnae exista un Dionysos Iederă ; în Lacedcmoma exista un Dionysos Smochin ; iar în Naxos, unde smochinii erau numiţi meilicha, exista un Dionysos Meilichios, o ima¬gine a cărei faţă era făcută din lemn de smochin
im

■-

începem cu Dionysos.
Zeul Dionysos sau Bachus ne este cunoscut mai ales ca personificare a vinului şi veseliei produse de mustul strugurilor. Cultul său extatic, caracterizat prin dansuri, sălbatice, muzică tulburătoare şi excese de băutură, pare să-şi fi avut originea la triburile primitive din Tracia, des¬pre cate se ştia că se dedau beţiei. Doctrinele sale mistice şi ritualurile extravagante erau cu totul străine inteligen¬ţei clare şi temperamentului cumpătat al rasei greceşti. Folosind, aşa cum a făcut-o. dragostea de mister şi înclina¬ţia de a recădea în sălbăticie, cave pare să fie înnăscută la cei mai mulţi oameni, religia s-a răspîndit ca.un foc pustii¬tor de-a lungul şi de-a latul Greciei, pînă cînd zeul, pe care Horher de-abia găsea de cuviinţă să-1 menţioneze, a ajuns cea mai populară figură a panteonului.) Asemănarea pe care legenda şi ceremoniile sale o au cu cele ale lui Osiris i-a făcut pe unii cercetători antici şi moderni să susţină că Dionysos era numai un Osiris deghizat, importat direct din Egipt în Grecia. Dar majoritatea covîrşitoare a dovezilor arată că originea sa era tracă şi similitudinea celor două culturi se lămureşte cum nu se poate mai bine prin funda¬mentala lor asemănare.
Viţa de vie cu ciorchinii săi constituia manifestarea cea mai caracteristica a lui Dionysos, dar el era în acelaşi timp şi zeu al arborilor în general. Ni se spune astfel că aproape toţi grecii aduceau sacrificii lui ,.Dionysos al arborelui", în Beoţia. unul dintre titlurile sale era „Dionysos cel din copac". Imaginea sa era adesea un simplu par, în picioare, fără braţe, dar îmbrăcat într-o mantie, cu o mască băr*
IPfi •• ' i
»

I - -
-'...■
în afară de aceasta, există indicii, puţine la număr dar semnificative, că Dionysos era conceput ca zeitate a agri¬culturii şi griului. Se spunea despre el că munceşte ca piu- i gar *: se povesteşte că a fost primul care a înjugat boii la ' plug. plugul fiind tras mai înainte numai cu mîinilc ; unii găseau în această tradiţie explicaţia formei bovine sub care, după cum vom vedea, zeul se înfăţişa adesea credincioşilor Băi. Conducînd brăzdarul şi împrăştiind din mers sămînţa, Dionysos a uşurat munca agricultorilor 2. Ni se spune, de asemenea, că în ţinutul tribului trac bisaltae, exista un mare şi minunat sanctuar al lui Dionysos, unde, la sărbă¬toarea sa o lumină scînteietoare se revărsa, ca semn al re¬coltei abundente pe care zeul a binevoit să o făgăduiască ; dar dacă în acel an recolta avea să fie slabă, lumina mis¬tică nu mai putea fi văzută şi sanctuarul era învăluit în întuneric ca de obicei. Mai mult decît atît, printre emble¬mele lui Dionysos era şi vînturătoarea, adică un coş mare, deschis, avînd forma unei lopeţi, pe care ţăranii au folo-sil-o pînă în timpurile moderne, ca să aleagă grăuntele de pleavă, azvîrlind grîul în aer. Acest instrument agricol simplu figura în ritualurile mistice ale lui Dionysos ; într-adevăr tradiţia spune că la naşterea sa zeul a fost pus într-o vînturătoare ca într-un leagăn ; în artă este înfăţi¬şat ca un copil legănat în acest fel, şi în aceste tradiţii şi [.
reprezentări îşi are originea epitetul Liknites, adică „cei din vînturătoare" ;i.
1 Himerius, Oraliones. (Discursuri), I, 10.
:,> ' * DicKlorus Siculus. Biblioteca, III.
n Servius, comentariu la Georgicele lui Virgil, I ; Plutarh, Isis ţi Osiris.

li • ■■

■ rDespre Dionys.os se credea, la fel ca si despre alţi zei ai vegetaţiei, că a murit de moarte violentă, dar că a fost readus la viaţă ; şi suferinţele, moartea şi reînvierea erau jucaterîn ritualurile sale sacre. Poetul Nonnus ' ne poves¬teşte soarta sa tragică. Zeus s-a unit cu Persefona în chip de şarpe, şi zeiţa a dat naştere lui Zagreus adică lui Dio-nysos, copil. cu coarne. De-abia yiăscut, pruncul s-a şi urcat pe tronul tatălui său Zeus şi a început să-1 imite pe marele zeu, amenin ţînd cu fulgerul pe care îl ţinea strîns în mînuţă. Dar n-a rămas prea multă vreme pe tron, căci perfizii Titani, cu feţele albite cu var, l-au atacat cu cuţi¬tele în timp ce zeul se privea în oglindă. O bucată de vreme a scăpat de atacurile lor luîiîdu-şi pe rind înfăţişa¬rea lui Zeus, a lui Cronos, a unui flăcău, a unui leu, a unui cal, a unui şarpe. în cele din urmă, cînd îşi luase chip de taur, a fost tăiat în bucăţi de cuţitele ucigaşe ale duşma¬nilor săi. Milul său cretan. aşa cum este relatat de Firmicus Materniis 2, sună după cum urmează. Se. spune că el ar fi fost copilul din flori al lui Jupiter, care» era rege în Creta. Plecînd într-o călătorie îndepărtată, Jupiter a trecut tronul şi sceptrul în manile tînărului Dionysos, dar, ştiind că so¬ţia sa Junona nutreşte sentimente de gelozie şi duşmănie faţă de copil, 1-a încredinţat pe Dionysos unor paznici in ' care socotea că poate avea încredere. Totuşi Junona a mi-,tuit paznicii şi, momindu-1 pe copil cu o pîrîitoaxe şi cu o

1 Nonnus (activ deja în sec. al V-lea e.n.) — poet grec, de ori¬
ginăegipteană, autor al Dionisiacelor. Este considerat şeful unei
şcoli care a reînnoit poezia epică şi hexametrul* daetilic. în Dio¬
nisiacele (48 de ciuturi) urmează un. plan analog Metamorfozelor lui Ovkliu, dar imaginaţia sa bogată şi graţioasă rămine nesU"U-nită, iar ansamblul este prolix.

2 Firmi-cuş Maternus, Da errore...

lU'J

.zeilor din lume." Asemenea tradiţii se referă la obiceiul de Wa investi temporar pe fiul regelui eu demnitatea regală, -măsură pregătitoare pentru sacrificarea lui in locul lată-' lui său. Se credea că rodiile s-au ivit din sîngclc lui Dio-nysos, la fel cum s-au ivit anemonele din sîngele lui Ado-• nis şi violetele din sîngele lui Attis : de aceea femeile nu ■ mîncau seminţe de rodii la festivalul Thesmophoriei. După ■ unii, la porunca lui Zeus, Apolo a pus la loc. bucală cu bucată, membrele tăiate ale lui Dîonysos şi le-a ars pe Parnas. Mormîntul lui Dionysos era aşezat în templul din DeKi, alături de statuia de aur a lui Apolo. Dar. potrivit unei alte relatări, mormîntul lui Dionysos se afla la Teba, unde se spune că ar ti fost sfişiat în bucăţi. Pînă acum re¬învierea zeului ucis nu este menţionată, dar în alte ver¬siuni ale mitului ea este povestită în variate feluri. Potri¬vit uneia dintre versiuni', care ii înfăţişează pe Dionysos ca fiu al lui Jupiler şi al zeiţei Dcmeter. mama sa i-a adu¬nat şi i-a pus la loc membrele sfîrtecate, apoi i-a redat chipul de tînăr. în alte versiuni se spune numai că, ia scurt timp după înmormântarea sa, a înviat din morţi şi s-a urcat la ceruri ; sau că Zeus 1-a înălţat la cei- pe cmd zăcea rănit de moarte ; sau că Zeus a înghiţit inima lui Dionysos şi 1-a zămislit apoi din nou cu Seinele, caro în legenda obişnuită figurează ca mamă a lui Dionysos, sau, iarăşi, că inima a fost fărîmiţată, dată într-o băutură Se-melei:şi pe

această cale ea 1-a conceput.
Dacă trecem de la mit la ritual aflăm că, anual, cretanii celebrau o sărbătoare în care patimile lui Dionysos erau.
1 S. Clemenş Romanus. Iiecogniiionex (Recunoaşteri), X, în Migne, Pairologia greacă, I.
201

oglindă mişcată cu îndemânare, 1-a atras într-un loc unde pindeau acoliţii ei, Titanii, care s-au aruncat asupra lui, l-au tăiat in bucăţi, i-au fiert trupul cu felurite ierburi şi : l-au mîncat. Dar sora lui, Minerva, care luase parte la faptă, i-a luat inima/şi a dat-o lui Jupiter la întoarcerea acestuia, povestindu-i"felul în care a avut loc crima. Cu-prins de mînie, Jupiter i-a omorît pe Titani în chinuri şi, 1 pentru a-şi alina durerea pricinuită de pierderea fiului său, a făcut o statuie în care a închis inima copilului şi apoi a înălţat un templu în cinstea lui. în această versiune s-a dat mitului o turnură evhemeristă \ înfăţişîndu-i pe Jupi¬ter şi pe Junona (Zeus şi Hera) ca rege şi regină a Cretei. Paznicii despre care este vorba sînt cureteii mitici care dansau un dans războinic în jurul copilului Dionysos, aşa cum se spune că au dansat şi în jurul copilului Zeus. Vred-
i nică de menţionat este legenda, amintită atît de Nonnus cit şi de Firmicus, că în copilăria sa Dionysos a ocupat pen-
1 tru un scurt timp tronul tatălui său Zeus. De asemenea,.' Produs 2 ne spune că „Dionysos a fost ultimul rege al .l zeilor numit de Zeus. Căci tatăl său 1-a urcat pe tronul regesc, i-a dat în mină sceptrul şi 1-a făcut regele tuturor
» Adjectiv derivat de la numele lui Evhemer (sec. III î.e.n.), scriitor grec care afirma că toate personajele mitologice sînt la ,: origină figuri istorice.
2 Produs (Proculus) (410—ltS5) — cel mai important reprezen¬tant al neoplatonismului inaugurat de Iambluchius, conducător al Academiei platonice de la Atena. Gînditor nu prea original, dar ,dptat cu o reală înclinaţie pentru speculaţia metafizică, Produs a fost unul dintre 'acei filozofi prin care neoplatonismul s-a difuzat în lumea bizantină şi islamică, apoi în aria latină medievală. A scris comentarii la o serie de dialoguri platonice, la Elementele lui Euclid. un tratat de fizică, bazat pe Aristotel. Aici, citat cu comentariul la Cratyhts de Platort.
200

înfăţişate în cele mai mici amănunte. Tot ceea ce a făcut sau îndurat zeul în ultimile sale clipe era jucat în faţa ado¬ratorilor săi, care sfîşiau în bucăţi cu dinţii un taur viu şi colindau pădurile scoţând strigăte nebune. în faţa lor se ducea o raclă în care se credea că se află inima sacră a lui Dionysos şi, acompaniaţi de muzica sălbatică a flautelor şi ţimbalelor, credincioşii imitau zgomotele prin care zeul copil fusese ademenit spre pieire. Acolo' unde reînvierea făcea parte din mit, era şi ea jucată în ritualuri, şi se cons¬tata chiar că adoratorilor li se sadea in suflet o doctrină generală a reînvierii,. sau cel puţin a nemuririi, căci Piu- . tarh ', scriind soţiei sale ea să o.consoleze de moartea tine¬rei lor fiice, o mîngîie cu ideea nemuririi sufletului, aşa cum învăţa tradiţia şi cum se revela in misterele lui Dio¬nysos. O formă deosebită a mitului morţii şi învierii iui Dionysos spunea că zeul a, cobori t în Hades pentru a-şi readuce mama, pe Semele, din tărîmui morţilor. După tra¬diţia locală din Argive el a traversat lacul aleyonian, iar ; reîntoarcerea sa din cealaltă lume, cu alte cuvinte reînvie¬rea lui, era celebrată la faţa locului de argivi, care-1 chemau din apă şuflind în

trîmbiţi şi aruncau un miel în lac, ca prinos adus temnicerului morţilor. Nu se ştie dacă era vorba de o sărbătoare de primăvară, dar este sigur că li-dicnii celebrau sosirea lui Dionysos primăvara ; se credea că zeul aduce cu el acest anotimp. Zeii vegetaţiei, despre care se credea că petrec o parte din fiecare an sub pămînt, erau consideraţi în mod firesc zei ai lumii celeilalte sau ai
1 Plutavh, Vitae parallelae, Consolatio ad uxorem (Mîngîiere. către so(ie).

»

I

morţilor. Atît Dionysos cit şi Osiris erau înţeleşi în
acest fel. . "
■ (O trăsătură a personajului mitic al lui Dionysos, care la prima vedere parc să contrazică natura sa de zeu al ve¬getaţiei, este faptul că zeul a fost închipuit şi reprezentat adesea sub înfăţişare de animal, mai ales sub formă de taur, sau cel puţin purtînd coarne de taur. Astfel i se spune „corn de vacă", „taur", „cu trup de taur", „cu obraz de taur", „cu frunte de taur", „cu coarne de taur", „eu două coarne", „cu coarne". Se credea că apare, cel puţin cu anumite prilejuri, sub înfăţişare de taur. Imaginile sale îl reprezentau adesea in chip de taur, ca la Cyzicus, sau cu coarne de taur ; de asemenea era pictat cu coarne. Printre statuile din antichitate care au supravieţuit se găsesc re¬prezentări ale lui Dionysos purtînd coarne. în una dintre statuete, zeul apare îmbrăcat în piele de taur, capul, coar¬nele şi copitele atîmînd în spate. Este înfăţişat, de ase¬menea, copil cu ciorchini de struguri pe frunte şi cu cap de viţel, cu coarne prinse pe partea dinapoi a capului. Pe un vas roşu zeul este înfăţişat copil, cu cap de viţe], aşezat în poala unei femei. Poporul din Cynaetha îl sărbătorea pe Dionysos iama, cînd bărbaţii, care îşi ungeau eu acest prilej trupul cu ulei, alegeau un taur din cireada şi îl du¬ceau la sanctuarul, zeului. Se credea că Dionysos Ie inspira alegerea unui anumit' taur, care îl reprezenta probabil pe zeul însuşi, căci, potrivit credinţei, la sărbătoarea sa zeul apărea sub înfăţişare de taur. Femeile din Elis îl aclamau sub acest chip şi îl rugau să se ivească păşind eu piciorul •lui de taur. Ele cîntau „Vino aici, Dionysos, la templul tău sfînt de pe malul mării ; vino cu Graţiile la templul tău,

îl devorau crud, ei trebuie să fi crezut că niîncau trupul şi beau skigele zeului. Obiceiul de a sfişia în bucăţi trupuri de animale şi de oameni şi de a le mînca crude a fost prac¬ticat ca ritual religios de primitivi pînâ în timpurile mo¬derne. Nu trebuie deci să respingem ca basm mărturia an¬tichităţii că adoratorii frenetici ai iui Bachus îndeplineau ritualuri similare./
Obiceiul de a omorî zeul sub înfăţişare de animal, pe care îl vom cerceta mai amănunţit in cele ce urmează, aparţine unui stadiu foarte primitiv al culturii omului şi poate fi înţeles greşit în timpurile mai noi. Progresul gîn-dirii tinde să dezbrace vechii zei animali şi vegetali de •respectivele învelişuri, păstrîndu-le doar atributele ome¬neşti (care'Iormează întotdeauna miezul concepţiei) ca ultim şi singur reziduu. Cu alte cuvinte, zeii animali şi vegetali tind să devină pur antropomorfi. Cînd ei au ajuns în între¬gime sau aproape în întregime antropomorfi, animalele şi plantele care erau la început zeităţile înseşi continuă să păs¬treze o

legătură nedesluşită şi greşit înţeleasă cu zeii antro¬pomorfi care s-au dezvoltat din ele. Originea legăturii dintre zeitate'si animal fiind uitată, s-au născocit felurite legende pentru a o explica. Aceste explicaţii pot urma una sau două căi,, după cum se bazează pe o atitudine obişnuită sau, dimpotrivă, ieşită din comun faţă de animalul sau planta sacră. în general animalul sacru era cruţat, fiind ucis numai în cazuri excepţionale ; iar mitul putea fi in¬ventat spre a explica de ce era cruţat sau de ce era ucis. Dacă
205
v-

alergînd pe picioarele tale de taur, o taur Dinexacaiui, yw taur binefăcător !" Bacantele din Tracia purtau coarne ca! să-şi imite zeul. Potrivit mitului, Titanii l-au sfîşiat în' bucăţi cînd şi-a luat înfăţişare de taur ; iar cretanii, cînd jucau patimile şi moartea lui Dionysos, sfîşiau un taur viu cu dinţii. într-adevăr, se constată că sfîşierea şi devorarea taurilor şi viţeilor vii era o caracteristică obişnuită a ritua¬lurilor dionisiace. Dacă reflectăm asupra practicii de a-1 reprezenta pe zeu ca taur sau cu anumite trăsături ale acestui animal, dacă reflectăm asupra credinţei că el se înfăţişează credincioşilor, la ritualurile sacre, în chip de taur, precum şi asupra legendei că în chip de taur a fost sfîşiat în bucăţi, nu ne putem îndoi că, sfîşiind şi devorînd un taur viu la sărbătoarea sa, cei ce se închinau lui Diony¬sos credeau că l-au omorît pe zeu, că i-au mîncat carnea şi i-au băut sîngele.
'< Un alt animal a cărui înfăţişare o lua Dionysos era rtapul. Unul dintre numele sale era „iedul". La Alena şi la Hermion era adorat sub numele ..cel cu piele de ţap negru" şi circula legenda că, într-o anume împrejurare, zeul apărea îmbrăcat în pielea animalului al cărui nume îl pui'ta. în ţinutul Phlius, bogat în vii, unde toamna cîmpia este îmbrăcată în roşul şi auriul.frunzelor dese ale viţei veştejite, se afla o veche statuie de bronz reprezentind un ţap, pe care ţăranii o îmbrăcau în foiţe de aur, ca mijloc de a-şi feri viile de mană. Statuia îl înfăţişa probabil pe însuşi zeul viţei de vie. Pentru a-1 scăpa de mînia Herei, tatăl său, Zeus, 1-a preschimbat pe tînărul Dionysos în¬tr-un ied ; iar cînd zeii au fugit în Egipt spre a scăpa de furia lui Typhon, Dionysos a fost transformat într-un ţap.
204 T

urmărea primul scop, mitul se referea la un serviciu oare¬care făcut de animal zeităţii ; in celălalt caz mitul vorbea despre vreo jignire adusă de animal zeului. Motivul in¬vocat pentru sacrificarea ţapilor în cinstea lui Dionysos este un -exemplu al acestui ultim tip de mit. Ţapul' era sacrificat, se spunea, pentru că a profanat viţa de vie. Dar după cum am văzut, ţapul era iniţial o întrupare a zeului însuşi. Cînd însă zeul s-a eliberat de natura sa animală şi a devenit în esenţă antropomorf, uciderea ţapului în cadrul cultului său nu mai putea fi socotită drept omorîrea zeităţii însăşi, ci un sacrificiu ce îi era oferit ; şi deoarece trebuia să se invoce un motiv care să explice de ce tocmai ţapul trebuie Sacrificat, se spunea că sacrificarea era pedeapsa dată ţapului pentru profanarea viţei de vie, de care zeul se în¬grijea în mod deosebit. întilnim astfel ciudatul spectacol -ăl unui zeu sacrificat lui însuşi pentru motivul că este pro¬priul său duşman. Şi deoarece se crede că zeul mănîncă din victima oferită, rezultă — victima fiind cîndva zeul însuşi — că acesta îşi consumă propria sa carne. De aceea zeul-ţap Dionysos este înfăţişat bind sînge crud de ţap ; ■iar zeul-taur Dionysos este numit „mîncător de tauri". Putem presupune aşadar, pe baza

analogiei oferite de aceste exemple, că ori de cîte ori se spune despre o zeitate că mănîncă xin anumit animal, animalul despre care este vorba a fost la început zeitatea însăşi. Mai tîrziu vom ve¬dea că unii primitivi împăcau balenele şi urşii morţi ofe-rindu-le părţi din propriile lor trupuri,
. Toate acestea nu explică însă de ce zeul vegetaţiei tre¬buie să se înfăţişeze sub formă de animal. Dar mai bine să animăm discuţia asupra acestui subiect pînă cînd vom fi
S06

cercetat natura şi atributele lui Demeter. între limp tre¬buie să menţionăm că ia.unele locuri, la ritualurile lui Dio¬nysos nu se sfişia în bucăţi un animal, ci un om. Acesta era obiceiul practicat în Chios şi în Tenedos ; iar la Polnle în Beoţia tradiţia spunea că odinioară exista obiceiul să se sacrifice omorîtorului de ţapi Dionysos un copil, care a fost înlocuit mai tîrziu cu un ţap. După cum am văzut, la Or-chomenus, victima omenească era luată dintre femeile unei vechi familii regale. Cum taurul sau ţapul ucis îl repre¬zenta pe zeul ucis, putem bănui că şi victima omenească îl reprezenta tot pe el. Legendele despre moartea lui Pentheus şi a lui Licurg, doi regi care, se spune, ar fi fost sfîşiaţi în bucăţi, unul de bacante, celălalt de cai, pentru că s-au împotrivit ritualu¬rilor lui Dionysos, sînt poate, după cum am mai sugerat, reminiscenţe deformate ale obiceiului de a sacrifica regi divini în rolul lui Dionysos şi de a răspîndi părţi din cor¬purile lor sfîrtecate pe ţarini, spre a le fertiliza. Probabil nu doar,dintr-o simplă coincidenţă se spune că Dionysos însuşi a fost rupt în bucăţi la Teba, adică tocmai în locul unde. potrivit legendei, regele Pentheus a avut aceeaşi soartă, sfîşiat fiind de mîinile adoratorilor frenetici ai zeu-; lui viţei de vie.
Totuşi, o tradiţie a sacrificiului omenesc poate să fi fost uneori interpretarea greşită a unui ritual de jertfă, în care un animal victimă era tratat ca fiinţă omenească, .De exemplu, la Tenedos,. viţelul nou-născut,. sacrificat lui Dionysos, era încălţat cu ghete, iar vaca-mamă era îngri-
20 T

CAI'ITOI.DL XUV
DEMETER ŞI PERSEFONA
Dionysos nu a fost singura divinitate greacă a cărei le¬gendă tragică şi al cărei ritual reflectă decăderea şi reîn¬noirea vegetaţiei. Vechea povestire reapare în mitul lui Demeter şi al Persefonei, sub o altă formă şi altfel aplicată. In fond, mitul este identic cu mitul sirian al Afroditei (As-tarte) şi al lui Adonis, cu mitul frigian al Cibelei şi al lui Attis precum şi cu mitul lui Isis şi al lui Osiris. în legenda greacă, la fel ca în corespondentele ei asiatice si egiptene, o zeiţă plînge moartea unei fiinţe iubite, care personifică vegetaţia, mai ales grîul ce moare iarna şi revine la viaţă primăvara ; cu deosebirea că, în timp ce imaginaţia orien¬tală îşi reprezenta fiinţa iubită şi pierdută ca un iubit mort sau ca un soţ mort, fantezia greacă concretiza aceeaşi idee sub înfăţişarea mai gingaşă şi mai pură a unei fiice moarte jelită de mama ei copleşită de durere. Documentul literar cel mai vechi care istoriseşte mitul lui Demeter şi al Persefonei este frumosul poem homeric Imn pentru Demeter l, daspre care criticii cred că datează
1 Imnul face parte din culegerea de cînturi atribuite lui liomer şi editate de T. W. Allen şi E. F. Sikes, 1004.
••r 209
14

jită ca o lăuză. La Koma se saeruica o uym >» ..—,-ca şi cînd ar

ti fost o victimă omenească. Pe de altă parte, este posibil, ba chiar cu mult mai probabil, ca aceste ritua¬luri curioase să fi fost ele însele îmblînzirea obiceiului mai vechi şi mai barbar, de a sacrifica fiinţe omeneşti, iar si¬mularea ulterioară, prin care victimele erau tratate ca fiinţe omeneşti, să Ii făcut pur şi simplu parte dinlr-o în¬şelătorie pioasă şi milostivă, prin care se virau zeului pe tfît victime mai puţin preţioase decît bărbaţii şi femeile vii. Numeroasele cazuri, în care animalele au substituit neîn-' clgielnic victime omeneşti, vin in sprijinul acestei inter¬pretări.
^Vedijouis, zeitate veche romană, explicată de gramaticii latini ca „micul sau răul Jupitei"'. I se jertfea o capră asemenea lui Apolo, cu care este uneori identificat, fiind intăţişat ca şi el drept purtător de săgeţi. Din 192 c.n. are un templu propriu pe Capitoliu şi un altul pe insula Tibj-ului.în calendarul roman avea dedicată, se pare, o întrecere, la 21 mai, probabil o sărbătoare a morţilor.
*

din secolul al Vll-lea. Scopul poemului este explicarea ori¬ginii misterelor eleusine, iar tăcerea păstrată de poet în le¬gătură cu Alena şi cu atenienii. care totuşi pesle cîleva epoci vor juca un rol remarcabil in această sărbătoare, ne face să credem că probabil imnul a fost compus într-o epocă înde¬părtată, cind Eleusis era încă un mic stat independent, şi înainte ci» procesiunea maiestuoasă a misterelor sa fi în¬ceput a trece, în zilele luminoase de septembrie, pe colinele joase şi sterpe care despart platoul eleusin, acoperii cu grîu, de întinderile cu mult mai vaste şi înipînzite de măs¬lini ale cîmpiei ateniene. Oricum ar fi, imnul nu relevă concepţia autorului asupra naturii şi funcţiilor celor două zeiţe ; siluetele lor se conturează clar sub vălul diafan al imaginaţiei poetice. Povestea spune j/Pe cînd lînăra Perse-fona culegea trandafiri şi crini, şofran şi violete, zambile şi narcise, de pe o pajişte bogată, se deschise'deodată pămintul şi Pluton, Stăpînul Morţilor, ieşind din hău o duse pe fe¬cioară, în carul său aurit, în întunecata lume subpămîn-teană, spre a-i fi mireasă şi regină. Deznădăjduită, mama ei, Demeter, şi-a ascuns cosiţele de aur sub o mantie întu¬necată de doliu şi a pornit în căutarea fiicei sale pe uscat şi pe apă ; aflind de la Soare soarta fiicei el, Demeter, tur¬bată de mînie împotriva zeilor, s-a îndepărtat de ei si s-a dus să trăiască în Eleusis, înfăţişîndu-se fiicelor regelui de¬ghizată într-o bătrînă ce şedea la umbra unui măslin, lîngă Fintîna Fecioarei, de unde ele cărau în căni de bronz apă pentru casa părintească. Stăpînită de furie din pricina pier¬derii suferite, zeiţa a oprit seminţele să crească, ţinîndu-le în pămint şi a jurat că nu-şi va mai pune niciodată piciorul în Olimp şi nu va lăsa să încolţească griul pînă ce nu i se va

reda fiica răpită. în zadar trăgeau boii plugul de la un capăt la altul al ogoarelor, în *zadar aruncau semănătorii semin¬ţele de aur în brazdele bătute de soaie, nimic nu răsărea din ţarinile pîrjolite'şi sfărîmitioase. Chiar Cîmpia Rariană de lîngă Eleusis ', unde, de obicei, unduiau grinele aurii, era acum goală şi părăginită. Neamul omenesc ar fi pierit de foame, zeii s-ar fi stins şi ei, lipsiţi de sacrificiile ce li se datorau, dacă Zeus, cuprins de nelinişte, nu i-ar fi poruncit lui Pluton să renunţe la prada sa şi să dea înapoi mireasa, pe Persefona, marnei sale Demeter .^Hainul slăpîn al mor¬ţilor zîmbi şi se supuse, dar, înainte de-a o trimite pe re¬gina sa într-un car aurit în lumea pămîntească, i-a dat să .mănînce sîmburii unei lodii, incredinţat; fiind că astfel ea se va

reîntoarce la dînsul./Dar Zeus a hotărit că Persefona îşi va petrece două treimi din fiecare an împreună cu mama ei şi cu zeii la lumina zilei şi cealaltă treime cu soţul ei, în. lumea subpământeană, de im de se va reîntoarce în fiecare an, cînd pămintul se înveseleşte cu flori de primă¬vară. Plină de voie bună s-a întors atunci fiica la lumina soarelui, plină de voie bună a înlîmpinat-o mama sărindu-i de gît; şi de bucurie că şi-a regăsit copila pierdută, Demc-ter a făcut să răsară griul din bulgării ogoarelor arate şi a încărcat întinsul nesfîrşit al pămintului cu frunze şi flori. Şi s-a dus de îndată să arate acest minunat spectacol prinţilor din Eleusis, Triptolemus, Eumolpus, Diocles şi chiar regelui Celeus însuşi ; mai mult decît atit, le-a des¬tăinuit ritualurile şi misterele ei sacre. Binecuvînlal, spune

1 Era situată în partea de vest a oraşului, unde se spune că Demeter a semănat primele boabe de grîu, alături de Cimpul Qrgas, plantat cu copaci sacri, închinaţi lui Demeter şi Persefonei.

-limbajul grosolan şi glumele deocheate, precum şi comuni¬unea solemnă cu divinitatea, obţinută-prin sorbirea dintr-o cupă sacră a unei băuturi preparate din orz.

Dar mai există un secret al misterelor şi mai adine de¬cât acesta, pe care autorul poemului pare să-1 fi divulgat la adăpostul povestirii sale. El ne spune cum, de îndată ce zeiţa a preschimbat întinderea stearpă şi uscată a cimpiei din Eleusis într-un cîmp cu grîne aurii, a bucurat ochii lui Triptolemus' şi ai celorlalţi prinţi din Eleusis, arătîndu-le grîul în creştere sau dînd în spic. Comparînd această parte a istorisirii sale cu textul lui Hippolytus, scriitor creştin din secolul al II-lea, care spune că esenţa misterelor consta în a se arăta iniţiaţilor un spic de grîu secerat, nu mai putem pune la îndoială că poetul imnului a cunoscut în amănun¬ţime acest ritual solemn şi că intenţia sa a fost să-i explice originea, la fel cum explica şi celelalte ritualuri ale miste¬relor, adică reprezentînd-o pe Demeter în timp ce înfăptu¬ieşte ea însăşi, în mod pilduitor, ceremonia. Mitul şi ritua¬lul se explică astfel şi se confirmă reciproc. Poetul din se¬colul al VH-lea î.e.n. ne redă mitul ; el n-ar fi putut să re¬dea ritualul fără să comită un sacrilegiu ; părintele creştin ne revelează ritualul şi revelaţia se acordă perfect cu alu¬zia voalată a bătrînului poet. în ansamblu, putem accepta deci cu toată încrederea, împreună cu mulţi savanţi mo¬derni, ceea ce spune învăţatul părinte creştin Clement din Alexandria \ şi anume că mitul lui Demeter şi al Perse-
i'onei era jucat ca dramă sacră în misterele din Eleusis.
■ .

1 Clement din Alexandria (Titus Flavius Clemens) (aprox. 150— aprox. 215) — scriitor creştin, ale cărui lucrări marchează epoca de dezvoltare intelectuală a creştinismului timpuriu. Deşi întreaga sa activitate se centrează pe ideea purităţii doctrinei creştine ră-

poetul, este muritorul care a văzut aceste lucruri ; şi cel care nu a avut parte de ele în viaţă nu va ti niciodată feri- ;. cit, nici după moarte, cînd va coborî în întunericul mormîn-tului. Şi astfel, cele două zeiţe s-au dus să trăiască în fe¬ricire, împreună cu zeii, pe muntele Olimp ; şi bardul îşi ■ sfîrşeşte imnul înălţînd o rugăciune pioasă către Demeter şi Persefona, ca să binevoiască a-i da cele trebuincioase 1 traiului în schimbul cîntecului său.

!S-a recunoscut unanim, şi. într-adevăr, pare aproape 1 neîndoielnic, că .tema principală pe care şi-a propus-o jj poetul cînd a compus acest imn era descrierea instituirii misterelor din Eleusis — potrivit tradiţiei — de către De¬meter: întregul poem conduce la scena transformării, scenă' în care intinderea pustie şi aridă a cîmpiei din Eleusis se preschimbă deodată, la vrerea zeiţei, într-un covor nemăr¬ginit de grîu auriu ; binefăcătoarea divinitate arată prin¬şilor din Eleusis ce a izbutit.să facă, îi învaţă ritualurile ei mistice şi dispare apoi în ceruri împreună cu fiica ei. Dez¬văluirea misterelor este sfîrşitul triumfal al poemului. Această-concluzie se confirmă . clacă analizăm poemul mai amănunţit dovedind astfel că autorul ne-a oferit nu numai o relatare generală a instituirii misterelor, ci şi, într-un limbaj mai mult sau mai puţin voalat, explicaţii mitice asu¬pra originii ritualurilor speciale care constituiau, după cum sîntem îndreptăţiţi să credem,. elementele esenţiale ale sărbătorii. Printre ritualurile în legătură cu care poetul .face cîteva aluzii semnificative se află postul pregătitor al candidaţilor la iniţiere, procesiunea cu torţe, veghea în cursul întregii nopţi, întrunirea candidaţilor şezînd tăcuţi, cu feţele acoperite, pe. scaunele aşternute cu pici de oaie,
212

Dar dacă mitul era jucat ca parte, poate partea prin¬cipala a celor mai renumite şi mai solemne dintre ritualu¬rile religioase ale Greciei antice, ne mai rămîne totuşi să ne întrebăm care era, la urma urmelor, dezbrăcat de toate adăugirile ulterioare, sîmburele originar al mitului ce apare mai tîrziu înconjurat şi transfigurat de o aureolă de veneraţie şi mister, luminat de unele dintre cele mai strălucitoare raze ale literaturii şi artei greceşti ? Dacă urmă¬rim indicaţiile date asupra acestui subiect de către cea mai veche autoritate literară pe care o avem .şi anume de au¬torul imnului homeric închinat lui Demeter, enigma nu este greu de descifrat; personajele celor două zeiţe, mama I şi fiica, se reduc la a ii personificări ale griului. Faptul pare a fi destul de sigur cel puţin în ceea ce o priveşte pe Perse f o na, zeiţa care îşi petrece trei sau, după o altă ver¬siune a mitului, şase luni în fiecare an cu morţii, sub pămînt, iar restul timpului pe pămînt cu cei vii ; în lipsa căreia sămînţa griului rămîne ascunsă în pămînt şi ogoa¬rele zac goale şi părăsite ; la întoarcerea căreia, primăvara, griul se iveşte pe ogoare şi pămîntul se acoperă cu frunze şi flori ; această zeiţă nu poate fi, fără îndoială, decît o per¬sonificare mitică a vegetaţiei şi mai ales a griului, care e
îngropat sub sol timp de mai multe luni în fiecare iarnă şi revine din nou 3a viaţă, ca şi cînd ar ieşi din mormînt, în griul încolţit, în florile ce se deschid şi în frunzişul fiecărei
minind circumspect faţă de ieinterprelările eretice ale credinţei. Clement nu aderă totuşi la aceasta într-un mod necondiţionat şi obscurantist. A nutrit o mare admiraţie faţă de tradiţia clasică elenă, iar metafizica lui Platon, ca şi etica stoică lasă urme adinei Cn cugetul său. Dintre numeroasele sale lucrări (de morală, exegeză a textelor sacre etc), Frazer citează Stromateis (Miscellanea) şi ProtrepHcm (Exortaţic către greci).
214

primăveri. Nici o altă explicaţie raţională şi verosimilă a Persefonei nu pare cu putinţă. Şi- dacă zeiţa-fiică a fost personificarea griului tînăr din anul în curs, nu era oare mama personificarea griului vechi din anul trecut, care a dat naştere noilor recolte ? Singura alternativă a acestei expli¬

caţii ar fi presupunerea că Demeter este o personificare a. •Pămîntului, din al cărui sin bogat apare grîul şi celelalte plante, care ar putea fi privite deci, în mod firesc, ca fiice ale ei. Această concepţie asupra naturii originare a lui De¬meter" a fost într-adevăr adoptată de unii scriitori atit antici cit şi moderni ; ea poate fi susţinută cu o oarecare aparenţă de adevăr. Dar ea pare să fie contestată de auto¬rul imnului homeric în cinstea lui Demeter, căci el nu nu¬mai că o deosebeşte.pe Demeter de Pămîntul personificat, ci o şi opune categoric pe Demeter Pămîntului. El ne spune că Pămîntul a fost cel care, în acord cu vrerea lui Zeus şi pentru a fi pe plac lui Pluton, a ademenit-o pe Persei'ona spre destinul ei, făcînd să crească narcisele care au atras-o pe tînăra zeiţă departe de orice ajutor, în lunca înverzită. Astfel, în imn, Demeter departe de a fi una şi aceeaşi cu zeiţa Pămîntului, trebuia să vadă în această divinitate duş¬manul ei cel mai primejdios, deoarece şiretlicurile sale per¬fide i-au pricinuit pierderea fiicei. Dar. dacă in imn De¬meter nu avea cum să fie o personificare a pămîntului, singura alternativă care pare eu putinţă, rămîne aceea de a conchide că era o personificare a griului. t
Monumentele confirmă această concluzie ; căci în arta veche Demeter şi Persefona sînt înfăţişate amîndouă ea ze~
315

secolului al XlX-lea. Cînd călătorul englez Dodwell ' a ve¬nit pentru a doua oară la Eleusis. locuitorii i s-au plîns de pierderea unei statui colosale a lui Demeter, luată în 1802 de Clarke şi oferită Universităţii din Cambridge, unde se mai află şi astăzi. ,,în prima mea călătorie în Grecia, spune Dodwell, această divinitate proteguitoare era în plină glo¬rie aşezată în mijlocul unei arii de treier şi înconjurată de ruinele templului ei. Sătenii erau convinşi că recoltele bo¬gate erau un dar al zeiţei şi mi-au spus că de cînd statuia ei a fost dusă, recoltele sînt sărace. O vedem astl'el pe zeiţa griului, Demeter, înălţată pe aria din Eleusis şi îm¬părţind grîu adoratorilor săi în secolul al XlX-lea al erei creştine,- întocmai ca şi statuia de pe aria din Cos, în tim¬pul lui Teocrit. Şi, la fel cum locuitorii din Eleusis în se¬colul al XlX-lea.puneau sărăcia recoltei lor pe seama pier¬derii statuii lui Demeter; sicilienii, popor Cultivator de grîu şi care practica în antichitate cultul celor două zeiţe ale griului, se plîngeau că recoltele multor oraşe ar fi pierit pentru că guvernatorul roman Verres, lipsit de scrupule şi de pietate, a luat statuia lui Demeter din faimosul tem¬plu de la Henna. Putem pretinde oare o dovadă mai con¬vingătoare că Demeter a fost Intr-adevăr zeiţa griului, de-cît această credinţă, păstrată de greci pînă în epoca mo¬dernă, că recoltele de grîu depind de prezenţa şi generozi¬tatea ei şi că ele au pierit cînd i-a fost îndepărtată statuia ? Aşadar dacă, neţinînd seama de teorii, acceptăm opinia anticilor înşişi despre ritualurile din Eleusis, vom fi' pro-

1 E. Dodwell, A Classhcal and Topographical Tour through Greece (Un circuit clasic şi topografic prin Grecia); 18J9.

iţe ale griului, purtînd-pe cap coroane clin spice de grîu şi tinînd în mînă tulpini de grîuAMai mult decit atît, Demeter este cea dintîj care a dezvăluit atenienilor secretul griului şl care a răspindit pînă departe prin Triplolemus atit de folosiloarea descoperire, trimiţîndu-1 ca predicator itinerant pentru1 a împărtăşi întregii omeniri marea binefacere. Pe. monumente şi mai ales pe vasele pictate el este înfăţişat întotdeauna in această calitate, împreună cu Demeter, ti¬nînd în mină tulpini de grîu şi şezind in carul său, uneori înaripat iar alteori tras de balauri ; şi se spune că din acest car, cu care străbătea văzduhul, răspîndea seminţe în în¬treaga lume. Din recunoştinţă pentru acest preţios dar, multe oraşe greceşti au continuat lungă vreme să trimită în dar celor două zeiţe, Demeter şi Persefona, primele roade de orz şi grîu, la Eleusis, unde s-au construit grînare subterane pentru depozitarea prisosului contribuţiilor. Teocrit* ne istoriseşte cum în ţinutul Cos, cînd vara suav înmiresmată era în toi, ţăranul aducea primele roade ale recoltei lui Demeter care i-a încărcat aria de treier cu orz şi a cărei' efigie rustică ţinea în mînă snopi şi maci. Multe din epitetele pe care anticii le dădeau lui Demeter indică în modul cel mai clar legătura stiînsă pe care zeiţa o avea cu griul. 4

Cît de adînc era înrădăcinată în spiritul grecilor antici această credinţă în Demeter, ca vzeiţă a griului, se poate Înţelege din faptul că a persistat la descendenţii lor creş¬tini, în vechiul ei sanctuar din Eleusis, pînă la începutul

• ' T.epcrit,:Idile, VII. ' - ■• . . ;

♦

babil dispuşi să ne alăturăm părerii celui mai erudit dintre .' învăţaţii romani cercetători ai vechimii, Varro 1 care, pen-;l tru a cita relatarea opiniei sale de către Augustin, „inter- | preta ansamblul misterelor din Eleusis ca avînd legătură j cu griul pe care l-au descoperit Ceres (Demeter) şi Proser- f; pina (Persefona) pe care Pluton i-a răpit-o. Iar Proserpina . însăşi, spunea el, reprezintă fecunditatea seminţelor, a că¬rei absenţă la un moment dat a umplut pămîntul de jale, făcînd să se nască părerea că fiica lui Ceres, adică fecundi¬tatea însăşi, a fost răpită de Pluton şi ţinută în lumea sub- ■-pământeană ; iar cînd s-au făcut ceremonii publice de do-, liu din cauza foametei şi fecunditatea a revenit încă o dată, reîntoarcerea Proserpinei a fost întîmpinată cu mare bucu¬rie, instituindu-se cu acest prilej ritualuri solemne. După aceea el spune, continuă Augustin reproducând u-1 pe Varro, că se învăţau multe lucruri în aceste mistere care nu se refereau decît la descoperirea griului."

Am presupus pînă acum mai ales o identitate de natură între Demeter şi Persefona, mamă şi fiica sa sfîntă, care personificau grîul în dubla sa înfăţişare ; griul de sămînţă din anul ce s-a scurs şi spicele coapte din anul prezent ; şi această concepţie asupra unităţii esenţiale a mamei şi a fiicei se sprijină pe portretele lor din arta greacă, care S<Î aseamănă adesea atît de mult încît aproape nu le poţi deo-

1 Marcus Terentius Varro (116 î.eja.—27 î.e.n.) — scriitor şi om-politic latin. Este unul dintre cei mai extraordinari eruditi ai antichităţii' romane, interesat deopotrivă de probleme de religie,. limbă, drept, moravuri, instituţii politice. Dintre cele peste 74 de lucrări, s-au păstrat: cartea a IlI-a a unui tratat de economie rurala, De lingua latina (Despre limba latină) care, pe lingă eti¬mologii fanteziste, cuprinde şi informaţii preţioase despre sensul unor cuvinte, fragmente din Satirele Menvpee etc.

k:

sebi. O asemănare atît de mare între tipurile artistice ale zeiţelor Demeter şi Persefona contrazice direct interpreta¬rea după care cele două zeiţe ar fi personificări mitice a două lucruri atît de diferite şi atît de uşor de deosebit unul de celălalt, cum sînt pămîntul şi vegetaţia care răsare din el. Dacă artiştii greci ar fi acceptat această concepţie asu¬pra lui Demeter şi a Persefonei, ar fi imaginat, fără în¬doială tipuri care ar fi scos la iveală marea deosebire dintre cele două zeiţe. Iar dacă Demeter nu personifica pămîntul, poate exista în mqd raţional vreo îndoială că, la fel ca şi fiica ei, ea personifica griul, atît de des numit cu numele ei, începînd din timpul lui Homer ? Identitatea esenţială din¬tre mamă şi fiică nu este sugerată numai de marea asemă¬nare a tipurilor lor artistice, ci şi de titlul oficial „cele două zeiţe" ce li se acorda cu regularitate in marele sanc¬tuar din Eleusis, fără nici o precizare a atributelor şi titlu¬rilor lor individuale, ca şi cînd individualitatea lor separată aproape s-ar fi contopit într-o singură substanţă divină.
Analizînd faptele în totalitatea lor, ne este îngăduit să conchidem că in mintea unui grec obişnuit cele două zeiţe erau în esenţă personificări ale griului şi că întreaga eflo¬rescentă a religiei lor îşi găseşte implicit explicaţia în acest germen. A sus'ţine această părere nu înseamnă însă a nega că, în timpul îndelungatei evoluţii religioase, s-au altoit pe această tulpină originară şi simplă înalte concepţii mo¬rale şi spirituale, din care ati înflorit flori cu mult mai fru¬moase decît cele ale orzului sau griului. Meditaţia asupra seminţei îngropate în pămînt pentru a renaşte la o viaţă nouă, superioară, sugera spontan, mai mult decît orice, o comparaţie cu destinul omului şi întărea speranţa că. poate

ai

!'J>

CAI'ITOLUL XLV
MUMA GRIULUI Şl FECIOARA GRIULUI . IN NORDUL EUROPEI

W. MannhardU1 susţinea că prima parte a numelui lut Demeter derivă dintr-un cuvint cretan ipotetic deai, „orz", şi că Demeter nu înseamnă deci nimic altceva decit „Muma orzului'" sau „Muma griului'- : căci rădăcina cuvintu'.ui pare a Ii fost folosită pentru diferite soiuri de seminţe, de către diverse popoare ariene. Şi cum Creta pare să îi fost unul dintre cele mai vechi leagăne ale cultului zeiţei De¬meter, nu ar îi de mirare ca numele ei să fie de origine cretană. Această etimologie întîmpină însă obiecţiuni se¬rioase şi este deci mai sigur să nu ne sprijinim pe ea. Ori¬cum ar fi, am găsit motive independente cie a o identifica pe Demeter cu Muma griului, şi dintre cele două specii de gxîne asociate cu numele ei în religia greacă, adică orzul şi griul, orzul a fost poate elementul originar ; într-adevăr, orzul pare să îi fost hrana principală a grecilor in epoca homerică şi. mai mult încă, sini motive să credem că orzul este una dintre cele mai vechi, dacă nu cea mai veche oe-reală cultivată de popoarele ariene. Fără îndoială, folosirea

1 W. Ma.nnhai'dt, Mytliolopi.sc/ip Forscînmgcn (Cercetări de mitologie), 1304.

'

unei existenţe mai bune şi mai fericite într-o lume necu născută, mai luminoasă. - Această reflecţie atît de simplă I) ş,i firească pare a fi suficientă pentru a explica legătura zeiţei griului din Eleusis cu misterul morţii şi cu speranţa - ■unei fericite nemuriră. Căci aluziile pe care le fac.unii scrii¬tori bine informaţi par să exprime faptul că anticii consi¬derau iniţierea în misterele de la Eleusis ca o cheie care deschide porţile paradisului. Nouă ne este fără îndoială uşor să discernem slăbiciunea fundamentelor logice pe care se clădeau speranţe atît de înalte. Dar cel ce se îneacă se 1 agaţă de un fir de pai şi nu trebuie să ne mirăm că grecii, aidoma nouă, cu moartea în faţă, şi multă dragoste de viaţă în inimi, nu se vor fi oprit să cîntărească prea în. amănunt argumentele în favoarea sau împotriva nemu¬ririi omului. Raţionamentul care 1-a satisfăcut pe Pavel şi a îmbărbătat atîţia creştini întristaţi lingă patul de moarte • al celor iubiţi sau la mormîntul lor încă deschid a fost destul.de bun pentru a fi acceptat şi de paginii antichităţii cînd îşi plecau la fel capul sub apăsarea durerii, cînd slaba pîlpîire a vieţii începea să se stingă şi îşi cufundau, privi¬rea în întunericul necunoscutului. De aceea, nu micşorăm în nici un fel valoarea mitului lui Demeter şi al Persefo-nei ■— unul dintre rarele mituri în ca\-e geniul grec, atît de limpede şi de senin, este tulburat de misterul morţii — dacă îi găsim originea in cîteva dintre cele mai familiare, dar-întotdeauna emoţionante, aspecte ale naturii, în melan¬colia şi declinul toamnei şi în prospeţimea şi verdeaţa pri¬măverii; înecată în lumină.

orzului în ritualul religios al vechilor indieni ca şi în cel jî al grecilor antici constituie un argument puternic în fa- 3 voarea marii vechimi a cultivării sale care, după cum ştim,' ™ a fost practicată m Eui'opa de locuitorii aşezărilor lacustre,' J în timpul epocii de piatră.
W. Mannhardt a adunat din folclorul Europei moderne un număr foarte mare de exemple analoage Mumei griului sau Mumei orzului din Grecia antică.
în Germania, grîul este personificat adesea sub numele . de Muma griului. Primăvara, cînd grîul se leagănă în vînt, ţăranii spun : „Iată vine Muma griului", sau „Muma griu¬lui aleargă pe cîmp", sau „Muma griului trece prin grîu". Cînd copiii vor să se ducă pe cîmp, la cules de albăstrele , sau de maci roşii, li se spune să nu plece deoarece Muma griului sade în lanul' cu grîu şi îi va prinde. Sau mai este j denumită, după respectiva recoltă, Muma secarei sau Muma mazării şi copiilor nu li se îngăduie să intre în cîm-pul cu secară sau cu mazăre, speriindu-i cu Muma secarei sau cu Muma mazării. Se crede de asemenea că Muma griului face recoltele să crească. în vecinătatea oraşului Magdeburg, se spune cîteodată : „Va fi un an.bun pentru ' in; ş-a arătat Muma inului". într-un sat din Stiria se spune că Muma griului, sub chipul unei păpuşi făcute din ultimul snop de grîu, îmbrăcată în alb, apare la miezul nopţii pe ogoarele de grîu, pe care le fertilizează străbătîndu-le ; dar dacă se înfurie împotriva vreunui gospodar îi usucă tot grîul.
Muriia griului joacă şi în continuare un rol însemnat în obiceiiuile secerişului. Se crede că. se află în ultimul braţ. de grîu lăsat, necules pe ogor, iar cînd se taie acest ultim

Eraţ^Muma griului este prinsă, gonită sau ucisă. In cel dinţii caz, snopul se aduce acasă cu multă veselie şi e ^Cinstit

ca o fiinţă divină. Este adăpostit în hambar şi, cînd 5>se bate grîul, spiritul reapare. în districtul Hadeln din Ha-'• novra, secerătorii stau în picioare în jurul ultimului snop : şi îl bat cu beţele ca să o alunge pe Muma griului. Ei îşi t strigă unul altuia : „Uite-o ! Loveşte-o ! Bagă de seamă sâ ; au te prindă !" Bătutul snopului continuă pînă cînd se scu-' tură toate boabele ; se crede că atunci Muma griului a fost ■ alungată. în vecinătatea oraşului Danzig, cel care taie ul¬timele spice de grîu face o păpuşă, denumită Muma griului : sau Bătrîna, pe care o aduce acasă cu ultimul car în unele regiuni din HoLstein ultimul snop se îmbracă în haine feme-' ieşti şi este denumit Muma Griului. Acest snop este adus acasă cu ultimul car .şi este înmuiat cu totul în apă. în¬muierea snopului, este fără îndoială o vrajă menită să ' aducă ploaia/în districtul Bi*uck din Stiiia, cea mai veche nevastă din sat, în vîrstă de cincizeci pînă la cincizeci şi , cinci de ani, dă ultimului snop, denumit Muma griului, I înfăţişarea unei femei. Se aleg cele mai frumoase spice din snop şi se împleteşte o cunună împodobită cu flori, pe care cea mai frumoasă dintre fetele satului o duce pe cap acasă la gospodar sau la proprietar ; iar Muma griului este pusă în hambar pentru a feri hambarul de şoareci. în alte sate din acelaşi district, doi băieţi o poartă pe „Muma griului", la sfîrşitul secerişului, în vîrful unei pră¬jini. Băieţii merg în urma fetişcanei care duce cununa pro-! prietarului şi, în timp ce acesta primeşte cununa şi o atîrnă în tindă, „Muma griului" este aşezată pe o grămadă de

-repede dansează în jurul păpuşii cu cea mai frumoasă ■dintre fete. După joc se înalţă un rug. Toate fetele, fie-^care purtînd cunună, dezbracă păpuşa, o rup în bucăţi şi §0 pun pe rug împreună cu florile cu care fusese împo¬dobită. Apoi fata care a terminat prima secerişul aprinde rugul şi foţi cei de faţă înalţă rugăciuni lui Ceres, cerîn-du-i să le dăruiască un an îmbelşugat. Aici, după cum ob¬servă Mannhardt', vechiul obicei a rămas neştirbit, cu' .toate că numele de Ceres sună oarecum profesoral. în Bre-tania de Nord se dă întotdeauna chip de om" ultimului snop ; dar dacă gospodarul este căsătorit, snopul .se face din două părţi şi constă dintr-o păpuşă mai mică clin grîu, aşezată în interiorul unei păpuşi mai mari. Acest snop se 'numeşte snopul-Mumă. Snopul-Mumă se oferă soţiei gospodarului care îl dezleagă şi dă în schimb, ca mulţu¬mire, daruri.

Cîteodată ultimul snop nu se numeşte Muma griului, ei Muma secerişului sau Mama Mare! în provincia Osna-bruck din Hanovra, snopul este denumit Muma secerişu¬lui ; i se dă Înfăţişare de femeie ; apoi scccrătorii dansează •în jurul snopului. în unele părţi din Westfalia, ca să se îngreuneze, ultimul snop de la seceratul secarei este um¬plut cu pietre. Snopul este adue cu ultima căruţă şi este denumit Mama Mare, cu toate că nu i se dă vreo formă anume. în. districtul Erfurt un snop foarte greu, nu neapă¬rat ultimul, este denumit Mama Mare şi este adus cu ul¬tima căruţă pînă la hambar, unde sar cu toţii să-] coboare, rîzînd şi glumind.

1 w. Mannhardft, Mythologische Forschungen.

rişului. Apoi ..Muma griului" se atîrnă în hambar pînă la4j ifîrşitul trcierisului. Cel caro dă ultima lovitură la treiera este numit feciorul Mumei griului ; este legat în snop cvM „Muma griului"', bătut şi purtat prin tot satul. Cununa se J sfinţeşte în biserică în duminica ce urmează şi în ajunul! Paştelui o

fetiţă de şapte ani scuturâ boabele, freci nd spicele "a între ele şi le amestecă apoi cu griul cel tînăr. La Crăciun j paiele din cunună se pun în iesle pentru ca vitele să I crească viguroase. Aici puterea fertilizatoare a Mumei 1 griului reiese foarte clar din amestecarea seminţelor pro-''a venite din corpul ei (căci cununa'se împleteşte din Muma griului) în griul cel nou ; şi punerea paielor in iesle indică înrîurirea Mumei griului asupra animalelor. Şi la slavi ul¬timul snop este numit, după caz, Muma secarei, Muma. ovăzului, Muma orzului şi aşa mai departe., în districtul Tarhow din Galiţia, cununa împletită din ultimele spice se numeşte Muma griului, Muma secarei, Muma mazării.jjj Cununa se pune pe capul unei fete care o păstrează pînă : primăvara, cind se amestecă în griul de sămînţă cîteva| din grăunţele cununei. Şi aici este evidenţiată puterea fer¬tilizatoare a Mumei griului. în Franţa, în vecinătatea loca-' litătii Auxerrc, ultimul snop primeşte numele de Mumă a griului, Mumă a orzului, Mumă a secarei sau Mumă a ovăzului. Snopul rămîne în picioare pe ogor pînă cînd ul¬tima căruţă porneşte spre sat. Atunci, se face o păpuşă îmbrăcată în haine ce aparţin gospodarului şi împodobită cu coroană şi cu brîu albastru sau alb. Se înfige o ramură în pieptul păpuşii care primeşte din acea clipă numele de Ceres. In timpul jocului, seara, Ceres este aşezată pe podea

•

M

• Uneori ultimul snop este denumit ■ Bunica şi este îm¬podobit cu flori, panglici şi cu un şorţ. în Prusia orientală, la secerişul secarei sau al griului, secerătorii strigă femeii care leagă ultimul snop : „Ai prins-o pe Bunica cea bă¬trînă". în vecinătatea Magdeburgului argaţii şi slujnicele se încaieră pentru ultimul snop, numit Bunica. Cel ce pune mîna pe snop se va căsători în anul ce vine, dar soţul sau soţia nu va fi tînăr ; dacă pune mîna pe el o fată, va lua un văduv * dacă ajunge la un bărbat, va lua o babă. Odini¬oară în Silezia, Bunica, o căpiţă uriaşă din trei sau patru snopi," era făcută de cel ce a legat ultimul snop, astfel încît-să semene rit de cît cu un om. în împrejurimile Bel-fastului, ultimul snop primeşte câteodată numele de Bu¬nicuţă. Acest snop nu este tăiat în felul obişnuit ; toii se¬cerătorii îşi aruncă secera în el, încereînd să-1 doboare. Snopul se păstrează pînă toamna (următoare ?). Cel ce reuşeşte să-1 aibă se va căsători în cursul anului.
De multe ori ultimul snop este denumit Bătrîna sau Bătrinul. în Germania i se dă adesea înfăţişare de fe¬meie şi este îmbrăcat ca atare, iar despre cel care îl taie sau îl leagă se spune că „a pus mîna pe Bătrînă". La Al-tisheim, în Suabia, cînd tot grîul de pe o proprietate a fost secerat şi nu a mai rămas decît un singur rînd, toţi sece¬rătorii se opresc în picioare în faţa acestui'rînd ; fiecare taie în grabă partea ce îi revine şi cel ce dă ultima lovi¬tură de seceră „a pus mîna pe Bătrînă'-'. Cînd snopii sînt adunaţi grămadă, cine primeşte Bătrîna, cel mai mare şi mai gros dintre snopi, devine ţinta batjocurii tuturor celor¬lalţi, care îi strigă : „A pus mîna pe Bătrînă, acum trebuie s-o păstreze". Cîteodată, însăşi femeia care leagă ultimul

||snop este numită Bătrîna şi se spune că se va căsători îri sânul următor. La Neusaass, în Prusia occidentală, se dă £? numele de Bătrînă atît ultimului snop — îmbrăcat cu ffilkel şi pălărie, şi împodobit cu panglici — cît şi femeii & care îl

leagă. Atît snopid cît şi femeia sînt aduşi cu ultima |K căruţă şi stropiţi cu apă. în diferite regiuni din nordul Ger-ţ:. maniei, se face la seceriş un simulacru omenesc din ulti-P mul snop, denumit „Batonul" ; se spune despre femeia care 1-a legat că „îl are pe Bătrîn".
în Prusia occidentală, cînd se adună ultima secară, fe-: . meile şi fetele se străduiesc să lucreze repede, căoi nici una ş nu ţine să rămînă ultima şi să-1 capete pe „Bătrîn", adică | o păpuşă făcută din ultimul snop şi pe care persoana care |;.. a terminat ultima munca trebuie să o poarte, mergînd în faţa celorlalţi secerători. în Silezia, ultimul snop se nu¬meşte Bătrîna sau Bătrînul, şi stârneşte nenumărate vorbe de duh. Snopul acesta este neobişnuit de mare şi cîteodată i greutatea i se sporeşte adăugîndu-i-se o piatră. La wengi ';; se spune despre bărbatul sau femeia care leagă ultimul snop la secerişul grîului că „a pus mîna pe Bătrîn". Se face o păpuşă din paie şi spice de grîu împodobită cu flori şi aducînd cu un om. Persoana care a legat ultimul snop tre¬buie să-1 aducă pe Bătrîn în sat, iar ceilalţi fac haz şi îşi •.. bat joc de ea. Efigia se atârnă în gospodărie, unde rămîne pînă la secerişul următor cînd se face un nou Bătrîn.
După cum observă Mannhardt1, persoana numită la fel cu ultimul snop şi. care sade lingă snop în ultima căruţă este, evident identificată în unele dintre aceste obiceiuri cu
1 W . Mannhardt, Mythologische Forschungen.
22%

,

r Bătrina. Dar dacă grîul era secerat înaintea Sărbătorii tu- |;'ţuror sfinţilor, simulacrul se numea Fecioara ; dacă era secerat după apusul soarelui, i se spunea Vrăjitoarea şi se credea că aduce nenorocire. La locuitorii ţinuturilor de¬luroase ale Scoţiei se dă ultimului grîu tăiat la seceriş f?e ■numele de Babă (Cailleach), i'ie cel de Fecioară ; primul par-e a fi mai răspîndit în districtele din vest, cel de al do!-' lea în. ţinuturile din centru şi din răsărit. Despre Fecioară vom vorbi curînd ; ne ocupăm aici de Babă. Un cercetător atent şi bine informat, J. G. Campbell !, preot în singu¬ratica insulă Tiree din Hebrkle, ne oferă următoarea de¬scriere a obiceiului privind Baba secerişului (o Cailleach) : „La seceriş, fiecare se străduia să nu rămînă ultimul la tăiat şi există exemple care dovedesc că atunci cînd munca se făcea în comun se lăsa uneori un rînd întreg netăiat (şi nimeni nu-1 revendica) pentru că se afla în spatele celor¬lalte. Fiecăruia îi era teamă să aibă acasă «foametea gos¬podăriei» (gort a bhaile) sub înfăţişarea unei bătrîne ima¬ginare (Cailleach) pe care ar fi trebuit să o hrănească pînă la secerişul următor. Teama inspirată de această bătrână provoca întrecerea şi dădea naştere unei mari veselii... Cel ce a terminat primul munca făcea din cîteva spice de grîu o păpuşă numită «Baba» şi o trimitea celui mai apropiat vecin, Acesta, la rîndul său, cînd termina şi el munca, dădea păpuşa altuia mai puţin iute şi cel căruia îi rămînea «Baba» în cele din urmă trebuia să o păstreze tot anul.
1 Rev .r. G. Campbell, Superstitiqns of the Highlanda «ud Islcuuis of Scotlaud (Superstiţii în ţinuturile muntoase şi insulele
Scoţiei), 1900.
.^29
j i

■

f

I
\? ■,
I

snopul ; ca sau el îl întruchipează pe spiritul griului care I a fost prins in ultimul snop : cu alte cuvinte, spiritul grîu-
:■ lui este dublu reprezentat : printr-o fiinţă omenească şil printr-un snop. Obiceiul de a înfăşură in ultimul snop per¬soana care îl taie sau îl leagă face şi mai limpede identifi¬carea persoanei cu snopul. La Hermsdorf, în Silezia, se practică regulat obiceiul de a înfăşură în ultimul snop pe femeia care 1-a legat. La Weiden, în Bavaria, cei ce a tăiat, şi nu cel ce a legat ultimul snop. este pus în snop. Aici persoana înfăşurată în griu reprezintă spiritul griului, în¬tocmai cum persoana înfăşurată în ramuri, sau frunze re¬prezintă spiritul arborelui. Adesea ultimul snop. numit Bătrîna. se deosebeşte de ceilalţi snopi prin dimensiune şi greutate. Astfel, în unele sate din Prusia occidentală se face Bâtrîna de două ori mai înaltă şi mai groasă decît un snop obişnuit, iar în mij¬locul snopului se pune o piatră. Snopul este cîteodată atît de greu. incit de-abia poate fi ridicat. La Alt-Pillau, în Samland. se leagă uneori laolaltă opt sau nouă snopi pen¬tru a se face Bătrîna şi omul care o ridică bodogăneşte nemulţumit de greutatea ei. La Itzgrund, în Saxa-Coburg, ultimul snop. numit Bătrina, este făcut foarte mare pentru a se asigura prin acest mijloc o recoltă bună în anul ur¬mător. Astfel, obiceiul de a face ultimul snop neobişnuit de mare şi de greu este o vrajă ce acţionează prin magie simpatetică, pentru a asigura o recoltă îmbelşugată la se¬cerişul următor.
în .Scoţia, cînd se tăia ultimul grîu după Sărbătoarea tuturor sfinţilor, o păpuşă cu chip de femeie făcută din acest grîu. era numită uneori Carlin sau Carlina, adică

li
W , _-·_
*

ii

1
H
i-'s'

în insula Islay, cel din urmă grîu tăiat primeşte mw| mele de Babă (Cauleac/i) şi, după ce şi-a îndeplinit rolulI la seceriş este atirnatâ pe un perete unde rămîne pînă'~ cîrtd trebuie să înceapă aratul pentru recolta anului urmă-1 ■tor. Atunci se, ia de pe perete şi stăpîna casei o împarte;. oamenilor, in prima zi cînd se duc la arat. Ei o pun în^j ■buzunare şi o dau de mîncare cailor, cînd ajung la cîmp. ' Se crede că această acţiune este de bun augur pentru ' viitoarea recoltă şi că aşa se şi cuvine să sfîrşească Baba." .
în Wales se întîlnesc obiceiuri asemănătoare. Astfel, în nordul comitatului Pembroke, se împleteşte un smoc din ultimul grîu tăiat, având lungimea de şase pînă la doispre¬zece ţoii, denumit Vrăjitoarea (wrach); şi multe persoane încă în viaţă îşi pot aminti de unele obiceiuri vechi şi foarte ciudate ce se practicau în asemenea ocazii. Cînd se ajungea la tăierea ultimelor spice de grîu se putea observa printre secerători o frămîntare neobişnuită. îşi aruncau, fiecare pe rînd, secerilc

şi cel ce reuşea să le doboare pri¬mea o cană cu bere pregătită în casă. Se împletea atunci în mare grabă Vrăjitoarea (wrăch) şi era dusă la o gospo¬dărie vecină, unde secerătorii mai erau încă în plină acti¬vitate, absorbiţi de munca lor. Treaba aceasta era făcută de obicei de plugar care însă trebuia să aibă mare grijă să nu fie observat de vecinii săi, căci dacă aceştia l-ar fi văzut apropiindu-se şi ar fi bănuit cît de cît ce are de gînd, l-ar fi silit să facă de îndată cale întoarsă. El se fu¬rişa in spatele unei îngrădituri şi aştepta clipa cînd primul dintre secerătorii vecinului se afla drept în faţa lui şi—1 putea nimeri cu uşurinţă. Atunci arunca deodată ^Vrăji¬toarea" peste gard şi, dacă era posibil, chiar pe secera

^-fruntaşului. Apoi o lua la fugă mîncînd pămîntul şi avea §noroc dacă putea scăpa fără a £1 ajuns din urmă de seee-ftrile ce zburau prin aer, aruncate după el de secerători 'înfuriaţi. în alte cazuri, unul dintre secerători aducea Vrăf jitoarea în gospodărie. Secerătorul se străduia să o duca '■■uscată şi fără să fie văzut ; dar da-jă cei din ogradă îi băc.nuiau intenţia era bun de scărmăneală. Citeodată îl dez-; brăcau aproape pînă la piele sau ii udau cu apă pregătită anume in acest scop, în găleţi şi oale. Dacă reuşea totuşi ' să aducă „Vrăjitoarea." uscată şi fără să fie văzut, stăpmul I casei trebuia să-i plătească o naică amendă, sau cerea be-I rarului o cană cu bere „din butoiul cel mai apropiat de :. perete", în care se credea îndeobşte că se află cea mai bună bere. „Vrăjitoarea" era atârnată cu grijă în cui. în tindă sau în altă parte şi păstrată acolo tot anul. Acest obicei de a aduce „Vrăjitoarea" (wrach) in casă şi de a o ' atîrna acolo se mai practică şi astăzi în unele gospodării din nordul comitatului Pembroke ; dar în zilele noastre nu se mai respectă vechile ceremonii descrise mai sus.
în comitatul Antrim, pînă acum cîţiva ani, cînd secera a cedat definitiv locul secerătorii mecanice, se împleteau cele cîteva spice de grîu rămase neatinse pe cîmp ; apoi secerătorii, cu ochii legaţi, îşi aruncau secerile spre grîul împletit, şi cel ce izbutea să-1 taie îl ducea acasă şi îl punea deasupra porţii. Acest mănunchi de grîu se numea Carley — probabil acelaşi cuvînt ca şi Carlin.
Popoarele slave practică obiceiuri analoage. Astfel, în Polonia ultimul grîu se numeşte în . general Baba, adică Bătrîna. „în ultimul snop, se spune, sălăşluieşte Baba." .Snopul însuşi se numeşte de asemenea, Baba. şi estealcă-•231

: pină în ogradă. Bulgarii fac, din ultimul snop, o păpuşă r-pe care o numesc Regina griului sau Muma griului ; ea Leste îmbrăcată cu o cămaşă femeiască, purtată prin sat şi ;apoi aruncată în rîu spre a se obţine ploaie multă şi rouă : pentru recolta anului următor. Sau Regina griului este arsă şi i se împrăştie cenuşa pe ogoare, fără îndoială pen¬tru a le fertiliza. Numele de Regină, dat ultimului snop, poate fi întîlnit în mod analog în nordul şi în centrul Eu-; ropei. De exemplu, în districtul austriac Salzburg are loc, la sfîrşitul secerişului, o miare procesiune în care o Regină > a spicelor (Ährenkonigin) este trasă într-o căruţă mică de Eiţiva flăcăi. Obiceiul Reginei secerişului pare a fi fosl cu-pent în Anglia. Milton trebuie să-.l fi cunoscut căci scrie în Paradisul pierdui :
în acest timp Adam

Aşteptînd cu nerăbdare întoarcerea ei, a împletit
Cunună din florile cele mai alese, să-i împodobească
' Cosiţele şi sâ-i încoroneze muncile cîmpeneşti, i
La fel cum adesea fac secerălorii cu
Regina culesului.
Obiceiuri de acest fel se practică adesea nu pe cîmpul -care se culege, ci pe arie. Spiritul griului, fugind din faţa lucrătorilor cînd aceştia taie spicele coapte, părăseşte griul secerat şi se refugiază în hambar, unde apare în ultimul snop bătut, şi este nimicit de loviturile îmblăciului, sau îşi ia zborul de acolo în griul încă nebătut al unei gospo-; udării vecine. De aceea, ultimul grîu ce se bate primeşte i numele de Muma griului sau' de Bătrînă. Persoana care dă ultima lovitură cu îmblăciul este numită uneori Bătrâna

9
i

tuit cîteodată din doisprezece snopi mai mici, legaţi, laolaltă. în unele părţi din Polonia, Baba, făcută din ulti-" mul snop, are Înfăţişarea unei femei cu pălărie mare de paie. Baba se aduce cu ultima căruţă de către două fete)., tinere care 6 dau gospodarului, împreună cu o ghirlandă. La legatul snopilor femeile îşi dau silinţa să nu rămină ultimele, căci cea care leagă ultimul snop va face un copil în anul ce urmează. Secerătorii strigă cîteodată femeii care leagă ultimul snop : „O are pe Babă", sau „Ea este Baba". în districtul Cracovia, cînd un bărbat leagă ultimul snop se spune : ,.Bunicul sade în el".; cînd îl leagă o femeie, se spune „Baba sade in el" ; şi însăşi femeia este înfăşurată în snop, în aşa fel încît numai capul-să-i rămînă afară. Astfel învelită in snop, femeia este adusă acasă in ultima căruţă, iar aici întreaga familie o udă pînă la piele. Fe- j meia rămine înfăşurată in snop pînă la terminarea dansu¬lui şi îşi păstrează timp de un an numele de Baba.
In Lituania, numele ultimului snop este Boba (Bă¬trîna). care corespunde cu polonezul Baba. Boba sălăş¬luieşte, se spune, în ultimul grîu rămas în. picioare. Per¬soana care leagă ultimul snop sau dezgroapă ultimul cartof devine ţinta a nenumărate glume ; ea primeşte şi păstrează timp îndelungat numele de Bătrîna Secarei sau. Bătrîna Cartofului. Ultunului snop — Boba — i se dă în¬făţişare de femeie ; este purtat prin sat, cu multă solem¬nitate, în ultima căruţă venită de la seceriş, şi cînd ajunge la gospodărie este udat cu apă ; apoi fiecare dansează cu Boba.
în Rusia se dă adesea ultimului snop chip şi îmbră¬căminte de femeie ; snopul este dus cu jocuri.şi cintece

şi este înfăşurată cu paiele ultimului snop sau i se agaţă. pe spate un snop de paie. Fie că era înfăşurată în paie, ifc' eă le purta pe spate, Bătrîna era dusă prin tot satul, în-' soţită de râsetele tuturora. în unele districte din Bavaria, Turingia şi de aiurea se spune despre omul care bate uita mul snop că o are pe Bătrînă sau pe Bătrîna.. griului; acesta este legat în

paie şi purtat sau dus cu carul prinj sat şi aruncat în cele din urmă pe o grămadă de bălegajl sau pus pe aria unui gospodar vecin care nu a terminat încă treieratul. în Polonia, omul care dă ultima lovitură] kt treierat este numit Baba (Bătrîna) ; este înfăşurat în.. grîu şi purtat într-o căruţă prin tot satul. în Lituania, ■ uneori, ultimul snop nu se treieră ; i se dă înfăţişare de femeie şi este dus în hambarul unui vecin care nu a ter¬minat încă treieratul.
în unele părţi din Suedia, cind o străină apare pe arie I i se pune un îmblăciu în jurul corpului, tulpini de grîu în jurul gîtului şi coroană de spice pe cap, iar secerătorii strigă : „Iat-o pe Femeia griului". în acest caz, străina care apare deodată este considerată spiritul griului pe care 3 îmblăciul tocmai 1-a gonit de pe tulpini. în alte cazuri, soţia gospodarului reprezintă spiritul. Astfel în comuna Saligne (Vendee) soţia gospodarului este legată cu ultimul. snop, într-un cearşaf, este aşezată pe un fel de lectică, dusă la treierătoare şi îmbrîncită sub ea. Apoi se scoate femeia şi se bate snopul, dar şi femeia este scuturată în cearşaf ca şi cînd ar fi vînturată. Identificarea femeii cu griul nu poate fi exprimată mai clar decît prin această Eimulare a bătutului şi■ vînturatului. '

-
, în aceste obiceiuri, spiritul griului copt este considerat ca fiind bătrîn, sau cel puţin ca avînd o vîrstă înaintată. De aici numele de Mumă. Bunică, Bătrînă şi aşa mai de-
' parte. Dar în alte cazuri spiritul griului este considerat
: tînăr. Astfel la Saldern, în apropiere de Wolfenbuttel, cînd s-a secerat secara, se leagă trei snopi cu o funie, în aşa fel incit să alcătuiască o păpuşă, avînd spicele de grîu drept
" 'cap. Această păpuşă este numită Fecioara sau Fecioara griului. Citeodată, se imaginează spiritul griului ca fiind un copil pe, care lovitura secerii 1-a despărţit ele mamă.
, Această credinţă apare în obiceiul polonez de a striga celui ■ care taie ultimele spice de grîu : „Ai tăiat buricul !"
Cin unele districte din Prusia occidentală personajul
..' făcut din ultimul snop este denumit Bastardul şi se înfă¬şură în snop un copil. Se spune că femeia care leagă ultimul
: snop şi care o reprezintă pe Muma griului este pe cale să nască ; ea începe să ţipe ca şi cum ar fi în durerile facerii şi o bătrînă care o reprezintă pe Bunică face pe moaşa. In
! cele din urmă se strigă că pruncul s-a născut ; apoi copilul care a fost legat în snop începe să seîncească şi să smior-căk: ca un sugar-. Bunica leagă un sac în jurul aşâ-zisului prunc, ca şi cînd l-ar înfăţişa, apoi copilul este dus cu multă veselie în hambar, ca să nu răcească rămînînd afară. în alte părţi ale Germaniei de nord, ultimul snop sau păpuşa făcută din el se numeşte Copilul, Copilul secerişului şi aşa
'mai departe şi se strigă femeii care leagă ultimul snop :
. „Vei avea copilul". -„
| , în unele părţi ale Scoţiei, ca şi în nordul Angliei, se numeau Kirn ultimele spice de grîu tăiate pe cîmp, la
835

îu pe care le taie secerătorii în fiecare gospodărie se nu¬mesc Fecioara sau in limba galică Muidhdeanbuain, ad litterain ,,Fecioara tunsă". De cîştigarea Fecioarei se leagă unele superstiţii. Se crede că, ajunsă la o persoană tînără, este o prevestire că ea se va căsători înainte de secerişul următor.

Din această cauză, sau poate şi din altele, se ajunge la o întrecere între seeerători ca să capete Fecioara şi secerătorii recurg la diferite stratageme pentru a-şi atinge scopul. Adesea cîte unul va lăsa, de pildă, cîteva spice de- grîu neatinse, acoperindu-le cu pămînt pentru a le feri de ceilalţi, pînă cînd se seceră tot restul griului de pe ogor. Bineînţeles că sînt mai mulţi care încearcă acelaşi şiretlic şi cel care rămîne cel mai calm' şi are mai multă răbdare obţine distincţia dorită. După ce a fost tăiată, Fe¬cioara este împodobită cu panglici ca păpuşile şi atîrnată pe un perete al gospodăriei. în nordul Scoţiei, Fecioara se păstrează cu grijă, pînă în dimineaţa Crăciunului, cînd se împarte la vite „ca să le dea vlagă în timpul anului". în apropiere de Balquhidden, în Perthshire, cea mai tînără fată care lucrează pe ogor taie ultimul braţ de grîu, căruia i se dă forma unei păpuşi grosolane, îmbrăcînd-o în haine de hîrtie şi împodobind-o cu panglici. Păpuşa este denu¬mită Fecioara şi este păstrată în gospodărie, de obicei deasupra căminului timp îndelungat, cîteodată pînă este :' adusă cea din anul următor. Autorul acestei cărţi a asistat la ceremonia tăierii Fecioarei la Balquhidder, în septem¬brie 1888. O doamnă din cercul său de prieteni 1-a infor-piat că, pe vremea cînd era foarte tînără. a tăiat.de mai
237

„cîştigă kirnul". Braţul de grîu era îmbrăcat apoi ca o pă-'g pusă de-a copiilor şi i se dădea numele de pruncul-kirn, pă-:ja puşa-kirn sau Fecioara. în Berwickshire, pînă la mijlocul'^ secolului al XlX-lca secerătorii se luau îndîrjiţi la între- J cere pentru tăierea ultimului grîu rămas în picioare. Ei se .; adunau, la o oarecare distanţă, în faţa griului netăiat şi . îşi aruncau pe rînd secera spre el; cel ce reuşea să-1 taie: îl dădea fetei care îi plăcea mai mult. Fata făcea din griul astfel tăiat o păpuşă-kim şi o îmbrăca, apoi se ducea pă-pusa la gospodărie unde rămînea atîrnată pînă la secerişul I următor, cînd o nouă păpuşă-kim o înlocuia. La Spot-tiswoode, în Berwickshire, seceratul ultimelor spice de grîu la recoltare se numea „tăiatul Reginei", aproape tot atît de des ca şi „tăiatul kirnului". Nu se tăia prin aruncarea • secerilor. Unul dintre secerători se învoia să fie legat la ochi, apoi, cu o seceră în mină, era învîrtit de două sau trei ori în loc de către tovarăşii săi, .şi i se spunea să taie kirnul. Secerătorul bîjbîia, lovea furios în gol cu secera, provocînd multă ilaritate. După ce s-a obosit zadarnic şi a renunţat să mai încerce, se legau ochii unui alt seceră-tor care îi lua locul şi aşa mai departe, pînă cînd în cele din urmă cineva reuşea să taie kirnul. Cel ce a reuşit să-1 taie era săltat de trei ori în aer şi aplaudat de tovarăşii săi ; de muncă. La Spottiswoode, pentru împodobirea sălii în" .care avea loc ospăţul kirnului şi al hambarului unde se dansa, două femei făceau în fiece an păpuşi-kirn sau Re-' gine ; şi multe asemenea efigii rustice ale spiritului griului puteau fi văzute atîrnate laolaltă.
236 .-'.''
- ni 11 ■ i '. . ■ ———■ ' ■ '■■

multe ori Fecioara, la cererea secerătorilor din vecrnătat oraşului Perth. Se dădea numele de Fecioară ultimi tulpini de griu rămase în picioare ; un secerător le ţinea în sus pentru ca ea să le poată tăia. Apoi snopul se pîetea, era împodobit cu panglici şi atîrnat într-un loc
." Vedere pe peretele din bucătărie, unde rămînea pînă ce aducea noua Fecioară, în anul următor. în acest ţinut mai numea Fecioară cina secerişului ; la această cină se^ cerătorii dansau.
în unele gospodării situate pe Gareloch, în Dumbar-tonshire,

prin 1830, se numea Fecioară ultimul braţ dej grîu rămas în picioare. Acest braţ de grîu era împărţit în | două şi se împletea ; apoi o fată, despre care se spunea că va avea mult noroc şi se va mărita în cursul anului, îl tăia cu secera. După ce împletitura era tăiată, secerătorii se adu¬nau în jurul ei şi îşi aruncau secerile în aer. Fecioara era J împodobită cu panglici şi atârnată în bucătărie aproape de tavan, unde era păstrată mai mulţi ani, menţionîndu-se data cînd a fost atîmată. Se puteau vedea cîteodată cinci sau şase Fecioare atîrnînd laolaltă pe cîrlige. Cina sece¬rişului era numită Kirn. în alte gospodării din Gareloch ultimul braţ de grîu era numit Capul Fecioarei sau Capul; era împletit cu grijă, uneori era împodobit cu panglici şi atîrnat în bucătărie unde rămînea un an, iar la împlinirea
1 anului se dădeau grăunţele la păsări.
. în Aberdeenshire „o procesiune voioasă de secerători , aduce la gospodărie ultimul snop tăiat, sau «Fecioara». ■«Fecioara» este oferită stăpînei casei, care o îmbracă şi o-păstrează pînă cînd prima iapă fată un mînz. Atunci«Fe-',238

Hpoara» este dată iepei ca primă hrană. Nerespectarea aces¬tei practici ar avea efecte nenorocite pentru mînz şi, în ge-ineral, ar provoca dezastre în muncile agricole ale ano¬timpului." în nord-estul aceluiaşi comitat Aberdeen ulti¬mul snop se numea în mod curent snopul clyack. Acest :Snop era tăiat de cea mai tînără fată aflată de faţă şi era ŞSmbrăcat' femeieşte. Snopul era adus cu mare alai şi păs-fţrat pînă în dimineaţa de Crăciun cînd era dat unei iepe ce urma să fete, dacă o asemenea iapă exista în gospoda¬ra;, iar dacă 'nu exista, snopul era dat celei mai bătrîne Sraci cu viţel. în alte părţi, snopul era împărţit tuturor va¬cilor şi viţeilor sau tuturor cailor şi vitelor gospodăriei. în Fifeshire, o iată tînără taie ultimul braţ de grîu, numit Fe-i£ cioara, din care se împleteşte rudimentar o păpuşă împo-K dobită cu panglici, care se atîrnă pe peretele bucătăriei, t. unde va râmîne pînă în primăvara următoare. Şi in In-§§-. vex-nes.ssh.ire precum şi în Suthcrlandshire se practica I obiceiul de a tăia „Fecioara" la seceriş.
. Denumirile, de Mireasă, Mireasa ovăzului şi Mireasa I griului, date cîteodată în Germania ultimului snop şi I femeii care îl leagă, atribuie spiritului griului o vîrstă ceva mai coaptă, totuşi încă tînără. în apropierea localităţii . ÎMuglitz, în Moravia, se lăsa la seceriş o mică parte din grîu I în picioare, după ce tot restul griului a fost secerat. O fată tînără taie acest ultim grîu în voioşia generală a secerata-iilor. Fata poartă pe cap o cunună din spice de grîu şi pri¬meşte'.numele de Mireasa griului. Se crede că ea se va I mărita chiar în acel an. în apropierea localităţilor Roslin şi Stonehaven, în Scoţia, ultimul braţ de grîu tăiat „pri-

J3.9

In aceste ultime exemple, spiritul griului este personi¬ficat sub o dublă formă, masculină şi feminină. Spiritul apare însă cîteodată sub două forme, ambele feminine, bă-trînă şi tînără, corespunzînd întocmai cu Demcter şi Perse-fona a grecilor, dacă interpretarea pe care am dat-o acestor divinităţi este exactă. Am văzut că în Scoţia, mai ales la populaţiile vorbind limba galică, ultimul grîu tăiat pri¬meşte uneori numele de Babă, iar alteori pe cel de Fecioară, în unele regiuni din Scoţia, la seceriş, se taie în acelaşi timp şi o Babă (Cailleach), şi o Fecioară. Relatările pe care le avem în legătură cu acest obicei

nu sînt nici foarte clare şi nici prea consecvente, dar în general regula pare a fi că acolo unde atît Fecioara cit şi Baba (Cail¬leach) se alcătuiesc din grîul secerat la cules, Fecioara este făcută din ultimele tulpini rămase în picioare, şi o păstrează ţăranul de pe al cărui ogor au fost tăiate spicele, în timp ce Baba este întocmită din alte spice, uneori din primele spice tăiate şi este dată întotdeauna unui gospodar mai mocăit care încă nu şi~a terminat secerişul, pe cînd vecinul său mai sprinten şi-a adunat tot grîul. Astfel în timp ce fiecare ţăran îşi păstrează Fecioara ca întrupare a spiritului tînăr şi fertil al griului, se descotoroseşte de Babă cît poate de repede, treeînd-o la vecin, aşa că bătrîna doamnă poate face ocolul tuturor gospodăriilor din ţinut înainte.de a găsi un loc unde să-şi odihnească venerabilul cap. Ţăranul la care găseşte în sfîrşit adăpost este, bine¬înţeles, cel care a terminat ultimul secerişul în toată re¬giunea şi, deci, cinstea de a păstra este mai degrabă o de¬făimare. Se crede că acest ţăran este condamnat la sărăcie
241
ic

mea numele de «Mireasă»- şi era aşezat pe bress, consolai căminului ; avea o panglică legată sub numeroasele ei 3 spice şi o altă panglică în jurul mijlocului''.
Ideea pe care numele de Mireasă o presupune este a oîteodată făcută şi mai vizibilă prin reprezentarea puteri-ig lor de reproducere ale vegetaţiei ca mire şi mireasă. în \ Vorharz, un „Ora" şi o „Femeie" a ovăzului, înfăşuraţi în 'i paie, dansează la sărbătoarea secerişului. în sudul Saxo- I niei, un „Mire" şi o „Mireasă" a ovăzului joacă un rol rm-"| portant la sărbătoarea recoltei. Mirele ovăzului este un - bărbat înfăşurat în paie de ovăz ; Mireasa ovăzului este un I bărbat îmbrăcat femeieşte, dar fără să fie învelit în paie. 1 Amîndoi sînt duşi într-o căruţă pînă la circiuma unde are, loc jocul. La începutul jocului, dansatorii rup unul după altul mănunchiurile. de ovăz de pe Mirele ovăzului, iar acosta se luptă să le păstreze ; în cele din urmă, toate spi¬ cele sînt smulse şi Mirele rămîne despuiat pradă rîsetelor şi glumelor. în.Silezia austriacă, tinerii /celebrează la sfirşi-tul secerişului ceremonia „Miresei griului". Femeia care a legat ultimul snop joacă rolul Miresei griului ; ea poartă pe . cap coroana secerişului făcută din spice de grîu şi din flori. Astfel gătită, stînd în picioare lîngă Mire, într-o căruţă trasă de o pereche de boi şi înconjurată de domnişoare de onoare — căci se imită întru totul alaiul de nuntă ■—, este dusă la circiumă, unde jocul se prelungeşte pînă în zori. 5 Ceva mai tîrziu, în acelaşi anotimp, se celebrează cu
jj
aceeaşi pompă rustică nunta Miresei ovăzului. Aproape dej Neisse, în Silezia, Regele ovăzului şi Regina ovăzului, îm¬ brăcaţi pitoresc ca miri, sînt aşezaţi pe o grapă şi traşi de. boi pînă în sat. . . *
240

î V
i ;
•fi

m
■ •
liţfti
'.■'.-

îl

sau are obligaţia de a ..furniza grîu", în viitorul sezon 3 „pentru nevoile ţinutului". De asemenea, am putut vedea'•I că în Pembrokeshire, unde ultimul grîu tăiat nu primeşte numele de Fecioară, ci pe cel de Vrăjitoare, acest snop este degrabă dat unui vecin care nu şi-a terminat încă lucrul la cîmp, şi nu s-ar putea spune că el moare de bucurie pri-mindu-1. Dacă Baba reprezintă spiritul griului din anul ce s-a scurs, cum stau pesemne lucrurile pretutindeni unde ea este opusă Fecioarei, e destul de firesc ca farmecele ei ofi¬lite să prezinte mai puţină atracţie pentru ţărani decîţ boiul plin de viaţă al fiicei sale, care va deveni, la rândul ei, muma grăunţelor aurii, cînd anul ce se scurge va fi adus o altă toamnă. Aceeaşi dorinţă de a scăpa de stearpa Mumă a griului, trecînd-o pe nevăzute altcuiva, apare clar în unele obiceiuri practicate la sfîrşitul treieratului, mai ales în obiceiul de a strecura o păpuşă hidoasă din paie la un vecin care îşi mai treieră încă griul. Obiceiurile de seceriş pe care tocmai le-am descris pre¬zintă o analogie izbitoare cu obiceiurile de primăvară pe care le-am studiat în această lucrare anterior. La fel cum, în obiceiurile de primăvară, spiritul arborelui este re¬prezentat în acelaşi timp atît de un arbore cît şi de o per¬soană, tot aşa în obiceiurile de seceriş spiritul griului este ! reprezentat totodată atît prin ultimul snop, cît şi prin per¬soana care îl taie, îl leagă, sau îl bate. Echivalenţa care se stabileşte între snop şi această persoană o arată atît faptul că i se dă acelaşi nume şi că e înfăşurată în acest snop, cît şi regula, respectată în unele locuri, după care, atunci cînd snopul este denumit Mumă, nevasta cea mai vîrstnică tre-

■ buie să-i dea forma de om, iar eînd este denumit Fecioară, |cea mai tînără fată trebuie să-1 taie. Aici vîrsta celui ce-1 ■ întruchipează corespunde cu presupusa vîrstă a spiritului griului, la fel cum victimele omeneşti oferite de mexicani pentru a face să crească porumbul variau după vîrsta po¬rumbului. Căci, în obiceiul mexican, ca şi în obiceiul euro-I pean, fiinţele omeneşti erau mai degrabă reprezentanţi ai spiritului griului decît victime oferite acestui spirit. De asemenea, se atribuie spiritului griului aceeaşi influenţă fertilizatoare pe care se crede că o.exercită spiritul arbo¬relui asupra vegetaţiei, vitelor şi chiar asupra femeilor. Această presupusă influenţă asupra vegetaţiei reiese, de exemplu, din practica de a lua cîtcva seminţe din ultimul snop (unde, de obicei, se socoteşte că s-ar afla spiritul griu¬lui) şi de a le împrăştia prin griul tînăr primăvara, sau dea le amesteca cu grîul de sămînţă. Presupusa lui influenţă asupra animalelor apare lămurit din faptul că ultimul snop este dat unei iepe cu mînz, sau unei vaci cu viţel sau cailor în ziua cînd începe aratul. în sfîrşit, influenţa pe care ar avea-o asupra femeilor este indicată de obiceiul de a oferi nevestei ţăranului Snopul Mumă, făcut astfel încît să arate ca o femeie însărcinată, precum şi de credinţa că femeia care leagă ultimul snop va avea un copil in anul următor ; de asemenea, poate şi de ideea că aceea care capătă snopul se va mărita în curînd. Este deci limpede că aceste obiceiuri ale primăverii şi ale secerişului sînt bazate pe aceleaşi vechi moduri de gîn-dire şi fac parte din acelaşi păgînism primitiv, pe care stră¬moşii noştri îl practicau fără îndoială cu mult înainte, de

4."Kitualurue sini. mai aegraua inugiuv: uuun, yiuyiua-torii. Cu alte cuvinte, ţelul dorit se atinge nu obţjnînd bunăvoinţa divinităţilor prin sacrificii, rugăciune şi pro¬

slăvire, ci prin ceremonii despre care se crede, aşa cum ara mai explicat, că influenţează cursul naturii direct, prin simpatie fizică sau prin asemănarea între ritual şi efectul pe care acesta ar urnia să-1 producă. ■ i !;
: Judecind în lumina acestor precizări, obiceiurile de pri¬măvară şi toamnă ale agricultorilor noştri europeni pot îi clasate ca primitive. Căci nu se alege vreo categorie spe¬cială de persoane şi nici locuri anumite pentru a le prac¬tica ; oricine, stăpîn sau slugă, băiat sau fată, le poate înde¬plini ; ele se practică nu în temple sau biserici, ci în păduri şi pe pajişti, pe lîngă pîraie în hambare, pe arie, pe lanuri, la cules sau în casele ţărăneşti, pe podele. Fiinţele supra¬naturale despre care se presupune că sălăşluiesc în ele sînt mai degrabă spirite decît divinităţi : funcţiile lor sînt limir tate la anumite domenii bine definite ale naturii ; au nume generale, ca Muma griului, Bătrîna, Fecioara şi nu nume proprii ca Demeter, Persefona, Dionysos. Atributele lor generale sînt cunoscute, însă povestea lor proprie şi carac¬terul lor nu formează subiecte mitice. Ele există mai de¬grabă în categorii decît ca indivizi, şi membrii unei cate¬gorii nu pot fi deosebiţi între ei. De exemplu, fiece gospo¬dărie îşi are o Mumă a griului, o Bătrînă sau o Fecioară ; dar fiecare Mumă a griului se aseamănă întru totul cu toate celelalte şi tot astfel'Bătrinele şi Fecioarele. în sfîrşit, în aceste obiceiuri ale secerişului, ca şi în obiceiurile de pri-

iMlllt

■

zorile istoriei. Printre caracteristicile unui ritual primitiv putem cita următoarele :
1; Nu există o categorie anumită de persoane desem¬nate să îndeplinească ritualurile ; cu alte cuvinte nu există preoţi. Ritualurile pot ti îndeplinite de orişicine atunci cînd • nevoia o cere.
2. Nu se aleg locuri anumite pentru îndeplinirea ritua¬lurilor ; cu alte cuvinte nu există temple. Ritualurile pot fi, îndeplinite orişiunde, cînd nevoia o cere.
3. Se recunosc spirite, nu zei. a) Spre deosebire de zei, activitatea spiritelor este limitată la anumite domenii ale naturii. Numele lor sînt denumiri generale, nu nume pro¬prii. Atributele lor sînt mai degrabă generice decît indivi¬duale ; cu alte cuvinte, există un număr nelimitat de spi¬rite din fiecare categorie, şi indivizii dintr-o categorie se aseamănă foarte mult între ei ; nu au o individualitate dis¬tinctă şi bine marcată ; nu există vreo tradiţie acceptată şi curentă în ceea ce priveşte originea, viaţa, faptele şi ca¬racterul lor. b) La rîndul lor, spre deosebire de spirite, zeii nu sînt limitaţi la anumite domenii ale naturii. Este adevărat că, în general, există un domeniu asupra căruia domnesc ca peste ţinutul lor propriu ; dar nu sînt riguros limitaţi la acest domeniu ;. îşi pot exercita puterea, fie în bine, fie în rău, în multe alte sfere ale naturii şi ale vieţii. De asemenea, zeii au nume personale sau proprii ca De-meţer, Persefona, Dionysos şi caracterele lor specifice pre¬cum şi povestirile despre ei sînt fixate prin mituri curente şi reprezentări artistice. •

măvară. ritualul este mai degrabă magic decît propitiato-1 riu.

Ne-o dovedeşte faptul că Muma griului este aruncată în rîu spre a obţine pe această cale ploi şi rouă pentru re¬colte, că se măreşte greutatea Bătrînei pentru ca secerişul să fie bogat, că se amestecă.grăunţele ultimului snop iiVce¬realele de primăvară şi, în sfîrşit faptul că ultimul sr.op se dă vitelor pentru ca acestea să crească viguroase.

CAPITOLUL XLVI
MUMA GRIULUI ÎN DIFERITE ŢĂRI
i
1. Mura a griului in America. Popoarele eu¬ropene, antice şi moderne, nu au fost singurele care au personificat grîul sub înfăţişarea unei 2eiţe mume. Aceeaşi ideie simplă s-a născut şi la alte popoare de agricultori din colţuri îndepărtate ale lumii şi a fost aplicată la alte cereale indigene nu numai la orz şi grîu. Dacă în Europa este cu¬noscută, o Mumă a griului şi o Mumă a orzului, în America există o Mumă a porumbului, iar In Indiile Orientale o Mumă a orezului. Voi ilustra acum aceste personificări,'în-oepînd cu personificarea americană a porumbului.
Am văzut că la popoarele europene există obiceiul de a păstra, de la p recoltă la alta, în hambar, tulpini împletite din. ultimul snop de grîu sau o păpuşă făcută din ele. Fără îndoială că, păstrîndu-se o întruchipare a spiritului griului, scopul este, sau mai degrabă era la origine, menţinerea în viaţă şi activitate, a acestui spirit însuşi de-a lungul între¬gului an, pentru ca griul să crească mare şi recolta să fie bogată. în sprijinul acestei interpretări a obiceiului din toate punctele de vedere, vine un obicei similar practicat de vechii peruani şi descris după cum urmează de vechiul
m

.plantele folositoare că sînt însufleţite de o fiinţă divină da-,-torită căreia cresc. Potrivit fiecărei plante, aceste fiinţe dt-»vine erau numite Muma porumbului (Zara-mama). Muma Ejinoiei (Quinoa-mama), Muma coca (Coca-mama). Muma. ;, cartof ului (Axo-mama). Se făceau chipuri ale acestor mume divine, din spice de porumb şi respectiv din frunze de ■ quirioa şi coca ; figurile erau îmbrăcate în haine femeieşti t şi erau adorate: Muma porumbului era înfăţişată de o pă-Ipuşă îmbrăcată în veşminte femeieşti : indienii credeau că „mumă fiind, ara puterea să producă şi să aducă pe lume , mult pormnb". Probabil din această cauză Acosta 1-a înţe¬les'greşit pe informatorul său,-Muma porumbului descrisă ;.de el nefiind grînarul (Pirua).'ci legătura de porumb îm¬brăcată în haine bogate. Muma peruană a porumbului, la tel .ca Fecioara recoltei de la Balquhidder, se păstra timp de un , an pentru ca bobul să crească mare şi să se înmulţească cu ajutorul ei. Dar, de teamă că n-ar avea destulă putere ca să ; dureze pînă la următoarea recoltă, Muma porumbului era întrebată în cursul anului cum se simte, iar dacă răspundea că se simte slăbită era azvîrlită în foc şi se făcea o nouă Mumă a porumbului „pentru ca sămînţa porumbului să nu piară". Trebuie să subliniem că avem aici o confirmare pu¬ternică a explicaţiei, date mai înainte, a obiceiului de a omorî zeul, periodic sau ocazional. Ca regulă generală, i se permitea Mumei porumbului să trăiască un an. în cursul căruia se putea presupune cu îndreptăţire că puterea ei ră-mînea neştirbită ; dar la orice semn de slăbire a acestei puteri era dată pradă morţii, de teamă ca porumbul a cărui existenţă depindea de ea să nu se ofilească şi să piară, iar nu

—

istoric spaniol Acosta : 1 „Ei luau o parte din porumbul cel mai productiv care creştea pe ogoarele lor şi îl păstrau, cu anumite ceremonii şi veghind trei nopţi, într-un grînar nu¬mit Pirua ; îmbrăcau acest porumb în cele mai bogate veş¬minte pe care le aveau, apoi adorau şi acordau cea mai mare veneraţie acestui,Pirua astfel învelit şi îmbrăcat, spunînd că este Muma porumbului pe care au moştenit-o şi că, procedînd astfel, porumbul va creşte mare. şi se va păstra. In această lună (luna a şa'sea, corespunzînd lunii mai) ei aduc sacrificii deosebite şi vrăjitoarele îl întreabă pe Pirua dacă are destulă putere să dureze pînă în anul următor ; dacă răspunsul este nu. ei duc acest porumb la gospodăria de unde l-au adus ca să fie ars, potrivit cu posi¬bilităţile fiecăruia ; apoi fac un alt Pirua, cu aceleaşi cere¬monii, spunînd că îl reînnoiesc, pentru ca sămînţa porumbu¬lui să nu piară ; dacă'răspunde ca are destulă putere să mai dureze, îl păstrează pînă în anul următor. Atare deşer¬tăciune fără rost continuă pînă în zilele noastre şi obiceiul . de a avea un Pirua este foarte răspîndit la indieni." Această descriere a obiceiului pare să cuprindă o gre¬şeală. Probabil nu grinarul (Pirua), ci mănunchiul de po¬rumb îmbrăcat era cinstit de peruani şi considerat Muma porumbului. Această presupunere este confirmată prin amănuntele pe care le aflăm din altă sursă despre obiceiul peruan. Ni se povesteşte că peruanii credeau despre toate

1 Jose de Acosta (1540—1G00) — misionar spaniol iezuit, autor al mai multor lucrări asupra istoriei naturale a Americii spaniole, scrise in urma călătoriilor sale în Peru şi Mexic. Historia natural 1) moral de las Indias (Istoria naturală şi morală a Indiilor), 1590, tradusă şi în engleză, este o apologie a politicii de dominaţie şi supraveghere a coloniilor de către coroana Spaniei

jitii"' fMMMt

1
' j'
! •
\ I
7
"

locul ei era luat de o Mumă a porumbului nouă şi guroasă.
2. Muma orezului In Indiile Orientale, Dacă cititorul mai are îndoieli privind sensul obieeiurilo: legate de recoltă, pe care ţăranii europeni le practică d< cînd se ştiu, aceste îndoieli vor fi poate risipite prin compa¬rarea lor cu obiceiurile practicate la recoltarea orezului de către malaezii şi clyakii din Indiile Orientale. Căd„ spre deosebire de ţărănimea noastră, aceste popoare răsăritene; n-au depăşit stadiul mental în care obiceiurile au luat naş¬tere ; teoria şi practica lor sînt încă la unison ; pentru ele 1 riturile ciudate, care în Europa şi-au pierdut de multă vreme importanţa, devenind un fel de fosile, distracţie de măscărici şi motiv de nedumerire pentru cei instruiţi, con-/ tinuă să fie realităţi vii, despre care pot da socoteală în mod inteligibil şi demn de încredere. De aceea studiul cre¬dinţelor şi .obiceiurilor lor în legătură cu orezul aruncă o oarecare lumină asupra sensului ritualurilor griului în Grecia antică şi în Europă modernă.
întregul ritual pe care îl îndeplinesc malaezii şi clyakii în legătură cu orezul este bazat pe concepţia simplă că ore¬zul e animat de im suflet aidoma celui pe care aceste po¬poare îl

atribuie oamenilor. Ei explică fenomenele repro¬ducerii, creşterii, ofilirii şi morţii orezului cu ajutorul aceloraşi principii prin care explică şi fenomenele cores¬punzătoare cînd e vorba de fiinţe omeneşti. îşi închipuie că în fibrele plantei, ca şi în corpul omului, se află un anumit element vital, atît de independent de plantă încît poate fi 'despărţit o vreme complet de ea, fără urmări fatale, deşi, dacă absenţa sufletului s-ar prelungi peste anumite limite,

ta s-ar ofili şi ar muri. Acest element vital deşi sepa-,bll este ceea ce numim, în lipsa altui eu vuit mai bun, lctul plantei, la fel cum se presupune în general că şi lîktul omului ar fi un element vital şi separabil similar; i pe această teorie sau mit al sufletului plantei se clădeşte tregul cult al cerealelor, la fel cum întregul cult al morţi¬lor este construit pe teoria sau mitul sufletului omenesc, o suprastructură foarte puternică, durată pe o temelie fragilă şi precară.
Crezînd că orezul este animat de un suflet asemenea celui al omului, indonezienii îi acordă în mod firesc res¬pectul şi consideraţia pe care le au şi faţă de semenii lor. Ei se poartă cu orezul în floare ia fel cum se poartă cu o femeie însărcinată ; nu trag cu puşca şi nu fac zgomote mari pe cîmp, căci altfel ar speria orezul atît de tare, încît acesta ar avorta şi nu ar mai produce boabe ; şi din acelaşi motiv nu vorbesc despre cadavre sau despre demoni pe cîmpurile de orez. Mai mult decît atît, ei hrănesc orezul în floare cu felurite mmcăruri despre care se crede că sînt bune pentru femeile gravide ; iar cînd firele de orez încep şă se iveascâ, sînt privite ca nişte prunci şi femeile se duc pe cîmp şi le hrănesc cu terci de orez ca pe copii. în ase¬menea comparaţii fireşti şi evidente între plante şi femeia care naşte, între bobul tînăr şi prunc, trebuie căutată ori¬ginea concepţiei greceşti înrudite, despre Muma griului şi. Fiica griului, Demeter şi Persefona. Dacă temătorul suflet feminin al orezului poate fi înspăimîntat atît de mult încît să lepede rodul chiar şi din pricina unor zgomote ceva mai puternice», este uşpr să ne imaginăm ce sentimente trebuie săr-I frământe cu prilejul recoltei, cînd oamenii sînt nevoiţi

:dut.căzînd pe pământ sau pe care le-au mîncat căprioarele, maimuţele şi porcii. în acest scop preoţii au inventat cele mai felurite instrumente. De exemplu, unul dintre ele este [iui vas de bambus prevăzut cu patru cîrlige, făcute din lemnul unui arbore fructifer, cu ajutorul cărora sufletul plecat al orezului poate fi agăţat şi adus înapoi în vasul care se atîrnă apoi undeva în casă. Uneori se folosesc în 'acelaşi scop două mîini cioplite din .lemnul unui arbore fructifer. ŞL ori de cîte ori scoate orez pentru casă. femeia' kayan trebuie să cîş;tige bunăvoinţa sufletelor orezului din grînar, altfel acestea se vor supăra că li s-a răpit substanţa. _Şi karenii din Birmania resimt aceeaşi nevoie stringentă 'de a pune sufletul orezului la adăpost pentru ca recolta să fie bună. Cînd cîmpul de orez nu dă în floare, karenii cred că sufletul (kelah) orezului este despărţit într-un oarecare fel de orez. Dacă sufletul nu poate fi chemat înapoi, recolta va fi slabă. Pentru rechemarea sufletului (kelah) orezului se foloseşte următoarea formulă : „O, vino. kelah al orezu¬lui, vino L Vino pe cîmp. Vino la orez. Vino în fiecare soi de seminţe. Vino la rîul Kho, vino la rîul

Kaw ; vino din locul unde aceste riuri se intîlncsc. Vino din apus, vino clin răsărit. Vino din gîtlejul păsării, din stomacul maimuţei, din gîtul elefantului. Vino din izvoarele rîurilor şi clin gurile lor. Vino din ţara lui Shan şi a lui Burman. Vino din împărăţiile îndepărtate. Vino din toate grînarele. O, kelah al orezului, vino la orez."
.Muma griului la ţăranii noştri europeni îşi are pere¬chea în Muma orezului minangkabauerilor din Sumatra. Minangkabauerii, atribuie în mod clar orezului un suflet şi afirmă uneori că orezul zdrobit aşa cum se obişnuieşte are
253

m

să se supună tristei necesităţi de a tăia orezul cu cuţitul;1 în acest moment cu deosebire critic trebuie să se ia toate precauţiile cu putinţă pentru ca inevitabila operaţie să fie înfăptuită astfel încît spiritul să nu-şi dea seama şi să aibă 5 cît mai puţine dureri. Din acest motiv, tăiatul orezului de| sătnînţă se face cu cuţite di? formă specială, lama rămmmdi ascunsă în mîna secerătorului ca să nu sperie sufletul ore-j •/ului pînă în ultima clipă, cînd capul este tăiat aproape j înainte de a înţelege ce i se întîmplă ; şi, din acelaşi delicat motiv, cei ce muncesc pe cîmp vorbesc într-un anume chipl pe care se crede că spiritul orezului nu-1 poate pricepe ; în felul acesta el nu e prevenit şi nici măcar nu bănuieşte cejj se întîmplă, pînă cind orezul nu e strîns m coş în deplină siguranţă.
Printre popoarele indoneziene care personifică orezul în acest mod putem considera populaţia kayan sau bahaus, din Borneo central, drept tipică. Pentru apune la adăpost şi a reţine sufletul nestatornic al orezului, kayanii recurg la o sumedenie de mijloace. Printre uneltele folosite in acest scop se află o scară în miniatură, o spatulă, un coş cu cîrligc, spini şi funii. Cu ajutorul spatulei preoteasa îm¬pinge sufletul în jos pe scăriţă pînă în coş, unde bineînţe¬les este ţinut pe loc de cîrlige, spini şi funii ; iar după ce a prins sufletul şi 1-a făcut prizonier prin aceste mijloace, preoteasa îl duce în hambarul pentru orez. Uneori se folo* seşte în acelaşi scop de o cutie de bambus şi o plasă. lai pentru a asigura o recoltă bună în anul următor este ne¬cesar nu numai să împiedici să plece sufletul tuturor boa¬belor de orez depozitate în grînar la loc sigur, ci şi să atragi şi să întorci înapoi sufletul tuturor boabelor care s-au pier-

252

gust mai bun docît orezul măcinat în mori, deoarece-moară orezul este zdrobit şi bătut în aşa fel încît sufletulj fuge din el. La fel ca locuitorii insulei Java, ei cred că ore-*] zul se află în grija specială a unui spirit feminin numit,' Saning Sari, considerat atît de strîns legat de plantă încîtl orezul este numit adesea cu numele său, aşa cum la ro-^J mani grîul putea fi numit Ceres. Saning Sari este uneorijj reprezentată prin anumite tulpini sau boabe numite indoea .» padi, c/'.oa ce înseamnă, literal, „Muma orezului", un nume » dat adesea însuşi spiritului păzitor. Aşa-zisa Mumă a ore- ^ zului prilejuieşte ceremonii care au loc la jDlantarea şi re¬coltarea orezului, precum şi pe durata păstrării sale în \ hambar. Cînd sămînţa orezului urmează să fie semănată în răsadniţă, unde, în sistemul cultivării în

apă, este lăsată întotdeauna să încolţească înainte de a fi răsădită în cîmp, se aleg cele mai bune boabe pentru a forma Muma orezu¬lui. Aceste boabe se însămînţează în mijlocul răsadniţei, iar sămînţa obişnuită se seamănă în jurul lor. Se presupune Că starea Mumei orezului exercită cea mai mare influenţă -asupra creşterii orezului ; dacă ea se prăpădeşte sau nu se -dezvoltă recolta va fi, ca urmare, proastă. Femeia oare în¬sămînţează Muma orezului în răsadniţă îşi lasă părul să atîrne desfăcut şi apoi se îmbăiază, ca mijloc de a asigura o recoltă bogată. Cînd soseşte clipa transplantării orezului" 'din răsadniţă în cîmp, Muma orezului primeşte un loc anume fie în mijlocul, fie într-unui din colţurile câmpului şi se rosteşte o rugăciune sau un descântec după cum ur¬mează : „Saning Sari, fă să iasă un mertic de orez dintr-un" fir de orez şi un coş plin dintr-o rădăcină ; să nu te înspăi-mînte nici'fulgerul şi nici trecătorul. Razele de soare să te
254

Itaveseleascâ ; cu furtunile să trăieşti în bună pace ; ploaia ÎTsă-ţi spele obrazul !" Cînd orezul creşte, acea plantă anume fbare a fost desemnată ca Mumă a orezului se pierde printre pelelalte, dar înaintea recoltării este găsită o altă Mumă a ^orezului. Cînd recolta este coaptă şi bună de tăiat, femeia ;-cea mai în vîrstă din familie sau un vrăjitor se duce să o jbdescopere". Primele tulpini care se zăresc plecîndu-se sub Radierea vîntului sînt Muma orezului ; ele se leagă îm.pre-^Uiiă, dar nu se taie pînă cînd primele roade ale cîmpului lnu au fost aduse aqasă şi consumate la un prînz sărbătoresc Ipentru familie şi prieteni, ba chiar şi pentru animalele do-[mestice, deoarece Saning Sari se bucură cînd au şi anima¬lele parte de darurile ei. După ce masa s-a terminat, per-i'soane îmbrăcate vesel o duc pe Muma orezului cu multă ^băgare de seamă, sub umbrelă, într-un sac lucrat cu mi¬galâ, pînă în hambar, unde are rezervat un loc chiar în mijloc. Fiecare crede că ea are grijă de orezul din hambar şi — nu arareori — chiar îl înmulţeşte. Cînd ui'mează să planteze orezul, tom orii din Celobcsul •central îngroapă în cîmp betel, ca ofrandă spiritelor cărora [lise datoreşte creşterea orezului. La recoltare, orezul plan¬tat în jurul acestui loc rămîne să fie tăiat ultimul. La în¬ceputul secerişului, tulpinile de pe acest petec de orezărie ;Se leagă împreună într-un mănunchi numit „Muma orezu¬lui" (ineno pae), şi i se aduc în dar orez, ficat de pasăre, ouă şi altele. Cînd tot restul orezului de pe cîmp a fost se¬cerat, „Muma.orezului", se taie şi se duce, cu toate onoru¬rile cuvenite, la hambarul pentru orez, unde este aşezată pe podea, iar toţi ceilalţi snopi sînt îngrămădiţi deasupra ei. Ni se spune că tomorii consideră că Muma orezului este
235

/femeie, care purta o umbrelă, ferind plăpînda fiinţă de ra¬zele arzătoare ale soarelui. Ajuns acasă, femeile familiei au urat Orezului-copil bun venit şi au aşezat leagănul şi toate celelalte pe o rogojină de dormit nouă cu perne la cap. După acestea, i s-a cerut femeii gospodarului să respecte timp de trei zile anumite reguli de tabu, identice în multe privinţe cu cele ce trebuie respectate timp de trei zile după naşterea unui copil adevărat. O parte din aceeaşi gingaşă grijă faţă de Orezul-copil nou născut se extinde în mod firesc şi la părinţii săi, adică la snopul din care a fost luat trupul copilului. Acest snop, care rămînea'în picioare pe cîmp după ce Sufletul orezului a fost adus acasă şi culcat în pat este tratat ca o mamă care a născut de curînd, ceea ce înseamnă că seară de seară, timp de trei zile, trebuie I zdrobite laolaltă şi împrăştiate pe o mare rază vlăstare [ginere de arbori şi, după

cele trei zile, trebuie luat miezul ■ unei nuci de cocos şi aşa-numitele „flori ale caprei", ames¬tecate, apoi dumicate în gură cu puţin zahăr şi din acest I amestec se scuipă puţin peste orez. în acelaşi fel, cu pi'ij [:'■.lejul unei naşteri adevărate, mlădiţele tinere de jack-fruit şi de jambu, anumite varietăţi de .banane şi miezul fraged al unor nuci de cocos tinere se amestecă cu peşte uscat, m sare, o substanţă acră, condimente din crevetc şi alte bu-| nătăţi pentru a face un fel de salată care se dă mamei şi copilului timp de trei zile la rînd. Ultimul snop este secerat de soţia gospodarului, care îl duce acasă unde este treierat şi amestecat cu Sufletul orezului. Gospodarul ia apoi Su-,. fletul orezului împreună cu coşul său şi îl depozitează, la un loc cu boabele din ultimul snop. în marea ladă rotundă

f
!

17 — Creanga de aur, voi. IU' 257

un dar special făcut spiritului orezului Omonga, care îşi are* sălaşul în lună. Dacă acest spirit nu este tratat cum se I cuvine, de exemplu dacă cei care aduc orezul din hambar* nu sînt îmbrăcaţi cuviincios, spiritul se niînie şi mănincăj de două ori mai mult orez decît s-a scos din hambar ; unii» l-au auzit cum plescăie înfulecînd orezul. Pe do altă parte,'! populaţia toradja din Celebesul central, care practică şi I ea la recoltare obiceiul Mumei orezului, o consideră drept I muma cea adevărată a întregii recolte şi o îngrijeşte cui multă atenţie, căci, dacă ea nu ar fi prezentă, întreaga can-,1 titate de orez din hambar s-ar topi şi ar dispărea.
De asemenea, la fel cum în Scoţia spiritul cel bătrîn şi § spiritul cel tînăr al griului sînt reprezentaţi ca BabăJ (Cailleach) şi respectiv ca Fecioară, în Peninsula iVIalayaî întîlnim Muma orezului şi copilul ei reprezentaţi prin fe-1 luriţi snopi sau mănunchiuri de spice pe cîmpul de recol-1 tare. V. V. Skeat' a asistat la ceremonia tăierii şi aducerii I acasă a Sufletului orezului la populaţia chodoi din Selangor I la 28 ianuarie 1897. Mănunchiul sau legătura specială care va servi drept Mumă a Sufletului orezului a fost semănată din timp şi identificată cu "ajutorul unor semne sau după forma spicelor. O vrăjitoare bătrînă a tăiat din acest mă--nunchi, cu multă solemnitate, o mică legătură de şapte spice, le-a uns cu ulei, le-a legat cu o aţă multicoloră, le-a afumat cu tămîie, le-a învelit într-o pînză albă şi le-a pas într-un coşuleţ de formă ovală. Aceste şapte spice erau Su¬fletul copil al orezului, iar coşuleţul era leagănul lui. Copi¬lul orezului a fost dus acasă la gospodar de către o altă
1 W. W. Skeat, Malay Magic. 25«

1

folosită de malaezi. Cîteva boabe din Sufletul orezului se-1 amestecă cu sămînţa care urmează să fie semănată în anul| următor. în Muma orezului şi în Orezul-copil din Peninsula I Malaya putem vedea replica şi într-un anumit sens proto-.; tipul lui Demeter şi al Persefonei din Grecia antică.
Mai mult decît atît, obiceiul european de a reprezenta-' spiritul griului în dubla formă de mire şi mireasă îşi arej paralela într-o ceremonie ce se ţine la recoltarea orezului':"

în Java.-înainte ca secerătorii să înceapă tăiatul orezului,-' preotul sau vrăjitorul culege cîteva spice de orez, le leagă împreună, le unge cu o alifie şi le împodobeşte cu flori. Astfel împodobite, spicele se numesc padi-penganten, adică Orezul-mire-şi-mireasă ; se sărbătoreşte nunta lor şi apoi începe de îndată tăiatul orezului. Mai tîrziu, după ce orezul a fost adunat, se separă în hambar o cameră nupţială în care se aduc o rogojină nouă, o lampă şi tot felul de obiecte" de' toaletă. Lîngă Orezul-mire-şi-mireasă se pun snopi de orez, înfăţişînd oaspeţii la nuntă. Recolta nu poate fi adă-' postită în hambar înainte de a se fi îndeplinit această cere¬monie, în primele patruzeci de zile după depozitarea ore¬zului, nimeni nu poate pătrunde în hambar, de teamă să nu stingherească perechea nou căsătorită. în insulele Bali şi Lombok, cînd sosea timpul recoltării, însuşi stăpînul cîmpului făcea începutul, tăind cu mîna sa „orezul cel mai de seamă" şi legîndu-1 în doi snopi, alcă¬tuit fiecare din o sută opt tulpini cu frunze cu tot. Unul dintre snopi reprezintă un bărbat iar celălalt o femeie şi sînt numiţi „soţ şi soţie". Snopul masculin este astfel în¬făşurat în sfoară încît nici o frunză nu poate fi văzută, iar frunzele snopului feminin sînt îndoite şi strînse astfel încît

♦

seamănă cu părul pieptănat în rulouri al femeilor. Uneori, Fpentru a putea fi deosebit şi mai limpede, în jurul snopu¬lui feminin se pune o salbfc din paie de orez. Cînd orezul se ^aduce acasă de pe cîmp, cei doi snopi care reprezintă soţul "şi soţia sînt purtaţi de o femeie pe cap şi depozitaţi ultimii -în hambar. Acolo odihnesc aşezaţi pe o mică ridicătură sau . pe o pernă din paie de orez. Ni se spune că toate aceste pre¬gătiri au drept scop creşterea şi sporirea orezului în ham¬bar, astfel încît stăpînul poate găsi în el mai mult decît a pus. De aceea, cînd locuitorii din Bali aduc cu ei cei doi snopi, bărbat şi nevastă, în hambar, spun „creşte şi te în¬mulţeşte fără oprire". După ce s-a consumat tot orezul din hambar, cei doi snopi, reprezentînd soţul şi soţia, rămîn în adăpostul pustiu pînă se risipesc încetul cu încetul sau sînt mîncaţi de şoareci. Cîteodată, împinşi de foame, unii mănâncă orezul din cei doi snopi, dar sînt priviţi cu scîrbă de tovarăşii lor, care-i fac porci şi cîini. Nimeni nu va vinde vreodată snopii sacri împreună cu ceilalţi fraţi pro¬fani ai lor.
Aceeaşi idee a înmulţirii orezului printr-o putere mas¬culină şi una feminină îşi găseşte expresia la populaţia szi din Birmania superioară. Cînd paddy, adică orezul nede-corticat, este uscat şi adunat în grămezi pentru treierat, toţi prietenii gospodăriei sînt invitaţi la arie, unde se aduce niîncare şi băutură. Grămada de paddy este împărţită în două : o jumătate se împrăştie pentru bătut, iar cealaltă jumătate este lăsată în grămadă. Pe grămadă se pune niîn¬care şi băuturi spirtoase, iar unul dintre bătrînii aflaţi de faţă, adresîndu-se tatălui şi mumei plantei cu boabele ne-

ssecei'ă sau treieră. Dar în obiceiurile popoarelor neeuro-■ pene, pe care le-am prezentat pînă aici în paralel, spiritul ^recoltelor apare numai sub formă vegetală. Rămîne deci să ^dovedesc că nu numai ţărănimea noastră europeană, ci şi alte popoare au conceput spiritul recoltei ca fiind întrupat ^sau reprezentat de bărbaţi şi de femei în carne şi oase. ;

Reamintesc cititorului că o asemenea dovadă ţine de însăşi Jema acestei cărţi ; căci cu cît vom descoperi mai multe do-Jyezi privind fiinţele omeneşti care reprezintă viaţa sau ■spiritul însufleţitor al plantelor, cu atît mai mică va fi "dificultatea de a-1 clasa printre ele şi pe Regele Pădurii de la Nemi. Mandanii şi minnitarii din America de Nord celebrau primăvara o sărbătoare pe care o numeau sărbătoarea fe-meiască a leacului griului. Ei credeau că o aşa-numită Bă-trînă-fără-moarte, trăind pe undeva prin miazăzi, face să I crească recolta ; această Bătrînă trimite primăvara păsările călătoare de apă, ca vestitori şi reprezentanţi ai ei. Fie¬care soi de pasăre înfăţişează pentru indieni un anumit fel de recoltă : gîsca sălbatică înfăţişează porumbul, lebăda sălbatică — dovleacul, raţa sălbatică — fasolea. Astfel, cînd mesagerii înaripaţi ai Bătrînei începeau să sosească primăvara, indienii celebrau sărbătoarea femeiască a lea¬cului griului. Se construiau estrade pe care oamenii atîrnau carne uscată şi alte lucruri ca daruri pentru Bătrînă şi, într-o anumită zi, bătrînele tribului — care o întruchipau pe Bătrîna-fără-moarte — se adunau în jurul estradelor, purtînd fiecare în mină un spic de porumb prins pe un băţ. Ele înfigeau aceste beţe în pămînt apoi jucau în jurul estradelor şi în cele din urmă luau din nou beţele în mînă.
1?I51

decorticate, se roagă pentru recolte îmbelşugate în viitor şi ij cere ca sămînţa să dea roade înzecite. Apoi beau şi mănincă M cu toţii şi'se veselesc. Această ceremonie de pe aria de Şl treierat este singura ocazie cînd aceşti oameni îi invocă pe» „tatăl şi muma paddy-ulwi."
3. S pir ii ui griului1 întrupat în fiinţem omeneşti. Astfel teoria care recunoaşte în Muma grîu-rl lui, în Fecioara griului etc. din Europa întruparea în formă.a vegetală a spiritului care însufleţeşte recoltele îşi găseşte o amplă confirmare în exemplele întilnite la popoarele din ''i alte părţi ale lumii care, rămase în urma seminţiilor euro-J pene ca dezvoltare mentală, păstrează, datorită chiar aces¬tui fapt, un simţ al motivelor originare ce determină res¬pectarea acelor ritualuri rustice ale căror rămăşiţe au de¬căzut la noi pînă la nivelul unor obiceiuri lipsite de sens. Oricum cititorul îşi reaminteşte poate că. după.Mannhardt, a cărui teorie o expun aici, spiritul griului se înfăţişează nu numai în formă vegetală, ci şi omenească ; persoana care taie ultimul snop sau care dă ultima lovitură la tre¬ierat este socotită o întrupare temporară a spiritului griu¬lui, în aceeaşi măsură ca şi mănunchiul ele spice pe care îl
1 J. G. Frazer foloseşte denumirea de spirit al griului (corn '] spirit) şi în cazul cînd în context nu este vorba de gnu, ci de o altă -cereală, ca secară, ovăz, orz, porumb etc. şi nu- vorbeşte despre un „spirit al cerealelor" în general şi nici de mai multe spirite cores-pimzînd diverselor soiuri de grine, probabil pentru că griul este, cereala prin excelenţă, cultivată universal. în consecinţă, am tradus" corn spirit prin spiritul griului, nu prin spiritul cerealelor sau al grînelor, deşi, poate, acceptând această soluţie s-ar fi evitat unele, rare, aparente nepotriviri în text (ex. : spiritul griului apărînd în¬tr-un cîmp de secară etc). Dealtfel şi traducerea franceză, efectuată de soţia autorului, foloseşte expresia l'esprit du bit. La fel proce¬dează şi traducerea germană a Crengii de aur (n. t.).
200

Ş
î

:■-
if ;.

In-acest timp bărbaţii bătrîni băteau tobele şi învîrteau pîrîitoarele ca un fel de acompaniament muzical al jo¬cului bătrînelor. După acestea, veneau femeile tinere şi "vîrau carne uscată în gura bătrînelor, primind în schimb de la acestea cîte un grăunte de porumb sfinţit, ca să-1 mă-nhice. De asemenea, trei sau patru boabe din grîul sfînt se ■ puneau în vasele femeilor tinere, care le amestecau apoi cu. ,' grijă în grîul de sămînţă, crezîndu-se că îl vor fertiliza. Carnea uscată care atîrna pe estrade era destinată bătrî¬nelor, din cauză că ele o reprezentau pe Bătrîna-fără-moarte. O sărbătoare similară a leacului griului se ţinea şi I toamna, în scopul de a ademeni cirezile de bivoli şi a asi-- gura o rezervă de carne. Cu acest prilej fiecare femeie ■ purta în braţe o tulpină de porumb smulsă din rădăcină. Ei spuneau Bătrîna-fără-moarte atît porumbului, cît şi păsărilor pe care le considerau simboluri ale roadelor pă¬mântului, şi le. înălţau rugi toamna, spunînd : „Mumă, îndură-te de noi, nu ne trimite prea curînd frigul amarnic, căci nu vom avea destulă carne ! nu lăsa să plece tot vîna-tul, ca să ne rămînă ceva şi nouă pentru iarnă !" Toamna, cînd păsările îşi luau zborul spre miazăzi, indienii credeau că pleacă acasă la Bătrîna, ducîndu-i darurile care atîrnau pe estrade, mai ales carnea uscată, pe care o mînca ea. Aici întîlnim deci spiritul sau divinitatea griului imaginat ca- o femeie bătrînă şi întrupat în femei bătrîne care, în calitatea lor de reprezentante, primesc în cele din urmă o parte din darurile destinate ei.
în unele părţi ale Indiei, zeiţa recoltei, Găuri, este deopotrivă reprezentată de o fată nemăritată şi de un mă-

♦

Eprachi de balsamine sălbatice, din care se modelează un P'ctâp femeiesc, îmbrăcat ca atare cu mască, veşminte şi po-pdoabe. Ambele întruchipări ale zeiţei, cea umană şi cea ş'-vegetală, sînt adorate şi scopul întregii ceremonii pare să Hpje asigurarea unei recolte bune de orez.
4. D ubla personifica re a griului ca fMum ă şi Fi i c ă. Comparate cu Muma griului din Ger-„;mania şi cu Fecioara recoltei din Scoţia Demeter şi Perse-ff fona din Grecia sînt produsele tîrzii ale dezvoltării menta-I litaţii religioase. Ca ramură a familiei ariene, grecii trebuie I: să fi respectat cîndva obiceiuri de recoltă asemănătoare ".celor pe care le mai practicau celfii, teutonii şi slavii şi care, ţ la mare depărtare de hotaiele lumii ariene, au fost practi-jŢcate de indienii din Peru şi de multe popoare din Indiile Orientale — dovadă suficientă că ideile pe care se bazează aceste obiceiuri nu se limitează la un singur popor, ci se nasc în mod firesc la toate popoarele cu o civilizaţie redusă • şi care se ocupă cu agricultura. Din această cauză, este pro¬babil că Demeter şi Persefona, aceste frumoase şi impună¬toare personaje ale mitologiei greceşti, au provenit din aceleaşi credinţe şi practici care mai sînt răspînclite şi astăzi Ia ţărănimea noastră şi că erau înfăţişate prin păpuşi rudimentare,'făcute pe cîmp, la cules, din snopi galbeni, cu mult înainte ca imaginile lor, parcă vii, să fi fost modelate kt bronz şi marmură de inimile măiestre ale lui Fidias şi Praxiteles.. O amintire vagă a acestor vremuri străvechi —o mireasă, am spune, a cîmpurilor

în toiul stringerii re-/ coltei — stăruie încă in denumirea de Fecioara (Kore), sub ■ care era cunoscută în general Persefona. Astfel, clacă pro-
2(53

I

totipul lui Demeter este Muma griului din Germai prototipul Persefonei este Fecioara recoltei care, încă-sej mai face, toamnă de toamnă, din cel de pe urmă snop, la* Braes din Balquhidder. în adevăr, dacă am şti mai multe] despre 'ţăranii agricultori din Grecia antică, am afla poate^ că şi în timpurile clasice continuau să-şi alcătuiască anuali pe cîmp mume ale griului (Demeter) şi Fecioare (Perse-fone), din spicele coapte, Ja vremea recoltării. Dar din păcate, Demeter şi Persefona pe care le cunoaştem noi erau-fiice ale.cetăţilor, locuitoare maiestuoase ale unor temple: falnice ; iar rafinaţii scriitori ai antichităţii nu aveau ochi: decît pentru asemenea divinităţi şi socoteau mai prejos de: ei să ia în seamă grosolanele ritualuri îndeplinite do ţărani printre grînele lor. Chiar dacă le-au observat, probabil că; nici n-au visat vreodată la o legătură posibilă între păpuşa din spice de grîu de pe miriştea bătută de soare şi divini¬tatea de marmură din umbra răcoroasă a templelor. Totuşi, chiar scrierile acestor orăşeni cultivaţi ne oferă putinţa de a întrezări uneori o zeiţă Demeter tot atît de primitivă ca şi aceea pe care o poţi vedea în cine ştie ce îndepărtat sat german. Astfel legenda potrivit căreia fason ar fi conceput cu Demeter un fiu Plutus („bogăţie", „abundenţă"), pe un cîmp arat de trei ori poate fi comparată cu obiceiul, res-.: pectat în vestul Prusiei, de a simula naşterea unui copil pe ţarină. în acest obicei din Prusia, cea care apare drept mamă o reprezintă pe Muma griului (Zyiniamaika), aşa-; zisul copil îl reprezintă pe Copilul griului şi întreaga cere¬monie este o vrajă pentru asigurarea-recoltei în anul ce vine. Atît obiceiul cit şi legenda indică o practică mai veche prin care se îndeplinea pe cîmpul unde încolţeau semănă-
264

'.turile-primăvara, sau toamna pe mirişte, unul din acele acte de procreaţie, reale sau simulate, cu ajutorul cărora, după cum am văzut, omul primitiv încearcă adesea să transmită propria sa vlagă puterilor moleşite sau descres-cânde ale naturii. Vom întrezări din nou pe Demeter cea primitivă, ascunsă sub aceea modelată de civilizaţie, mai tirziu, cînd ne vom ocupa de un alt aspect al acestor divi¬nităţi agricole. _
Cititorul a observat poate că în obiceiurile populare din 'vremurile moderne spiritul griului este reprezentat în ge¬neral, fie de o -Mumă a griului (Bătrîna etc) fie de o Eecioai'ă (Copilul recoltei etc), nu de o Mumă a griului şi de o Fecioară în acelaşi timp. De ce reprezentau grecii griul ca mamă şi ca -fiică totodată ? . în obiceiul breton, snopul-mamă — un simulacru volu-Kminos, făcut din cel de pe urmă snop, cu o mică păpuşă din grîu înăuntru — reprezintă în mod evident atît pe Muma griului cit şi pe Fiica griului, aceasta din urmă încă ne-născută. în obiceiul prusian despre care vorbim, femeia care .joacă rolul Mamei griului reprezintă griul copt, iar copilul reprezintă griul din anul următor, care poate fi con¬siderat, aproape firesc, drept copilul griului clin anul în curs, deoarece din sămînţa recoltei acestui an va răsări recolta anului ce vine. în afară de aceasta, am văzut că la malaezii din

peninsulă şi uneori la locuitorii din ţinuturile deluroase ale Scoliei, spiritul griului este reprezentat într-o dublă formă feminină, atît bătrînă cit şi ti nară, cu ajutorul unor spice luate deopotrivă din recolta coaptă : în Scoţia spiritul bătrîn al griului apare sub înfăţişarea Carolinei sau
205

-II

de Cailleacp, iar spiritul tînăr ca fată ; în timp ce la ma--a| laezii din Peninsulă cele două spirite ale orezului sînţ J definitiv legate unul de celălalt ca mamă şi copil. Judecată» pe baza acestor analogii, Demeter ar fi recolta coaptă dM acestui an, iar Persefona ar fi griul de sămînţă luat din | această recoltă şi semănat toamna ca să reînvie primăvara.;3 Coborîrea Persefonei în infern ar fi astfel expresia mitică I pentru semănarea recoltei ; reapariţia ei primăvara ar în-fi semna încolţirea griului tînăr. în acest fel Persefona unui I an devine Demeter din anul următor, şi aceasta poate să fi fost foarte bine forma originară a mitului. Dar cînd, pe '. măsură ce gîndirea religioasă evolua, grîul a ajuns să fie , personificat ca zeiţă nemuritoare şi nu ca o fiinţă care ; trece în cursul unui an prin întregul ciclu al naşterii, creş¬terii, reproducerii şi morţii, cum fusese pînă atunci, logica.'' cerea ca una dintre cele două personificări, mama sau fiica, să fie sacrificată. Cu toate acestea, dublul-mod de a con¬cepe grîul ca mamă şi fiică va fi fost mult prea vechi şi prea înrădăcinat în spiritul poporului ca să poată fi înlătu¬rat de logică şi astfel în mitul reformuiat trebuie să se găsească loc atît pentru mamă, cît şi pentru fiică. Ceea ce s-a şi făcut, atribuindu-se Persefonei caracterul de grîu semănat toamna şi încolţind primăvara, în timp ce zeiţei Demeter i-a rămas rolul întrucîtva confuz de mumă fertilă a griului, tînguindu-se de dispariţia sa anuală în infern şi bucurîndu-se de reapariţia din primăvară. Astfel, în locul succesiunii regulate a fiinţelor divine, fiecare trăind un an şi la urmă născîndu-şi succesorul, mitul reformuiat închi- . I puie două fiinţe divine şi nemuritoare, dintre care una
260

Edispare în pămînt şi se iveşte iarăşi din el, în fiecare an, ■fee cînd cealaltă nu are altceva de făcut decît să plîngă şi I să se veselească în respectivele anotimpuri.
Această concepţie a dublei personificări a griului în Pmiturile greceşti presupune că amîndouă personificările p(Demeter şi Persefona) sînt originare. Dar, dacă presupu-Rjnem că mitul grecesc a pornit de la o singură personificare, P apariţia ulterioară a uneia noi poate fi eventual explicată Fdupă cum urmează. Cuprinzînd într-o singură privire obi-| ceiurile recoltării pe care le-am trecut în revistă, constatăm Fcă ele implica două concepţii diferite despre spiritul grîu-! lui. In timp ce în unele obiceiuri se consideră spiritul I griului ca fiind imanent acestuia, în altele el este socotit % ca aflîndu-se în afara lui. Astfel, cînd se desemnează un ;., anumit snop ca spirit al griului, acesta e îmbrăcat în haine, : iar oamenii se poartă faţă de el cu respect ; se crede fără | îndoială că spiritul este imanent griului. Dar cînd se spune că spiritul face recoltele să crească trecînd prin ele, sau stricâ

griul celor cărora le poartă pică, el este privit în mod vădit ca distinct de grîu, dar exercitîndu-şi influenţa asupra acestuia. Conceput în acest ultim mod, spiritul I' griului este foarte aproape de transformarea sa într-o zei-- tate a griului, dacă între timp nu a şi devenit o asemenea zeitate, Din aceste două concepţii, aceea potrivit căreia spi-: ritul griului este imanent griului este fără îndoială cea mai veche, deoarece părerea că natura este însufleţită de spirite care sălăşluiesc în ea precedă în general păi'erea că natura este controlată de zeităţi aflate în afara ei ; pe scurt, ani¬mismul precedă deismul. în obiceiurile recoltei, la ţără-
2C7
1
■v- ; ,■
*

l!

nimea noastră europeană, spiritul griului este concepea uneori ca imanent, alteori ca aflat în afara griului. Pe del altă parte, în mitologia greacă, Demeter este considerată mai» degrabă zeiţa griului decît un spirit imanent acestuia. Pro^j cesul de gîndire care duce de la un fel de a vedea lucrurile^ la celălalt este antropomorfismul, sau investirea treptată' a spiritelor imanente cu din ce în ce mai multe atribute! omeneşti. Pe măsură ce omul se ridică din starea de pri-ă mitivism, tendinţa de a umaniza divinităţile se accentuează 1 şi, cu cit acestea ajung mai umane, cu atît mai adîncă devine prăpastia care le desparte de obiectele din natură, ale căror spirite însufleţitoare sau suflete au fost la în¬ceput. Dar, evoluînd din starea de primitivism, oamenii unei' generaţii nu mergeau în acelaşi pas ; şi, cu toate că noii zei; antropomorfi puteau satisface nevoile religioase ale min¬ţilor mai dezvoltate, membrii înapoiaţi ai comunităţii se vor fi simţit legaţi mai degrabă de vechile obiceiuri ani¬miste. Dar, cînd spiritul oricărui obiect din natură cum ar. fi griul, a fost investit cu calităţi omeneşti, dcspar1.it de acesta şi transformat într-o zeitate care îl controlează, acel obiect golit de propriul spirit rămîne el însuşi neînsufleţit; el devine, putem spune, un vid spiritual. Imaginaţia popu¬lară, netolerînd un asemenea vid, cu alte cuvinte neputînd concepe ceva ca neînsufleţit, creează imediat o nouă fiinţă mitică, cu care ocupă obiectul părăsit. Astfel acelaşi obiect din natură ajunge să fie reprezentat în mitologie prin două fiinţe deosebite : în primul rînd prin vechiul spirit, acum separat de el şi înălţat la rangul de zeitate ; în al doilea rînd prin noul spirit, creat de imaginaţia populară pentru

j

,â ocupa locui lăsat gol de cel vechi, ridicat pe o freaptă superioară.- In acest caz, pentru mitologie problema este : -ce va face cu cele două personificări ale aceluiaşi obiect, "cu care a fost înzestrată ? Cum să potrivească relaţiile jdintre ele şi cum să găsească, pentru amîndouă, loc în tsistemul mitologic ? Problema se rezolvă cu uşurinţă dacă ;ge concepe vechiul spirit sau noua zeitate ca fiind crea¬toarea sau producătoarea obiectului despre care este vorba. [De vreme ce se crede că obiectul este produs de spiritul învechi şi însufleţit de cel nou, acesta din urmă, ca suflet al :iui, trebuie să-şi datoreze şi el existenţa celui dinţii ; astfel, vechiul spirit se află faţă de cel nou în poziţia producălo- Erului faţă de produs, adică, mitologic, părintelui faţă de 'copil, şi dacă cele două spirite sînt imaginate ca feminine,

•relaţia dintre ele va fi cea de la mamă la fiică. în acest fel, -pierind de la o singură personificare feminină a griului, fantezia mitică poate ajunge cu timpul la o dublă personi¬ficare a lui ca mamă şi fiică. Ai- fi necugetat să afirmăm că aceasta a fost neapărat şi calea pe care s-au întruchipat Demeter şi Persefona ; dar pare legitim să presupunem că dedublarea zeităţilor, dedublare pentru care Demeter şi Persefona constituie un exemplu, s-a efectuat uneori pe această cale. De exemplu, am arătat că, printre perechile de zeităţi de care ne-am ocupat într-o parte anterioară a acestei lucrări, există motive să îi considerăm atît pe Isis ' cit şi pe zeul cu care este însoţită, Osiris ca personificări ;ale griului. Pe baza ipotezei pe care o sugerăm. Isis ar fi vechiul spirit al griului, iar Osiris ar fi cel nou, a cărui

2U3

209

— ■■!

,fc

legătură cu primul a fost explicată în diverse moduri, «8 fiind socotit frate, soţ şi fiu ; căci mitologia este întotdeauna* liberă să dea socoteală de coexistenţa celor două divinităţq în cîte feluri crede ea de cuviinţă. Oricum, nu trebuie si; uităm că explicaţia propusă pentru o pereche de zeităţi cum sînt Demeter şi Persefona, sau Isis şi Osiris, este nu¬mai conjuncturală şi nu aspiră la o altă valoare decît cea pţ care efectiv o are.

CAPITOLUL XLVII
LITYERSES

1. Cînt'ecele secer ât or Hor. în paginile pre-;cedente ne-am străduit să arătăm că în Muma griului şi :"în Fecioara griului din nordul Europei găsim prototipul [zeiţelor .Demeter şi Persefona. Dar pentru stabilirea ase-I mănării mai lipseşte o trăsătură esenţială. Unul dintre I principalele evenimente ale mitologiei greceşti este moar-I tea şi reînvierea Persefonei ; acesta este evenimentul care, * adăugîndu-se naturii zeiţei, de divinitate a vegetaţiei, leagă ;.mitul de cultul lui Adonis, al lui Attis, Osiris şi Dionysbs ; -.-şi datorită acestui fapt îşi află acest mit locul în discuţia '■:■ noastră despre zeul care moare. Rămîne deci de văzut dacă | nu cumva concepţia despre moartea şi reînvierea anuală a c unui zeu, care joacă un rol atît de însemnat în marile cul-| turi greceşti şi orientale, îşi are originea sau analogia în | ritualurile rustice, pe care le practică secerătorii şi podgo-!' renii printre căpiţele lor de fin şi printre vii.
Ne-arn mai mărturisit şi pînă acum ignoranţa privind I superstiţiile şi obiceiurile din antichitate. Dar, în parte, I întunericul ce acoperă primele începuturi ale religiei \ antice este risipit din fericire în cazul de faţă. Cultul, lui
271

Putem presupune că vorbele de jale rnăă-ne-tira erau curtate de secerătorii care tăiau grîul, ca bocet cu prilejul ' imorţii spiritului griului (Isis sau Osiris) şi ca rugăciune pentru

întoarcerea sa. Deoarece acest bocet era rostit pen¬tru primele spice tăiate, s-ar părea că egiptenii ar fi con¬ceput spiritul griului ca prezent în primele spice de grîu tăiate dar murind sub tăişul secerii. Am văzut cum în lava se.credea că primele spice de orez reprezentau fie sufletul orezului,~fie pe Mirele şi Mireasa orezului. în unele părţi din Rusia, primul snop de grîu este tratat foarte asemănă¬tor cu modul în care se tratează în alte părţi ultimul snop. Însăşi stăpîna îl taie, îl duce acasă şi îi dă un loc de cinste lîngă icoane ; apoi snopul se treieră separat şi o parte din boabele sale se amestecă cu griul de sămînţă pentru semă¬natul din anul următor. în Aberdeenshire ultimul grîu tăiat se folosea în general pentru a face din el snopul clyack, dar uneori, deşi mai rar, primul grîu era îmbrăcat femeieşte.şi adus acasă cu ceremonii.
în Fenicia şi în Asia occidentală se cînta la culesul viilor, şi, probabil [judecind prin analogie], şi la seceriş, un cîntee tânguitor asemănător cu cel al secerătorilor egip¬teni. Grecii numeau acest cîntee fenician Linus sau Ailinus şi îl explicau, la fel ca pe Maneros, drept o jelanie în care se deplîngea moartea unui adolescent numit Linus. După o legendă, Linus a fost crescut de un păstor şi sfîşiat în . bucăţi de cîinii acestuia. însă, la fel ca şi Maneros, numele de. Linus sau Ailinus pare să-şi fi avut originea într-o neînţelegere verbală şi, fără îndoială, nu este altceva decît (strigătul de jale ai lanu, adică „Vai nouă'', pe care feni-
■213
18 n

Osiris, al lui Adonis şi Attis îşi aveau fiecare un centru^ după cum am văzut, în Egipt, în Siria şi în Frigia, şi se ştie"' că în toate aceste ţări s-au practicat obiceiuri ale seceri-] şului şi ale culesului viilor, a căror asemănare între elej; precum şi cu ritualurile naţionale a impresionat chiar şi pe; antici, iar aceste obiceiuri, comparate cu obiceiurile seceri-, şului, pe care le practică ţăranii din epoca modernă şi pri--mitivii, pai" a arunca o rază de lumină asupra originii ritualurilor în discuţie.
Am mai spus, întemeindu-ne pe Diodorus, că, în vechiul' Egipt, secerătorii aveau obiceiul să jelească primul snopi tăiat, invocînd-o pe Isis ca zeiţă căreia îi datorau desco-^ perirea griului. Grecii dădeau numele maneros cînte-celor şi strigătelor de jale ale secerătorilor egipteni; ei explicau numele printr-o poveste ! potrivit căreia Maneros, singurul fiu al primului rege egiptean, a inventat agricul¬tura şi, murind înainte de vreme, a fost jelit de popor. Sa pare totuşi că numele de Maneros se datora unei înţelegeri greşite a formulei mââ-ne-hra, „vino în casă", descoperită* în multe inscripţii egiptene, de exemplu în cîntecul fune¬bru al lui Isis din Cartea morţilor 2.
1 Herodol, Istorii, 11; Athaeneus, XIV.
2 în ediţia mare (Part V, Spirits of the corn and of the v:ild—,
Spirite ale griului ţi stiibdticiunUor, voi. I, 1936, p. 215, nota 3),,
Frazei- menţionează că această interpretare îi aparţine lui H. Brugsch (Die Adonisklage und dos Linoslieă, Jeluirea lui Adonis.
ţi ctntecul lui Linos), 1352, dar că există şi o altă interpretare care,
o contrazice pe aceasta, potrivit căreia maneros este o variantă a
cuvîntului egiptean manurosh („Hai să ne înveselim"), citîndu-1 în,
acest sens pe Lăut (Vber der aegyptischen Maneros — Despre

egiplenele maneros), în Sitzungsberichte der Konigsbayem Akade-, mie der Wissenschaften zu Miinchen (Proci;se-?;ert>ale de şedinţa aî&
Academiei regale bavareze de ştiinţe din Miinchen), II, 1HG9.
272

li M

cienii îl scoteau probabil cînd îl plîngeau pe Adonis ; Safo,-' cel puţin, pare să-i fi considerat pe Adonis şi pe Linus ca fiind unul şi acelaşi.
; în Bithynia, secerătorii mariandinieni cîntau un cîntec funebru asemănător numit Bormus sau Borimus. Se spunea că Bormus a fost un adolescent frumos, fiu al rege¬lui Upias sau al unui bărbat bogat şi cu vază. într-o zi de vară, pe cînd privea la secerătorii ce munceau pe cîmp, băiatul s-a dus să le aducă apă de băut şi nu s-a mai întors. Secerătorii l-au căutat în van, chemîndu-1 cu cîntece de jale cu care au continuat mereu să-1 caute şi după aceea la fiecare cules.
2. Uciderea Spiritului griului. In Frigia, cîntecul corespunzător celui cîntat de secerători atît la se¬cerat cît şi la treierat era numit Lityerses. Potrivit unşi povestiri Lityerses era un copil din flori al lui Midas, regele Frigiei, şi locuia la Celaenae. Copilului îi plăcea să secere ' grîul şi avea o nestăvilită poftă de mîncare. Dacă un străin intra pe ogor sau trecea prin apropiere Lityerses îi dădea să mănînce şi să bea după pofta inimii, apoi îl ducea pe lanurile cu grîu de pe malurile fluviului Meandru şi îl silea să secere împreună cu el. Apoi îl înfăşură pe străin într-un snop, îi tăia capul cu secera şi îi ducea undeva corpul în¬velit în spice de grîu. Dar, în cele din urmă a ajuns să secere împreună cu Hercule, iar acesta, la rîndul său, i-a tăiat capul cu secera şi i-a aruncat trupul în apele fluviu¬lui. Deoarece se povesteşte că Hercule 1-a omorît pe Lityer¬ses în acelaşi fel în care acesta i-a omorît pe ceilalţi, putem
conchide că Lityerses avea obiceiul să arunce corpul vic-

274
♦

timelor sale în fluviu. După o altă versiune a povestirii, Lityerses, fiul lui Midas, chema oamenii să se ia cu el la întrecere la secerat şi dacă îi învingea îi bătea ; dar într-o zi a întîlnit un secerător mai puternic, care 1-a omorît.
Există cîteva motive temeinice să presupunem că, în aceste legende despre Lityerses, se descrie un obicei al secerişului în Frigia, potrivit căruia unele persoane, mai ales străinii care treceau prin ogorul ce se secera, erau con¬sideraţi îndeobşte ca personificări ale spiritului griului şi, ca atare, secerătorii îi înşfăcau, îi înfăşurau în snopi, le tăiau capetele şi îi aruncau apoi în riu, înfăşuraţi în spice de grîu, ca vrajă pentru a aduce ploaie. Temeiurile acestei ipoteze sînt, în primul rînd, asemănarea dintre legenda lui Lityerses şi obiceiurile secerişului la ţăranii europeni şi, în al doilea rînd, marele număr de cazuri cînd primitivii ofereau sacrificii omeneşti pentru a fertiliza ogoarele. Vom examina succesiv aceste temeiuri, începînd cu cel mai în¬semnat.
în compararea legendei cu obiceiurile secerişului din Europa, trei puncte merită o atenţie deosebită şi anume : I. întrecerea dintre secerători şi legarea unei persoane în snopi ; II. uciderea spiritului griului sau al reprezentanţilor săi ; III. felul în care erau trataţi cei ce pătrundeau pe ogoare sau străinii care treceau pe acolo.

I. în ce priveşte primul dintre aceste puncte, am văzut că în Europa modernă tovarăşii de muncă ai persoanei care taie, leagă sau treieră ultimul snop se poartă adesea rău cu ea. De exemplu, această persoană este legată în ultimul snop, 'dusă dintr-un loc într-altul, bătută, udată cu apă, aruncată pe o grămadă de bălegar şi aşa mai departe. Sau,
275 18*

i
;
! î i
V: !

cienii îl scoteau probabil cînd îl plingeau pe Adonis ; Safo]B cel puţin, pare să-i fi considerat pe Adonis şi pe Linus ca I fiind unul şi acelaşi.
; în Bithynia, secerătorii mariandinieni cîntau un cîntec funebru asemănător numit Bormus sau Borimus. Se spunea că Bormus a fost un adolescent frumos, fiu al rege¬lui Upias sau al unui bărbat bogat şi cu vază. într-o zi de vară, pe cînd privea la secerătorii ce munceau pe cîmp, băiatul s-a dus să le aducă apă de băut şi nu s-a mai întors. Secerătorii l-au căutat în van, chemîndu-1 cu cîntece de jale cu care au continuat mereu să-1 caute şi după aceea la fiecare cules.
2. Uciderea Spiritului griului. In Frigia, cîntecul corespunzător celui cîntat de secerători atît la se¬cerat cît şi la treierat era numit Lityerses. Potrivit unei povestiri Lityerses era un copil din flori al lui Midas, regele Frigiei, şi locuia la Celaenae. Copilului îi plăcea să secere grîul şi avea o nestăvilită poftă de mîncare. Dacă un străin intra pe ogor sau trecea prin apropiere Lityerses îi dădea să mănînce şi să bea după pofta inimii, apoi îl ducea pe lanurile cu grîu de pe malurile fluviului Meandru şi îl silea să secere împreună cu el. Apoi îl înfăşură pe străin într-un snop, îi tăia capul cu secera şi îi ducea undeva corpul în¬velit în spice de grîu. Dar, în cele din urmă a ajuns să secere împreună cu Hercule, iar acesta, la rîndul său, i-a tăiat capul cu secera şi i-a aruncat trupul în apele fluviu¬lui. Deoarece se povesteşte că Hercule 1-a omorît pe Lityer¬ses în acelaşi fel în care acesta i-a omorît pe ceilalţi, putem conchide că Lityerses avea obiceiul să arunce corpul vic-

274

timelor sale în fluviu. După o altă versiune a povestirii, Iityerses, fiul lui Midas, chema oamenii să se ia cu el la întrecere la secerat şi dacă îi învingea îi bătea ; dar într-o zi a întâlnit un secerător mai puternic, care 1-a omorît. Există cîteva motive temeinice să presupunem că, în aceste legende despre Lityerses, se descrie un obicei al secerişului în Frigia, potrivit căruia unele persoane, mai ales străinii care treceau prin ogorul ce se secera, erau con¬sideraţi îndeobşte ca personificări ale spiritului griului şi, ca atare, secerătorii îi înşfăcau, îi înfăşurau în snopi, le tăiau capetele şi îi aruncau apoi în rîu, înfăşuraţi în spice de grîu, ca vrajă pentru a aduce ploaie. Temeiurile acestei ipoteze sînt, în primul rînd, asemănarea dintre legenda lui Lityerses şi obiceiurile secerişului la ţăranii europeni şi, în al doilea rînd, marele număr de cazuri cînd primitivii ofereau sacrificii omeneşti pentru a fertiliza ogoarele. Vom examina succesiv aceste temeiuri, începînd cu cel mai în¬semnat.
în compararea legendei cu obiceiurile secerişului din Europa, trei puncte merită o atenţie deosebită şi anume : I. întrecerea dintre secerători şi legarea unei persoane în snopi; II.

uciderea spiritului griului sau al reprezentanţilor săi ; III. felul în care erau trataţi cei ce pătrundeau pe ogoare sau străinii care treceau pe acolo.
I. în ce priveşte primul dintre aceste puncte, am văzut că în Europa modernă tovarăşii de muncă ai persoanei care taie, leagă sau treieră ultimul snop se poartă adesea rău cu ea. De exemplu, această persoană este legată în ultimul snop, dusă dintr-un loc într-altul, bătută, udată cu apă, aruncată pe o grămadă de bălegar şi aşa mai departe. Sau,

o Putem presupune că vorbele de jale mâă-ne-hra erau curtate de secerătorii care tăiau grîul, ca bocet cu prilejul ' morţii spiritului griului (Isis sau Osiris) şi ca rugăciune pentru întoarcerea sa. Deoarece acest bocet era rostit pen¬tru primele spice tăiate, s-ar părea că egiptenii ar fi con¬ceput spiritul griului ca prezent în primele spice de grîu tăiate dar murind sub tăişul secerii. Am văzut cum în lava se credea că primele spice de orez reprezentau fie s\ifletul orezului,'fie pe Mirele şi Mireasa orezului. în unele părţi din Rusia, primul snop de grîu este tratat foarte asemănă¬tor cu modul în care se tratează în alte părţi ultimul snop. Însăşi stăpîna îl taie, îl duce acasă şi îi dă un loc de cinste lîngă icoane ; apoi snopul se treieră separat şi o parte din boabele sale se amestecă cu grîul de sămînţă pentru semă¬natul din anul următor. în Aberdeenshire ultimul grîu tăiat se folosea în general pentru a face din el snopul clyack, dar uneori, deşi mai rar, primul grîu era îmbrăcat femeieşte.şi adus acasă cu ceremonii.
în Fenicia şi în Asia occidentală se eînta la culesul viilor, şi, probabil [judecind prin analogie], şi la seceriş, un cîntec tînguitor asemănător cu cel al secerătorilor egip¬teni. Grecii numeau acest cîntec fenician Linus sau Ailinus şi îl explicau, la fel ca pe Maneros, drept o jelanie în care se deplîngea moartea unui adolescent numit Linus. După o legendă, Linus a fost crescut de un păstor şi sfîşiat în bucăţi de cîinii acestuia. însă, la fel ca şi Maneros, numele de. Linus sau Ailinus pare să-şi fi avut originea într-o neînţelegere verbală şi, fără îndoială, nu este altceva decit strigătul de jale ai lanu, adică „Vai nouă"', pe care feni-

Osiris, al lui Adonis şi Attis Lşi aveau fiecare un centqj după cum am văzut, în Egipt, în Siria şi în Frigia, şi se ştie I că în toate aceste ţări s-au practicat obiceiuri ale seceri-l şului şi ale culesului viilor, a căror asemănare între elej precum şi cu ritualurile naţionale a impresionat chiar şi pe| antici, iar aceste obiceiuri, comparate cu obiceiurile seceri- ■% şului, pe care le practică ţăranii din epoca modernă şi pri- I mitivii, par a arunca o rază de lumină asupra originii.^ ritualurilor în discuţie.
Am mai spus, întemelndu-ne pe Diodorus, că, în vechiul Egipt, secerătorii aveau obiceiul să jelească primul snop I tăiat, invocînd-o pe Isis ca zeiţă căreia îi datorau desco-'i perirea griului. Grecii dădeau numele maneros cînte-^ celor şi strigătelor de jale ale seccrătorilor egipteni; eil explicau numele printr-o poveste] potrivit căreia Maneros,'^ singurul fiu al primului rege egiptean, a inventat agricuki tura şi, murind înainte de vreme, a fost jelit de popor. Se| pare totuşi că numele de Maneros se datora unei înţelegerii greşite a

formulei mâă-ne-hra, „vino în casă", descoperită^ în multe inscripţii egiptene, de exemplu în cîntecul fune--bru al lui Isis din Cartea morţilor 2.

1 Herodot, Istorii, II ; Athaeneus, XIV.

2 în ediţia mare (Part V, Spirirs o/ the corn and o/ the wHd — , Spirite ale griului şi sălbăticiunilor, voi. I, 1936, p. 215, nota 3),î Frazer menţionează că această interpretare îi aparţine lufl H. Brugsch (Die Adonisklage und dos Linoslied, Jeluirea, lui Adonis.. şi cîntecul lui Linos), 1352, dar că există şi o altă interpretare care; o contrazice pe aceasta, potrivit căreia maneros este o variantă a cuvintului egiptean manurosh („Hai să ne înveselim"), citîndu-l în acest sens pe Lăut (Ober der aegyptischen Maneros — Despre eghptenele mnîieros), în Sitzungsberichte der Kdnigsbayern A/cade-, mic der Wişsenscha/ten zu Miinchen (Procese-verbaAe da şedinţă aie Academiei regale bavareze de ştiinţe din Miihchen), II, 1869.

lovitură 1-a cîştigat pe Bătrîn. La cina dată treierătorilor, "el trebuie să-şi ia mîncarea cu linguroiul pentru smintînă -şi să bea cît poate. Ceilalţi fac haz pe seama lui şi ii sîeîie 'în fel şi chip pînă cînd -scapă de glume, oferind celorlalţi rachiu sau bere.

Aceste exemple ilustrează întrecerile ce au loc între se- Erători, născute din dorinţa de a scăpa de batjocuri şi de ^tratamentul.neplăcut la care se aşteaptă cel ce-şi termină. ?ultimul munca. Reamintim că persoana care rămîne ultima)'ia secerat, la legatul isnopilor sau la treieratul griului este ; privită ca reprezentant al spiritului griului şi că această .credinţă este pe deplin exprimată prin înfăşurarea ei în |grîu. S-au dat cîteva exemple ale acestui ultim obicei, dar ■ mai putem cita şi altele. La Kloxin, în apropierea localităţii '.Stettin, secerătorii strigă femeii care leagă ultimul snop : *,„Ai dobîndit Bătrînul şi trebuie să-1 păstrezi". în prima ■ jumătate a secolului al XlX-lea se mai practica obiceiul de a lega. femeia în tulpini uscate de mazăre şi de a o aduce în sunetele muzicii în curtea casei unde secerătorii dansau "cu ea pînă ce tot frunzişul uscat cădea de pe dînsa. în alte .sate din jurul Stettinului, cînd se încarcă ultimul snop in căruţă, femeile se iau la întrecere pentru a vedea cine rămîne ultima. Căci cea care urcă ultimul snop în căruţă I primeşte numele de Bătrîn, este înfăşurată din cap pînă în picioare în spice de grîu, împodobită cu flori şi i se pun şi pe cap flori şi o pălărie .de puie. Urmat de o procesiune so¬lemnă, „Bătrinul" duce coroana secerişului ţa boierna.şul satului şi, ţinîndu-i-o deasupra capului, îi urează noroc şi sănătate. La jocul ce urmează, Bătrînul are dreptul să-şi

ir

dacă este scutit de asemenea tărbăceală, codaşul este cel ' puţin ţinta batjocurilor tuturora şi se crede că va Ii loviţi de o nenorocire în cursul anului. Din această cauză sece- I rătorii

se codesc să toie, să treiere sau să lege ultimul snop,'/? iar spre sfîrşitul muncii, această teamă dă naştere unei întreceri, fiecare străduindu-se să termine cit mai repede cu putinţă pentru a scăpa de neplăcuta cinste de a rămîne ^ ultimul. De exemplu, în districtul Mittelmark, în Prusia, cînd s-a tăiat secara şi se leagă ultimii snopi, femeile se J aşază pe două rînduri, faţă în faţă, fiecare avînd înaintea ei un snop şi o funie de paie. La un semn, femeile îşi leagă snopii, şi cea care termină ultima devine ţinta batjocurilor. Dar nu e numai atît : snopului i se dă formă de om, este numit Bătrînul, şi femeia trebuie să-1 ducă în curtea gos-podăriei, unde secerătorii fac roată şi joacă în jurul lui. Apoi Bătrînul este dus la gospodar, căruia îi este oferit cu cuvintele, „îl aducem pe Bătrîn stăpînului. Poate să-1 ţină pînă ce va primi unul nou." După aceea Bătrînul este proptit de un arbore, unde rămîne multă vreme, cal de bătaie pentru tot felul de glume. La Aschbach, în Bavaria, cînd secerişul este aproape terminat, secerătorii spun, „Acum îl vom goni pe Bătrîn". Fiecare se apucă să taie un braţ de grîu cît poate mai repede ; cel care taie ultimul braţ sau ultima tulpină este cinstit de către ceilalţi cu un chiot de bucurie : „Ai pus mina pe Bătrîn". Cîteodată se pune o mască neagră pe faţa secerătorului, îmbrăcat feme-ieşle, sau, dacă-seceră o femeie, femeia este îmbrăcată în haine bărbăteşti. Urmează dansul. La cină Bătrînul pri- . meşte porţii de două ori mai mari decît ale celorlalţi. La treierat, se întîmplă la fel ; se spune că cel care dă ultima

*; ■

aleagă partenerul; este o cinste să dansezi cu el, mai bine; zis cu ea. La Gommern, în apropierea Magdeburgului, sera rătorul care taie ultimele spice este adesea înfăşurat cujj totul în tulpini de grîu, astfel încît cu greu se poate vedea' dacă se află sau nu cineva în snop. Un alt secerător voinic' ia snopul în spate şi ocoleşte ogorul cu el în strigătele $ vesele ale celor de faţă. La Neuhausen, în apropierea Mer-"1 seburgului, cel care leagă ultimul snop este înfăşurat în j spice de ovăz şi i se spune Omul ovăzului, iar ceilalţi joacă | în jurul lui. La Brie, în Isle de France, însuşi gospodarul;| este legat în primul snop. La Dingelstedt, în districtul-Erfurt, se practica, pînă în prima jumătate a secolului al XlX-lea, obiceiul de a lega un bărbat în ultimul snop. Era numit Bătrînulşi adus cu ultima căruţă, cu urale şi muzică. _. Cînd ajungeau în ogradă, îl rostogoleau în jurul hambarului-:. .şi' apoi îl udau pînă la piele. La Nordlingen, în Bavaria, cel care dă ultima lovitură la bătutul griului este înfăşurat în paie şi rostogolit pe arie. în unele părţi din Oberpfalz, în Bavaria, se spune despre el că „1-a cîştigat pe Bătrîn" ; este învelit în paie şi dus la vecinul care nu şi-a terminat încă treieratul. în Silezia femeia care leagă ultimul snop are de îndurat o mare scărmăneală. E îmbrîncită, trîntită jos, legată în snop şi i se spune după toate acestea păpuşa griului (Kornpopel).
în toate aceste cazuri ideea de bază este aceea că spi¬ritul griului — Bătrînul vegetaţiei — e alungat din ultimul grîu tăiat sau treierat şi că, în timpul iernii, trăieşte în hambar. în, cursul semănatului, Bătrînul iese din hambar şi se" întoarce din nou pe cîmp unde îşi reia activitatea de forţă însufleţitoare, în grîul ce încolţeşte.
278

■II. Trecînd la cel de-al doilea punct al comparaţiei în~
E4re legenda lui Lityerses şi obiceiurile europene ale sece-
H zisului, constatăm că, în acestea din urmă, se credea adesea
R-eă spiritul griului este ucis la seceriş sau la treierat. La
liBomsdal şi în alte locuri din Norvegia, cînd se termină în-
Brcărcatul finului cosit, oamenii spun „Bătrînul finului a
t fost ucis". în unele părţi ale Bavariei se spune despre cel
| cedă ultima lovitură la bătut că 1-a ucis pe Omul griului,
h pe Omul ovăzului, sau al porumbului, după caz. în canto-
&,nul Tillot, din Lorena, în timpul bătutului griului, oame-
l/nii bat cu îmblâciul în cadenţă şi strigă ,,0 ucidem pe
1 Bătrînă ! O ucidem pe Bătrînă !" Dacă în casă se află vreo
bătrînă, i se spune să fugă, căci altfel i-ar suna ceasul. în
| apropiere de Ragnit, în Lituania, ultimul braţ de grîu este
j lăsat stingher pe.cîmp, spunîndu-se : „Bătrînă (Boba) sade
ţ- aici". Atunci un secerător tînăr îşi ascute coasa şi dintr-o
f singură lovitură taie mănunchiul de grîu. Se spune despre
I acest tînăr că „a retezat capul Bobei" ; gospodarul îi face
un dar, iar femeia acestuia îi toarnă o cană cu apă în cap.
După'o altă relatare, orice secerător lituanian se grăbeşte
p:.'să-şi termine lucrul ; căci Bătrînă secarei se află în ulti-
.
i mele spice, şi cel ce le taie o ucide atrăgîndu-şi tot felul
|,; de nenorociri. La Wilkischken, în districtul Tilsit, cel
care
taie ultimul grîu primeşte numele de „ucigaş al Femeii
secarei". în Lituania se crede că la treierat şi la seceriş se
ucide spiritul griului; Cînd mai rămîne de treierat doar o
|7 singură căpiţă de grîu, toţi treierătorii se dau
deodată
înapoi cu cîţiva paşi, ca la poruncă. Apoi se pun pe lucru
mînuindu-şi îmblăciul cît pot de repede, pînă cînd ajung
la ultimul snop. Treierătorii se aruncă asupra lui cu o fu-

Krintia, cel care a dat ultima lovitură la treierat precum şi
■cel care a dezlegat ultimul snop pe arie sînt legaţi de numi
■si de picioare cu o funie din paie şi li se pun cununi de ■paie
pe cap. Apoi, legaţi unul de altul, faţă în faţă, sînt ■traşi pe
o sanie prin sat şi aruncaţi în cele din urmă în-Rr-o gîrlă.
Obiceiul de a-1 arunca pe reprezentantul spiri-Ptului griului
într-o gîrlă este, ca şi cel de a-1 uda cu apă, Rr vrajă
destinată să aducă ploaie.
t
in. Pînă aici reprezentanţii spiritului griului au fost, ■[în
general, bărbaţii şi femeile care taie, leagă sau bat ul-E-timul
grîu. Ne oprim acum la cazurile cînd spiritul griu-Elui este
reprezentat fie de un străin ce trece pe cîmpul R: culesului (ca
în cazul lui Lityerses) fie de un vizitator Ecare vine pentru
întîia oară. Secerătorii din toată Germa-Enia au obiceiul să-i
prindă pe trecătorii străini'şi să-i ţină I legaţi cu o funie
din spice de grîu pînă cînd plătesc o i amendă ; iar cînd
gospodarul însuşi sau unul din oaspeţii W săi intră pentru prima
pară pe ogor sau pe aria de treie-Erat, el este tratat în
acelaşi fel. Cîteodată i se leagă funia
...
f' numai de braţ, de picioare sau de gît ; alteori însă este I-
legat fedeleş în grîu. Astfel la Solor, în Norvegia, oricine r
intră pe ogor, fie chiar stăpînul, fie un străin, este legat I;
într-un snop şi obligat să plătească o răscumpărare. în ţ
vecinătatea localităţii Soest, cînd gospodarul îi vizitează f.
pentru prima oară pe cei ce recoltează inul, este înfăşurat L:
din cap pînă în picioare in in. Femeile procedează la fel S; cu
orice trecător înfăşurindu-1 in in şi obligîndu-1 să ofere

|.'rachiu. La Nordlingen, străinii sînt prinşi cu funii de paie
2111

rie nebună, îneordîndu-şi toţi muşchii, năpădind snopul! cu o ploaie de lovituri pînă cînd răsună cuvîntul „Opreşte!a« rostit pe neaşteptate de şeful treierătorilor. Omul al căruia îmblăciu a căzut ultimul după semnalul de oprire este Jj înconjurat într-o clipită de toţi ceilalţi muncitori cu stri-sg gatul „a lovit-o de moarte pe Bătrîna secarei1'. El trebuieI să-şi ispăşească fapta cinstindu-i cu rachiu şi, la fel cu cel I care a tăiat ultimul grîu, primeşte numele „ucigaş al Bă-J| trînei secarei". în Lituania spiritul griului ucis era repre-J§ zentat cîteodată de o păpuşă. Se făcea din tulpini de grîu.'y un chip de femeie, îmbrăcat în haine şi aşezat pe arie sub.^j grămada de grîu ce trebuia treierată la urmă. Cel ce dădea 4 ultima lovitură la treierat „omora Bătrîna". Am întîlnit'i exemple cînd. efigia ce reprezintă spiritul griului se arde.'1 La East Riding din Yorkshire se practică in ultima zi ŞM secerişului un obicei numit „arderea Bătrînei vrăjitoare"JJ Pe ogor se arde un snop mic de grîu, pe un foc din resturi I de paie ; pe foc se prăjesc boabe de mazăre, care se mă- I nîncă, şi se bea multă bere ; tinerii, băieţi şi fete, se hîr- I jonesc în jurul flăcărilor şi îşi înnegresc unii altora obra¬zul. Cîteodată spiritul griului este reprezentat de un' bărbat care se culcă sub ultimul grîu ; griul se bate peste el şi oamenii spun că „Bătrânul este lovit de moarte". Am văzut că uneori soţia gospodarului este vîrîtă sub batoză, ca şi cînd ar urma să fie treierată, iar apoi se prefac că-: o vîntură. La Volders, în Tirol, se leagă frunze, uscate de gîtul celui care dă ultima lovitură la treierat şi oamenii se fac că-1 sugrumă cu o funie de paie. După credinţă, dacă omul respectiv este înalt, grîul va creşte mare în anul urmă¬tor. Apoi omul este legat de un snop şi aruncat în rîu. în Ca-
2!»l>

b!i: •

'
ii"- ■..

şi legaţi într-un snop, pînă dnd plătesc o amendă. Lai germanii din Haselberg, din vestul Boemieî, de îndată ce* gospodarul dădea la treierat pe arie ultimul snop, era îr-; făşurat în snop şi trebuia să se răscumpere dăruind prâ-*! jituri. Şi acum, în cantonul Putanges din Normandia,; oamenii se fac că îl leagă pe proprietarul pămîntului în. ultimul snop sau cel puţin aşa se întîmpla acum vreun' sfert de secol. Lucrul acesta îl fac numai femeile. Ele se năpustesc asupra proprietarului, îl apucă de braţe, de picioare şi de cap, îl aruncă jos şi îl culcă pe ultimul snop,2 Se fac că-1 leagă şi i se dictează condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească Ia cina secerişului. Dacă acceptă con¬diţiile, este lăsat slobod şi i se îngăduie să se scoale. Se-cerătorii din Brie, Isle de France, • cînd văd pe cineva care nu face parte din gospodărie trecînd pe lîngă cîmpul] culesului, îl fugăresc. Dacă îl prind îl leagă într-un snop şi- se fac că îl muşcă de frunte, unul după altul, strigînd „Vei purta cheia ogorului". „A ave© cheia" este o expre¬sie folosită în unele părţi de secerători, în înţelesul de a tăia, a lega, sau a bate ultimul snop ; ea este deci echiva¬lentă cu expresiile „Ai pus mina pe Bătrîn", „Tu eşti Bă-trînul" adresate celui ce taie, leagă sau bate ultimul snop.

De aceea cînd un străin este legat într-un snop spunîn-
du-i-se că „va purta cheia ogorului", aşa cum se întîmpla
la Brie, această expresie vrea să spună că el este Bătrî-
nul, adică o întrupare a spiritului griului. Dacă un străin
bine îmbrăcat trece tocmai dnd se culege hameiul, femeile
îl prind, îl aruncă în hambar, îl acoperă cu frunze şi nu-i
dau drumul pînă cînd nu plăteşte o amendă. . -

282

Astfel, asemenea lui Lityerses în antichitate, ţăranii
europeni din timpurile moderne aveau obiceiul să prindă un
trecător străin şi să-1 lege într-un snop. Nu ne putem >aştepta
ca paralela dintre ei să fie completă şi să i se taie ;
străinului capul ; dar dacă nu se ajunge la gestul defini-;tiv,
vorbele precum şi .mişcările lor arată destul de Um¬ede atare
intenţie. De exemplu la Mecklemburg, dacă ipînul, stăpîna,
sau vreun străin intră pe ogor sau numai pe' lingă el în prima
zi a secerişului, secerătorii se ^întorc spre el şi îşi ascut
coasele lovindu-le toţi odată cu acutele, ca şi cînd s-ar
pregăti să coseascâ. Apoi femeia care j*e în fruntea
secerătorilor se duce la el şi îi leagă o panglică BQ jurul
braţului stîng. El trebuie să se răscumpere plă-;.tind- o
amendă. în apropierea localităţii Ratzesburg, cînd stăpînul sau
un alt personaj de seamă intră pe ogor sau trece prin preajmă,
secerătorii se opresc din lucru şi se îndreaptă toţi ca unul
spre el, bărbaţii cu coasele păşind BQ frunte ; cînd ajung în
dreptul lui se înşiră în linie dreaptă, bărbaţi şi femei.
Bărbaţii împlîntă coada coasei în pămînt, ca atunci cînd o
ascut, apoi îşi scot şepcile şi le atîrnă pe coase, iar
conducătorul echipei iese în faţă şi . ţine o cuvmtare. Cînd a
terminat, îşi ascut cu toţii coasele, ritmic şi cu mult zgomot,
apoi îşi pun din nou şepcile pe cap. Două dintre legătoarele de
snopi păşesc în faţă ; una dintre ele îl leagă pe stăpîn sau pe
străin (dxipă caz) cu spice de grîu sau cu o panglică de mătase,
cealaltă ţine o cuvântare în versuri. Iată exemple de cuvîntări
pe care le rostesc secerătorii la astfel de prilejuri. în unele
părţi ale Pomeraniei orice trecător este oprit, aţinîndu-i-se
calea cu o funie de grîu. Secerătorii se aşază în cerc în jurul
lui,
2!I3

îşi ascut coasele, iar conducătorul grăieşte după cum. meazâ :
Oamenii sint gata', coasele sînt pregătite, griul este înalt şi
subţire, trebuie să-l cosim pe jupînul.
Apoi se nepetă gestul ascuţirii coaselor. La Ramin, în dia
trictul Stettin, i se adresează străinului care stă în:pî doare
în mijlocul secerătorilor următoarele cuvinte :
Pe-acest domn U vom lovi - cu tăişul luciu
cu care cosim pajişti şi lanuri.
Pe prinţi şi pe stăpîni îi scurtăm de-un cap.
Cei ce muncesc la cîmp ades sînt însetaţi.
Dacă-i cinsteşte domnul cu bere şi rachiu,
lasă pe dată gluma.
De nu-i e cererea pe plac,
pe drept cuvînt va lovi tăişul.
Şi pe aria de treierat străinii sînt priviţi ca întrupări, ale
spiritului griului şi sînt trataţi ca atare. La Wieding-j narde*
în Sehleswig, cînd un străin vine pe arie este în¬trebat : „Vrei
să te învăţ jocul îmblăciului ?" Dacă spune da, i se pun braţele
îmblăciului în jurul gîtului, ca şi cînd ar fi un snop de grîu,
şi se strîng atît de tare încît omul este aproape sugrumat. în

unele comune, din Wermland (Suedia), cînd un străin intră pe o arie unde se lucrează, secerătorii spun că „îl vor învăţa. cîntecul treierişului"* ii pun atunci un îmblăciu de gît şi îl leagă cu o funie în

|££Ui U U^U-SWJU
A-> >— MU\
pneie intră pe arie secerătorii îi încleştează trupul în .blăciu şi-i pun o salbă de tulpini de grîu la gît strigînd : at-o pe Femeia griului ! Priviţi ! Aşa arată Fecioara loriului !" ' l'Aşadar, în aceste obiceiuri din Europa timpurilor mo¬derne, cel care taie, leagă sau bate ultimul grîu este tratat ia o întrupare a spiritului griului ; este înfăşurat în snopi, tei'de faţă se prefac că îl, omoară cu uneltele lor şi îl Wuncă în apă. Aceste potriviri cu legenda lui Lityerses Jmar a dovedi că acesta din urmă este o descriere autcn-pcă a unui vechi obicei frigian al secerişului. Dar, pentru feă în epoca modernă, în obiceiurile de acelaşi tip, ucide-Irea persoanei care întruchipează spiritul griului este omisă sau cel mult mimată, e necesar să arătăm că în societăţile fprimitive, se ucideau adesea fiinţe omeneşti, ca o cere-|monie agricolă destinată să fertilizeze ogoarele. Exemplele armatoare vor fi lămuritoare.
3. Sacrificii omeneşti pentru recolte. I Indienii din Guayaquil, în Ecuador, practicau obiceiul de a sacrifica sînge şi inimi omeneşti cînd îşi semănau ogoa¬rele. Locuitorii din Canar (astăzi Ouenca, în Ecuador) sa¬crificau în fiecare an, la seceriş, o sută de copii. Regii din Quito, incaşii din Peru şi multă vreme spaniolii n-au reuşit să suprime sîngerosul ritual. Cu ocazia unei sărbători a secerişului, în Mexic, cînd se ofereau soarelui primele roade ale sezonului, un criminal era aşezat între două 'pietroaie uriaşe puse faţă în faţă şi balansate care, fre-|cîndu-se una de alta, îl zdrobeau. După îngroparea rămăşi¬ţelor pâmînteşti ale acestuia, urma petrecerea şi dansul.

:'84

2tsr>

—^,

Acest sacrificiu se numea „întîlnirea pietrelor". Am văzui* că şi vechii mexicani sacrificau fiinţe omeneşti în dife-M rrtele stadii de creştere a porumbului, alegînd o victimă j| potrivit cu vîrsta plantei ; se sacrificau nou-născuţi la se-J mănat, copii mai mari cînd porumbul încolţea şi aşa mai departe, pînă se cocea şi atunci se sacrificau bătrîni. Este cert că raportul dintre vîrsta victimelor şi starea grînelar întărea, în mintea lor, eficacitatea sacrificiului. ■ ■• - ■
1 indienii pawnee sacrificau o victimă omenească în fiecare an, cînd însămînţau ogoarele. Se credea că sacri¬ficiul este impus de luceafărul dimineţii sau de o anumită pasăre trimisă de luceafăr ca vestitor al său. Pasărea era împăiată şi păstoată Ga talisman atotputernic. Se credi că, nefăcîndu-se acest sacrificiu, urmarea ar fi fost pieirco recoltelor de porumb; fasole şi dovleac. Victima era un prizonier, bărbat sau femeie. Prizonierul era îmbrăcat în cele mai sărbătoreşti şi scumpe % haine ; era hrănit cu mîncăruri alese şi păzit cu grijă, nebănuind soarta ce-1 aş- » tepta. Cînd ajungea destul de gras era legat de o cruce, § în faţa mulţimii ; se juca un dans solemn, apoi i se spărgea capul cu o secure şi se ţintea în el

cu săgeţi. Potrivit rela¬taţii unui negustor, femeile indiene tăiau apoi bucăţi de carne din corpul victimei, cu care se ungeau ; clar un alt călător care a asistat la ceremonie contestă acest lucru. Imediat după sacrificiu, oamenii începeau însămînţarea ogoarelor. S-a păstrat o relatare amănunţită a sacrificiului unei tinere fete sioux de către pawneei, în aprilie 1837 sau 1838. Fata, avînd vreo paisprezece sau cincisprezece ani, a fost ţinută şi bine îngrijită timp de vreo şase luni. Cu două zile înaintea sacrificiului a fost purtată din colibă în

colibă, însoţită de tot sfatul şefilor şi luptătorilor. La fie¬care sălaş fata primea o surcea de lemn şi puţină vopsea ~pe care le dădea luptătorilor ce o -însoţeau. Fata vizita ast-ifel fiecare colibă şi primea de la toţi acelaşi dar, o surcea I şi vopseaua. La 22 aprilie a fost luată spre a fi sacri-,ficată ; era urmată de luptători, purtînd fiecare două bu¬căţi de lemn, primite chiar de la fată. După ce corpul fetei a fost vopsit jumătate în roşu şi jumătate în negru, fata a fost atîrnată de un fel de spînzurătoare şi friptă cîtva timp la foc mic, apoi ucisă cu săgeţi. Şeful sacrificatorilor *î-a smuls inima şi i-a mîncat-o. Cît mai era caldă, i-au desprins carnea de pe oase şi au tăiat-o în bucăţele, le-au ; pus în nişte coşuleţe.şi le-au dus pe ogorul.de grîu înve¬cinat. Acolo, conducătarul cel mai de seamă a luat o bucată de carne din coşuleţ şi a stors-o pentru ca o pică¬tură de singe să cadă pe seminţele de grîu proaspăt în¬gropate în pămînt. Ceilalţi i-au urmat exemplul şi în curînd toată sămînţa a fost stropită cu sînge şi apoi aco¬perită cu pămînt. Potrivit unei relatări, corpul victimei este transformat într-un fel de pastă cu care se stropeşte sau se freacă nu numai porumbul dar şi cartofii, fasolea • şi alte plante pentru- a le fertiliza. Oamenii nădăjduiau să obţină prin acest sacrificiu recolte abundente. O regină din vestul african avea obiceiul să sacrifice un bărbat sau o femeie în luna martie. Victimele erau ucise cu cazmale şi săpăligi şi înmormîntate într-un ogor care tocmai fusese lucrat. La Lagos, în Guineea, se prac¬tica obiceiul de a. trage. în ţeapă, în fiece an, o fată tînără, îndată după echinoxul de primăvară, pentru a obţine re¬colte bune. Odată cu dînsa se sacrificau oi şi capre, atîr-

EŞe .pun bolovani drept scaune. Acolo locuitorii joacă, se weselesc şi se îmbată. Cînd carnea s-a desprins de pe cap, Kffiaul care 1-a tăiat ia capul şi—1 duce acasă unde îl păs-ilrează ca relicvă, iar tovarăşii lui fac acelaşi lucru cu pi-mjoarele victimei. Apoyao, un alt trib din interiorul insulei ffLuzon practică obiceiuri similare.
Lhota naga, unul din numeroasele triburi primitive l'ţare trăiesc în vîlcelele prăpăstioase şi întortocheate ca Inişte labirinturi, care pornesc din mănoasa vale a Brahma-pputrei şi se pkrd departe în munţi, aveau obiceiul să re¬gleze mîinile şi picioarele oamenilor pe care îi întîlneau | pentru ca să împlînte membrele detaşate de corp în qgoa-Iţele lor, spre a-şi asigura recolte îmbelşugate. Ei nu pur-[tau nici un fel de supărare celor împotriva cărora foloseau »aceste mijloace atît de lipsite de omenie. Odată au jupuit I de. viu un băiat, l-au tăiat în bucăţi şi i-au împărţit car-I nea sătenilor, iar aceştia au pus-o în hambarele de grîu s .pentru a înlătura nenorocul şi a obţine o recoltă bună. I pondi din India, o populaţie dravidiană, furau copii brah-; mani şi îi păstrau ca victime ce urmau să fie sacrificate i la diferite ocazii. în

timpul semănăturilor şi al secerişului, : după o procesiune triumfală, unul dintre flăcăi era ucis cu o săgeată otrăvită. I se răspîndea apoi sîngele pe cîmpul -arat sau peste recolta coaptă, iar carnea se mînca. Ora-' onii sau uraonii din Chota Nagpur adoră o zeiţă numită Anna Kuari, care poate dărui omului recolte bune şi U \ poate îmbogăţi ; însă pentru a o îndupleca la asemenea , binefacere trebuie să i se ofere sacrificii omeneşti. Se spune că aceste sacrificii se mai fac şi acum pe ascuns, cu toată vigilenţa guvernului britanic. Victimele sînt bieţi
239
jg — Creanga de aur, voi. III

I
şe pun bolovani drept scaune. Acolo locuitorii joacă, se ţeselesc şi se îmbată. Cînd carnea s-a desprins de pe cap, lanul care 1-a tăiat ia capul şi-1 duce acasă unde îl păs¬trează ca relicvă, iar tovarăşii lui fac acelaşi lucru cu pi¬cioarele victimei. Apoyao, un alt trib din interiorul insulei Luzon practică obiceiuri similare. Lhota naga, unul din numeroasele triburi primitive ţâre trăiesc în vîlcelele prăpăstioase şi întortocheate ca nişte labirinturi, care pornesc din mănoasa vale a Brahma-putrei şi se pierd departe în munţi, aveau obiceiul să re-■feze mîinile şi picioarele oamenilor pe care îi întîlneau «pentru ca să împlînte membrele detaşate de corp în ogoa-Kţele lor, spre a-şi asigura recolte îmbelşugate. Ei nu pur-EJau.nici un fel de supărare celor împotriva cărora foloseau Răceşte mijloace atît de lipsite de omenie. Odată au jupuit jfde. viu un băiat, l-au tăiat în bucăţi şi i-au împărţit car-IFnea sătenilor, iar aceştia, au pus-o în hambarele de grîu ;...pentru a înlătura nenorocul şi'a obţine o recoltă bună. Gondi din India, o populaţie dravidiană, furau copii brah¬mani şi îi păstrau ca victime ce urmau să fie sacrificate |'.'la. diferite ocazii. în timpul semănăturilor şi al secerişului, după o procesiune triumfală, unul dintre flăcăi era ucis cu o săgeată otrăvită. I se răspîndea apoi sîngele pe cîmpul arat sau peste recolta coaptă, iar carnea se mînca. Ora-|onii sau uraonii din Chota Nagpur adoră o zeiţă numită s Anna Kuari, care-poate dărui omului recolte bune şi Q poate îmbogăţi ; însă pentru a o îndupleca la asemenea ^binefacere trebuie să i se ofere sacrificii omeneşti. Se u spune că aceste sacrificii se mai fac şi acum pe ascuns, cu j»toată vic-ilenţa guvernului britanic. Victimele sînt bieţi
289
I 19 """ Creanga de aur, voi. III

nate de pariv de-o parte şi de alta a fetei, împreună a igname, tulei de porumb şi banane. Victimele hărăziţi acestui -destin .erau crescute în seraiul regelui şi bame fetiş le prelucrau cu atîta sîrguinţă mintea încît victime îşi întîmpinau soarta pline de'voioşie. Un sacrificiu analg era oferit în fiecare an la Benin, în Guineea. MarimoJ ti'ib bechuana, sacrifică o victimă omenească pentru colte. Se alege de obicei un bărbat mic şi îndesat. Cel ale* este prins cu sila sau este îmbătat şi dus pe ogor, un<j este ucis în mijlocul griului fiind folosit ca „sămînţâl (acestea sînt cuvintele lor). După ce sîngele victimei s-S închegat la soare, este ars împreună cu osul frontal, ca] carnea de pe el şi cu creierul, apoi cenuşa se împrăştie pa pămînt pentru a-1 fertiliza. Restul corpului se mănîncă| Populaţia bagobo din Mindanao, una dintre insuleld Filipine, oferă un sacrificiu omenesc înaintea semănatului] orezului. Victima este un sclav măcelărit în pădure. Indw genii din Bontoc, în interiorul insulei Luzon, din arhipe-1 lagul Filipinelor, sînt vînători de capete pasionaţi. Princi-] palele

lor sezoane pentru vînătoarea de capete sînt vre-3 mea semănatului şi recoltatului orezului. Pentru ca re-j colta să fie bună, fiecare gospodărie trebuie să facă rost] de cel puţin un cap de om în perioada săditului şi de un altul în perioada semănatului. Vînătorii de capete pleacă cîte doi sau trei, se aşază la pîndă şi. îşi aşteaptă victima, bărbat sau femeie ; îi taie capul, mîinile şi picioarele şi le aduc degrabă în sat unde sînt primiţi cu mare bucurie Se expun mai întîi craniile pe crăcile a doi sau trei arbor uscaţi, aflaţi în fiece sat într-un loc deschis, în jurul căror
28a

sacrificiul. Victima era unsă din nou cu ulei, cei de iţă atingeau partea unsă şi îşi ştergeau uleiul pe pro-iul cap. în unele locuri o procesiune însoţea victima prin t,- din casă în casă, unde cîte unii îi smulgeau fire din ■ de pe cap, alţii cereau o picătură de scuipat cu care ungeau capul. Deoarece victima nu putea fi legată şi lleoarece nu trebuia nici să opună vreo rezistenţă, i se îrupeau oasele braţelor şi, dacă era necesar, şi ale picioa¬relor, dar adesea se socotea că această precauţiune este We prisos şi victinia era ameţită cu opiu. Felul în care era picisă varia după localităţi. Se pare că de cele mai multe lori se folosea sugrumarea sau sufocarea. Se despica la mij-lîoc o cracă dintr-un arbore verde, pe o lungime de cîteva fpicioare ; se vîra gitul victimei sau/în alte locuri, pieptul în [despicătura pe care preotul, împreună cu ajutoarele sale, se l-străduia apoi din toate puterile să o închidă la loc. Apoi I rănea uşor victima cu toporul, iar mulţimea se arunca ; asupra nenorocitului şi îi smulgea carnea de pe oase, fără să-i atingă capul şi măruntaiele. Cîteodată victima era ju«-.' puită de vie. în Chinna Kimedy era tîrîtă pe ogoare, încon¬jurată de o mulţime de oameni care, ferindu~se să-i atingă capul şi intestinele, îi tăiau carnea de pe corp pînă cînd . murea. Un alt mod de ucidere, foarte folosit în acelaşi, . ţinut, consta în legarea victimei de trompa unui elefant ; din lemn, care se rotea pe un stîlp solid, şi în timpul rotirii ; mulţimea rupea carnea de pe victima încă vie. Maiorul. Campbell a găsit în unele sate vreo paisprezece elefanţi de lemn care au fost folosiţi la sacrificiu. într-un district victima era ucisă încetul cu încetul la foc mic. Se construia

I
I 1

293

fe

./

• Aceste sacrificii tribale se îndeplineau după cum urja mează. Cu zece sau douăsprezece zile înaintea sacrificiu» lui. victima era consacrată prin tăierea părului, care pînlB atunci era netuns. O mulţime de bărbaţi şi de femei asisS tau la sacrificiul de la care nimeni nu putea fi exclusa deoarece se spunea că sacrificiul e oferit pentru întreaga omenire. Era precedat de mai multe zile de desfătare "vm zaiafeturi şi dezmăţ. în ajunul sacrificiului, victima. învii brăcată în hainele noi, însoţită de o procesiune solemnă, erai dusă, cu muzică şi dans, dincolo de sat, în dumbrava Me-J riah, la un pîlc de arbori înalţi, neatinşi de topor. Acolo 8 victima era legată de un stîlp aşezat cîteodată între .două! tufe de sankissar. Era unsă cu ulei, unt topit şi şofran de India şi

împodobită cu flori ; în tot timpul zilei i se arăta"-, „un fel de respect care cu greu putea fi deosebit de adora¬ţie". Se încingea o luptă mare pentru a obţine chiar şi cea, mai neînsemnată fărîmă provenind de la persoana ei ; o părticică din pasta de şofran de India cu care fusese unsă ;' sau o picătură din scuipatul ei erau preţuite mai ales de fe«f mei ca fiind înzestrate cu o virtute suverană. Mulţimea! juca în jurul stîlpului în sunetele muzicii şi, adresîndu-se pămîntului, spunea : „O Zeule, îţi oferim acest sacrificiu ; dăruieşte-ne recolte bogate, anotimpuri prielnice" ; apoi vorbind victimei spunea : „Te-am cumpărat, nu te-am luat cu sila ; acum te sacrificăm după cum este obiceiul şi nici un păcat nu va cădea asupra noastră".
. In ultima dimineaţă, orgiile, abia întrerupte in cursul nopţii, erau reluate şi continuau pînă la ora prînzului cîntl încetau cu desăvîrşire iar adunarea se ducea să înfăptu¬ ite ' ;"'

o platformă foarte joasă, înclinată pe amîndouă părţile oaM un acoperiş ; victima era urcată pe platformă şi i se legaujl membrele cu frînghii pentru a o împiedica să şi le mişteS Se aprindeau focuri şi i se puneau victimei tăciuni arzîndj pe corp pentru a o face să se perpelească cît mâi mula timp cu putinţă de la un capăt la altul al platformei înj pantă; cu cît victima vărsa mai multe lacrimi cu. atîtl ploaia urma să fie mai abundentă. A doua zi corpul era tăiat în bucăţi.
Carnea luată de pe victimă era dusă imediat acasă de I oamenii pe care fiecare sat îi trimisese anume în acest scop.l Pentru a ajunge cît mai repede carnea era uneori trans¬portată de un lanţ de alergători, care o duceau cincizeci: sau şaizeci de mile cu viteza poştei. în fiecare sat, toţi cei3 rămaşi acasă ţineau un post sever pîhă la sosirea cărnii.'! Cel ce o aducea o depunea pe locul adunărilor publice unde era primită de preot şi de capii de familie. Preotul o îm¬părţea în două : o parte era oferită Zeiţei pămîntului şi preotul o punea într-o groapă în pămînt, întors cu spatele şi fără să privească. Bărbaţii adăugau apoi puţin pămînt ca să o îngroape şi preotul turna apă peste ea dintr-o tigvă. El împărţea restul cărnii în atîtea părţi cîţi capi de familie ferau de faţă. Fiecare cap de familie învelea partea sa în frunze şi o îngropa în ogorul la care ţinea cel mai mult, punînd-o în pămînt, cu spatele, fără să o privească. în unele regiuni fiecare bărbat aducea partea sa de came la rîul ce îi uda ogoarele şi acolo o atîrna de un par. După toate acestea nici o casă nu se mătura timp de trei zile, şi în-
294

?tr-un anumit district se păstra o linişte desăvîrşită ; nu se ' aprindea nici un foc, nu se tăiau lemne şi nu se primea ' nici un străin. Cete de oameni înarmaţi vegheau în noaptea Ice urma sacrificiului rămăşiţele victimei omeneşti (şi ■'.anume capul, măruntaiele şi oasele) ; a doua zi de dimi-I neaţă rămăşiţele erau arse împreună cu o oaie întreagă, pe ' un rug funerar. Cenuşa era împrăştiată pe ogoare, era pusă ca o pastă pe case şi hambare, sau era amestecată cu griul j-nou pentru a-1 feri de insecte. Uneori, totuşi, capul şi oa-^sele erau îngropate, nu arse. După abolirea sacrificiilor ■omeneşti, se substituiau în unele locuri victime inferioare ; ' de exemplu, în capitala Chinna Kimedy-ului, ţapul a luat locul victimei omeneşti. Alţii sacrifică un bivol, li leagă de un stîlp de lemn, într-o dumbravă sacră, dansează nebu¬neşte în jurul bivolului amenînţînd cu cuţitele, apoi se aruncă asupra animalului viu, îl taie şi îl despică în bucăţi în cîteva minute şi se bat între ei pentru fiecare bucăţică de carne. Cel care a apucat o bucată aleargă cît poate mai repede să o îngroape în

ogorul său, după un vechi obicei, 'înainte de apusul soarelui ; şi cum unii dintre ei au de străbătut o cale lungă trebuie să alerge foarte repede. Toate femeile aruncă cu bulgări de pământ după bărbaţii ce fug, multe dintre ele cu multă dibăcie. Dumbrava sacră, care a fost scena acestui tumult se cufundă curînd în tă¬cere şi singurătate şi numai cîteva persoane mai rămîn să .păzească rămăşiţele bivolului cu alte cuvinte capul, oasele şi stomacul, pe care le ard cu ceremonie la piciorul stîl-pului.

295

jupra extremul respect ce i se arată ne îndrumează aceeaşi concluzie. Maiorul-Campbell spune despre feriah : „Era privit ca fiind mai.presus, decît un muri-or" ; iar maiorul Macpherson spune : „I se arată un anumit fel de respect greu de .deosebit de. adoraţie". într-un cu¬lt, Meriah pare, a fi fost considerat divin. Ca atare, se >utea ca el. să fi reprezentat, la origină, pe Zeiţa pămîntu-îui sau poate o divinitate a vegetaţiei ; deşi mai tîrziu a Rost privit mai 'degrabă ca o victimă oferită divinităţii de-fcit ca zeu imanent. Această concepţie mai tîrzie despre Meriah, care a făcut din el mai degrabă o victimă decit o divinitate, a fost poate prea mult şi.fără temei accentuata : de către scriitorii europeni care au descris religia khond. Obişnuiţi cu ideea sacrificiului ca ofrandă făcută unui zeu în scopul de a-i cîştiga favoarea, observatorii europeni sînt gata să înţeleagă în acest fel orice omor ritual şi să presu¬pună, că pretutindeni unde are loc un asemenea omor este neapărat necesar să existe şi o divinitate, despre care cei ce-1 săvîrşesse cred că primeşte masacrul. Astfel ideile pre¬concepute pot colora şi defoiana în mod inconştient de¬scrierea ritualurilor primitive făcută de ei.
Acelaşi obicei al uciderii unui reprezentant al zeului, ale cărui urme foarte limpezi apar în sacrificiile khond, poate fi descoperit eventual şi în unele dintre obiceiurile descrise mai sus. Astfel, după uciderea unui marimo, i se împrăştia cenuşa pe ogoare ; se stropea recolta şi ogoarele cu sîngele tînărului brahman ; carnea unui naga ucis era păstrată în hambarul pentru grîu ; iar sîngele fecioarei sioux' era scurs, picătură cu picătură, peste seminţe. Mai -mult încă, identificarea victimei cu griul, cu alte cuvinte
297

In aceste sacrificii khond, autorii la care ne referii îi prezintă pe meriahi ca victime oferite pentru a cîştig| - bunăvoinţa Zeiţei pămîntului. Dar după felul cum 'sîi tratate victimele; înainte şi după moarte, se pare că-ob£i ceiul nu poate fi explicat ca simplu sacrificiu propitia-1 toriu. Fără îndoială o parte din carne se oferea Zeiţei pă-fl mîntului, însă fiecare cap de familie îngropa cîte o bucăţică * de carne în ogorul său, iar cenuşa celorlalte părţi alei corpului era împrăştiată peste holde, întinsă ca o pastă pe 3 grînare sau amestecată cu grîul cel nou. Aceste din urmă : obiceiuri arată că se atribuia corpului lui Meriah o putere directă sau intrinsecă de a face recoltele să crească, cu I totul independentă de influenţa indirectă pe care o putea avea ca ofrandă destinată să cîştige bunăvoinţa divinităţii. .
s Cu alte cuvinte, se credea că atît carnea cît şi cenuşa vie-! timei erau înzestrate cu puterea magică sau fizică de a fertiliza pămîntul. Aceeaşi putere intrinsecă era atribuită

, singelui şi lacrimilor lui Meriah ; sîngele său producea cu-
I loarea roşie a şofranului de India, iar lacrimile sale pro¬vocau ploaia, căci este aproape sigur că, la origină cel puţin, se credea că lacrimile nu numai că prevesteau ploaia, ci o şi produceau. De asemenea, obiceiul de a vărsa . apă pe carnea lui Meriah, după ce a fost îngropat,-erai . fără îndoială o vrajă pentru a produce ploaie. Că lui Me¬riah i se atribuia o forţă magică se vede clin credinţa că în tot ce provenea din persoana acestuia, de exemplu în părul sau în scuipatul său sălăşluia o putere suverană. Faptul că i se atribuiau asemenea puteri arată că Meriah era mult mai mult decît o simplă fiinţă omenească sacri¬ficată pentru cîştigarea bunăvoinţei unei divinităţi. Pe

WBBBBBpj

29G

: ■
I
ft

păi-erea că victima este o personificare sau un spirit al griului, apare în grija care exista, se pare, pentru asigura-, rea unei corespondenţe fizice între ea şi obiectul din na¬tură pe care îl reprezintă. Astfel .mexicanii ucideau victime'^ tinere pentru griul nou şi victime vîrstnice pentru griul-îhj pîrg ; populaţia Marimo, sacrifică drept „sămînţă", un bărbat mic de stat şi îndesat — mic pentru ca statul lui să corespundă cu griul tînăr, gras pentru că aceasta era cali¬tatea aşteptată a recoltelor ; iar pawneeii îşi îngrăşau victi-mile probabil în acelaşi scop. Identificarea victimei cu griul apare şi în obiceiul african de a o ucide cu hîrleţe şi săpăligi, precum şi în obiceiul mexican de a o zdrobi, ca pe I grîu, între două pietre.
Mai există o particularitate ce merită să fie menţionată', ; în aceste obiceiuri primitive. Conducătorul pawnee devora inima unei fete sioux, iar marimo-sii şi gondii mîneau car- | nea victimei. Dacă, aşa cum presupunem, victima era pri¬vită ca divină, urmează că, mîncîndu-i carnea, adoratorii credeau că mănîncă însuşi corpul zeului lor.
4. S pir i t ui griului uci s în întruchipă¬rile lui umane. Ritualurile- barbare descrise oferă unele analogii cu obiceiurile secerişului în Europa. Astfel virtutea fertilizatoare atribuită spiritului griului apare şi în obiceiul barbar de a amesteca sîngele sau cenuşa victimei' cu griul de sămînţă, • precum şi în obiceiul european de a amesteca grăunţe din ultimul snop cu griul nou de primă¬vară. De asemenea, identificarea persoanei cu griul apare : în obiceiul sălbatic de a potrivi vîrsta şi statura victimei cu vîrsta şi mărimea, reale sau dorite, ale recoltelor ; în obice-

298
>

iurile din Scoţia şi din Stiria, cînd spiritul griului este imagi¬nat ca Fecioară şi ultimul grîu trebuie tăiat de o fată tînără,' dar cînd este conceput ca Muma griului, trebuie tăiat

de o bătrînă; în avertismentul dat femeilor bătrîne din Lorena să fugă atunci cînd e ucisă Bătrina, cu alte cuvinte cînd se :- bate ultimul grîu ; în sfîrşit în speranţele pe care le nutresc locuitorii din Tirol că, atunci cînd omul care dă ultima lovitură la treierat este înalt, grîul din anul ce vine va fi •şi el înalt. Aceeaşi identificare este implicată şi în obiceiul primitiv de a-1 ucide pe reprezentantul spiritului griului cu hîrleţe sau săpăligi, ori strivindu-1 între două pietre, sau în obiceiul european de a simula uciderea lui cu coasa sau cu îmblăciul. Obiceiul poporului khond de a vărsa apă peste carnea victimei îngropate se aseamănă şi el cu obi¬ceiurile europene de a arunca în apă pe reprezentantul spi¬ritului griului sau a-1 cufunda într-un rîu. Atît obiceiul khond cît şi cel european sînt vrăji destinate să provoace ploaia.
Să revenim acum la legenda lui Lityerses. S-a arătat ca în societatea primitivă se ucid adesea fiinţe omeneşti pen¬tru a stimula creşterea recoltelor. De aceea poate nu este lipsită de temei ipoteza că odinioară, în acelaşi scop ca şi în Frigia, ele erau ucise şi în Europa ; şi fiindcă legenda frigiană şi obiceiurile populare din Europa, care sînt în¬tr-o strînsă concordanţă, duela concluzia că se ucideau oa¬meni în acest fel, nu ne mai rămine decît s-o acceptăm cel puţin în mod provizoriu. Mai mult, legenda lui Lityerses şi obiceiurile europene ale secerişului concordă şi atunci cînd sugerează faptul că victima era omorîtă în calitatea sa de spirit al griului, iar această indicaţie se potriveşte cu ideea,

it

pe care o aveau în mod vădit unii primitivi, şi anume' victima este omorîtă pentru obţinerea unei recolte îmbelăj şugate. în ansamblu putem presupune cu îndreptăţire că în Frigia ca şi în Europa se omora în fiece an fe cîmp, lai cules, o întruchipare a spiritului griului. S-au a-iătat mai';]
, înainte motivele care ne îndreptăţesc să credem că şi în-
1 Europa era ucis în mod similar, în fiece an, reprezentantul! spiritului arborelui. Atestările acestor două obiceiuri atît/ de dimne de interes şi de asemănătoare sînt cu totul inde-* pendente unele de celelalte. Coincidenţa lor pare să suscite] noi supoziţii în sprijinul amîndurora.
Am dat mai înainte un răspuns la întrebarea : cum se alegea reprezentantul spiritului griului ? Atît legenda lui* Lityerses cît şi obiceiurile populare din Europa ne arată că trecătorii străini erau priviţi ca forme manifeste ale spi¬ritului griului, scăpat din grîul tăiat sau bătut şi, ca atare, erau prinşi şi omorîţi. Dar nu este singurul răspuns pe care
1 "faptele îl sugerează. Potrivit legendei frigiene, victimele lui Litj'erses nu erau numai simpli drumeţi străini, ci per¬soane pe care le învinsese într-d întrecere care urma să stabilească cine seceră cel mai repede, şi pe care le înfă¬şură apoi în snopi de grîu şi le tăia capul. Toate acestea ne
1 sugerează ideea că e posibil ca reprezentantul spiritului griului să fi fost ales printr-o competiţie la stringerea re-, coltei iar -concurentul învins era silit să accepte onoarea unui sfîrşit tragic. Obiceiurile secerişului din Europa întă¬resc această presupunere. Am văzut că în Europa se dă cîteodată o luptă între secerători, nici unul nevrînd să ră-mînă ultimul, iar persoana învinsă în aceste întreceri, adică cel ce taie ultimul snop, este tratată adesea în mod destul

brutal. într-adevăr, nu am văzul, că s-ar simula ucide-, lui ;:ara văzut însă, pe de altă parte, că se simulează jornorirea

celui ce dă ultima lovitură la bătut, adică este mfrîntîn întrecerea treieratului. Ori, întrucît se simulează Ejnprîrea celui ce a bătut ultimul snop, în calitatea sa de Reprezentant al spiritului griului, iar această calitate se conferă (după cum am văzut) atît celui ce taie şi leagă
Kltimul snop de grîu, cît şi celui ce-1 bate şi întrucît fiecare secerător se fereşte deopotrivă să rămînă ultimul în vreuna _Jikx aceste muncit putem deduce că ambele situaţii au avut Kn comun simularea omorului, atît al celui ce a secerat şi [Ilegal ca şi al celui ce a bătut ultimul snop şi, într-o epocă •îndepărtată, acest omor avea loc în fapt. Această presupu-gnere este confirmată de superstiţia curentă după care cel ice; taie ultimul grîu trebuie să moară curind. Uneori se ■crede, că'persoana care leagă ultimul snop pe cîmp va muri lin cursul anului următor. Cauza pentru care cel ce a se-l'cerat, legat sau bătut ultimul snop este desemnat ca re-I prezentant al spiritului griului poate fi următoarea. Se i presupune că spiritul griului se ascunde cît poate de mult | în grîu. dîndu-se mereu înapoi din calea secerătorilor, le-
: Fgătoriior şi celor care treieră. Dar cînd este alungat cu I forţa din refugiul pe care şi-1 aflase în ultimul grîu tăiat, ţ.sau în cei clin urmă snop legat, sau în ultimele grăunţe bă-i tute. este silit să ia altă formă decît a tulpinei de grîu care I fusese pînă în acea clipă haina sau corpul său. Şi ce formă Ipoate îmbrăca spiritul griului în-modul cel mai firesc de-I cît pe cea a fiinţei care se află chiar lîngă lanul de grîu, din | care el (spiritul griului) tocmai este gonit ? Dar acea fiinţă nu-poate fi decît cel ce'seceră, leagă sau bate ultimul grîu-.

■■■'rt

Deci ea sau el sînt înşfăcaţi şi trataţi ca însuşi spui grîuluL Astfel, cel ce era omorit pe cîmp, la cules ca prezentant al spiritului griului putea să fie sau un stră în trecere pe acolo, sau cel ce a rămas ultimul la sece legat sau treierat. însă mai există şi o a treia posibilitate^ sugerată atît de legendele antice cît şi de obiceiurile pop lare moderne. Lityerses nu numai că îi ucidea pe străinii dar a fost omorît la rîndul său, pare-şe în acelaşi fel ia care el însuşi ucidea pe alţii, adică a fost înfăşurat într-iad snop de grîu, i s-a tăiat capul, şi a fost aruncat în rîu ; $Q după cum ni se dă să înţelegem, toate acestea i s-au în-* tîmplat lui Lityerses pe propriile ogoare. în mod similar,^ în obiceiurile moderne ale secerişului, uciderea simulat^ pare să fi fost săvîrşită atît asupra persoanei stăpînul (ţăran gospodar sau boiernaş), cît şi a străinilor. Ori, da ne amintim că Lityerses era considerat drept unul dintre! fiii regelui Frigiei iar, potrivit unei versiuni, este numiţi el însuşi rege, şi dacă adăugăm la toate .acestea versiunea' după care era ucis, pare-se, ca reprezentant al spiritului; griului, putem presupune că ne aflăm aci în prezenţa unei alte urme a obiceiului de a omorî în fiece an pe unul dintrff regii divini sau regii-preoţi care, după cum se ştie, exera citau o suveranitate spirituală în multe părţi ale Asiei oe-j cidentale şi mai ales în Frigia. Obiceiul pare a fi fost, dup& cum am văzut, atît de mult modificat în unele locuri îndtj in locul regelui era omorît fiul acestuia. Legenda lui Lity-' erses ar reprezenta, cel puţin în una dintre versiuni, o

vagi amintire a obiceiului astfel modificat.
302

p Dacă trecem acum la legătura dintre frigianul Lity¬erses şi frigianul Attis, trebuie să ne amintim că la Pes-jinus — sediul unei regalităţi preoţeşti — marele preot pâre să fi fost omorît în fiece an ca reprezentant al lui Attis, zeu al vegetaţiei, şi că un autor din vechime 1-a nu-pit pe Attis „spic de grîu secerat". S-ar putea crede astfel că Attis, ca personificare a spiritului griului, omorît în fie¬care an în persoana reprezentantului său, este, în cele din urmă, identic cu Lityerses, acesta fiind pur şi simplu proto-jpul rustic din care s-a dezvoltat religia oficială a lui Attis. Poate să fi fost aşa ; dar, pe de altă parte, exemplele ana-îpage "ale obiceiurilor populare europene ne arată că, la acelaşi popor, două divinităţi distincte ale vegetaţiei pot kvea întruchipări diferite, fiecare fiind omorîtă ca zeu, în Merite epoci ale anului. Am văzut cum în Europa se uci¬dea în mod curent un om primăvara ca spirit al arborelui, |iar toamna se ucidea un altul, ca spirit al griului. Este po¬sibil ca lucrurile să se fi petrecut în acelaşi fel şi în Frigia. Ettis era în primul rind un zeu al arborelui şi legătura cu [jjrîul nu a fost poate decît o extindere a puterii sale de spi-p.riţ al arborelui, aşa cum se întîmplă, de exemplu în obice¬iurile secerişului din mai. Mai mult decît atît, se pare că [reprezentantul lui Attis era ucis primăvara ; pe cînd Lity-[erses trebuie să fi fost omorît vara sau toamna, potrivit Speripadei secerişului în Frigia. în ansamblu, deci, dacă nu [avem temeiuri să-1 privim pe Lityerses ca prototip al lui lAttis, totuşi amîndoi pot fi consideraţi ca produse paralele Fale aceleiaşi idei religioase, şi între ei ar fi putut fi acelaşi ;raport ca şi cel existent în Europa între Bătrînul din [timpul secerişului şi Omul Sălbatic, Omul Frunzei şi aşa
303

jlo îngăduia faţă de un străin, tovarăş de muncă sau chiar «faţă de stăpîn.
W.■■ Am insistat îndelung asupra cîntecului lui Lityerses, Kdeoarece oferă multe puncte de comparaţie cu obiceiurile |f populare europene şi cu cele ale primitivilor. Despre cîn-Ktecele secerişului din Asia occidentală şi din Egipt, asupra «^cărora am atras mai sus atenţia, putem vorbi mai pe scurt. w Asemănarea dintre Bormus din Bithynia şi Lityeres din prFrigia confirmă interpretarea dată acestuia din urmă. Bor¬mus, a cărui moarte sau mai degrabă dispariţie era jelită jj'în fiece an de secerători printr-un cîntec tînguios, era, ca -şi Lityerses, fiul unui rege sau cel puţin fiul unui om avut şi de vază. Secerătorii pe care îi.supraveghea lucrau pe pă-mînturile sale, iar el a. dispărut ducîndu-se să le aducă apă ; după o versiune a legendei, Lityerses a fost răpit de nimfe, fără îndoială de nimfele izvorului, lacului sau ale rîului, de unde se dusese să aducă apă. Această dispariţie a lui Bormus, văzută în lumina legendei lui Lityerses şi a obiceiului popular din Europa poate fi o reminiscenţă a obiceiului de a-1 înfăşură pe gospodar într-un snop de grîu şi de a-1 arunca în apă. Cîntecul îndurerat al secerătorilor era probabil o lamentaţie în legătură cu moartea spiritului griului, ucis fie în grîul tăiat, fie, în persoana unui repre¬zentant uman ; şi cererea ce i se adresa era poate o rugă¬minte să revină în anul următor cu puteri reînnoite.
Cîntecul fenician al lui Linus era cîntat, după CIUŢI ne spune Homer, la culesul viilor, cel puţin în Asia Mică ; şi faptul acesta, combinat cu legenda lui Syleus, ne face să

mai departe, din primăvară. Amîndoi erau spirite sau divi-'J nităţi ale vegetaţiei şi întruchipările amîndurora eraui omorîte în fiecare an. Dar, în timp ce cultul lui Attis s-aî ridicat pînă la rangul de religie de stat şi s-a răspîndit pînă'I în Italia, se pare că ritualurile lui Lityerses nu au de-a păşit niciodată graniţele Frigiei, ţara lor de origine, j şi şi-au păstrat întotdeauna caracterul de ceremonii3 rustice îndeplinite de ţărani pe cîmp la cules. Sel poate, cel mult, ca unele sate să se fi unit, ca de exemplu la /' khondi, pentru a-şi procura o victimă omenească, ce tre-1 buia ucisă ca reprezentant al spiritului griului, în folosul i; întregii comunităţi. Aceste victime erau poate luate dini familia regilor-preoţi sau regişorilor, ceea ce ar explica le-JJ, genda care-1 înfăţişează pe Lityerses ca fiu al unui rege I frigian, sau ca fiind el însuşi rege. Cînd satele nu cooperau în acest scop, fiecare sat sau gospodărie işi găsea fără în¬doială propriul său reprezentant al spiritului griului, dînd* morţii fie un trecător străin, fie pe secerătorul care tăia,-' lega sau bătea ultimul snop. Este posibil ca, în trecut, prac-. tica de a vîna capete pentru a avea o bună recoltă de grîu ■ . să fi fost tot atît de răspîndită la popoarele primitive ale Europei şi Asiei occidentale, pe cît a mai rămas pînă astăzi sau pînă nu de mult la triburile agricole primitive din As-sam, Birmania, insulele Filipine şi din Arhipelagul indian. Aproape nu mai este necesar să adăugăm că în Frigia, ca şi ■ în Europa, vechiul obicei primitiv de a omorî un om pg' cîmp la cules sau pe arie la treierat devenise fără îndoială, cu mult înaintea epocii clasice, o simplă simulare şi că în¬şişi secerătorii şi treierătorii îl considerau doar o glumă, poate puţin brutală, pe care licenţa sărbătorii secerişului
:304

presupunem că odinioară cei ce culegeau via se purtau cu trecătorii străini cam la fel cum se purta cu ei seceră torul Lityerses. Lidianul Syleus, spune legenda, îi silea pe trecă¬tori să sape via pînă în ,ziua cînd însuşi Hercule 1-a omorît şi i-a smuls viţa din rădăcini *. Această povestire pare a fi, . în mare, o legendă asemănătoare cu cea a lui Lityerses ; dar nici autorii vechi, nici obiceiurile populare moderne nu ne permit să-i precizăm detaliile. Mai mult încă, seceră-torii fenicieni cîntau şi ei probabil cîntecul lui Linus, căci Herodot îl compară cu cîntecul Maneros care era, după cum am văzut, o lamentaţie a secerătorilor din Egipt pen¬tru grîul tăiat. Pe de altă parte, Linus era identificat cu Adonis, iar Adonis poate fi socotit, cu îndreptăţire, în¬deosebi o divinitate a griului. Astfel lamentaţia lui Linus, aşa cum era cîntată la seceriş, ar fi identică cu lamentaţia lui Adonis şi atît prima cît şi cealaltă ar fi lamentaţia se-cerătorilor în legătură cu moartea spiritului griului. Dar, în timp ce Adonis, la fel ca Attis, a devenit una dintre fi¬gurile majestuoase ale mitologiei şi a fost adorat şi jelit în oraşe înfloritoare, foarte departe de graniţele leagănului său fenician, Linus pare a fi rămas: un simplu cîntec cîntat de secerători şi viticultori printre snopii de grîu şi podgorii. Asemănarea dintre Lityerses şi obiceiuiile populare, atît europene cît şi primitive, ne sugerează ideea că în Fenicia spiritul ucis al griului — Adonis mort — a fost poate re¬prezentant la origine de o victimă omenească ; şi această sugestie poate fi susţinută de legenda harraniană că Tam-
1 Apollodorus, Bibliotheca, II.
806

muz (Adonis), a fost ucis de crudul său stăpîn, care i-a mă-

i.cinat oasele într-o moară şi le-a împrăştiat în cele patru ...vînturi. Căci, după cum am văzut, în Mexic victima ome¬nească, era zdrobită între două pietre, la seceriş ; şi atît în . Africa cît şi în India, cenuşa sau alte rămăşiţe ale victimei erau răspîndite pe ogoare. Dar legenda harranianã ar putea să nu fie decît un mod de a explica printr-un mit faptul că grîul este măcinat în moară şi sămînţa este împrăştiată pe ogoare. 'Ar fi poate interesant să formulăm sugestia că falsul rege omorât în fiece an la sărbătoarea babiloniană Sacaea, în ziua a 16-a a lunii Lous, îl reprezenta pe însuşi Tammuz. Căci istoricul Berosus, care semnalează sărbă¬toarea şi data ei, folosea probabil calendarul macedonian, de vreme ce îşi dedica povestirea lui Antiohus Soter i ; şi, în epoca sa,- luna macedoneană Lous corespundea, se pai'e. ■ lunii babiloniene Tammuz. Dacă această ipoteză este - exactă, teoria că falsul rege al sărbătorii Sacaea era ucis ca . reprezentînd un zeu ar fi confirmată.

Există mult mai multe dovezi că în Egipt spiritul griu¬lui ucis — Osiris mort — era reprezentat de o victimă ome¬nească, pe care secexătorii o ucideau la cules, pe cîmp şi o jeleau printr-un cîntec funebru, căruia grecii, înţelegînd greşit cuvîntul, i-au dat numele maneros. Căci se pare că legenda lui Busiris păstrează amintirea unor sacrificii omeneşti oferite odinioară de egipteni în legătură cu cultul lui Osiris. Se pare că Busiris a fost un rege âl Egiptului care îi sacrifica pe toţi străinii pe altarul lui Zeus. Se crede că la originea obiceiului se află o foamete ce a bîntuit Egiptul

1 APMOHUS I (Soter) (325—261 î.e.n.) — rege al Siriei care a . favorizat răspîndirea elenismului în Orient,

■

timp de nouă ani. Un proroc din Cipru i-a spus lui Busiris I că foametea va înceta dacă se va sacrifica anual un om lui I Zeus. Busiris a instituit deci sacrificiul. Dar, cînd Hercule a venit în Egipt şi a fost tîrît la altar pentru a fi sacrificat. şi-a rupt lanţurile şi 1-a omorît pe Busiris şi pe fiul aces-, tuia. Iată deci o legendă potrivit căreia în Egipt se sacri¬fica anual o victimă omenească pentru a preveni recoltele proastej şi se credea că, nefăcîndu-se acest sacrificiu, ar fi urmat nerodnicia pămîntului, care era îndepărtată prin jertfă. Astfel pawneeii credeau, după cum am văzut, că dacă n-ar fi sacrificat o victimă omenească în perioada se¬mănatului recoltelor, acestea ar fi fost nimicite. Numele Busiris era în realitate numele unui oraş, pe-Asar, „casa lui Osiris", oraşul fiind numit astfel pentru că adăpostea mormîntul lui Osiris. într-adevăr, mulţi dintre prestigi-, osii autori moderni cred chiar că Busiris era leagănul lui Osiris, locul de unde cultul său s-a extins în întregul Egipt. Se spunea că sacrificiile omeneşti erau oferite chiar pe mormîntul său, că victimele erau bărbaţi cu părul roşu şi cenuşa acestora era împrăştiată pînă departe cu ajutorul vînlurălorilor. Dovezile găsite pe morminte confirmă această tradiţie a sacrificiilor omeneşti oferite pe mormîn¬tul lui Osiris.

în lumina discuţiilor precedente, tradiţia egipteană a lui Busiris poate primi o explicaţie logică şi destul de veri¬dică. Osiris, spiritul griului, era întruchipat anual la sece¬riş de un străin al cărui păr roşu îl făcea potrivit pentru a reprezenta griul copt. Acest om era ucis la cules, pe cîmp, în calitatea sa de reprezentant, şi secerălorii îl jeleau înălţtud rugi ca spiritul griului să reînvie şi să revină

[mâă-ne-rha, maneros] in anul următor cu putere înnoită.

lîh sfîrşit, victima sau părţi ale ei erau arse şi cenuşa se
■ • răspîndea pe ogoare, cu ajutorul vînturătorii, pentru a le fertiliza. Aici alegerea victimei pe baza asemănării sale cu griul pe care trebuia să-1 reprezinte corespunde obice¬iurilor mexicane şi africane pe care le-am descris. De ase¬menea, femeia care murea în rolul Mumei griului, cu pri¬lejul sacrificiului mexican al solstiţiului de vară, avea faţa vopsită în raşu şi galben, semn al culorilor griului, şi purta o mitră din cartoii, cu pene ce se legănau imitind mătasea porumbului. Pe de altă parte, mexicanii sacrificau leproşi la sărbătoarea Zeiţei porumbului alb. Romanii sacrificau, primăvara, căţeluşi cu părul roşcat pentru a îndepărta presupusa influenţă nefastă a Stelei cîinelui, crezînd că dacă procedau astfel recoltele se vor coace bine şi vor fi rumene. Paginii din Harran ofereau soarelui, lunii şi pla¬netelor victime omeneşti alese" după o pretinsă asemănare cu corpurile cereşti cărora le erau sacrificate ; de exemplu, preoţii, îmbrăcaţi în veşminte roşii şi mînjiţi cu sînge, jertfeau un bărbat cu părul şi obrajii roşii „planetei roşii Marte", într-un templu pictat în roşu şi împodobit cu draperii roşii. Aceste cazuri şi altele asemănătoare, cînd se alege o victimă ce seamănă cu zeul sau cu fenomenul na¬turii pe care îl reprezintă, se bazează, la urma urmei, pe principiul magiei homeopatice" sau imitative, credinţa fiind că scopul urmărit poate fi atins mai uşor cu ajutorul unui sacrificiu care se aseamănă cu efectul urmărit.
Legenda potrivit căreia bucăţi din corpul lui Osiris au fost răspîndite în toate părţile prin ţară, iar Isis le-a în¬gropat chiar pe locuxile unde le-a găsit poate fi foarte bine

»

■.-.■■■ ■■• ..v;^-.'.

:■■'
ii

amintirea unui obicei asemenea cu cel practicat de poporul khond, de a împărţi în bucăţi victima omenească şi de a îngropa bucăţile pe ogoare, adesea la disianţe de multul mile una de cealaltă. '
Aşadar, dacă nu mă înşel, cheia misterelor lui Osiris* ne este dată de strigătul melancolic al secerătorilor egi]3 teni care putea fi auzit răsunînd pe dmpii, în fiece an, pînă j în epoca romană, şi care vestea moartea spiritului griului,! prototipul rustic al lui Osiris. După cum am văzut, strici gate analoage puteau fi auzite la cules pe toate ogoarele;, din Asia occidentală. Anticii spuneau că ar fi fost vorba de un cântec ; dar, judecînd după numele Linus şi Maneros,^ strigătele erau probabil doar cîteva cuvinte rostite ca o] notă muzicală prelungită, care puteau fi auzite pînă de-j pai-te. Asemenea strigăte sonore şi prelungite, emise în| cor de un mare număr de voci puternice, produceau pro¬babil un efect emoţionant şi nu puteau .să nu atragă aten-". ţia oricărui călător aflat în apropiere. Sunetele repetatei iarăşi şi iarăşi puteau fi probabil deosebite cu destulă uşu-j rinţă din depărtare, însă, pentru un grec ce călătorea prin' Asia sau prin Egipt, cuvintele străine nu aveau de obicei. vreo noimă şi puteau fi luate în mod firesc drept numele: cuiva (Maneros, Linus, Lityerses, Bormus) strigat de sece-rători. Şi dacă drumurile sale îl duceau în cîteva din aceste ţări, de exemplu în Bithynia şi Frigia, sau în

Fenicia şi-Egipt, în perioada secerişului, el avea putinţa să compare feluritele strigăte ale secerişului la diferite popoare. Pu¬tem înţelege, deci, cu uşurinţă de ce grecii au notat şi comparat atât de des între ele strigătele secerişului. Dar dacă ar fi fost adevărate cîntece, ele nu s-ar fi putut auzi,

distanţe atât de mari atrăgîrid astfel atenţia atîtor călă¬tori ; şi chiar dacă drumeţul auzea, el nu putea distinge cu ;tîta uşurinţă cuvintele.
Pînă nu demult secerătorii din Devonshire scoteau stri¬ate de acelaşi fel şi îndeplineau pe ogor, la cules, o cere-nie analoagă cu cea care, dacă nu mă înşel, a dat naştere . tualurilor lui Osiris. Un autor, care scria în prima juma¬te a secolului al XlX-lea descrie strigătele şi ceremonia după cum urmează * : „După ce tot griul a fost tăiat, în sulte gospodării la nord de Devon, secerătorii practicau biceiul «strigătului gîtului». Cred că sînt foarte rare cazu-le cînd nu- se respectă acest obicei într-o gospodărie cît le cit înstăritä din această regiune. Iată cum se proce¬dează. Un bătrîn sau o altă persoană care cunoaşte bine ceremoniile practicate cu această ocazie (cînd lucrătorii se¬ceră ultimul ogor cu grîu) merge de la o cruce de snopi la alta, făcînd un mănunchi din cele mai frumoase spice pe care le poate găsi ; leagă apoi mănunchiul de spice cu |mult dichis, apoi împleteşte şi potriveşte paiele cît poate mai frumos. Mănunchiul se numeşte «gîtul- griului» sau spicele griului. După ce s-a sfîrşit secerişul şi după ce ul¬ciorul a mai făcut o dată ocolul tuturor lucrătorilor, sece¬rătorii, culegătorii şi femeile se aşază în cerc. Persoana care are «gîtul» stă la mijloc şi îl ţine strîns cu amîndouă |mîinile. Ea se apleacă mai îrftîi şi aduce mănunchiul pînă la pămînt, iar toţi bărbaţii din cerc îşi scot pălăria, aple-cîndu-se şi ţinînd-o cu ambele mîini pînă aproape de pămînt. Apoi încep cu toţii să strige deodată cu voce foarte armonioasă şi prelungită : «gîtul !», îndreptîndu-se încet şi
1 W. Hone, Every-day Book (Cartea de toate zilele), II, 1827.

rpovesteşte şi ea cum, călătorind prin Devonshire, „a văzut o înălţime un grup de secerători stînd în picioai'e, for-aînd un cerc şi ţinîndu-şi secerile în sus. La mijloc, unul iintx-e ei ţinea cîteva spice de grîu şi Hori legate împreună, şi deodată au strigat cu toţii de trei ori (ceea ce scrie ea ca mind) -«Arnack, arnack, arnack», we haven, we haven, we t* haven». însoţiţi de femei şi copii pur tind crengi înflorite, au plecat apoi spre casă strigînd şi eîntînd. Servitorul caix: o însoţea pe d-nă Bray i-a spus : -«Nu sint decît oameni cai-e ; cinstesc prin jocuri, după cum le este obiceiul, spiritul sece¬rişului»". Evident, după cum observă d-na Burne. aici |„«arnack, we haven !» înseamnă în dialectul Devon „un • gît [neck sau nack] ! avem un gît !«■"
O altă relatare a acestui vechi obicei, scrisă la Truro în 1839, spune x : „Cînd tot griul a fost tăiat la Heligan, băr¬baţii şi fetele care lucrează pămîntul vin în faţa casei şi aduc un snop mic din griul care s-a secerat la urmă şi îl împo¬dobesc cu panglici şi flori, legînd un capăt foarte slrîns pen¬tru a-i da forma unui gît. Apoi încep să strige «Partea noastră (a mea), partea mea**, cît pot mai tare ; apoi lăptă-

,'reasa oferă gîtul celui mai de seamă dintre agricultori. Acesta primeşte gîtul şi rosteşte foarte tare de trei ori «îi am, îl am, îl am». Apoi alt agricultor strigă şi el foarte tare .'«Ce ai ? ce ai ? ce ai ?» Din nou, primul răspunde «Un gît, un gît, un gît». După ce a rostit aceste cuvinte izbucnesc cu I toţii într-un strigăt puternic. Ceremonia se repetă de trei ?'ori, şi după un strigăt grozav se duc cu toţii să mănînce, să

-

1 Old Harvest Oustoms in Devonshire avd Cornwall (Vechi obiceiuri de seceriş, în Devonshire si Cornwall), Folk-lore, 1, 1840,
st:<
J

>n*wmwmtt*mmmH§
iliWfflflMHIWI||R^^^|PiaiM)pHn)PMiffi|NfiHl

ridieîndu-şi braţele şi pălăriile deasupra capului ; persoana* care poartă «giţul» îl ridică de asemenea cît poate i Ceremonia se repetă de trei ori. Apoi se schimbă s cu «Wee yen !» — «Way yen !» — care răsună de tot atît de prelung şi de încet ca mai înainte, cu i 1 deosebit de armonios. Acest strigăt este însoţit de
gesturi ale corpului şPbraţelor ca şi strigătul «gîtul*,;l 1 - - ' După ce au repetat astfel «gîtul» de trei ori şi tot de"J atîtea ori «wee yen» sau «way yen», izbucnesc toţi într-un'-' fel de hohot de rîs puternic şi voios, azvîrlindu-şi pălăriile,* şi şepcile în aer, dîndu-se de-a tumba şi chiar sărutînd' fetele. Unul dintre secerători ia. «gîtul» şi aleargă cît îl ţin? picioarele la gospodărie unde lăptăreasa sau vreo altă ser-' viţoare tînără aşteaptă în pragul uşii cu o găleată cu apă. Dacă cel ce are «gîtul» izbuteşte să se furişeze în casă nevă¬zut sau pur şi simplu prin orice altă uşă decît cea unde se. află fala cu găleata de apă, are dreptul să o sărute, dar dacă nu reuşeşte esle muiat în toată legea cu întreg conţinutul găleţii. într-o seară liniştită şi frumoasă de toamnă, «stri¬garea gitului>- produce de departe un efect minunat, mult mai frumos decît al muezinului turc, pe care lord Byron îî laudă atît. spunînd că îi place mult mai mult decît dan¬gătul tuturor clopotelor creştinătăţii. Am auzit, o dată sau . de două ori, acest strigăt, scos de peste douăzeci de bărbaţi, la.care se adaugă uneori un număr egal de voci feminine. Acum vreo trei ani, pe un loc mai ridicat, unde .secerau oamenii noştri, i-am auzit slrigînd şase sau şapte «gîturi» într-o singură noapte, deşi ştiam că unii dintre ei se aflau la o distanţă de peste patru mile. Ei pot fi auziţi cît.eodată, in liniştea înserării, la o distanţă considerabilă.'" D-na Bray
.
312 '.....,
:>omfJ'am^mlVFr*n^^T*~rtFT*rr™^ffî\n~irrm
♦

ase

danseze şi să cînte." După o altă descriere, „s-au dus cai toţii la cîmp cînd s-a tăiat ultimul grîu, «gîtul» a fost tăiatj cu panglici şi împletit, şi au jucat în jurul lui, apoi au dus! gîtul în bucătăria mare unde s-a servit curînd cina. Cuvin¬tele erau cele menţionate în relatarea precedentă şi «Hij: hip, hack,' heck, te am, te am, te am». Gîtul a fost atîr în camera de la intrare." O altă povestire spune că unu dintre oameni pleca în fugă de pe cîmp cu ultimul snop ; iar ceilalţi îl

urmăreau cu vase pline cu apă, pe care încer-: caseră să o arunce peste snop, înainte de a fi dus în hambar.; în obiceiurile descrise pînă acum, un anumit mănunchi'* de spice, în general ultimele rămase în picioare, este soco-J tit gîtul spiritului griului, care, în consecinţă, este decapitat"! cînd se taie mănunchiul de spice. De asemenea, în Shrop-' shire, se dădea în mod curent numele de „gît", sau de „gî-.j tul gîscanului" ultimului braţ de grîu rămas în picioare îni mijlocul ogorului cînd restul griului fusese tăiat. Aceste] tulpine se împleteau la un loc şi secerătorii, stînd la o dis-.j tanţă de zece sau douăzeci de paşi, încercau să-şi aruncej secerile în ele. Se spunea despre cel ce le tăia că a retezatj gîtul gîscanului. „Gîtul'' era dus soţiei gospodarului des-j pre care se credea că îl va păstra în casă ca să aducă noroc;; pînă la secerişul următor. In apropierea oraşului Trier cel.- care seceră ultimul grîu „taie gîtul caprei". La Faslane, pe^ Gareloch (Dumbartonshire), ultimul braţ de grîu rămas înj picioare era numit uneori „capul". La Aurich, în Frieslan-dul de răsăi-it, cel ce seceră ultimul grîu „taie coada iepu¬relui". Cînd se coseşte ultimul colţ al unui ogor, secerătoriL francezi strigă adesea : „Ţinem pisica de coadă". La Brssse■'; (Burgundia) ultimul snop reprezenta vulpea. Se lăsau la o

foarte vreo douăzeci de spice pentru a alcătui coada, şi fie- |care secerător, dîndu-se înapoi cu cîţiva paşi, îşi arunca gsecera în ele. Cer ce reuşea să taie spicele „reteza coada jvulpii" şi în cinstea sa se striga „Youcou cou .'" Aceste
[exemple'nu lasă nici o umbră de îndoială asupra sensului {expresiei „gît" folosită în Devonshire şi în Cornwall pentru fultimul snop. Spiritul griului este reprezentat sub formă |de om sau animal, iar ultimul grîu rămas în picioare este o jparte â corpului său, gîtul, capul sau coada. Cîteodată, aşa ^cum am văzut, ultimul grîu este privit drept cordonul om- -bilical. în sfîrşit, obiceiul practicat în Devonshire de a stropi
cu apă persoana care aduce „gîtul" este una din vrăjile pentru ploaie pe care le-am întîlnit în numeroase exemple. Obiceiul corespunzător în misterele lui Osiris era practica dea arunca apă peste imaginea lui Osiris sau peste persoana v care îl reprezenta.

Kft.în acest fel pe profanatorul nepoftit. Se spune : ..Lupul Ksecarej 1-a înşfăcat", „Capra secerişului 1-a îmbrincH". ■persoana care taie ultimul grîu sau leagă ultimul snop Hiirimeşte numele animalului, de.exemplu Lupul secarei, Epcroafa secarei, Capra ovăzului etc. şi îl păstrează ■dteodată timp de un an. Animalul este reprezen¬tat adesea de o. păpuşă făcută fie din ultimul isjiop, fie din lemn, flori şi aşa mai departe, pe care feecerătorii o aduc, plini de voioşie, cu ultima căruţă a 11"secerişului. Chiar şi acolo unde nu se dă ultimului snop o " J.form'ă animală, snopul este denumit adesea Lupul secarei, i -Iepurele, Capra şi aşa mai departe. în general, se consideră j l că fiecare recoltă are animalul ei special pe care îl prinzi , în ultimul snop şi care este denumit Lupul secarei, Lupul : .! jtorzului, Lupul ovăzului. Lupul mazării, sau Lupul carlo-j pfului, după caz ; dar, cîteodată. efigia animalului se face !; o dată pentru totdeauna, la strînsul ultimei recolte. Se 1Ţ crede uneori că făptura este ucisă prin ultima lovitură de I 'seceră sau ele coasă. Dar, mâi frecvent, se crede că ea tră-I f.ieste cit timp mai rămîne un rest de grîu nebătut şi că este]-.prinsă în ultimul snop

treierat. De aceea se spune despre ii cei care dă ultima lovitură de îmblăciu că a pus mina pe H Scroafa griului, pe Cîinele treierişului ele. După termina-I jf.rea treieratului se face o efigie care imită forma anima-i luiui, şi cel ce a bătut ultimul snop o duce la o gospodărie I învecinată unde treieratul mai continuă. Acest obicei relevă ! l credinţa că spiritul griului trăieşte pretutindeni unde grîul ;* nu este încă treierat. Cîteodată cel ce bate ultimul snop ||reprezintă el însuşi animalul ; şi, dacă vecinii care mai ; treieră încă îl prind, se poartă cu el după cum s-ar purta
31T

• . CAPITOLUL ■XLVIII
SPIRITUL GRÎULUI CA ANIMAL
, ' ' '..'.:■:
1. Incarnări ale spiritului griului in animale. în unele dintre exemplele citate pentru a determina sensul cuvîntului „gît", folosit în legătură cu' ultimul snop, spiritul griului apare sub înfăţişare animală, ca gîscan, capră, iepure, pisică şi vulpe. Această împreju-:-rare ne pune în faţa unui nou aspect al spiritului griului, pe care urmează să-1 examinăm acum. în" cele ce urmează'nu vom întîlnî multe exemple noi despre uciderea zeului, dar putem spera să lămurim unele puncte rămase obscure în' mitul şi cultul lui Adonis, Attis, Osiris, Dionysos, Denie-.' ter şi Virbius.
Printre nenumăratele animale a căror înfăţişare se crede că o poate lua spiritul griului, se află lupul, dinele, iepurele, vulpea, cocoşul, gîsca, prepeliţa, pisica, capra vaca (boul, taurul), porcul şi calul. Se crede adesea că spi-.. ritul griului este prezent, sub' una sau alta dintre aceste; forme, în grîu, şi că este prins sau omorît în ultimul snop.. Cînd se taie griul,.animalul fuge din faţa secerătorilor ; şi' dacă un secerător se îmbolnăveşte pe cîmp, se crede că s-a împiedicat din greşeală de spiritul griului care 1-a pedep-
3'6,
j

lenburg, tânăra femeie care lega ultimul snop de gnu lua ^;un braţ de spice şi făcea din el „Lupul griului", o imagine ,a lupului avînd aproximativ două picioare lungime şi o c jumătate de picior lăţime ; picioarele animalului erau .făcute din tulpini mai tari, iar coada şi coama din spice de grîu. în fruntea secerătorilor ea aducea .acest Lup al griu¬lui în sat şi acolo era aşezat pe un loc mai înalt, în odaia de primire a gospodăriei, unde rămînea vreme îndelungată. ;în multe locuri, snopul numit Lup are fonuă de om şi este îmbrăcat în haine. Această practică dovedeşte o confuzie de idei între spiritul griului închipuit sub formă omenească şi sub formă animală. în general, Lupul este adus acasă cu ultima căruţă, însoţit de strigăte de bucurie. De aceea şi ultima încărcătură primeşte numele de Lup.
Se presupune de asemenea că Lupul se ascunde în ham¬bar, în grîul tăiat, ,pînă cînd îmblăciurile îl gonesc din ulti¬mul snop. La Wanzleben, în apropiere de Magdeburg, după treieratul griului, ţăranii alcătuiesc o procesiune şi duc, trăgîndu-1 cu lanţul, un om înfăşurat în paiele bătute şi numit Lupul. Omul legat reprezintă spiritul griului prins [în clipa cînd fugea din grîul bătut. în districtul Trier, se crede că Lupul griului este omorît la treierat. Oamenii bat ultimul snop pînă cînd rămîn din el numai paie locale mă¬runt. Ei cred că în acest fel Lupul griului, care se ascundea în snop, a fost omorît fără doar şi poate.
Şi în Franţa, Lupul griului' apare la seceriş. Astfel celui ce seceră ultimul grîu i se strigă : „Vei prinde Lupul". în

apropiere de localitatea ChambtTy, secerătorii fac un cerc în jurul ultimului grîu rămas în picioare şi strigă : „Lupul e aici înăuntru". La Finisterre, cînd secerişul se apropie de

<

JK_

atît secerăk*xii cit şi legătorii se luptă între ei, nici unulf nevrînd să rămînă ultimul. în Germania, pare să se spună| în mod obişnuit „Lupul sade in ultimul snop"'. în unele| locuri, se strigă secerătorului „fereşte-te de Lup", şan „vînează Lupul din grîu". în. Mecklenburg, ultimul snopj de grîu rămas în picioare primeşte adesea numele de Lup.j şi omul care ii seceră „ii are pe Lup1', animalul fiind Lupul? secarei, al griului, al orzului, potrivit cerealelor respective.'; Cel ce taie ultimul grîu este numit el însuşi Lup sau Lupul' secarei, dacă recolta este secara, iar în numeroase părţi din Mecklenburg el trebuie să-şi joace rolul, făcîndu-se că îi muşcă pe ceilalţi secerători sau urlînd ca lupul. IJltimul snop de grîu este numit si el Lupul, sau Lupul secarei, sau..' Lupul ovăzului, după recoltă, şi se spune despre femeia care îl leagă că „o muşcă Lupul" sau „a pus mîna pe Lup", ori „trebuie să scoată Lupul" (din grîu). Ea însăşi primeşte numele de Lup, i se strigă : „tu eşti Lupul", şi femeia tre-; vbuie să poarte acest nume timp de un an ; uneori este numită, potrivit recoltei, Lupul secarei sau Lupul cartofu-, •lui. în insula Riigen, în afară de faptul că femeia ce leagă ultimul snop este numită Lup, cînd se întoarce la gospodărie această femeie le muşcă pe stăpîna casei şi pe slujnică, pri¬mind în schimb o halcă de carne. Totuşi, nimeni nu doreşte să fie Lupul. Aceeaşi femeie poate fi Lupul secarei, Lupul griului şi Lupul ovăzului dacă se întîmplă să lege ultimul snop de secară, de grîu sau de ovăz. La Buir, în districtul Colonia, se dădea odinioară ultimului snop înfăţişare de lup. Acest snop era păstrat în Iiambar pînă cînd se treiera tot griul. Apoi, era adus la gospodar care trebuia să-1 stro¬peascâ cu bere sau cu rachiu. La Brunshaupten, în Meck-
320
a
♦

sfîrşit, secei'ătorii strigă : „aici este Lupul, îl vom prinde".'! Fie.care ia un polog ca să-1 secere, şi cel ce termină primul! strigă : „am înşfăcat Lupul". La Guyenne, cînd ultimulf grîu a fost secerat, se duce un berbec castrat în jurul ogo-|i rului. Berbecul este numit „Lupul ogorului". I se împodo^ besc coarnele cu o cunună de flori şi de spice de grîu şi'ţi se atîrnă de asemenea pe corp ghirlande şi panglici. Toţi secerătorii merg în urma animalului cîntînd. Apoi berbe-j cui este omorît pe eîmp. în această parte a Franţei ultimul '-snop de grîu se numeşte coujaulage, ceea ce înseamnă în'.'. dialectul ţinutului respectiv berbec castrat. Astfel uciderea) berbecului castrat reprezintă moartea spiritului griului,! considerat prezent în ultimul snop ; dar se confundă două] concepţii diferite despi'e spiritul griului, una care îl,r*epre-| zintă ca lup şi cealaltă ca berbec castrat.'
După toate aparenţele, există uneori credinţa că Lupul, i prins în ultimul grîu,, trăieşte în timpul iernii în gospodărie, gata să-şi reia rolul activ de spirit al griului, primăvara.; De asemenea, în toiul iernii, cînd zilele mai lungi încep să vestească primăvara, Lupul îşi face din nou apariţia. în / Polonia, de Crăciun, un om pe al cărui cap s-a aruncat o blană

de lup, este purtat, pe uliţe;. sau, cîteva persoane poartă pe uliţe un lup împăiat şi adună bani. Aceste fapte constituie dovada unui vechi obicei de a purta cu alai un bărbat învelit în frunze, numit'Lupul, cei ce-1 conduc adu¬ni nrf bani pentru aceasta.

3.' Spiritul griului sub înfăţişare de c oc o ş.-O altă înfăţişare pe care o ia adesea spiritul griu¬lui este cea de cocoş. în Austria, se spune copiilor ' să nu cutreiere lanurile de grîu, deoarece acolo sft

♦

'

află Cocoşul griului şi le va scoate ochii cu ciocul, în nordul Germaniei se spune: ,,Cocoşul sălăşluieşte in ultimul snop" ; şi cînd se taie ultimul- grîu sece¬rătorii strigă : „acum vom izgoni cocoşul". După ce s-a tăiat griul se spune : „am pus mîna pe cocoş". La Braller ', [în Transilvania2, cînd secerătorii ajung la ultimul snop de fgrîu se strigă : „aici vom prinde cocoşul". La Fiirstenwalde, ; cînd se ajunge la legarea ultimului snop, stăpînul scoate un .'cocoş, pe care 1-a adus într-un coş şi îl lasă să alerge pe ogor. Toţi secerătorii îl gonesc pînă cînd îl prind. Aiurea, seee-. rătorii încearcă să apuce ultimul grîu tăiat; cel ce reuşeşte trebuie să cînte cocoşeşte şi este numit Cocoşul. La venzi se practica obiceiul ca gospodarul să ascundă un cocoş viu sub ultimul snop rămas pe ogor şi,'cînd se strîngea griul, secerătorul care ridica acest snop avea dreptul să păstreze cocoşul, dacă putea să-1 prindă. Acest moment reprezenta punctul culminant al serbării secerişului şi era cunoscut sub- numele de „prinderea Cocoşului", iar berea oferită secerătorilor cu acest prilej purta numele „berea Cocoşului". Ultimul snop se numeşte Cocoş, snopul Cocoşului, Cocoşul secerişului, Găina secerişului, Găina toamnei. Se deosebesc Cocoşul griului, Cocoşul fasolei şi aşa mai departe, după recoltă. La Wunschensuhl, în Turingia, se dă ultimului snop forma unui cocoş şi este denumit Cocoşul secerişului. 4a— partea din faţă a căruţei secerişului se prinde efigia unui cocoş făcut din lemn, carton, spice de grîu sau flori, mai

1 Comuna Bruiu, jud. Sibiu.

2 Referita la întruparea spiritului griului în cocoş (Transilva¬
nia), Frazer a folosit lucrarea iui G. A. Heinrich, Agrarlsche Sitten
un-d Gebrăuche unter den Sachsen Siebenbiirgens (Datini şi de¬
prinderi agrare la saşii transilvăneni), 1830.

ales în Wcstfalia, unde "cocoşul ţine în cioc felurite roadej ale pămîntului. Cîteodată, se leagă imaginea unui cocoş de^ vîrful unui arbore de arminden, adus cu ultima căruţă ă<& grîu. In alte părţi se leagă un cocoş viu, sau efigia unul] cocoş, de o cunună de seceriş şi totul se agaţă în vîrful unur par. In Galiţia, precum şi în alte părţi, se leagă un cocoş viu de o ghirlandă din spice de grîu sau din flori, purtată de conducătoarea grupului de secerătoare care păşeşte îh;

1 fruntea procesiunii secerişului. In Silezia, i se oferă stăpî-nului un cocoş viu pe o farfurie. Cina secerişului se numeşte Cocoşul secerişului, Cocoşul de pe mirişte etc. şi cocoşul este principalul fel de mîncare, cel puţin în unele locuri. Dacă un căruţaş îşi î'ăstoarnă căruţa cu grîu se spune că „a răsturnat Cocoşul secerişului" şi pierde Cocoşul, adică cina recoltei.

înainte de a fi dusă în hambar căruţa cu grîu care poartă imaginea cocoşului trebuie să facă înconjurul gospodăriei. Apoi cocoşul este ţintuit pe-poarta casei, sau alături de ea, sau pe stîlpul porţii, unde rămâne atîrnat pînă la secerişul următor. în Frizia orientală, persoana care • dă ultima lovitură la secerat se numeşte „Cloşca" şi i se aruncă grăunţe ca şi cînd ar fi o găină adevărată.
'', ' De asemenea, spiritul griului este ucis sub formă de cocoş. în unele părţi din Germania, Ungaria, Polonia şi Pi-cardia, secerătorii pun un cocoş viu în griul ce urmează să fie secerat ultimul şi îl gonesc peste tot ogorul sau îl îngroapă pînă la gît în pămînt ; apoi îi-taie capul cu o seceră sau cu o coasă. în multe locuri din Westfalia, cînd secerătoiii ■ aduc gospodarului cocoşul din lemn, acesta le dăruieşte un cocoş viu pe care secerătorii îl omoară cu lo-

vituri de bici sau de băţ, îi taie capul cu o.sabie veche, ori iii aruncă fetelor în hambar, ori îl dau gospodinei pentru a "fi gătit. Dacă cocoşul secerişului nu a fost spintecat, adică triici o căruţă nu a fost răsturnată, secerătorii au dreptul să omoare cocoşul gospodăriei aruneînd în el cu pietre sau Bandu-i capul. Acolo unde acest obicei a^fost uitat, se mai 'practică încă obiceiul ca gospodina să pună la fiert pentru secerători şi să le arate capul cocoşului care. a fost tăiat 'pentru supă. în apropierea Klausenburgului ', în Transil¬vania'-, la cules se îngroapă un cocoş pe ogor, în aşa fel ^încît să nu rămînă afară decît capul. Un băiat tinăr pune [nuna pe o coasă şi taie dintr-o singură lovitură capul coco¬sului. Dacă nu i-euşeşte, primeşte numele de Cocoşul roşu ■timp de un an de zile, şi oamenii se tem că recolta anului 'viitor va fi proastă. în apropierea localităţii Udvârhcly :1, în Transilvania, în ultimul snop se leagă un cocoş care este ;omorît cu o cazma. Apoi este jupuit. Carnea se aruncă, dar f pielea şi penele se păstrează pînă în anul următor ; primă¬vara, se amestecă grăunţele ultimului snop cu penele co-■ coşului şi amestecul se răspîndeşte pe ogoarele care vor ,:fi lucrate în curînd. Nimic nu ar putea demonstra mai clar Iidentificarea cocoşului cu spiritul griului. Prin faptul că I este legat în ultimul snop şi omorit, cocoşul este identificat •■jf cu spiritul griului, iar moartea lui cu tăierea griului. Prin păsti-area penelor pînă în primăvară şi prin amestecarea
1 Cluj-Napoca.
1
- Pentru aceste obiceiuri, care se practicau pe teritoriul patriei noastre, Frazer apelează în principal la \V. Maniihardt, pe care îl citează cu Die Korndämonen (Spiritele griului), UK>8.
3 Odorhei.

lor cu grîul de sămînţă, provenind chiar din snopul în carej a fost legat cocoşul, ca şi prin răspîndirea penelor odată cui sămînţa pe cîmp, se subliniază din nou identitatea păsărirl
- şi a griului, sugerindu-se în modul cel mai clar puterea d« a da viaţă şi de a fertiliza pămîntul pe care o posedă, ca| incarnare a spiritului griului. Astfel, spiritul griului est«8 ucis la seceriş sub înfăţişarea unui cocoş, dar revine din-j nou la viaţă şi la o nouă activitate primăvara. Mai mult,! ideea identificării cocoşului cu grîul se exprimă, aproape tot 1 atît de limpede, în obiceiul de a îngropa pasărea în pămînt i şi de

a-i reteza capul la fel ca spicele griului, cu coasa. ,î 4. Spiritul griului ca iepure. O altă incar-,' nare obişnuită a spiritului griului este iepurele. La Galloway I seceratul ultimului grîu rămas în picioare se numeşte ..a I tăia Iepurele". Felul în care se seceră este următorul. După I ce tot restul griului a fost recoltat, se lasă un braţ de grîu ■ netăiat pentru a forma Iepurele. Grîul acesta este împărţit I în trei părţi, care se împletesc laolaltă legîndu-se spicele I într-un nod. Secerătorii se dau înapoi cu cîţiva paşi, şi fie- i care îşi aruncă secera asupra Iepurelui pentru a-1 doborî. I Iepurele trebuie tăiat sub nod şi secerătorii îşi aruncă secerile, unul după altul pînă cînd unul dintre ei izbuteşte să I taie tulpinile sub nod. Iepurele este adus apoi la gospodărie I şi predat unei slujnice care îl leagă în bucătărie, deasupra uşii. Iepurele era păstrat cîteodată pînă la secerişul următor. I In comuna Minnigaff, cînd se tăia Iepurele, secerătorii necăsătoriţi alergau spre casă cît puteau de repede, crezindu-se că cel ce va ajunge primul se va căsători cel dintâi. Şi în]
326
»

Germania unul dintre numele ultimului snop este Iepurele. Astfel, în.unele părţi din Anhalt, după ce s-a secerat griul şi nu au mai rămas decît cîtevd spice în picioare se spune : „Iepurele va veni curînd", sau seoerătorii îşi strigă unul altuia : „uită-te la Iepure cum vine sărind". în Prusia ori¬entală, se spune că Iepurele se află în ultimul grîu rămas nesecerat şi că ultimul secerător trebuie să-1 gonească de acolo. Toţi se grăbesc să-şi termine lucrul, fiecare este dor¬nic să nu „gonească Iepurele", căci cel întîrziat, adică cel ce taie ultimul grîu, ie aşteaptă la tot felul de glume nesă¬rate. Am văzut că la Aurich „a tăia coada Iepurelui" este o expresie ce înseamnă a tăia ultimul grîu. în Germania, Suedia, Olanda, Franţa şi Italia se spune în mod. curent despre cel care taie ultimul grîu că „omoară Iepurele". în Norvegia, omul despre care se spune că „ucide Iepurele" trebuie să ofere de băut tovarăşilor săi „sînge de iepure", adică rachiu. In Lesbos, cînd' secerătorii seceră pe două ogoare învecinate, fiecare grup se străduieşte să termine primul, pentru a goni Iepurele în ogorul vecin ; cei ce reu¬şesc să o facă cred că vor avea recoltă mai bună în anul următor.
5. Spiritul griului ca pisică. Spiritul griului ia cîteodată înfăţişarea unei pisici. în apropierea oraşului Kiel, copiii sînt preveniţi să nu se ducă pe ogoarele de grîu deoarece „Pisica sade acolo". în Eisenach, Oberland li se spune copiilor „Pisica griului o să vină să te ia", „Pisica griului umblă prin grîu". în unele părţi din Silezia, cînd se seceră ultimul grîu se spune : „Pisica a fost prinsă", iar
327
■

care taie ultimul braţ de fin sau de grîu se spune că prinde ■ pisica sau iepurele sau că omoară cîinele.
6. Spiritul griului sub înfăţişare de capră. Spiritul griului apare adesea sub înfăţişarea unei capre. în anumite părţi ale Prusiei, cînd griul se clatină în bătaia vîntului se spune : „se fugăresc caprele", „vîntul go¬neşte caprele prin grîu" „caprele pasc pe aici" şi se crede că va fi o recoltă foarte bună. Se mai spune : „Capra ovăzului stă pitită în ovăz", „Capra griului stă în lanul de secară". Copiilor li se spune să nu se ducă în lanurile de grîu sa culeagă albăstrele sau să strîngă păstăi de fasole, deoarece Capra secarei, a griului, a ovăzului sau a fasolei se afla acolo, aşezată sau culcată şi îi va lua cu dînsa sau îi va ucide. Dacă un secerător se îmbolnăveşte sau rămîne în

urma tovarăşilor săi la lucru, se strigă : „Capra secerişului 1-a îmbrîncit", „1-a lovit Capra secerişului". în vecinătatea Braunsbergului (Prusia orientală), cînd se leagă ovăzul, fiecare secerător se grăbeşte, ca nu cumva „să primească vreo lovitură de la Capra griului". La Oefoten, în Norvegia, . fiecare secerător trebuie să secere petecul de pămînt care i se repartizează. Dacă unul dintre secerători nu-şi termină de secerat bucata sa cînd vecinii sînt gata. se spune despre ci : „Rămîne pe insulă". Dacă secerătorul mocăit este băr¬bat, ceilalţi imită strigătul cu care se cheamă ţapul ; dacă este femeie scot strigătul cu care se cheamă capra. în apropierea localităţii Straubing, în Bavaria de Jos, se spune despre cel ce taie ultimul grîu că „a prins Capra griului, ' sau Capra ovăzului", după respectivele cereale. Mai mult decît atît, se pun două coarne pe ultima grămadă de grîu,
329

la treierat cel ce dă ultima lovitură este numit Pisica. Ini vecinătatea Lyonului, se numeşte Pisică, atît ultimul snopi cît şi cina treieratului. în apropierea localităţii Vesoul, cîndl ultimul grîu este tăiat se spune : „am prins Pisica de coadăa;jj La Briancon în Dauphine, la începutul secerişului, o pisică 1 este împodobită cu panglici, cu flori şi cu spice de grîu.1 Animalul este numit Pisica din piele de pleavă (le chat dej peau de balle). Dacă vreun secerător se loveşte în timpul! lucrului, se pune o pisică să-i lingă rana. La sfîrşitul sece-1 î-atului, pisica este împodobită din nou cu panglici şi spice.'! de grîu ; urmează jocul şi veselia. După ce jocul ia sfîrşit,-.1 fetele scot cu solemnitate gătelile pisicii. La Gruneberg, îni Siiezia, secerătox-ul care taie ultimul grîu poartă numele,? de Motan. E înfăşurat cu tulpini de grîu şi răchită verde şi I înzestrat cu o coadă lungă, împletită. Cîteodată, i se dăl drept tovarăş un bărbat îmbrăcat la fel, numit Pisică. Obli-gaţia lor este să alerge după oamenii pe care îi zăresc şi;* să-i lovească cu un băţ lung. în apropiere de Amiens, ex-î presia folosită pentru sfîrşitul secerişului este : „Se duc să ucidă Pisica" ; şi cînd ultimul grîu a fost tăiat, se omoară' o pisică în gospodărie. în unele regiuni ale Franţei, cînd se ; treieră grîul se pune o pisică vie sub ultimul snop de grîu. ce trebuie treierat şi se ucide animalul cu lovituri de îm» I blăciu. Duminica următoare, pisica se frige şi se mănîncă ca o mîncare de sărbătoare. în Munţii Vosgi încheierea ' cositului finului sau a secerişului se numeşte „prinderea pisicii", „uciderea cîinelui" sau, mai rar, „prinderea Iepure¬lui". Se spune că pisica, dinele sau iepurele este gras sau slab, după cum recolta este bună sau proastă. Despre omul.
328
■

.... ■■■■.■,

numită „Capra cu coarne". La Kreulzburg, Prusia orien- * tală, se strigă femeii rare leagă ultimul snop : „Capra e în 'i snop". La Gablingen, în Suabia, cînd se seceră ultimul lan | de ovăz, secerătorii fac o capră din lemn. îi pun spice de griu în nări şi în gură şi o împodobesc cu ghh-lande de flori. Capra- se pune pe ogor şi este numită Capra ovăzului. Cînd seceratul se apropie de sfîrşit, fiecare secerător se grăbeşte să-şi termine partea ; cel ce termină ultimul primeşte Capra ovăzului. Cel din urmă snop primeşte de asemenea numele de Capră. Astfel în valea Wiesent, în B avaria, ultimul snop legat pe cîmp se numeşte Capra şi proverbul spune : „Ogo¬rul trebuie să aibă o capră". La Spachbriicken, în Hesse, se numeşte Capră ultimul braţ de grîu

tăiat şi cel ce o taie . devine ţinta batjocurilor. La Diirrenbuchig şi în apropierea localităţii Mosbach, în Baden, ultimul snop se numeşte de asemenea Capi'a. Uneori se dă ultimului snop înfăţişare de capră şi se spune : „Capra sade în el". Numele de Capră se mai dă şi persoanei care taie sau leagă ultimul snop. Astfel, în unele părţi din Mecklenburg se spune femeii care leagă ultimul snop : „tu eşti Capra secerişului". în apropiere de Uelzen, în Hanovra, sărbătoarea secerişului începe cu „adu- 1 cerea Caprei secerişului", adică femeia care a legat ultimul snop este înfăşurată în paie, împodobită cu o cunună de seceriş şi dusă într-o roabă în sat, unde lumea începe să joace în jurul ei. în apropierea localităţii Luneburg, femeia care leagă ultimul snop este împodobită cu o coroană din spice de1 grîu şi numită Capra griului. La Munzesheim, în •Baden, secerătorul care taie ultimul braţ de grîu ■ sau de ovăz este numit Capra griului sau a ovăzului. în cantonul
••330

St. Gali, în Elveţia, este numită Capra galului sau a secarei",'. sau pur şi.simplu Capra, persoana care taie ultimul braţ de grîu sau care duce la hambar ultima căruţă de grîu. In cantonul Thurgau această persoană este numită Capra gri¬ului ; ea poartă un clopoţel atârnat de gît, ca o capră, este dusă în triumf şi stropită cu băutură. în unele părţi din Sti-riaf celui care taie ultimul grîu i se dă numele de Capra griului, a ovăzului şi aşa mai departe. în general, cel ce pri¬meşte un astfel de nume trebuie să-1 păstreze întregul an, pînă la secerişul următor.
Potrivit unei concepţii, spiritul griului care a fost prins sub înfăţişaiea unei capre sau sub o altă înfăţişare trăie.şîe ,în timpul iernii în gospodărie sau în hambar. Fiecare gospo¬dărie posedă astfel propria sa încarnare a spiritului griu¬lui. Dar, după o altă concepţie spiritul griului nu este nu¬mai geniul sau divinitatea griului dintr-o singură gospodă¬rie, ci al totalităţii griului. Prin urmare, cînd tot grîul ele pe o proprietate este secerat, spiritul fuge pe o alta, unde mai găseşte grîu netăiat. Această idee apare în mod clar într-un obicei practicat odinioară în Skye. Gospodarul care a termi¬nat primul seceratul trimitea un bărbat sau o femeie cu un snop la un gospodar vecin care mai avea încă de lucru ; acesta, cînd termina şi el lucrul, trecea snopul vecinului său care nu sfîrşise încă şi snopul făcea astfel înconjurul tuturor gospodăriilor,, pînă cînd se secera tot grîul. Snopul era nu¬mit goabbir bhaeagh, cu alte cuvinte Capra schiloadă. Obi¬ceiul nu pare să fie dat uitării nici acum, căci a fost amintit; nu de multă vremercaexistînd în Skye. Spiritul griului era. reprezentat probabil şchiop, fiindcă ar fi fost schilodit pe
\ 33$

J

timpul seceratului se pune o pisică să-i lingă rana. ca în¬truchipare a spiritului griului. Secerătorii estonieni din insula Mon cred că omul care taie primele spice de grîu va căpăta dureri de şale, crezîndu-se probabil că spiritul griului resimte mai ales prima rănire ; şi pentru a scăpa de durerile de şale, secerătorii saşi din Transilvania îşi încing şalele cu primul braţ de spice pe care îl seceră. Şi aici, pentru a obţine vindecai'e sau protecţie, se recurge la spiritul griului dar sub forma sa vegetală originară, nu sub forma unei capre sau a unei pisici.
Mai mult încă, spiritul griului este reprezentat une¬ori sub

forma unei capre care se ascunde în hambar, în grîu, pînă ce îmblăciul o goneşte. Astfel în Baden, snopul ce se treieră ultimul primeşte numele de Capra griului, .Capra alacului sau Capra ovăzului după respectivele cere¬ale. De asemenea, în apropierea • localităţii Marktl, în Ba-varia de Sus, snopii se numesc Capre de paie sau pur şi simplu Capre. Aceşti snopi sînt clădiţi în şire pe cîmp şi două rrnduri de oameni, stînd în picioare faţă în faţă, cîntă, în timp ce mînuiese îmblăciul, un cîntec în care spun că văd Capra paielor printre tulpinile de grîu. Ultima Capră, cu alte cuvinte ultimul snop, este împodobit cu o ghirlandă de albăstrele şi de alte flori şi turte legateJa un loc. Este aşezat chiar în mijlocul grămezii. Cîţiva dintre cei care treieră griul dau năvală şi smulg cea mai mare parte din el ; alţii lovesc atît de dezordonat cu îmblăciul, încît uneori se aleg cu capete sparte. La Oberinntal, în Tirol, cel ce treieră ultimul este poreclit Capră. La Haselberg, în Bo-emia occidentală, omul care dă ultima lovitură la treie-
338

cînd se. tăia grîul. Cîteodată bătrîna care aduce ultimul snop trebuie să păşească şchiopătînd.
Dar, se crede cîteodată că spiritul griului, sub înfăţişare de capră, este ucis pe ogor de seceră sau de coasă. Astfel în vecinătatea Bernkastelului, pe Mosella, secerătorii trag Iii sorţi ordinea în care se vor înşirui unul după celălalt. Cel dinţii este numit secerătorul fruntaş iar ultimul purtă¬torul cozii. Secerătorul care îl depăşeşte pe cel din faţa lui seceră mai departe făcînd un ocol, astfel încît să-1 lase pe secerătorul mai încet singur pe un petec de pămînt. Acest petec de pămînt este numit Capra şi cel pentru care „se taie Capra'1 este luat în derîdere de prietenii săi în tot rostul zilei. Cînd purtătorul cozii taie . ultimele spice, se spune : „taie gîtul Caprei." în vecinătatea oraşului Gre-noble, către sfirşitul secerişului, o capră vie este împo¬dobită cu flori şi panglici şi lăsată să alerge pe ogoare. Se¬cerătorii o fugăresc şi încearcă să o prindă. Cînd au prin¬s-o, soţia gospodarului o ţine, iar acesta îi taie capul. Car¬nea caprei este folosită pentru cina secerişului. O bucată de carne se afumă şi se păstrează pînă la secerişul următor cînd se omoară o altă capră. Toţi secerătorii mănîncă din carnea animalului. în aceeaşi zi se face din pielea caprei o haină pe care gospodarul care lucrează cu oamenii săi trebuie să o poarte în timpul culesului, dacă plouă sau se porneşte vreme rea. Dar, dacă unul dintre secerători simte dureri de şale, gospodarul îi dă să poarte pielea de capră. Motivul pare a fi acela că spiritul griului, care produce durerile de şale, poate să le şi vindece. Am văzut că, în mod asemănător, aiurea, cînd un secerător se răneşte în
332 l
U;:f - ^ ,
♦

râtul ovăzului este numit Capra ovăzului. La Tettnang, in Wiirtenberg, cel ce dă ultima lovitură ultimului snop de grîu, înainte de a fi întors, primeşte numele de Ţap şi se spune : a gonit Ţapul". Cel care dă ultima lovitură după ' ce snopul a fost întors este numit Capra. în acest obicei se presupune că în grîu sălăşluiesc două spirite ale griului, unul masculin, celălalt feminin.
Mai mult decît atît, spiritul griului prins cu ocazia tre- ,,1 ieratului sub înfăţişarea unei capre este trecut la un vecin care nu a terminat încă treieratul. în Franche Comte, de îndată ce treieratul s-a terminat, tinerii aşază chipul unei capre din paie în curtea gospodăriei unui vecin care mai treieră. Acesta trebuie să le dea în schimb vin sau bani. La Ellwangen, în

Wiirtenberg, se alcătuieşte din ultimul snop treierat chipul unei capre; patru beţe ţin loc de pi¬cioare şi altele două întruchipează coarnele. Cel ce dă
" ţi
ultima lovitură de îmblâciu trebuie să ducă Capra în ham¬barul unui vecin care n-a terminat treieratul şi să o arunce , I pe ■ podea ; dacă e prins asupra faptului i se leagă Capra în spate.\Un obicei analog se practică la Indersdorf, în Ba- -varia de Sus^cel ce azvîrle Capra de paie în hambarul vecinului imită behăitul unei capre ; dacă este prins, i se mînjeste faţa cu negru şi i se leagă Capra în spinare. La Saverne, în Alsacia, cînd gospodarul este în urma vecinilor săi la treierat cu o săptămînă sau mai mult i se pune în faţa porţii o capră sau o vulpe adevărată, împăiate.
Câteodată se crede că spiritul griului este ucis la treie-" rat sub înfăţişare de capră. în districtul Traunstein, în Bavaria de Sus, se crede că ea se află în ultimul snop de
334

ovăz. Capra ovăzului este reprezentată printr-o greblă ve¬che, în picioare, cu o oală veche în chip de cap. Se spune atunci copiilor să omoare Capra ovăzului.
7. Spiritul griului ca ta tir, vacă s att bou. O altă înfăţişare pe care o ia adesea' spiritul griului este cea de taur, vacă sau bou. Cînd vîntul bate peste grîu se spune la Conitz, în Prusia occidentală : „Taurul cel tînăr aleargă prin grîu", cînd grîul este des şi mare într-un anu¬mit loc, se spune în unele părţi ale Prusiei orientale : „Ta¬urul stă culcat în grîu". Cînd un secerător s-a ostenit prea mult şi şchioapătă, se spune în districtul Graudenz din Prusia occidentală : „Taurul 1-a lovit" ; în Lorena se spune : „a prins Taurul". Ambele expresii vor să spună că din nebă¬gare de seamă omul a căzut pe divinul spirit al griului, cave 1-a pedepsit pe intrus făcîndu-1 să şchiopăteze. în apropie¬rea localităţii Chambery cînd un secerător se răneşte cu secera se spune : „are rana Boului". în districtul Bun/Iau (Silezia) se dă cîteodată ultimului snop înfăţişarea unui bou cu coarne cu tot, făcut din cîlţi şi învelit în spice de grîu. Această imagine este numită Bătrînul. în unele părţi din Boemia ultimului snop i se dă formă de om şi este numit Bivolul-taur. Aceste exemple vădesc o confuzie în¬tre forma omenească şi forma animală a spiritului griului. Confuzia se aseamănă cu cea în virtutea căreia se ucide un berbec castrat sub numele unui lup. în întreaga Suabie ultimul snop de grîu de pe cîmp este numit Vacă ; omul care taie ultimele spice „are Vaca", şi este numit Vaca sau Vaca orzului sau Vaca ovăzului, potrivit recoltei; la cina secerişului i se oferă un buchet de flori şi spice de
835

mei zile a secerişului este purtat de trei ori în jurul curţii gospodăriei un viţel împodobit cu flori şi spice de gnu ; viţelul este fie ademenit cu o momeală, fie minat cu be¬ţele, fie*tras cu o funie de gospodina casei. Animalul ales pentru această ceremonie este primul viţel născut în gos¬podărie în primăvara acelui an. Toţi secerătorii urmează animalul purtîndu-şi uneltele. Viţelul cate lăsat apoi liber şi gonit, iar cel ce-1 prinde primeşte numele de Rege al Viţelului. în cele din urmă animalul este omorît în mod solemn ; la Luneville, omul care joacă rolul măcelarului este negustorul evreu al satului. Cîteodată spiritul griului se ascunde în grîul din ham-
:bar şi reapare la treierat sub înfăţişarea unui taur sau a unei vaci. Astfel la Wurmlingen, în Turingia, omul care dă ultima lovitură la bătut este numit Vaca sau mai precis Vaca orzului, a ovăzului, a mazărei şi aşa mai departe, po¬trivit recoltei. El

este înfăşurat cu totul în paie, i se pun pe cap beţe în chip de coarne şi doi băieţi îl duc la puţ, trăgîndu-1 cu frînghia, ca să-1 adape. Pe acest drum el tre¬buie să mugească ca o vacă şi îşi păstrează încă multă vreme numele de Vacă. La Obermedlingcn, în Suabia, cînd treieratul este pe sfîrşite, fiecare are o deosebită grijă să nu dea el ultima lovitură. Cel care o face „are Vaca", o
■ momiie din paie îmbrăcată într-o fustă veche peticită, cu bonetă şi ciorapi. Aceasta i se prinde în spinare, cu o f rîn-ghie de paie, individului respectiv căruia i se înnegreşte faţa, apoi, legat şi el cu frînghii de paie pe o tărăboanţă este
. purtat prin sat. Aici întâlnim din nou confuzia între forma
337

grîu şi mai multă băutură decît celorlalţi. Ln schimo este scărmănat şi toţi ii iau în rîs, astfel încît niiTLănui nu-i place să fie' Vaca.' Uneori Vaca era reprezentată prin imaginea unei feinei făcute din spice şi albăstrele. Omul care tăia ultimul braţ de grîu îl ducea gospodarului. Copiii alergau după el, vecinii ieşeau să-1 batjocorească pînă cind gospo¬darul îi lua Vaca. Confuzia între forma omenească şi forma i animală a spiritului griului este evidentă şi aici. în dife* rite regiuni ale Elveţiei, secerătorul care taie ultimele spice de grîu este numit Vaca griului, a ovăzului, sau Taurul' cel tinăr al-grîului şi formează ţinta a nenumărate glume." Pe de altă parte, în districtul Rosenheim din Bavaria Su¬perioară, cind un gospodar a rămas în urma vecinilor săi Ui strînsul recoltei se pune pe ogorul lui Taurul paielor, cum i se spune. Este vorba de efigia gigantică a unui taur, făcută din tulpini rămase pe mirişte, prinsă pe un schelet de lemn şi împodobită cu flori şi frunze. Se prinde pe ea o etichetă pe care se mîzgălesc cîteva versuri modeste batjocorindu-1 pe cel pe al cărui ogor a fost pus Taurul paielor.
Mai mult decît atît spiritul griului ca taur sau bou este ucis 'pe ogor, cînd lucrul se apropie de sf îrşit. La Pouilly, lingă Dijon, cînd urmează să se taie ultimele spice de grîu, se mină în jurul ogorului un bou împodobit cu panglici, flori şi spice de grîu, şi toată ceata de secerători îl urmează jucînd. Apoi, un om deghizat în Diavol taie'ultimele spice de grîu şi ucide de îndată boul. O parte din carnea anima¬lului se mănîncă la cina secerişului, o altă parte se sărează şi se păstrează pînă în prima zi a însămînţatului de pri-
336 ''
♦

antropomorfă şi cea animală a spiritului griului, pe care.^-am observat-o şi în alte obiceiuri. în cantonul Schaffhau-sen, cel care treieră ultimul grîu primeşte numele de Vaca ; în cantonul Thurgau pe cel de Taur al griului ; în canto¬nul Zurich pe cel de Vaca treieratului. In acest ultim dis¬trict, el este înfăşurat în paie şi legat de un arbore din livadă. La Arad, omul care dă ultima lovitură la bătut este înfăşurat în paie şi se leagă pe el o piele de vacă eu I coarne cu tot. La Pessnitz, în districtul Dresda, omul care dă ultima lovitură cu îmblăciul se numeşte Taur. El tre¬buie să confecţioneze un om din paie şi să-1 pună în faţa fe-„ restrei unui vecin. Se pare că aici, că şi în multe alte exem¬ple, spiritul griului este trecut la un vecin care nu a terminat încă treieratul. Astfel, la Herbrechtingen, în Turingia, se aruncă în hambarul gospodarului rămas ultimul la treierat o momîie înfăţişînd o bătrînă în zdrenţe. Cel care

o aruncă strigă : „iată-ţi Vaca". Dacă secerătorii îl prind, îl ţin închis peste noapte şi îl pedepsesc lipsindu-1 de cina secerişului. în aceste din urmă obiceiuri mtîlnim din nou confuzia între forma antropomorfă şi cea animală a spiri¬ tului griului. j
Uneori se crede că spiritul griului este ucis la treierat, ca taur. La Auxerre, eînd se treieră ultimul snop de grîu se strigă de douăsprezece ori :,,ucidem Taurul". în îm¬prejurimile oraşului Bordeaux, unde un măcelar omoară un bou pe ogor imediat după terminarea seceratului, se spune despre cel care dă ultima lovitură la treierat că „a ucis Taurul".' La Chamtbery, ultimul snop este numit snopul Boului cel tînăr, şi toţi secerătorii iau parte la o •

alergare avînd ca ţintă snopul. Cînd se dă ultima lovitură la treierat se spune că „Boul este ucis", iar secerătorul care a tăiat ultimul mănunchi de grîu omoară pe loc un bou adevărat. Secerătorii mănîncă carnea boului la cină.
După cum am văzut, se crede uneori că noul spirit al griului, avînd rolul să stimuleze recolta din anul următor se naşte pe cîmp ca un copil al griului. în Berry, se crede cîteodată că el se naşte cu chip de viţel ; secerătorul care' nu are destulă funie ca să lege tot grîul în snopi pune deoparte grîul rămas şi imită mugetul unei vaci, ceea ce înseamnă că „snopul a dat naştere unui viţel". La Puy de Dome, cînd un legător de snopi nu poate ţine pasul cu secerătorul pe care îl urmează, se spune : „El (sau ea) dă naştere Viţelului".'într-o asemenea împrejurare, în unele părţi ale Prusiei se strigă legătoarei : „Vine Taurul", şi se imită mugetul animalului. în aceste cazuri femeia trece drept Vaca griului adică vechiul spirit al griului, iar vi¬ţelul imaginar este Viţelul griului sau spiritul cel tînăr al griului. în unele regiuni din Austria oamenii cred că văd, primăvara, în grîul care începe să încolţească, un vilei mitic (Miihlkălbchen) care face.copiii să crească ; cînd griul se clatină în bătaia vîntului, se spune : „Viţelul dă tîrcoale". Este clar, după cum observă Mannhardt, că acest viţel despre care se pomeneşte primăvara este unul şi ace¬laşi cu animalul presupus a fi omorît mai tîrziu, la cules.
8. Spiritul gr iul ui sub înfăţişare de cal sau de iapă. Spiritul griului apare cîteodată sub forma unui cal sau a unei iepe. între Kalw şi Stuttgart, cînd grîul se pleacă în bătaia vîntului se spune : „Iată calul care aleargă". La Bohlingen, în apropiex*e de Radolf-
330

I răzbit oboseala Calului". Primul snop numit „crucea ca¬ii lului" se aşază pe o cruce de merişor în hambar, iar cel I mai tînăr cal din gospodărie trebuie să calce peste el. Se-"■■■ cerătorii joacă in jurul ultimelor spice de grîu, strigînd : ■^Priviţi, rămăşiţele calului". Snopul făcut clin aceste '• tulpini este dat de mîncare celui mai tînăr' cal din comună. „Acesta reprezintă bineînţeles, după cum spune Man-nhardti, spiritul griului din anul următor, Mînzul griului, ; care absoarbe .spiritul cel bătrîn, pe Calul griului, mîncind ultimul grîu tăiat ; căjci, ca de obicei, vechiul spirit al griului I îşi găseşte ultima scăpare în snopul cel mai de pe urmă. Se spune despre cel ce treieră ultimul grîu că „bate Calul". 9. Spiritul griului ca porc (m i s t r <• ţ 'sau scroafă). Ultima încarnare a griului pe care o ' vom menţiona este porcul (mistreţul sau scroafa). în Tu-ringia, cînd vîntul unduieşte grîul cel tînăr, se spune cîte-' odată: „Mistreţul dă iureş prin grîu". La estonienii din , insula Oesel, ultimul snop se numeşte mistreţul secarei, -iar omul

care pune mîna pe el este salutat cu strigătul : ' „Cari mistreţul secarei în spinare I" Drept răspuns el dă glas unui cîntec în care cere belşug. La Kohlerwinkel, în I apropierea oraşului Augsburg, la încheierea seceratului ;' toţi secerătorii taie pe rînd, tulpină cu tulpină, ultimul grîu rămas în picioare. Cel care retează ultimul spic „a pus mîna pe Scroafă", şi este luat în rîs. în alte sate din Suabia cel care taie ultimul grîu „are", fie „Scroafa", fie „Scroafa secarei". La Bohlingen, în apropierea localităţii Radolfzell, '• în Baden, ultimul snop se numeşte Scroafa secarei sau a griului potrivit recoltei, iar la Rohrenbach, în Baden, per-
1 W. Maranhardt, Mytholqgische Forschungen.
341

zeii, în Baden, ultimul snop de ovăz se numeşte Armăsa- I rul ovăzului. în Hertfordschire, la sfîrşitul secerişului se I practică, sau se practica odinioară, o ceremonie numită I „plînsul Iepei". "Ultimele tulpini de grîu rămase în picioare I pe cîmp se leagă împreună şi sînt numite Iapa. Secerătorii I se ţin la oarecare distanţă şi aruncă fiecare cu secera ; cel "4 ce taie Iapa „primeşte premiul cu aclamaţii şi urale". După ce Iapa a fost tăiată secerătorii strigă de 'trei ori cît pot'; de tare : „E a mea !" Ceilalţi răspund de trei ori : „Cine ?" — „Iapa ! Iapa ! Iapa !'' — „A cui este ?", se întreabă apoi de trei ori. — „A lui X... Z..." şi se rosteşte de trei ori1 numele posesorului. — „Cui o vei trimite ?" — „Cutăruia", ' şi se numeşte vreun vecin care nu şi-a terminat încă sece¬ratul, în acest obicei spiritul griului, ca iapă, se trece de la o gospodărie unde griul s-a tăiat tot la o altă gospodărie unde acesta a rămas în picioare şi deci unde se poate crede că spiritul griului se refugiază în mod firesc. în Shropshire există un obicei asemănător. Se spune despre gospodarul care a rămas ultimul la secerat şi, prin urmare, nu poate, trimite Iapa nimănui altcuiva, că „o păstrează toată iarna". Cînd unui vecin mai mocăit i se oferea în bătaie de joc Iapa, acesta răspundea cîteodată, tot în batjocură, că o primeşte ca să-i fie de ajutor. Astfel un bătrîn spunea cuiva care îl iscodea : „Pe cînd stăteam la cină a venit un , om cu un căpăstru şi a luat-o". Undeva obiceiul era să se trimită chiar o Iapă adevărată ; dar cel ce o călărea nu era prea bine primit în gospodăria unde venea pe neaşteptate. I
în vecinătatea oraşului Lille, ideea unui spirit al griu¬lui cu chip de cal s-a păstrat într-o formă clară. Dacă vreun secerător oboseşte în timpul lucrului se spune : „L-a
340

soana care aduce ultimul braţ de grîu pentru ultimul snop primeşte numele de Scroafa griului sau Scroafa ovăzului.^ .La Friedingen, în Suabia, cel ce dă ultima lovitură la tre¬ierat este numit Scroafă — Scroafa orzului, Scroafa Grîu-Tj lui şi aşa mai depaxie, potrivit recoltei. La Onstmettingen cel care dă ultima lovitură „are Scroafa" ; el este legatj adesea într-un snop şi tîrît pe jos, cu o funie. Şi, în gene- j ral, în Suabia, omul care dă ultima lovitură de îmblăciu sei numeşte Scroafă. El se poate totuşi descotorosi de această cinste puţin invidiată, trecînd unui vecin frînghia de paie, însemnul demnităţii de Scroafă. în acest scop, se apropie de o casă şi aruncă înăuntru frînghia de paie strigînd : „Iată, vă aduc Scroafa". Toţi cei din casă încep să-I fugă¬reascâ şi dacă îl prind îl ciomăgesc, îl ţin închis în cocina de porci cîteva ore şi îl silesc să-şi ia înapoi „Scroafa". In diferite părţi din Bavaria Superioară, omul care dă ultimă" lovitură la treierat trebuie să „care Porcul", adică un si¬mulacru din paie al porcului sau numai un maldăr de frînghii din paie. Le duce la o gospodărie

vecină unde nu s-a terminat încă treieratul şi le aruncă în hambar. Dacă treierătorii îl prind, îl iau furioşi în primire, îl bat, îi în¬negresc sau îi mînjesc faţa, îl aruncă în bălegar, îi leagă Scroafa în spinare şi aşa mai departe ; dacă o femeie este cea care poartă Scroafa, i se taie părul. La prînzul sau la cina recoltei, omul care „a cărat Porcul", primeşte una sau mai multe găluşte amintind forma unui porc. Cînd slujnica le aduce, toată lumea de la masă strigă : „Suz, siiz, suz !", strigătul obişnuit pentru chemat porci. Cîte-odată, după cină, omului care „a cărat Porcul" i se mîn-jeşte obrazul cu,negru, este aşezat într-o căruţă şi trebuie
34â
*

«rtuiilrtt*Miinm..) m—lMl
'■"'.•'.' •'.'.'■■"
să facă ocolul satului urmărit de o mulţime care strigă : ;„Suz, siiz, siiz,!" de parcă ar chema porcii. Uneori, după ce a fost purtat prin tot satul, omul este aruncat pe o grămadă de bălegar.
Pe lingă aceasta, spiritul griului ca porc are un rol bine definit atît la semănat cit şi la seceriş. La Neuaulz, in Si
Cur landa, cînd se seamănă pentru prima dată în acel an, gospodina pune la fiert şira spinării unui porc împreună cu coada acestuia şi le aduce semănătorului pe cîmp. ■lAcesta trebuie să mănînce din ele, dar mai înainte taie coada şi o înfige în pămînt ; se crede că spicele vor creşte tot aşa de înalte cît de lungă este coada. Şi astfel, spiritul griului ca porc este sădit în pămînt la vremea semănatu¬lui şi reapare, tot ca porc, grîul copt, la seceriş. Căci la • ■ vecinii lor estonieni, ultimul snop se numeşte, după cum am văzut, Mistreţul Secarei. în Germania se practică obiceiuri mai mult sau mai puţin asemănătoare. în distric¬tul Salza, în apropiere de Meiningen, un anumit os de porc este numit „Evreul de pe vînturătoare". Carnea de pe acest os se fierbe în ziua de Lăsatul-secului, dar osul se pune în cenuşa pe care vecinii şi-o oferă ceremonios unii altora în ziua de Sfîntul Petru (22 februarie) şi se amestecă apoi cu grîul de sămînţă. în Hes'se, Meiningen şi în alte ţinuturi, oamenii mărimea în Miercurea Cenuşii sau la întâmpinarea Domnului supă de mazăre cu coaste de porc uscate. Coas¬tele se atîrnă apoi în odaie pînă la vremea semănăturilor cînd se pun în ogorul însămînţat sau în sacul cu seminţe de in. SJe crede că sînt un remediu fără greş împotriva puricilor de pămînt şi a cîrtiţelor şi că ele vor face să crească inul frumos şi înalt. . .■■'.,

vitelor. în alte părţi-ale insulei. Mistreţul Crăciunului nu este o turtă ci un purcel de lapte născut în martie, pe care stăpîna casei îl îngraşă pe ascuns, adesea fără ştirea celor¬lalţi membri ai familiei. în ajunul Crăciunului purcelul este omorît în taină, fript în cuptor şi "pus pe masă. în patru labe, rămînînd astfel timp de cîteva zile. Iarăşi, în alte părţi ale insulei, cu toate că turta de Crăciun nici nu poartă nu¬mele şi nici nu are formă de mistreţ, este păstrată pînă la Anul Nou, cînd jumătate din ea se împarte la toţi mem¬brii familiei' şi patrupedele casei. Cealaltă jumătate se păstrează pînă la seceriş cînd bucăţi din ea se dau, în fap¬tul zilei, animalelor şi oamenilor. în alte regiuni din Estor nia, se coace de asemenea Mistreţul Crăciunului din prima secară tăiată la seceriş, i se dă forma conică şi se înseamnă pe el o cruce cu un os de porc sau cu o cheie, ori se fac trei crestături cu o scoabă sau cu o bucată de cărbune de lemn. Mistreţul rămîne pe

masă în tot timpul sărbătorilor, cu o lampă alături. La Anul Nou şi la Bobotează, înaintea răsă¬ritului soarelui, se rupe puţin din turtă şi se dă vitelor cu sare. Restul se păstrează pînă în prima zi cînd vitele se duc la păscut, primăvara. Atunci turta rămasă se pune în desaga păstorului, iar acesta o dă seara animalelor pentru a le feri de magie şi de rele. în unele locuri atît slugile gospodăriei cît şi animalele primesc o parte din Mistreţul de Crăciun la semănatul orzului, spre a se obţine o recoltă mai îmbelşugată.

. 10. D e spre în cam ările în animale ale ..spiritului griului. Atît am avut de spus despre încarnările ca animal ale spiritului griului, aşa cum ni le în-

345

Dar nicăieri ideea că porcul personifică spiritul grîiKjM lui nu se exprimă mai evident ca în obiceiul scandinav, ala Mistreţului de Crăciun. In Suedia şi în Danemarca, laî Crăciun, se practică obiceiul de a coace o pîine amintind! forma unui mistreţ. Această pîine este numită Mistreţul • de Crăciun. Se foloseşte adesea, pentru a o coace, grîuli 'din ultimul snop. în tot cursul sărbătorilor de Crăciun, j Mistreţul tradiţional rămîne pe ma'şă. Adesea este păstrat I pînă la semănăturile de primăvară, cînd o parte se ames-1 tecă cu grîul de sămînţă, şi o parte se dă plugarilor precum 1 şi cailor sau boilor de la plug, pentru a tivea o recoltă 1 bună. în acest obicei, spiritul griului, cuibărit în ultimul ■ snop, apare în toiul iernii cu chip de mistreţ făcut din ulti- ;| mul snop, şi influenţa lui stimulatoare asupra griului -esteil arătată prin aceea că se amestecă o parte din Mistreţul de J Crăciun în grîul de sămînţă, iar o alta se împarte pluga-J rilor şi animalelor acestora s-o mănînce. Am văzut de ase-j menea că Lupul griului îşi face apariţia în miezul iernii \ cînd se apropie primăvara acelui an. Odinioară se sacri- i fica la Crăciun un mistreţ adevărat, ba chiar, se pare, şi | un om care întruchipa Mistreţul de Crăciun. Cel puţin aşa] s-ar putea deduce dintr-un obicei de Crăciun care se maiî practică încă în Suedia. Se înfăşoară un bărbat într-o-] piele ; acesta ţine în gură o legătură de paie zburlite astfel? încît să amintească perii mistreţului. Se aduce un cuţit şi i o bătrînă cu faţa înnegrită se preface că îl sacrifică. în unele părţi ale insulei estonienc Oesel se coace în ajunul Crăciunului o turtă lunguiaţă cu marginile îndoite 5 în sus. Turta se numeşte Mistreţul Crăciunului şi rămîne 1 pe masă pînă în dimineaţa zilei de Anul Nou cînd este dată]

344

AOHtt

♦

făţişează obiceiurile "populare din nordul Europei. Aceste obiceiuri fac să reiasă în mod limpede caracterul sacra¬mental al cinei secerişului. Spiritul griului e imaginat ca . • întrupat într-un animal ; acest animal divin este ucis, iar , secerătorii îşi împart carnea şi .sîngele lui. Astfel seceră-torii mănîncă în chip sacramental cocoş, iepure, capră, pi¬sică şi bou, iar plugarii, primăvara, mănîncă în chip sacra- . | mental, porc. în afară de aceasta se face pîine sau se pre¬gătesc găluşti amintind forma animalului şi acestea sînt mîncate, tot în chip sacramental, ca substitut al cărnii ,.| adevărate a fiinţei divine ; astfel, secerătorii mănîncă gă¬luşti amintind forma porcului, iar, primăvara, plugarii şi • animalele lor mănîncă pîini amintind forma mistreţului I (Mistreţul de Crăciun).

Cititorul a observat probabil paralelismul desăvîrşit ■ dintre cele două moduri de a concepe spiritul griului, sub chip antropomorf sau de animal. Acest paralelism poate fi rezumat

aici pe scurt. Cînd griul se clatină în vînt, se spune că Muma griului, sau Lupul griului ş.a.m.d. trece prin grîu. Copiilor li se spune să nu se ducă pe ogoarele de grîu, deoarece Muma griului sau Lupul griului ş.a.m.d. se află acolo. Se crede că Muma griului sau Lupul griului ş.a.m.d. se află, în ultimul grîu tăiat sau în ultimul snop treierat. Ultimul snop se numeşte el însuşi Muma griului sau Lupul griului ş.a.m.d. şi i se dă, fie forma unei femei, fie a unui lupietc. Persoana care laie, leagă sau treieră ultimul snop este numita Bătrina, Lupul cfcc, după numele dat snopului \ însuşi. După cum, în unele locuri, pentru a prelungi acţiu¬nea binefăcătoare a spiritului griului, se păstrează de la un -seceriş Ja altul un snop căruia i se dă forma de orn şi
34u
)EGt&&i8&&H&i&imfo^tTriSnr;r*fJTi,wu«,\m*u itG*«l-h,j:imu* . MU
Mim - iin,i»~.

este .numit Fecioara. Muma porumbului, ete. In alte părţi se ţine Cocoşul secerişului, în acelaşi scop sau, în altele, carnea Caprei. Şi aşa cum, se amestecă în unele locuri, pri¬măvara, boabele din Muma griului cu griul de sămînţă, ca să fie recolta mai bogată, în altele penele Cocoşului sau — în Suedia — Mistreţul Crăciunului se ţin pînă primăvara şi se amestecă cu grîul de sămînţă, în acelaşi scop. La fel cum o parte din Muma griului sau din Fecioară se dă vi¬telor la Crăciun,' sau cailor la prima arătură, tot astfel o parte din Mistreţuljde Crăciun se dă cailor şi boilor din jug primăvara. în sfîrşit, moartea spiritului griului este repre¬zentată prin omorul real sau simulat al reprezentantului său animal sau uman ; şi cei ce practică ritualul mănîncă, în chip sacramental, trupul şi sîngele real al reprezentan¬tului divinităţii sau pîinea coaptă într-o formă care să-i semene.
Alte animale al căior chip îl poate lua spiritul griului sînt cerbul, căprioara, oaia, ursul, măgarul, şoarecele, pre¬peliţa, barza, lebăda, şi uliul. La întrebarea de ce se crede că spiritul griului apare sub formă de animal şi în atîtea animale diferite,, putem, răspunde că, pentru omul primitiv, simpla apariţie în grîu a unui animal sau a unei păsări este probabil suficientă pentru a sugera o legătură misterioasă între animal şi cereală ; dar cînd ne gîndim că odinioară, înainte ca ogoarele să, fie împrejmuite, tot felul de animale hoinăreau în deplină libertate, pe ele, nu trebuie să ne mi¬răm că spiritul griului a fost identificat cu animale mari cum sînt calul şi vaca, pe care astăzi în Anglia nu le-am putea zări decît cu totul accidental rătăcind printr-un Ian de grîu. Această explicaţie este valabilă mai ales în situaţia,
347

• • . • CUPRINS
..... i
I
XXVII. 'Transmiterea sufletului. I : î : 8
XXVIII. Uciderea. spiritului .arborelui : T ',
. . , 1. Măştile, de Rusalii , . : i
î
2. înmormîntarea Carnavalului ; !
. .. 3. Alungarea.Morţii ....":
,4. Aducerea Verii .* : 2. 4 '. !
. 5. Lupta, dintre Vară şi Iarnă ; • ! '.
6. Moartea şi învierea lui Kostrubonko
7. Moartea şi renaşterea vegetaţiei '. . 8. .Ritualuri analoage în India J . 8 ! , 9. Primăvara, magică
.'.'.',
XXIX. Mitul lui Adonis . .' : : : î :

XXX. Adonis în Siria . \ . '. > '. '
'
XXXI. Adonis în Cipru '. '. '; '. ". '.
".
XXXII. Ritualul lui Adonis ; 'i 2 2 ■ '•»' 1
XXXIII. „Grădinile" lui Adonis ". ". ". . '.
'
XXXIV. Mitul şi ritualul lui Attis ' 3 5 8
XXXV. Attis, ca.zeu al,, vegetaţiei : 3 1..J 5
XXXVI. întruchipări. umane ale lui Attis ; J

r

atît de frecventă, cînd se crede că încarnarea animală a spiritului griului se ascunde în ultimul grîu rămas în pi- -! cioare. Căci, la seceriş, se întîmplă foarte des ca vieţuitoare | sălbatice cum sînt iepurii de casă şi de cîmp sau potîrnichile gonite de înaintarea secerişului să se ascundă în ultimul petec de grîu rămas în picioare, de unde nu fug decît în clipa cînd şi acesta este secerat. Atît de obişnuită este în-lîmplarea, încît uneori scceră̆torii şi alte persoane se aşazâ în jurul braţelor de grîu rămase la urmă şi înarmaţi cu beţe şi puşti, omoară animalul cînd încearcă să fugă clin ultimul său ascunziş între tulpini. Ori, omul primitiv, că¬ruia schimbările magice ale formei i se par perfect verosi¬mile, găseşte foarte firesc ca spiritul griului, alungat din ultimul său lăcaş în grînele coapte să o zbughească sub forma unui animal care ţâşneşte din cele de pe urmă braţe de grîu retezate de secera secerătorului. Această identifi¬care a spiritului griului cu un animal este analoagă ace¬leia cu un trecător străin. La fel cum e suficient ca un străin să apară pe neaşteptate prin preajma unui ogor pe care se seceră sau a unei arii de treierat pentru ca omul primitiv să-1 identifice cu spiritul griului care fuge din grîul tăiat sau treierat, tot astfel apariţia neaşteptată a unui animal ieşit din griul ce se taie este suficientă pentru a-1 identifica cu spiritul griului fugind din lăcaşul său dis¬trus. Ambele identificări sînt atît de asemănătoare încît cu greu ar putea fi disociate în orice încercare de a le explica. Cei ce se referă eventual la alte principii decît la cel pro¬pus aici,- pentru a explica cea de-a doua identificare, tre¬buie să facă dovada-că teoria lor o explică şi pe prima.

. XXXVII.
XXXVIII.
XXXIX.
XL.
XLI.
XLII. XLIII. XLIV.
XLV.' XLVI.
XLVII.
XLVIII.

Religii orientale în Occident 3 : 9 " ! £ Ş
132
Mitul lui Osiris . . . ' 3 3 3 î
! ". 145 I
Ritualul lui Osiris 3 3 3 3 3 3 3 ".

3 157 I
1. Ritualurile populare J 3 .3 3 3 3 • 3. 5
157 S
2.. Ritualurile oficiate : 3 : 3-3 î î 3
1663
Natura lui Osiris l 3 •• 3 3 3 3 .* î : 3
~ 3 .175
1. Osiris, zeul griului : : ! 3 ■ 3 '• 3
l 3 175 |
2. Osiris, spirit al arborelui : 3 î 5 î
." 180
3. Osiris, zeu al fertilităţii . 3 3 3 !
5 '. 132
4. Osiris, zeu al moi'ţilor ," 3 3 î î 3 3 183 Isis . . . .
. i 3 3 3" 3 • f 3., 183 Osiris şi Soarele 3 3 3 3 3 3 3 5 3
5 190 Dionysos, '-V "3 3 3 3 3 3 3 5 i !' ! 194 Demeter şi
Persefona 3 3 3 3 3 3 3 3 209 Muma griului şi fecioara
griului în nordul Europei 221 Muma griului în diferite ţări
..3333 247

1. Muma griului în America ... 3 3 3 3
247
2. Muma orezului în Indiile Orientale '.!"". 250
3. Spiritul griului întrupat în fiinţe omeneşti 3 260
4. Dubla personificare a griului ca Mumă şi Fiică 263
Lityerses •'• . . 271
1. Cintecele secerătorilor . . . 3 3
3 3 271
2. Uciderea Spiritului griului ..3333 274
3. Sacrificii omeneşti pentru recolte .* 3 '.
3 285
4. Spirilul griului ucis în întruchipările lui umane 29d
Spiritul griului ca animal . . 316

1. încarnări ale spiritului griului în animale 3 '.
310
2. Spiritul griului ca lup sau cîine ..33 313
3. Spiritul griului sub înfăţişare de cocoş 3 .
" 322
4. Spiritul griului ca iepure , . •? 3 3
3:-<3

350

"5. Spiritul griului ca pisica î ■• î- î S - 5 ' C '
!
6. Spiritul griului sub înfăţişare de capră : ;
7. Spiritul griului ca taur, vacă sau bou . .' •
8. Spiritul griului sub înfăţişare de cal sau de iapă
9. Spiritul griului ca porc (mistreţ sau scroafă)
10. Despre încarnările în animale ale spiritului griului
. . . . > . .

327
;J20
335 339
341
345